

Heilbrigðiseftirlit Reykjavíkur
Árný Sigurðardóttir
Borgartún 12-14
105 Reykjavík

Reykjavík, 27. febrúar 2019

Tilvísun: 201807088 / 5.1

Efni: Breikkun Vesturlandsvegur um Kjalarnes - beiðni um umsögn

Vegagerðin hefur sent Skipulagsstofnun meðfylgjandi tilkynningu, móttekin 27. febrúar 2019, um ofangreinda framkvæmd skv. 6. gr. laga um mat á umhverfisáhrifum nr. 106/2000.

Í samræmi við 6. gr. laga nr. 106/2000 og 12. gr. reglugerðar nr. 660/2015 um mat á umhverfisáhrifum er hér með óskað eftir að Heilbrigðiseftirlit Reykjavíkur gefi umsögn um hvort og á hvaða forsendum ofangreind framkvæmd skuli háð mati á umhverfisáhrifum að teknu tilliti til 2. viðauka í framangreindum lögum.

Í umsögninni skal koma fram eftir því sem við á, hvort Heilbrigðiseftirlit Reykjavíkur telji að nægjanlega sé gerð grein fyrir framkvæmdinni, umhverfi hennar, mótvægisáðgerðum og vöktun. Einnig óskar Skipulagsstofnun eftir því að í umsögn komi fram, eftir því sem við á, hvaða leyfi framkvæmdin er háð og varðar starfssvið umsagnaraðila.

Umsögnin óskast send Skipulagsstofnun fyrir 15. mars 2019 og einnig á tölvupóstfang: egill@skipulag.is og jakob@skipulag.is.

Egill Þórarinnsson

BREIKKUN VESTURLANDSVEGAR

Greinargerð með tilkynningu til ákvörðunar um matsskyldu

27.02.2019

SKÝRSLA – UPPLÝSINGABLAÐ

SKJALALYKILL

2970-288-GRG-001-V02

SKÝRSLUNÚMÉR / SÍÐUFJÖLDI

1/54

VERKEFNISSTJÓRI / FULLTRÚI VERKKAUPA

Erna Bára Hreinsdóttir

VERKEFNISSTJÓRI EFLA

Eva Dís Þórðardóttir

LYKILORÐ

Vesturlandsvegur, umhverfismat

STAÐA SKÝRSLU

- Í vinnslu
 Drög til yfirlustrar
 Lokið

DREIFING

- Opin
 Dreifing með leyfi verkkaupa
 Trúnaðarmál

TITILL SKÝRSLU

Greinargerð með tilkynningu til ákvörðunar um matsskyldu.

VERKHEITI

Vesturlandsvegur – fyrirspurn um matsskyldu

VERKKAUPI

Vegagerðin

HÖFUNDUR

Andri Rafn Yeoman

ÚTDRÁTTUR

Vegagerðin áformar breytingu á um 9 km kafla Vesturlandsvegur á milli Varmhóla og Hvalfjarðarvegur auk næsta umhverfi hans. Um er að ræða breikkun Vesturlandsvegur í 2+1 veg ásamt byggingu þriggja hringtorga, við Móa, Grundarhverfi og Hvalfjarðarveg. Samhliða því verður vegtengingum fækkað og í staðinn gerðir hliðarvegir ásamt göngu-, hjóla- og reiðstígum.

Framkvæmdin er tilkynningarskyld til Skipulagsstofnunar til ákvörðunar um matsskyldu, sbr. tl. 13.02 í 1. viðauka laga nr. 106/2000 um mat á umhverfisáhrifum. Í þessari skýrslu er fjallað um fyrirhugaða framkvæmd, framkvæmdasæðið, stöðu skipulagsmála og helstu umhverfisáhrif framkvæmdarinnar í samræmi við 11. gr. reglugerðar nr. 660/2015. Eftirfarandi umhverfisþættir voru metnir: landnotkun, náttúrufar, landslag og ásýnd, minjar, hljóðvist og umferðaröryggi.

ÚTGÁFUSAGA

NR.	HÖFUNDUR	DAGS.	RÝNT	DAGS.	SAMÞYKKT	DAGS.
01	Kamma Dögg Gísladóttir	01.06.20 18	Eva Dís Þórðardóttir	04.06.20 18	Kamma Dögg Gísladóttir	05.06.20 18
02	Kamma Dögg Gísladóttir	05.06.20 18	Eva Dís Þórðardóttir	06.06.20 18	Kamma Dögg Gísladóttir	07.06.20 18
03	Kamma Dögg Gísladóttir	07.06.20 18	Kristín Ómarsdóttir	11.06.20 18	Kamma Dögg Gísladóttir	11.06.20 18
04	Kamma Dögg Gísladóttir	11.06.20 18	Bryndís Friðriksdóttir	18.06.20 18	Kamma Dögg Gísladóttir	19.06.20 18
05	Kamma Dögg Gísladóttir	19.06.20 18	Ólafur Árnason	21.06.20 18	Kamma Dögg Gísladóttir	21.06.20 18
06	Kamma Dögg Gísladóttir	02.07.20 18	Erna Bára Hreinsdóttir	10.07.20 18	Eva Dís Þórðardóttir	30.07.20 18
07	Andri Rafn Yeoman	01.10.20 18	Eva Dís Þórðardóttir	01.11.20 18	Andri Rafn Yeoman	07.11.20 18
08	Andri Rafn Yeoman	02.11.20 18	Erna Bára Hreinsdóttir	06.11.20 18	Andri Rafn Yeoman	07.11.20 18

EFNISYFIRLIT

TÖFLUSKRÁÐ

1	INNGANGUR	7
1.1	Almennt	7
1.2	Framkvæmdaraðili	8
1.3	Markmið framkvæmdar	8
1.4	Mat á umhverfisáhrifum	8
1.5	Deiliskipulag og framtíðar samgöngur	8
2	FRAMKVÆMDASVÆÐIÐ	10
2.1	Staðhættir og landnotkun	10
2.2	Landslag og ásýnd	10
2.3	Náttúrufar	11
2.4	Náttúruvá	13
2.4.1	Ofanflóðahætta	13
2.4.2	Sviptivindar	13
2.5	Minjar	14
2.6	Verndarsvæði	14
2.7	Skipulagsáætlanir	14
2.7.1	Samgönguáætlun	14
2.7.2	Landsskipulag	15
2.7.3	Svæðisskipulag	15
2.7.4	Aðalskipulag	15
3	UPPLÝSINGAR UM FRAMKVÆMDINA	17
3.1	Lýsing á framkvæmd	17
3.1.1	Lega	17
3.1.2	Breikkun í 2+1 veg	17
3.1.3	Vegamót	20
3.1.4	Hliðarvegir	20
3.1.5	Göngu-, hjóla- og reiðstígar	20
3.1.6	Undirgöng	21
3.1.7	Áningarstaðir og vigtarplan	21
3.1.8	Biðstöðvar strætó	21
3.2	Umferðaróhöpp	21
3.3	Umferð akandi	24
3.4	Efnisþörf, efnistaka og efnislosun	24
3.5	Frágangur	25
3.6	Tímasetning framkvæmdar og áfangaskipting	25
3.7	Leyfi sem framkvæmdin er háð	25
4	MAT Á ÁHRIFUM	26

4.1	Þættir framkvæmdar sem valdið geta umhverfisáhrifum	26
4.2	Umhverfisáhrif	27
4.2.1	Landnotkun	27
4.2.2	Náttúrufar	27
4.2.3	Landslag og ásjúnd	28
4.2.4	Minjar	29
4.2.5	Hljóðvist	29
4.2.6	Umferðaröryggi	31
4.2.7	Samantekt á umhverfisáhrifum og niðurstaða	31
5	HEIMILDASKRÁ	32

MYNDASKRÁ

MYND 1	<i>Yfirlitskort þar sem sýnd er staðsetning þess vegkafla sem er innan tilkynningar (mynd: Landslag ehf).</i>	7
MYND 2	<i>Séð til vesturs yfir Vesturlandsveg.</i>	10
MYND 3	<i>Séð norður frá Vesturlandsvegi í átt að undirhlíðum Esju.</i>	11
MYND 4	<i>Vistlendakort af framkvæmdasvæði Vesturlandvegur.</i>	12
MYND 5	<i>Kort vegna hættumats fyrir ofanflóð á Kjalarnesi (Veðurstofan, 2015).</i>	13
MYND 6	<i>Sveitarfélagsuppráttur úr Aðalskipulagi Reykjavíkur 2010-2030 (Reykjavíkurborg, 2013 b).</i>	16
MYND 7	<i>2+1 vegur innan öryggissvæðis og með breiðari miðdeili 3,0 m.</i>	17
MYND 8	<i>Efra sniðið sýnir 2+1 veg með hliðarvegi í lágmark 18 m fjarlægð. Neðri sniði sýnir hliðarveg og 2+1 Vesturlandsveg með hliðarveg og stíg.</i>	19
MYND 9	<i>Umferðaróhöpp á Vesturlandsvegi milli Varmhóla og Hvalfjarðarvegur frá árunum 2010-2016.</i>	22
MYND 10	<i>Meðaltal umferðaróhappa á Vesturlandvegi milli Varmhóla og Hvalfjarðarvegur</i>	23
MYND 11	<i>Fyrirhugð framkvæmd, urðarhólar við Sjávarhól og setfjara.</i>	28
MYND 12	<i>Hljóðstig L_{eq} dB(A) í 2 m hæð yfir jörð við Grundarhverfi á Kjalarnesi miðað við framtíðarumferð</i>	30

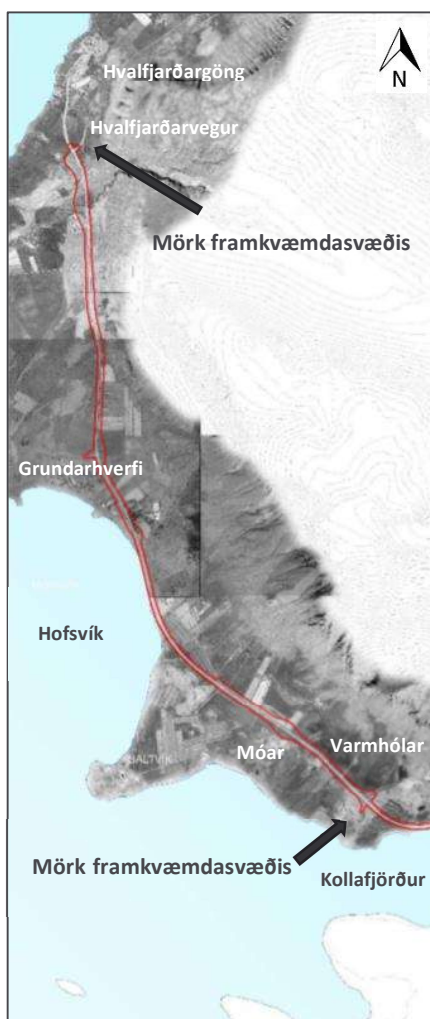
TÖFLUSKRÁ

TAFLA 1	<i>Upplýsingar úr fimm ára samgönguáætlun</i>	15
TAFLA 2	<i>Óhappa- og slysatíðni vegkaflans samanborið við aðra þjóðvegi.</i>	23
TAFLA 3	<i>Yfirlit yfir umferðarmagn á Vesturlandsvegi árið 2017.</i>	24
TAFLA 4	<i>Gróf áætlun á efnisþörf vegna framkvæmda.</i>	24
TAFLA 5	<i>Stefnuskjöl sem horft var til við mat á umhverfisþáttum.</i>	26
TAFLA 6	<i>Yfirlit yfir umhverfisáhrif framkvæmdar.</i>	31

1 INNGANGUR

1.1 Almennt

Greinargerð þessi fjallar um breytingu á um 9 km kafla Vesturlandsvegur, milli Varmhóla og Hvalfjarðarvegur, sem Vegagerðin fyrirhugar að framkvæma í samráði við Reykjavíkurborg. Um er að ræða breikkun Vesturlandsvegur í 2+1 veg ásamt byggingu þriggja hringtorga, við Móa, Grundarhverfi og við Hvalfjarðarveg. Samhliða verður vegtengingum fækkað og í staðinn gerðir hliðarvegir ásamt reiðstígum og stígum fyrir gangandi og hjólandi vegfarendur. Greinargerð þessi nær til þess kafla Vesturlandsvegur sem gert er ráð fyrir í samþykktri þingsályktunartillögu fyrir samgönguáætlun 2019-2023 (vegkafla númer f5-f6). Í þingsályktuninni er ekki gert ráð fyrir frekara fjármagni til framkvæmda á þessu svæði á 2. og 3. tímabili áætlunarinnar þ.e. á árunum 2024-2033. Vesturlandsvegur er skilgreindur sem stofnvegur (Vegagerðin, á.á.) og er veghelgunarsvæði stofnvega 30 m frá miðlínu til beggja átta (Vegalög nr. 80/2007).

MYND 1 Yfirlitskort þar sem sýnd er staðsetning þess vegkafla sem er innan tilkynningar (mynd: Landslag ehf).

Áhrifasvæði framkvæmdar er það svæði sem óhjákvæmilega þarf að raska vegna framkvæmdarinnar. Hluti þess svæðis verður aðeins raskað tímabundið á framkvæmdatíma en öðrum svæðum verður raskað til frambúðar, þar sem það mun verða undir breikkun Vesturlandsvegur og/eða fara undir tengdar framkvæmdir, s.s. hjóla- og göngustíga og hliðarvegi.

1.2 Framkvæmdaraðili

Framkvæmdaraðili er Vegagerðin. Vegagerðin hefur veghald þjóðvega samkvæmt vegalögum nr. 80/2007. Hlutverk hennar er að þróa og sjá um vegakerfið á sem hagkvæmastan hátt með þarfir samfélagsins, öryggi vegfarenda og umhverfissjónarmið að leiðarljósi.

1.3 Markmið framkvæmdar

Markmið framkvæmdarinnar er að endurbæta Vesturlandsveg til að auka umferðaröryggi, greiða fyrir umferð og fækka tengingum á veginum með gerð hliðarvega fyrir umferð að húsum og túnum. Með þessari framkvæmd er verið að auka öryggi og draga úr slysaáætlu.

1.4 Mat á umhverfisáhrifum

Samkvæmt lögum um mat á umhverfisáhrifum nr. 106/2000 fellur fyrirhuguð framkvæmd undir B flokk framkvæmda, sbr. tl. 13.02 í 1. viðauka laganna og er því tilkynningaskyld til ákvörðunar um matsskyldu:

13.02. Allar breytingar eða viðbætur við framkvæmdir samkvæmt flokki A, aðrar en tilgreindar eru í tölulið 13.01, og flokki B sem hafa þegar verið leyfðar, framkvæmdar eða eru í framkvæmd og kunna að hafa umtalsverð umhverfisáhrif.

1.5 Deiliskipulag og framtíðar samgöngur

Unnið hefur verið nýtt deiliskipulag fyrir Vesturlandsveg, „Vesturlandsvegur frá Leirvogsá að Hvalfjarðarvegi“. Skipulagið var samþykkt þann 7. júní 2018 (Reykjavíkurborg, 2018) í borgarstjórn/skipulagsnefnda Reykjavíkur og með auglýsingu í B- deild Stjórnartíðinda þann 3. júlí 2018. Samhliða nýju deiliskipulagi voru gerðar breytingar á nærliggjandi deiliskipulagsáætlunum vegna skipulagsmarka. Deiliskipulagið nær frá Leirvogsá að Hvalfjarðarvegi og nær því til lengri vegarkafli en þess sem þessi fyrirspurn nær til. Áætlanir eru um frekari framkvæmdir á veginum, m.a. stendur til að breikka hann í heild sinni í 2+1 veg. Ekki liggur fyrir, að svo stöddu, hvenær öllum framkvæmdum í samræmi við deiliskipulagið verður lokið en slíkar ákvarðanir byggja á samgönguáætlun hverju sinni. Eins og áður segir eru ekki frekari framkvæmdir á Vesturlandsvegi innan samgönguáætlunar sem nær til ársins 2033. Unnin var umhverfisskýrsla fyrir deiliskipulagið á grundvelli laga um umhverfismat áætlana nr. 105/2006. Í matinu voru möguleg umhverfisáhrif af framfylgd deiliskipulagsins metin og var þar heildar framkvæmdin frá Leirvogsá að Hvalfjarðarvegi til umfjöllunar. Umsagnir frá lögbundnum umsagnaraðilum bárust á auglýsingartíma og var umhverfisskýrsla uppfærð m.t.t. þeirra.

Vesturlandsvegur spilar mikilvægt hlutverk í fyrirhuguðum samgöngum til og frá höfuðborgarsvæðinu. Núverandi áform áætla að vegkaflinn, sem um ræðir, muni tengjast Sundabraut þar sem gert er ráð fyrir að hún þveri Kollafjörð. Mun Vesturlandsvegur frá Varmhólum að Hvalfjarðarvegi því anna þeirri umferð sem fer um Sundabraut. Áætla má að með tilkomu Sundabrautar muni umferð um Vesturlandsveg áður en komið er að gatnamótum fyrirhugaðrar Sundabrautar og Vesturlandsvegar (við Varmhóla) minnka, þ.e. við Esjumela út Kollafjörð og að Varmhólum. Mun því breikkun vegarins á kaflanum sem er til umræðu í þessari tilkynningu stuðla að hagkvæmari samgöngutengingum við fyrirhugaðar samgönguframkvæmdir höfuðborgarsvæðisins til langstíma litið.

Ljóst er að framkvæmdir sem nú eru á skipulagsáætlunum, líkt og Sundabraut og Vesturlandsvegur (frá Esjumelum að Varmhólum), munu koma til með að tengjast Vesturlandsvegi til framtíðar. Á þessu stigi eru áformin þó á áætlunarstigi og því ekki unnt að fjalla um framkvæmdirnar með nákvæmum hætti. Felur það m.a. í sér að ekki liggja fyrir næg hönnunargögn eða endanlegar ákvarðanir um útfærslu og framkvæmd þeirra. Þar af leiðandi eru þær framkvæmdir ekki hluti af þeirri framkvæmd sem hér er tilkynnt um.

Í eftirfarandi köflum verður nánar gerð grein fyrir fyrirhugaðri framkvæmd, framkvæmdasvæðinu, stöðu skipulagsmála og helstu umhverfisáhrifum sem framkvæmdin getur haft í för með sér.

2 FRAMKVÆMDASVÆÐIÐ

2.1 Staðhættir og landnotkun

Framkvæmdasvæðið nær yfir um 9 km kafla Vesturlandsvegur og skilgreind veghelgunarsvæði hans, milli Varmhóla (þar sem fyrirhugað er að Sundabraut tengist Vesturlandsvegi) og Hvalfjarðarvegur. Á svæðinu eru í dag tæpleg 30 vegamót, tengingar og þveranir. Á stærstum hluta vegarins er leyfður hámarkshraði 90 km/klst. en á stuttum kafla við Grundarhverfi er 70 km/klst. hámarkshraði.

Framkvæmdasvæðið er m.a. á Kjalarnesi sem er fámennasta hverfi Reykjavíkur en jafnframt það stærsta að flatarmáli. Hverfið samanstendur af Grundarhverfi og dreifbýli sem nær frá Kollafirði og inn í Hvalfjörð. Á svæðinu hefur hefðbundinn landbúnaður verið á undanhaldi á undanförunum árum en matvælaframleiðsla í auknum mæli verið bundin við þauleldi.

Samkvæmt gildandi aðalskipulagi Reykjavíkur er landnotkun á aðliggjandi svæðum að mestu landbúnaður en einnig opin svæði, íbúðarsvæði, iðnaðarsvæði og efnistökusvæði.

2.2 Landslag og ásýnd

Frá Hvalfjarðarvegi og að Esjubergi er flatlendi upp frá ströndinni þar sem skiptast á ræktarlönd, móar og mýrar.

MYND 2 Séð til vesturs yfir Vesturlandsveg.

Ofan þjóðvegur taka undirhlíðar Esju við, þar sem eru grónar skriður og stórar aurkeilur eru áberandi undir klettum sem skornir eru af giljum og gljúfrum.

MYND 3 Séð norður frá Vesturlandsvegi í átt að undirhlíðum Esju.

2.3 Náttúrufar

Ekki var framkvæmd sérstök gróðurúttekt í tengslum við tilkynninguna þar sem fyrirhuguð framkvæmd er að stærstum hluta á þegar röskuðu landi. Þess í stað var stuðst við vistgerðakort Náttúrustofu Íslands og vistlendakort. Samkvæmt vistgerðakortinu eru ríkjandi vistgerðir innan framkvæmdasvæðisins tún og akurlendi (Náttúrufræðistofnun Íslands, á.á.a). Á kafla við Sjávarhóla (í Hofsvík), er að finna setfjöru. Setfjara hefur fremur lágt verndargildi en er á lista Bernarsamningsins yfir vistgerðir sem þarf að vernda (Náttúrufræðistofnun Íslands, á.á.b). Við strönd Hofsvíkur og víðar er skilgreint mikilvægt fuglasvæði af Náttúrufræðistofnun Íslands undir heitinu „Kjalarnes“. Þar er mikið fuglalíf allt árið um kring og má m.a. að vetri til finna þar straumönd. Liggur áhrifasvæði framkvæmdar nálægt og að litlu leyti inn á það svæði. Við strendur Hofsvíkur verður breikkun vegarins í átt að landi og því röskun á fjöru umfram það sem nú er lágmarkað. Frá afleggjaranum að Bakka og að vegamótum við Hvalfjarðarveg eru vistlending melar og sandar ríkjandi. (Náttúrufræðistofnun Íslands, á.á.a). Á mynd 4 má sjá vistlendakort sem nær til Vesturlandsvegar frá Varmhólum að Hvalfjarðarvegi.

Innan framkvæmdasvæðisins er Blikdalsá en áin rennur úr Blikadal, austan Vesturlandsvegar, niður í sjó. Blikadalsá liggur skammt frá bænum Melgerði og um 200 metrum norðar en núverandi vigtunarplan. Í dag er ánni beint í ræsi sem liggur undir Vesturlandsveg og þaðan fer hún undir brú og út í sjó. Brúin er í slæmu ástandi og er lokuð í dag fyrir vélknúinni umferð.

Jarðmyndanir á svæðinu njóta ekki sérstakar verndar en aðallega er þar að finna laus jarðlög. Auk lausra jarðlega er á takmörkuðum köflum að finna þóleiít basalt, ólivínþóleiít í stafla og grágrýtisfláka (Kristján Sæmundsson o.fl., 2016). Við bæinn Sjávahól, nálægt núverandi Vesturlandsvegi eru urðarhólar sem hafa myndast úr berghlaupi úr efstu fjallbrúnum Esjunnar. Má finna ummerki um sambærileg berghlaup víðar við Esjurætur.

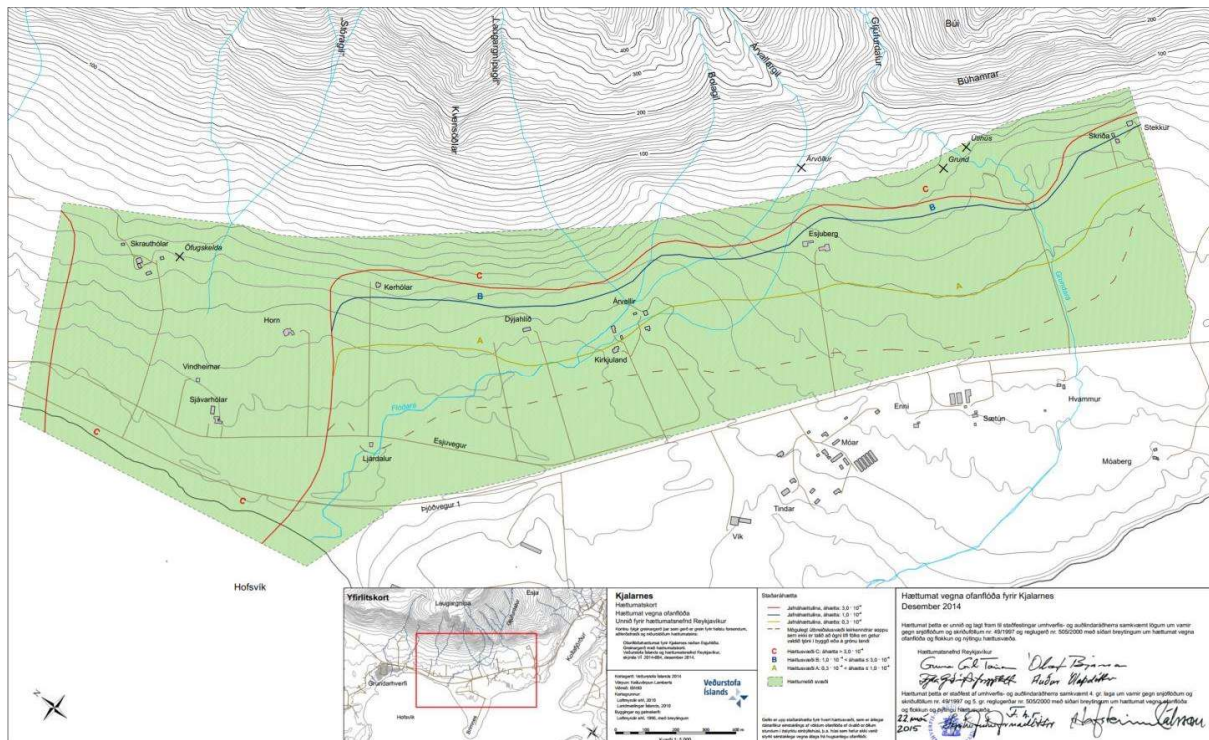

MYND 4 Vistlendakort af framkvæmdasvæði Vesturlandvegjar.

2.4 Náttúruvá

2.4.1 Ofanflóðahætta

Árið 2014 vann Veðurstofa Íslands hættumat vegna ofanflóða fyrir Kjalarnes, neðan Esjuhlíða frá Stekk í austri og rétt norðvestan við Skrauthóla. Niðurstöður voru birtar í skýrslunni „Ofanflóðahættumat fyrir Kjalarnes neðan Esjuhlíða“. Hættumatið tekur til snjóflóða, krapaflóða, aurskriðna, grjóthruns, berghlaups og annars framskriðs úr hlíðum, svo og aurblandaðra krapa- og vatnsflóða í bröttum farvegum. Áhætta af völdum snjóflóða er talin vera minni en af völdum skriðufalla og er svæðið undir Esjuhlíðum á Kjalarnesi meðal þekktustu skriðusvæða landsins. Almennt er úrkomusamt og hvasst á Kjalarnesi og eru hvasviðrið hvað mest þegar veður stendur úr geiranum milli norðausturs og austurs en einnig er hvasviðri staðbundið öðrum áttum. Eingöngu er fjallað um hættumat fyrir íbúðarhús í niðurstöðum ofanflóðahættumatsins sem liggja innan hættusvæðis. Það er í samræmi við reglugerð nr. 505/2000 um hættumat vegna ofanflóða sem fjallar aðeins um nýtingu hættusvæða m.t.t. íbúðar- og atvinnuhúsnæðis þar sem hætta er að fólk dvelji til lengri tíma innan svæðis. Hættusvæði C nær yfir um 1 km af Vesturlandsvegi, neðan Skrauthóla, Vindheima og Sjávarhóla.

MYND 5 Kort vegna hættumats fyrir ofanflóð á Kjalarnesi (Veðurstofan, 2015).

2.4.2 Sviptivindar

Veðurstofa Íslands hefur unnið stutta úttekt af veðurfari á Kjalarnesi og voru niðurstöður birtar í skýrslunni „Kjalarnes – stutt úttekt á vindafari“ eftir Trausta Jónsson og Árna Sigurðsson (2006). Þar kemur fram að á Kjalarnesi er mun hvasviðrasamara en annarsstaðar við höfuðborgarsvæðið. Trufnanir á umferð vegna veðurs á Kjalarnesi eru því talsvert tíðari en gengur og gerist annarsstaðar á

höfuðborgarsvæðinu. Sviptivindar eru algengir og þeir geta skapað umtalsverða hættu fyrir umferð á svæðinu og hafa aðstæður skapast þannig að grípa hefur þurft til ráðstafana til að tryggja öryggi vegfaranda með því að loka hluta vegarins. Hvassviðrin og hviður eru mestar í áttum sem standa af Esjunni og einnig í austlægum áttum. Þröngir áttageirar hvassviðrana eru á hvorum staðnum fyrir sig. Það ætti að gefa upplýsingar sem nýtast mættu við hönnun umferðarmannvirkja og vindvarna. Í úttektinni kemur einnig fram að sú tilfinning sé meðal kunnugra á Kjalarnesi að dregið hafi eitthvað úr vindi í hverfinu og við Vallárbyggð með vaxandi gróðri (Trausti Jónsson og Árni Sigurðsson, 2006).

Í greinargerðinni kemur einnig eftirfarandi fram:

„Ýmsum spurningum er ósvarað varðandi staðsetningu umferðarmannvirkja og framtíðarbyggðar með tilliti til vinds. Áhrifamáttur skjólbelta við vegi er ekki vel þekktur héraendis, en mælingar í þéttbýli og utan þess benda þó til þess að áhrif víðáttumikillar byggðar séu umtalsverð og sömuleiðis benda mælingar til þess að hávaxinn gróður dragi einnig úr vindi þó útbreiðsla hans sé ekki mikil.“

2.5 Minjar

Borgarsögusafn Reykjavíkur vann rannsókn og skráningu fornleifa á því svæði sem tilheyrir nýju deiliskipulagi Vesturlandsvegar árið 2018. Niðurstöðurnar voru birtar í skýrslunni „Fornleifaskráning vegna deiliskipulags Vesturlandsvegar frá Leirvogsa að Hvalfirði“ eftir Önnu Lísu Guðmundsdóttur og Margréti Björk Magnúsdóttur. Alls voru 87 minjar skráðar innan úttektarsvæðis sem nær 50 m frá ystu brún fyrirhugaðs Vesturlandsvegar, hliðarvega eða annarra stíga. Nær það því til alls skipulagssvæðisins en innan úttektarsvæðis þeirrar framkvæmdar sem tilkynningin nær til fundust 68 minjar.

Sjá má staðsetningu minjanna innan framkvæmdasvæðis sem teknar voru úr fyrrnefndri skýrslu í viðauka B.

2.6 Verndarsvæði

Engin verndarsvæði eru innan framkvæmdasvæðis.

2.7 Skipulagsáætlanir

2.7.1 Samgönguáætlun

Þingsályktunartillaga um samgönguáætlun 2019-2033¹ og fimm ára samgönguáætlun (aðgerðaáætlun) fyrir tímabilið 2019-2023² voru samþykktar á Alþingi í febrúar 2019 (Þingskjal nr. 174/2018-2019). Samgönguáætlun byggist á lögum um samgönguáætlun nr. 33/2008. Annars vegar er gerð samgönguáætlun til fimmtán ára og hins vegar til fimm ára þar sem tilgreindar eru framkvæmdir fyrir fyrsta tímabil stefnunnar. Lög kveða á um að samgönguáætlunin sé endurskoðuð á minnst þriggja ára fresti. (Stjórnarráð Íslands, á.á).

¹ <https://www.althingi.is/thingstorf/thingmalin/atkvaedagreidsla/?nnafnak=56807>

² <https://www.althingi.is/thingstorf/thingmalin/atkvaedagreidsla/?nnafnak=56812>

Fyrirspurnin nær til þess hluta Vesturlandsvegjar sem er innan samþykktar þingsályktunartillögu um samgönguáætlun 2019-2023. Þar er lagt til að hafnar verði framkvæmdir við gerð 2+1 vegar á Kjalarnesi árið 2019, á þeim 9 km kafla sem fyrirspurnin nær til. Áætlað er að framkvæmdin fari fram á árunum 2019-2022 (miðað við fjármögnun). Eins og áður segir er ekki gert ráð fyrir frekara fjármagni til framkvæmda á þessu svæði á 2. og 3. tímabili þingsályktunartillögunar þ.e. á árunum 2024-2033.

TAFLA 1 *Upplýsingar úr fimm ára samgönguáætlun sem tilgreinir hvernig fjármunum er skipt milli á ára vegna framkvæmdarinnar.*

KAFLANR.	KAFLAHEITI	LENGD KAFLA (KM)	EFTIRSTÖÐVAR KOSTNAÐAR 1.1.2019 (MILLJ. KR.)	2019	2020	2021	2022
f5-f6	Um Kjalarnes	9,0	3.200	200	600	1440	960

2.7.2 Landsskipulag

Í Landsskipulagsstefnu 2015-2026 er sett fram stefna um að skipulag landnotkunar feli í sér samþætta stefnu um byggðarþróun í þéttbýli og dreifbýli með áherslu á greiðar, öruggar og vistvænar samgöngur og fjölbreyttan ferðamáta. Einnig kemur fram að skipulagsgerð sveitarfélaga eigi að stuðla að greiðum samgöngum innan skilgreindra vinnusóknar- og þjónustusvæða meginkeðjanna, með styrkingu byggðar að leiðarljósi (Skipulagsstofnun, 2016).

2.7.3 Svæðisskipulag

Samkvæmt núgildandi svæðisskipulagi höfuðborgarsvæðisins 2015-2040, *Höfuðborgarsvæðið 2040*, er vegurinn skilgreindur sem meginstofnvegur. Á þessum meginstofnvegi skal hugað sérstaklega að greiðu og öruggu flæði einka- og þungaumferðar (Samtök sveitarfélaga á höfuðborgarsvæðinu, 2015).

2.7.4 Aðalskipulag

Í gildandi Aðalskipulagi Reykjavíkur 2010-2030 er stefnt að uppbyggingu Vesturlandsvegjar með það að markmiði að auka umferðaröryggi og greiða fyrir umferð. Gert er ráð fyrir breikkun vegarins þar sem stefnt er að 2+1 vegi og fækkun tenginga við þjóðveg með gerð hliðarvega. Þörf fyrir mislæg vegamót og breytingu í 2+2 veg skal vera metin út frá aukningu umferðar í framtíðinni. Einnig kemur fram að markmið fyrir borgarhlutann Kjalarnes er endurskipulagning Vesturlandsvegjar með mislægum vegamótum í framtíðinni og að samgöngur verði öruggari, greiðari og vistvænni (Reykjavíkurborg, 2013a).

MYND 6 Sveitarfélagsuppdráttur úr Aðalskipulagi Reykjavíkur 2010-2030 (Reykjavíkurborg, 2013 b).

Eins og áður hefur verið fjallað um í kafla 1.5 er í gildi deiliskipulag fyrir veginn í samræmi við fyrirhugaða framkvæmd.

3 UPPLÝSINGAR UM FRAMKVÆMDINA

3.1 Lýsing á framkvæmd

Samhliða framkvæmdalýsingu má sjá yfirlitsteikningar framkvæmdar í viðauka A.

3.1.1 Lega

Framkvæmdin er á um 9 km kafla Vesturlandsvegur milli Varmhóla, þar sem fyrirhugað er að Sundabraut tengist Vesturlandsvegi og Hvalfjarðarvegur auk næsta umhverfi hans. Ekki er gert ráð fyrir breytingu á legu vegarins vegna framkvæmdarinnar heldur er um breikkun að ræða og gerð hliðarvega og stíga.

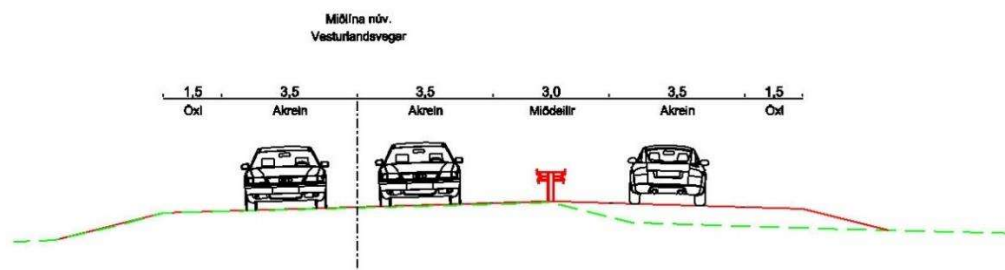
3.1.2 Breikkun í 2+1 veg

Áætlað er að breikka Vesturlandsveg, milli vegamóta Varmhóla og Hvalfjarðarvegur, í 2+1 veg. Breikkunin er fyrirhuguð til vesturs frá Hvalfjarðarvegi að Ártúnsá, þ.e. tvær akreinar verða til vesturs á þeim kafla, en til austurs sunnan Ártúnsár. Vegurinn skiptist í fimm vegkafla. Skiptisvæði vegkafla eru ýmist hefðbundin skiptisvæði á 2+1 vegum og hinsvegar vegamót. Kaflarnir eru um 1,25-1,40 km langir. Þrjú vegkaflar eru með tvær akreinar í norðurátt og tveir vegkaflar með tvær akreinar í suðurátt. Við Grundarhverfi er 1+1 vegkafla sem ekki er ráðgert að breikka vegna nýlegra undirganga sem þar eru.

Á mynd 7 má sjá að þversnið 2+1 vegarins er 16,5 m með 3 m miðdeili með vegriði til að aðgreina akstursstefnur.

2+1 - Vegur

Vegtegund B15,5 / með breiðari miðdeili 3,0 m

MYND 7 2+1 vegur innan öryggissvæðis og með breiðari miðdeili 3,0 m.

Staðsetning hliðarvega ræðst fyrst og fremst af breidd öryggissvæða en miðar jafnframt að því að mögulegt verði að breikka Vesturlandsveg í 2+2 veg í framtíðinni³ án þess að færa þurfi hliðarvegi. Hliðarvegir eru að lágmarki í 18 m fjarlægð frá akreinabrun Vesturlandsvegar. Núverandi hliðarvegir verða nýttir eins og kostur er. Lengja þarf ræsi yfir Blikadalsá austan megin við núverandi Vesturlandsveg við breikkun vegarins, auk þess sem huga þarf að þverun árinna vegna hliðarvegar, vestan Vesturlandsvegar. Verður það gert í samráði við Fiskistofu eins og fram kom í umsögn þeirra við tillögu að deiliskipulagi fyrir Vesturlandsveg.

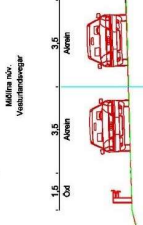
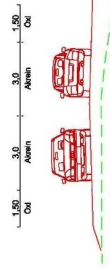
Áhrifasvæði framkvæmdarinnar er breytilegt eftir vegköflum. Núverandi breidd Vesturlandsvegar er um 9-10 m en eftir breikkun verður hún um 16,5 m. Vegurinn verður því breikkaður að jafnaði um 6,5 - 7,5 m og má því áætla að um 5,85 - 6,75 ha svæði mun fara undir breikkun Vesturlandsvegar. Þar sem eingöngu liggur fyrir frumhönnun verksins er ekki hægt að áætla nákvæmlega röskun lands s.s vegna fláa, öryggissvæða, hliðarvega og stíga. Veghelgunarsvæði stofnvega er 30 m frá miðlínu til beggja átta, samtals 60 m og er því áhrifasvæði breikkun Vesturlandsvegar að öllu leyti innan veghelgunarsvæðis núverandi vegar.

Á mynd 8 má sjá snið fyrir breikkun vegarins auk hliðarvega, stíga og reiðstíga.

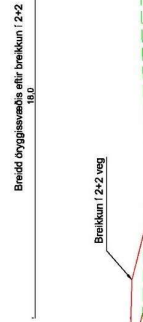
³ Gert er ráð fyrir að Vesturlandsvegur geti breikkað í 2+2 veg frá framtíðartengingu við Sundabraut og að Hvalfjarðarvegi.

Hliðarvegur
Veglagund C9

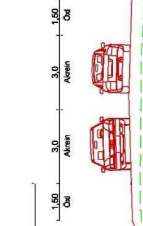
Breidd öryggisvæðis
19,0

Breidd öryggisvæðis 2+1
19,0

Breidd öryggisvæðis eftir breiðkun | 2+2
19,0

Hliðarvegur
Veglagund C9

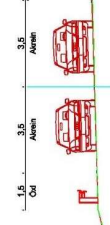
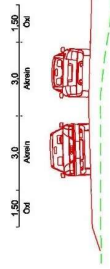
Reiðvegur

Minnsta fjarlægð frá vegjum/urð
5,0

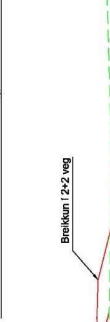

Hliðarvegur
Veglagund C9

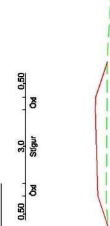
Breidd öryggisvæðis
19,0

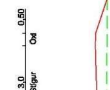
Breidd öryggisvæðis 2+1
19,0

Breidd öryggisvæðis eftir breiðkun | 2+2
19,0

Stígur

MYND 8 Efra snið sýnir 2+1 veg með hliðarvegi í lágmark 18 m fjarlægð. Neðri sniði sýnir hliðarveg og 2+1 Vesturlandsveg með hliðarveg og stíg.

3.1.3 Vegamót

Þrjú hringtorg verða á veginum milli Varmhóla og Hvalfjarðarvegjar. Hringtorgin eru á vegamótum við Móa, Grundarhverfi og Hvalfjarðarveg.

Hringtorgin verða fjögurra arma með einni akrein. Ytra þvermál torganna er að lágmarki 50 m. Gert er ráð fyrir að hægt sé að breikka aksturssvæði hringtorganna í 2 akreinar með því að minnka miðeyjuna.

3.1.4 Hliðarvegir

Núverandi hliðarvegur, Esjuvegur sem er austan við Vesturlandsveg, verður lengdur til austurs að veginum við Gljúfurá og til norðurs þar sem hann fer um akfær undirgöng undir Vesturlandsveg og inn í Grundarhverfi. Esjuvegur tengist Vesturlandsvegi við nýtt hringtorg við Móa. Að auki verður núverandi hliðarvegur við Dalsmynni nýttur.

Gerðir verða nýir hliðarvegir við breikkunarkafla Vesturlandsvegjar:

- Sunnan Grundarhverfis og vestan Vesturlandsvegjar verður gerður nýr hliðarvegur vestan vegar, frá Saltvík og að Móabergi. Hliðarvegurinn tengist Vesturlandsvegi við nýtt hringtorg við Móa. Norðan Grundarhverfis eru gerðir nýir hliðarvegir beggja vegna Vesturlandsvegjar.
- Austan Vesturlandsvegjar er nýr hliðarvegur frá Gili og að Arnarhamri. Hliðarvegurinn tengist Vesturlandsvegi við nýtt hringtorg norðan Grundarhverfis.
- Vestan Vesturlandsvegjar er nýr hliðarvegur frá Dalsmynni og að Bakka. Vegurinn þverar Blikdalsá og er þverunarstaðurinn ákvarðaður út frá bestu legu í landi. Gert er ráð fyrir að hliðarvegurinn þveri ána á ræsi. Hliðarvegurinn liggur í gegnum námusvæði og tengist Vesturlandsvegi við nýtt hringtorg við Hvalfjarðarveg.
- Vestan Vesturlandsvegjar, sunnan Ártúnsár er nýr hliðarvegur sem tengist gömlum vegi. Þar er fyrirhugað að hann þveri Ártúnsá vestar en núverandi brú (endanleg staðsetning og útfærsla ákvörðuð við nánari hönnun), gert er ráð fyrir ræsi við þverunina. Við þverun árinna þarf leyfi Fiskistofu.

Lengd nýrra hliðarvega er frá 0,5-2,3 km auk þess sem um 1,8 km af núverandi hliðarvegum verða lagaðir að framkvæmdinni t.a.m. breikkaðir. Á yfirlitsmynd í viðauka A eru hliðarvegir táknaðir með rauðum línunum.

3.1.5 Göngu-, hjóla- og reiðstígar

Gert er ráð fyrir að hjólandi vegfarendur noti hliðarvegi og að ekki verði gerður sérstakur göngu- og hjólastígur nema þar sem engir hliðarvegir eru fyrirhugaðir. Nýir stígar eru í heildina um 2,2 km og eru táknaðir með fjólubláum línunum á yfirlitsmynd í viðauka A.

Reiðvegur liggur með hliðarvegum að réttinni við Arnarhamar, þar sem hún sameinast gömlu þjóðleiðinni í Esjuhlíðum. Í heildina er áætlað að reiðstígar verði um 6,9 km og eru táknaðir með bláum línunum á yfirlitsmynd í viðauka A.

3.1.6 Undirgöng

Undirgöng fyrir útivistarumferð undir Vesturlandsveg eru áætluð á fimm stöðum, þar af á fjórum stöðum einnig fyrir reiðmenn. Ein undirgöng fyrir gangandi umferð eru þegar komin við Grundarhverfi og verða þau óbreytt. Undirgöng fyrir bæði gangandi og ríðandi verða við Móaberg, Esjuberg, Saltvíkurveg og við hestaíþróttasvæðið vestan Arnarhamars. Við nýjan hliðarveg sunnan við Vallá verða akfær undirgöng sem tengjast Vallargrund.

3.1.7 Áningarstaðir og vigtarplan

Við Vesturlandsveg er gert ráð fyrir tveimur áningarstöðum, líkt og er í dag. Í suðurhluta Hofsvíkur verður áningarstaður fyrir ökumenn sem aka í suður átt. Við vigtarplanið rétt við Arnarhamar verður áningarstaður fyrir ökumenn sem aka í norðurátt. Útfærsla áningarstaða verður í samræmi við hönnunarkröfur Vegagerðarinnar. Núverandi vigtarplan sem staðsett er við Arnarhamar er ekki samkvæmt gildandi reglum Vegagerðarinnar um slíka staði. Vigtarplanið verður stækkað (lengt) og gerðar að- og fráreinar í samræmi við gildandi reglur og viðmið.

3.1.8 Biðstöðvar strætó

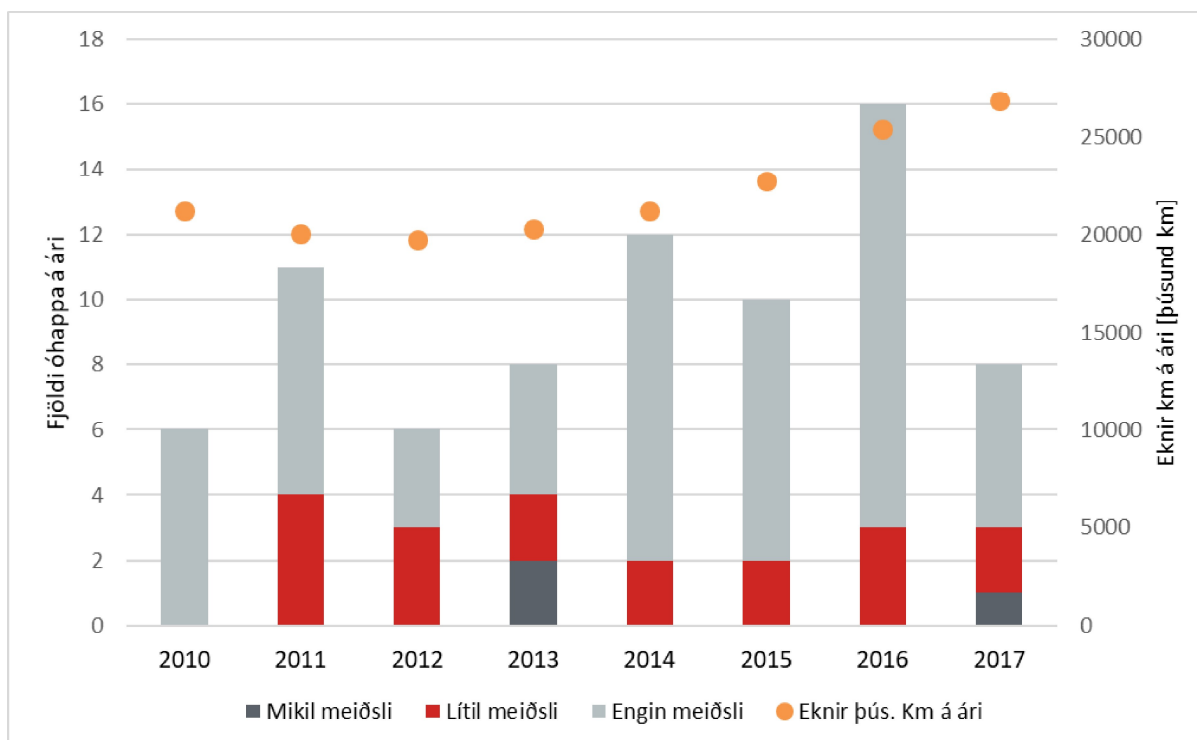
Á þeim kafla Vesturlandsvegar, sem er innan deiliskipulags frá Leirvogsa að Hvalfjarðarvegi, er einungis gert ráð fyrir biðstöð strætó í nágrenni við hringtorgið við Esjumel. Sá hluti vegarins er ekki innan þeirrar framvæmda sem tilkynningin nær til. Að öðru leyti er gert ráð fyrir að strætó aki út af Vesturlandsvegi við Esju og Grundarhverfi og stoppi þar.

3.2 Umferðaróhöpp

Mat á núverandi umferðaröryggi er unnið úr gögnum um umferðaróhöpp⁴ og umferð 2010-2017. Upplýsingar fengust frá Vegagerðinni. Allar upplýsingar hér á eftir um óhöpp, gerð þeirra og tíðni eru unnar upp úr þessum upplýsingum nema annað sé tekið fram.

Á mynd 9 má sjá yfirlit um fjölda umferðaróhappa á Vesturlandsvegi á milli Varmhóla og Hvalfjarðarvegar frá árunum 2010-2017 og umferðarmagn á vegkaflanum (eknir þús. km á ári). Fjöldi óhappa er breytilegur milli ára og urðu áberandi flest umferðaróhöpp árið 2016. Umferð á vegkaflanum hefur aukist frá árinu 2012 og fóru flest ökutæki um vegkaflann árið 2017.

⁴ Gerður er greinarmunur á umferðaróhöppum og slysum. Óhöpp eru öll óhöpp óháð því hvort einhver meiðist en slys eru þau óhöpp þar sem einhver meiðist.

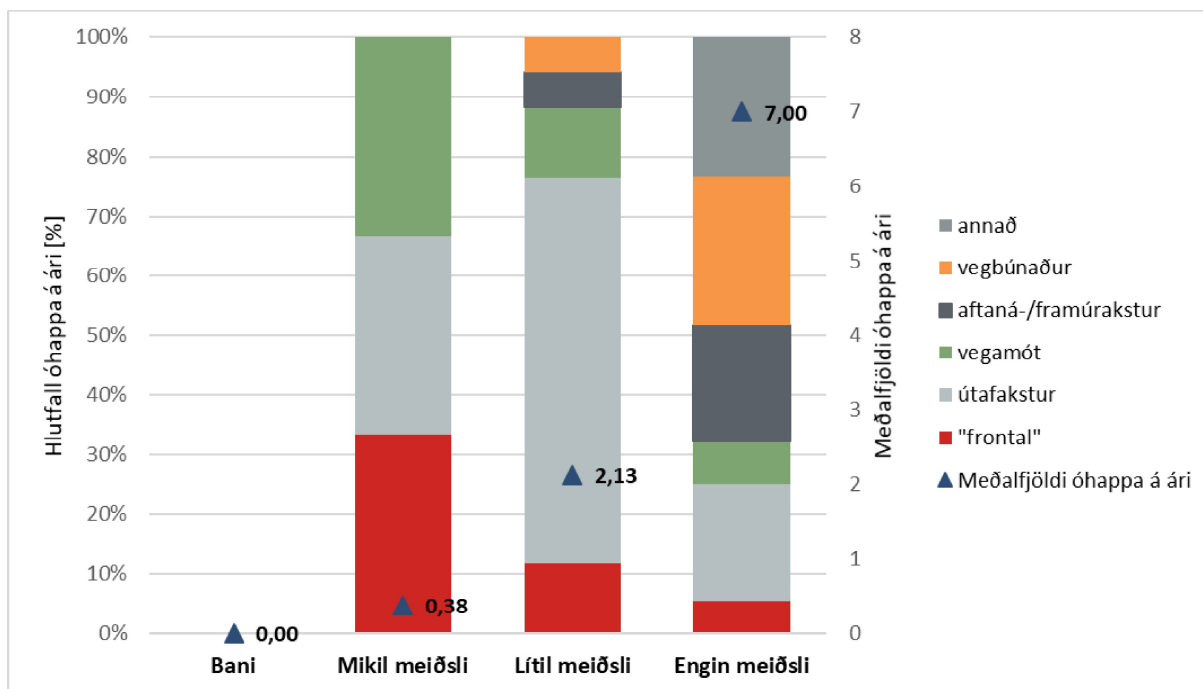

MYND 9 Umferðaróhöpp á Vesturlandsvegi milli Varmhóla og Hvalfjarðarvegjar frá árunum 2010-2016.

Umferðaróhöpp eru flokkuð eftir alvarleika; bani, mikil meiðsli, lítil meiðsli og engin meiðsli. Rúmlega 70% allra óhappa teljast sem óhöpp með engum meiðslum eða eignartjóni og rúm 23% óhappanna voru slys með litlum meiðslum. Þrjú alvarleg umferðarslys urðu á vegkaflanum á skoðunartímabilinu, eða um 0,4 slys á ári, þar sem mikil meiðsl hlutust. Að meðaltali urðu 9,6 umferðaróhöpp á hverju ári á vegkaflanum frá Varmhólum og að Hvalfjarðarvegi á skoðunartímabilinu, þar af 2,6 umferðarslys með meiðslum. Ekkert banaslys var á skoðunartímabilinu en eitt banaslys varð á vegkaflanum í júní árið 2018 þegar fólksbíll og lítill sendibifreið mættust á beinum vegi.

Mynd 10 sýnir skipting óhappa eftir því með hvaða hætti þau urðu og eru óhöppin flokkuð eftir alvarleika þeirra og gerð. Algengustu umferðaróhöpp á veginum eru vegna útafaksturs (40%)⁵, þar á eftir ekið á vegbúnað (28%) og svo aftanákeyrslur (21%).

⁵ Þar af 28% útafakstur til hægri og 12% til vinstri.

MYND 10 Meðaltal umferðaróhappa á Vesturlandvegi milli Varmhóla og Hvalfjarðarvegur, flokkuð eftir alvarleika og gerð, frá árunum 2010-2017.

Óhappa- og slysatíðni vegkaflans er ívið lægri en meðaltal á öllum Hringveginum en er á svipuðu róli og á svipuðum vegköflum á Hringveginum eins og kemur fram í töflu 2. Slysatíðni er fjöldi slysa á hverja milljón ekinna km.

TAFLA 2 Óhappa- og slysatíðni vegkaflans samanborið við aðra þjóðvegi.

Samantekt 2010-2017, unnið úr gögnum Vegagerðarinnar				
Heiti	Vegkaflí	Óhappa-tíðni	Slysa-tíðni	Tíðni banaslysa og slysa með meiriháttar meiðslum
Vesturlandsvegur; Varmhólar - Hvalfjarðarvegur*	1-f5*, 1-f6	0,44	0,12	0,02
Vesturlandsvegur; Þingvallavegur - Hvalfjarðarvegur	1-f5, 1-f6	0,53	0,13	0,02
Allir þjóðvegir í dreifbýli		0,87	0,25	0,05
Hringvegurinn		0,80	0,21	0,05
Biskupstungnabraut - Þorlákshafnarvegur	1-d6	0,39	0,12	0,01
Þorlákshafnarvegur - Þrengslavegur	1-d8	0,74	0,22	0,04
Hvalfjarðarvegur - Borganes	1-g3,1-g4	0,63	0,16	0,02
Snæfellsnesvegur - Hvítárvallavegur	1-g8	0,61	0,15	0,02
Dagverðareyrarvegur - Akureyri	1-p6	0,76	0,27	0,07

*Greining á slysatíðni á vegkafla 1-f5 byrjar við gatnamót við Varmhóla

Líkleg skýring á því að óhappa- og slysatíðnin er aðeins lægri en á öðrum vegköflum á hringveginum er að umferð um veginn er orðin það mikil að ökumenn veigra sér við að taka fram úr við þessar aðstæður. Við aukið umferðarmagn eru þó líkur á að slys verði alvarlegri þar sem meiri líkur eru á því að ökutæki

sé að koma úr gangstæðri átt ef ökumenn fara yfir á öfugan vegarhelming (t.d. við útafakstur til vinstri og framúrakstur).

3.3 Umferð akandi

Upplýsingar um meðalumferð á Vesturlandsvegi árið 2017 má sjá í töflu 3 (upplýsingar koma frá Vegagerðinni). Að jafnaði er meiri umferð yfir sumarmánuðina en vetrarmánuðina. Frá árinu 2014 jókst umferð um 5-13% á ári. Árið 2016 var ársdagsumferð frá Þingvallavegi að Brautarholtsvegi 8.300 ökutæki/sólárhling og frá Brautarholtsvegi að Hvalfjarðarvegi 7.100 ökutæki/sólárhling.

TAFLA 3 Yfirlit yfir umferðarmagn á Vesturlandsvegi árið 2017.

	ÁRSDAGSUMFERÐ (ÖKUTÆKI/SÓLARHR.)	SUMARDAGSUMFERÐ (ÖKUTÆKI/SÓLARHR.)	VETRARDAGSUMFERÐ (ÖKUTÆKI/SÓLARHR.)
Þingvallavegur að Brautarholtsvegi	8.800	11.000	6.800
Brautarholtsvegur að Hvalfjarðarvegi	7.700	9.900	5.900

3.4 Efnispörf, efnistaka og efnislosun

Í framkvæmdina þarf að gera ráð fyrir efni í vegfyllingar, burðarlög og slitlög. Áætluð efnispörf vegna framkvæmdarinnar má sjá í töflu 4. Er það efnispörf vegna breikkunar Vesturlandsvegur auk gerð gatnamóta, hliðarvega, og göngu-, hjóla- og reiðstíga. Hafa þarf í huga að um grófa áætlun er að ræða þar sem endanleg hönnun vegarins liggur ekki fyrir. Við útreikinga á efnispörf er stuðst við hefðbundnar þykktir veguppyggingar. Gert er ráð fyrir að tippur verði innan framkvæmdasvæðisins en efni úr honum verði nýtt jafnóðum við framkvæmd eins og kostur er en annars flutt af framkvæmdasvæðinu.

TAFLA 4 Gróf áætlun á efnispörf vegna framkvæmda.

SKÝRING	MAGN U.P.B.	EINING
Uppgrafið efni	164.600	m ³
Styrktarlag	96.500	m ³
Burðarlag	40.500	m ³
Burðarlagsmalbik	205.500	m ²
Slitlag	275.000	m ²
Malarfylling	20.800	m ³
Mulningur	6.700	m ²
Malbik á stíg	6.700	m ²

Verkið verður boðið út og er krafa um að bjóðendur geri grein fyrir því hvar efnistaka muni eiga sér stað. Skilyrði er að efnistaka fari fram í námum sem tiltekna eru í aðalskipulagi Reykjavíkur og hafa að auki viðeigandi leyfi fyrir slíkri starfsemi. Ef verktaki kýs að nota aðrar námur utan Reykjavíkur þarf hann að sýna fram á heimild til efnistöku á þeim stöðum. Efnistakan er því háð því að efnistökuastaðir hafi farið í gegnum matsferli laga um mat á umhverfisáhrifum nr. 106/2000 (efnistaka fellur undir tl. 2.01–2.04 í 1. viðauka laganna) til þess að fá viðeigandi leyfi.

Efni úr uppgreftri verður nýtt eins og kostur er við framkvæmdina. Burðarhæft efni verður notað í veguppbyggingu en annað efni verður m.a. nýtt í frágang. Það umframefni sem ekki nýtist verður flutt af svæðinu á starfandi efnistökuastað.

3.5 Frágangur

Vandað verður við frágang svæða sem óhjákvæmilega þarf að raska við framkvæmdina. Gengið verður út frá að lágmarka rask á gróðri og jarðvegi og verður reynt að græða upp í allt jarðrask og öll sár, eins og kostur er. Að auki verður hugað að því að lágmarka vindálag á lausan jarðveg. Frágangur verður útfærður í samræmi við verklagsreglur Vegagerðarinnar. Í útboðsgögnum verður greint frá nánari upplýsingum um m.a. hvernig haga skuli frágangi vegkanta, fyllinga og skeringa. Við frágang skal raskað svæði aðlagað og mótað að næsta landslagi og umhverfi.

3.6 Tímasetning framkvæmdar og áfangaskipting

Gerð er grein fyrir framkvæmdinni á fyrrgreindum 9 km löngum kafla eins og hún er lögð fram í samgönguáætlun og birtist í samþykktu deiliskipulagi. Tímasetning framkvæmda miðast við samgönguáætlun og þar er áætlað að framkvæmdin verði fjármögnuð og að henni verið lokið á tímabilinu 2019-2022. Að svo stöddu er ekki vitað um nákvæmar tímasetningar á einstaka áföngum framkvæmdarinnar. Fyrirvari er gerður á að tímasetning einstakra framkvæmdaþátta getur breyst þegar kostnaðaráætlun skv. nánari hönnun liggur fyrir. Nánari umfjöllun um samgönguáætlun má finna í kafla 2.7.1.

3.7 Leyfi sem framkvæmdin er háð

Framkvæmdin er háð eftirfarandi leyfum:

- Framkvæmdaleyfi frá Reykjavíkurborg skv. 13. gr. skipulagлага og reglugerðar nr. 772/2012 um framkvæmdarleyfi.
- Leyfi frá Fiskistofu skv. 1. mgr. 33. gr. laga um lax- og silungsveiði nr. 61/2006 vegna Blikadalsár.
- Leyfi Minjastofnunar Íslands verði nauðsynlegt að raska fornminjum skv. lögum um menningarminjar nr. 80/2012.

4 MAT Á ÁHRIFUM

Þar sem framkvæmdin við breikkun Vesturlandsvegjar fellur undir lið 13.02 í 1. viðauka laga nr. 106/2000 um mat á umhverfisáhrifum voru helstu umhverfisáhrif framkvæmdarinnar metin. Matið byggir á fyrirliggjandi gögnum, hljóðvistarskýrslu sem unnin var fyrir svæðið og skráningu menningarminja á svæðinu. Þessi gögn voru unnin vegna vinnslu við gerð deiliskipulags sem nær til Vesturlandsvegjar frá Mosfellsbæ og að Hvalfjarðarvegi, stærra svæðis en er hér til umfjöllunar.

Við matið var stuðst við leiðbeiningar Skipulagsstofnunar, annars vegar um mat á umhverfisáhrifum framkvæmda og hins vegar um flokkun umhverfisþátta, viðmið, einkenni og vægi umhverfisáhrifa (Auður Ýr Sveinsdóttir o.fl., 2005; Ásdís Hlökk Theodórsdóttir o.fl., 2005). Við matið var notast við þá skilgreiningu á vægi áhrifa sem fram kemur í leiðbeiningum Skipulagsstofnunar um flokkun umhverfisþátta, viðmið, einkenni og vægi áhrifa.

TAFLA 5 Stefnuskjöl sem horft var til við mat á umhverfisþáttum.

UMHVERFISÞÁTTUR	STEFNUSKJÖL
Náttúru- og menningarminjar	Lög nr. 60/2013 um náttúruvernd Náttúruminjaskrá – Suðvesturland Lög nr. 80/2012 um menningarminjar
Vistkerfi	Lög nr. 60/2013 um náttúruvernd. Náttúrufræðistofnun Íslands – Válisti fugla Náttúrufræðistofnun Íslands – Válisti plantna
Heilsa og öryggi	Reglugerð nr. 787/1999 um loftgæði m.s.br. Lög nr. 7/1998 um hollustuhætti og mengunarvarnir m.s.br. Reglugerð nr. 724/2008 um hávaða Reglugerð nr. 1000/2005 um kortlagningu hávaða og aðgerðaáætlanir Reglugerð nr. 505/2000 um hættumat vegna ofanflóða, flokkun og nýtingu hættusvæða og gerð bráðabirgðahættumats. Samgönguáætlun 2019-2033 og samgönguáætlun 2019-2023. Umferðaröryggisáætlun Reykjavíkurborgar 2009-2014.
Hagrænir- og félagslegir þættir	Aðalskipulag Reykjavíkur 2010-2030

4.1 Þættir framkvæmdar sem valdið geta umhverfisáhrifum

Áhrif framkvæmdarinnar felast í beinum áhrifum á gróðurlendi, jarðmyndanir og minjar þar sem vegurinn fer yfir. Vegfyllingar hafa bein áhrif og taka yfir mismikið land, háð landhæð og hæð vegar. Breidd 2+1 vegar er 16,5 m. Í dag er breidd vegarins um 9-10 m.

Gera má ráð fyrir truflun á umferð á núverandi vegi meðan á fyrirhugaðri framkvæmd stendur. Að auki er gert ráð fyrir að færa þurfi einhverjar veitulagnir og sér í lagi þar sem þær eru beggja vegna vegar. Á þessu stigi er ekki búíð að taka ákvörðun um hvaða veitulagnir þurfi að færa en gert er ráð fyrir að þær verði staðsettar innan helgunarsvæðis vegarins. Nánari útfærsla verður á síðari stigum hönnunar.

4.2 Umhverfisáhrif

4.2.1 Landnotkun

Breikkun Vesturlandsvegjar í 2+1 veg mun stækka vegstæðið frá því sem það er í dag. Jafnframt er landrymi tekið frá vegna hliðarvega og stíga. Að mestu leyti eru það tún sem tekin eru undir framkvæmdina. Á heildina litið eru áhrif á landnotkun og nærliggjandi svæði talin óveruleg. Nýr vegur verður að mestu innan áhrifasvæðis núverandi vegsvæðis og hafa því megináhrif á landnotkun þegar komið fram. Staðbundin neikvæð áhrif munu þó vera á landnotkun m.a. tún sem eru í einkaeigu og í borgarlandi.

4.2.2 Náttúrufar

Á heildina litið eru áhrif á náttúrufar talin óveruleg þar sem þau hafa að mestu leyti nú þegar komið fram vegna núverandi vegar. Gengið verður frá svæði þar sem jarðrask mun eiga sér stað og því aðeins um tímabundin áhrif að ræða (sjá kafla 0 um frágang). Framkvæmdin mun hafa bein áhrif á gróður þar sem breikkunin nær yfir stærra svæði en núverandi vegur. Gert er ráð fyrir að um 5,85 - 6,5 ha land fari undir breikkun Vesturlandsvegjar en ljóst er að heild raskaðs svæðis er stærra, t.d. vegna fláa, öryggisvæða, hliðarvega og stíga auk rasks á framkvæmdatíma. Því ber að halda raski í lágmarki þar sem framkvæmd á sér stað á grónu landi. Engar vistgerðir sem hafa hátt verndargildi eru innan svæðisins en aðallega er þar að finna tún og akurlendi auk mela og sanda sem munu verða fyrir áhrifum. Staðbundið rask verður á setfjöru við Sjávarhóla og Skrauthóla þar sem áningastaður verður lagfærður til að auka umferðaröryggi og breikkun á sér stað. Breikkunin mun þó að lang stærstum hluta ná til austurs, í átt að Esju en ekki niður í fjöru, sjá mynd 11. Verður rask á fjöru því lítið og haldið í lágmarkið eins og kostur er. Setfjörur hafa lágt verndargildi og mikla útbreiðslu en um 66% af fjörum landsins eru setfjörur. Eru þær þó á lista Bernarsamningsins yfir vistgerðir sem þarf að vernda. Einnig verður hugað að frágangi með sambærilegum hætti og við núverandi veg en þar hefur verið komið fyrir lágum varnargarði. Talið er að framkvæmdin muni hafa óveruleg áhrif á mikilvægt fuglasvæði skv. Náttúrufræðistofnun Íslands í fjörum við Kjalarnes þar sem, eins og áður segir, verður afar takmarkað rask á fjörum vegna framkvæmdarinnar.

Ekki eru jarðmyndanir á svæðinu sem njóta sérstakar verndar. Óhjákvæmilega þarf að raska jarðmyndunum við núverandi veg vegna breikkunar, m.a. að litlum hluta urðarhólum sem finna má við Sjávarhóla. Sjá má fyrirhugaða framkvæmd og urðarhóla við Sjónarhól á mynd 11. Hefur jarðmyndunum á svæðinu nú þegar verið raskað vegna núverandi vegar og má sjá að urðarhólar eru beggja megin Vesturlandsvegjar.

MYND 11 Fyrirhugð framkvæmd, urðarhólar við Sjavarhól og setfjara.

Vatnafar

Áhrif á Blikadalsá eru talin óveruleg. Núverandi Vesturlandvegur þverar ána svo gera má ráð fyrir að áhrifin hafi nú þegar komið fram. Tímabundin neikvæð áhrifa geta orðið á framkvæmdartíma á meðan verið er að lengja ræsið og byggja aðra brú, ef farið verður þá leið. Á framkvæmdatíma þarf framkvæmdaraðili að ráðfæra sig við Fiskistofu um útfærslur framkvæmdar og fá leyfi til framkvæmda skv. 1.mgr. 33. gr. laga um lax- og silungsveiði nr. 61./2006 eins og áður hefur verið fjallað um í kafla 3.7. Í umsögn Fiskistofu vegna deiliskipulagsins kemur fram að talið sé að skipulagið nái til lítilla eða engra hagmsuna vegna veiðar í ánni.

4.2.3 Landslag og ásýnd

Áhrif á landslag og ásýnd eru metin óveruleg þar sem áhrifa af samgöngumannvirkjum gætir þegar og ekki er metið að framkvæmdin muni hafa áhrif á landslagsmynd svæðisins. Óhjákvæmilega, eins og

áður hefur verið fjallað um, mun áhrifasvæði vegarins stækka en er það ekki talið hafa áhrif á heildarásýnd eða landslag svæðisins. Ekki er um sérstætt, fágætt eða verðmætt landslag m.t.t. fagurfræðilegs og/eða menningarlegs gildis skv. náttúruverndarlögum nr. 60/2013.

4.2.4 Minjar

Af þeim 68 skráðu minjum á framkvæmdasvæðinu voru 9 skráðra minja ekki taldar í hættu, 6 taldar í lítilli hættu en 53 í mikilli hættu. Um 29 skráðra minja af 68 teljast til friðaðra fornleifa en það eru minjar sem eru 100 ára eða eldri, 9 af þeim eru taldar horfnar, mögulega vegna eldri framkvæmda á svæðinu. Engar friðlýstar minjar eru innan framkvæmdasvæðis (Anna Lísu Guðmundsdóttir og Margrét Björk Magnúsdóttir, 2018).

Þar sem um hátt hlutfall minjanna (tæplega 80%) eru í hættu vegna fyrirhugaðrar framkvæmda voru lagðar fram leiðbeinandi tillögur í skráningarskýrslu en endanleg ákvörðun um aðgerðir skal tekin í samráði við Minjastofnun Íslands. Í þeim tilvikum þar sem minjar eru í mikilli hættu vegna nálægðar við framkvæmdasvæðið en lenda ekki innan þess er lagt til að skoða hvort hægt sé að merkja þær, eða girða af til að koma í veg fyrir að þær verði fyrir skemmdum á framkvæmdartíma. Þær minjar sem lenda í vegstæðinu þarf mögulega að skoða með heildaruppgeftri. Minjar sem taldar eru í hættu eða geta orðið fyrir áhrifum vegna framkvæmda má sjá í skráningarskýrslu sem finna má í viðauka B ásamt tillögu að mótvægisáðgerðum.

Í lögum um menningarminjar nr. 80/2012 er m.a. fjallað um leyfi Minjastofnunar Íslands til þess að raska minjum, ef þess þarf vegna framkvæmdarinnar. Að auki er vakin sérstök athygli á 24. gr. laganna, þar segir um áður ókunnar minjar:

„Ef fornminjar sem áður voru ókunnar finnast við framkvæmd verks skal sá sem fyrir því stendur stöðva framkvæmdar án tafar. Skal Minjastofnun Íslands láta framkvæma vettvangskönnun umsvifalaust svo skera megi úr um eðli og umfang fundarins. Stofnuninni er skylt að ákveða svo fljótt sem auðið er hvort verki megi fram halda og með hvaða skilmálum. Óheimilt er að halda framkvæmdum áfram nema með skriflegu leyfi Minjastofnunar Íslands.“

Áhrif framkvæmdarinnar á minjar eru talin nokkur þar sem minjar eru í nálægð við framkvæmdasvæðið og í mikilli hættu. Minnka má áhrifin með mótvægisáðgerðum, sbr. tillögur í viðauka B.

4.2.5 Hljóðvist

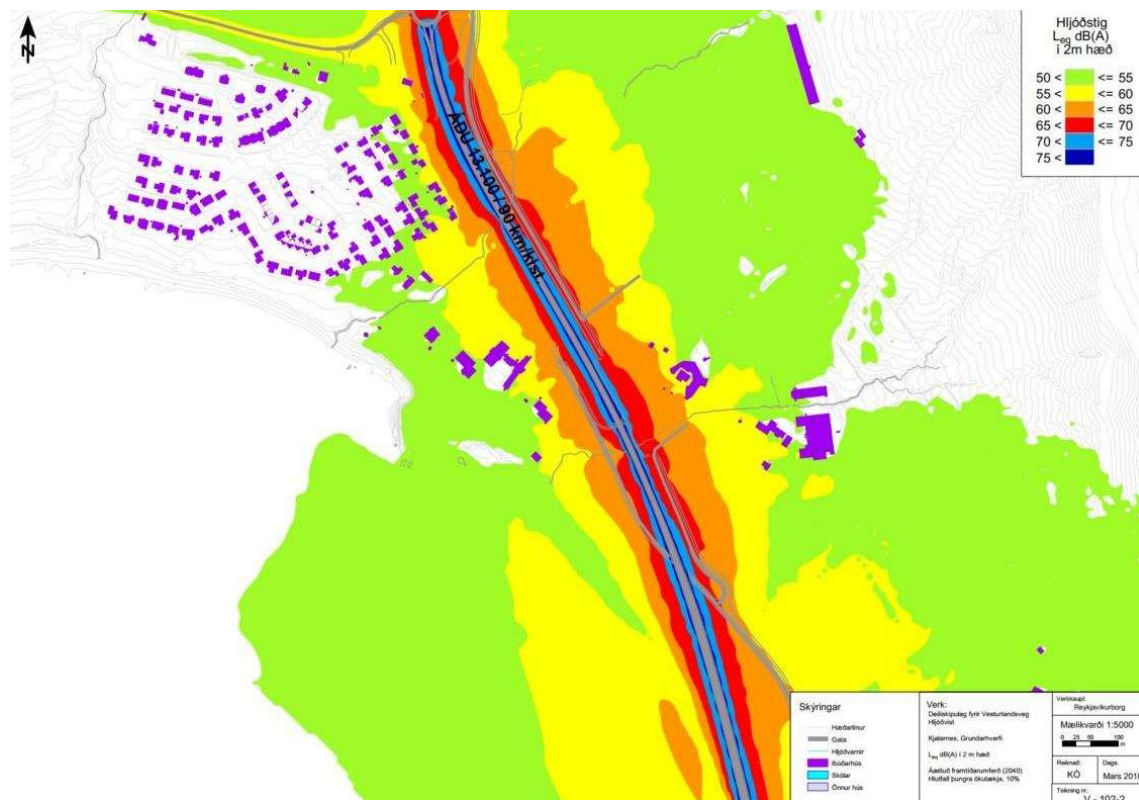
Framkvæmdasvæðið liggur við þéttbýlið Kjalarnes og um strjálbýlt svæði. Til að meta breytingar á hljóðstigi reiknaði EFLA verkfræðistofa breytingu á hljóðstigi vegna breikkunar á Vesturlandsvegi í 2+1 veg. Reiknuð var hávaðadreifing umferðarhávaða fyrir áætlaða framtíðarumferð árið 2040 og fyrir núverandi umferð árið 2016 til samanburðar. Hljóðstig er reiknað samkvæmt reglugerð um hávaða nr. 724/2008. Við hljóðreikninga var notað hávaða reikniforrit SoundPLAN og hljóðstigið reiknað samkvæmt samnorðnu reiknilíkani í samræmi við kröfur reglugerðar (EFLA, 2018). Valinn er jafn meðalhraði umferðar sem samsvarar hámarkshraða á hverjum vegkafla fyrir sig og ekki tekið tillit til breytilegrar hröðunar við vegamót. Reiknað er með að hámarkshraði verði 90 km/klst. á öllum

vegkaflanum eftir breytingu, einnig á þeim kafla þar sem hámarkshraði er 70 km/klst. í dag. Hlutfall þungra ökutækja er áætlað um 10 % á Vesturlandsvegi.

Viðmiðunarmörk vegna umferðar ökutækja eru:

- $L_{Aeq24} = 55$ dB(A) við húsvegg.
- $L_{Aeq24} = 50$ dB(A) á útivistarsvæðum í þéttbýli.
- $L_{Aeq24} = 45$ dB(A) fyrir sumarhús.
- $L_{Aeq24} = 30$ dB(A) innandyra m.v. lokaða glugga.

Mynd 11 sýnir hávaðakort miðað við áætlaða framtíðarumferð árið 2040, með litakvarða sem sýnir dreifingu hávaða sem dynlínur í 2 m hæð. Fyrir önnur íbúðarhús sem liggja nálægt veginum á vegkaflanum voru reiknuð frísviðspunktgildi (sjá viðhengi) sem sýna hæsta hljóðstig við húshlið miðað við framtíðarumferð.

MYND 12 Hljóðstig L_{eq} dB(A) í 2 m hæð yfir jörð við Grundarhverfi á Kjalarnesi miðað við framtíðarumferð árið 2040, eftir breikkun.

Miðað við núverandi umferðarmagn og hraða á Vesturlandsvegi reiknast hljóðstig við öll íbúðarhús svæðisins innan viðmiðunarmarka hávaðareglugerðar. Sautján hús reiknast með hljóðstig hærra en $L_{eq} = 55$ dB(A) þegar reiknað er hljóðstig frá áætluðu umferðarmagni og hraða fyrir árið 2040. Breytingin á hljóðstigi er bæði vegna aukins umferðarmagns og hækkunar umferðahraða á hluta vegkaflans (EFLA, 2018). Breytingin er á bilinu 6-7 dB við hús þar sem umferðarhraði verður aukinn og á bilinu 3-4 dB við önnur hús. Áhrifin eru því talin vera neikvæð en staðbundin og þörf á að skoða mótvægisáðgerðir við þau hús þar sem hljóðstig er yfir viðmiðunarmörkum. Sjá má hljóðvistarskýrsluna í viðauka C.

4.2.6 Umferðaröryggi

Tilgangur framkvæmdarinnar er að bæta samgöngur og auka umferðaröryggi. Aðskilnaður akstursstefna og fækkun vegamóta mun bæta umferðaröryggi á vegkaflanum. Mikið er af vegtengingum á veginum í dag en eftir breikkun verða þrjú hringtorg. Fækkun tenginga og breytingar á vegamótum koma til með að auka umferðaröryggi vegarins þar sem hringtorg eru talin vera örugg útfærsla á planvegamótum þar sem alvarleg umferðarslys eru fátíð. Vegrið á miðdeili bætir umferðaröryggi þar sem það kemur í veg fyrir að ökutæki lendi á öfugum vegarhelmingi ef ökumaður missir stjórn á ökutæki sínu. Með vaxandi umferð aukast líkurnar á óhöppum þar sem ökutæki aka framán á hvort annað ef vegrið er ekki til staðar á miðdeili. Áhrif á umferðaröryggi er því talin vera verulega jákvæð.

4.2.7 Samantekt á umhverfisáhrifum og niðurstaða

Í heildina litið er talið að breikkun Vesturlandsvegjar muni ekki hafa umtalsverð neikvæð umhverfisáhrif í för með sér þegar litið er til viðmiða í 2. viðauka laga um mat á umhverfisáhrifum nr. 106/2000. Yfirlit yfir áhrif er að finna í töflu 5.

TAFLA 6 Yfirlit yfir umhverfisáhrif framkvæmdar.

Viðmið skv. 2. viðauka laga um mat á umhverfisáhrifum	Helstu upplýsingar sem tengjast framkvæmd
1. Eðli framkvæmdar	<ul style="list-style-type: none"> Endurbæta Vesturlandsveg til að auka umferðaröryggi, greiða fyrir umferð og fækka tengingum á veginum með gerð hliðarvega fyrir umferð að húsum og túnum.
2. Staðsetning framkvæmdar	<ul style="list-style-type: none"> Vesturlandsvegur milli Varmhóla og Hvalfjarðarvegjar innan sveitarfélagsmarka Reykjavíkurborgar. Innan Kjalarness sem er fámennasta hverfi Reykjavíkur.
3. Eiginleikar hugsanlegra áhrifa framkvæmdar	<ul style="list-style-type: none"> Á heildina litið eru áhrif á landnotkun á svæðinu og nærliggjandi svæði óveruleg. Nýr vegur verður mestur innan áhrifasvæðis núverandi vegsvæðis og hafa því megináhrif á landnotkun þegar komið fram. Á heildina litið eru áhrif á náttúrufar talin óveruleg þar sem þau hafa nú þegar komið fram nú vegna núverandi vegar. Framkvæmdin mun hafa bein áhrif á gróður þar sem nýr vegur tekur yfir stærra svæði en núverandi vegur. Óhjákvæmilega verður rask á jarðmyndunum vegna breikkunar þar sem vegurinn fer yfir núverandi jarðmyndanir. Áhrif framkvæmdarinnar á vatnafar vegna þverunar Blikadalsár eru talin óveruleg m.a. vegna núverandi þverunar. Áhrif á landslag og ásynnd eru metin óveruleg þar sem áhrifa af samgöngumannvirkjum gætir þegar og ekki er metið að framkvæmdin muni hafa áhrif á landslagsmynd svæðisins. Áhrif framkvæmdarinnar á minjar eru talin nokkur þar sem minjar eru í nálægð við framkvæmdasvæðið og í mikilli hættu. Lágmarka má áhrifin með mótvægisáðgerðum. Áhrifin á hljóðvist eru talin vera neikvæð en staðbundin og þörf á að skoða mótvægisáðgerðir við þau hús þar sem hljóðstig fer yfir viðmiðunarmörk. Áhrif á umferðaröryggi eru talin verulega jákvæð, með framkvæmdinni er verið að auka umferðaröryggi og bæta samgöngur.

Hér með óskar Vegagerðin eftir ákvörðun Skipulagsstofnunar um það hvort lýst framkvæmd sé matsskyld skv. lögum um mat á umhverfisáhrifum nr. 106/2000.

5 HEIMILDASKRÁ

Anna Lía Guðmundsdóttir og Margrét Björk Magnúsdóttir (2018). *Fornleifaskráning vegna deiliskipulags Vesturlandsvegjar frá Leirvogsa að Hvalfirði*. Reykjavík: Borgarsögusafn Reykjavíkur.

Auður Ýr Sveinsdóttir, Elín Smáradóttir, Hólmfríður Sigurðardóttir, Jakob Gunnarsson, Óli Halldórsson, Sigurður Ásbjörnsson og Þóroddur F. Þóroddsson (2005). *Leiðbeiningar um mat á umhverfisáhrifum framkvæmda*. Reykjavík: Skipulagsstofnun.

Ásdís Hlökk Theodórsdóttir, Hólmfríður Sigurðardóttir, Jakob Gunnarsson, Pétur Ingi Haraldsson og Carine Chatenay (2005). *Leiðbeiningar um flokkun umhverfisþátta, viðmið, einkenni og vægi umhverfisþátta*. Reykjavík: Skipulagsstofnun.

EFLA (2018). *Deiliskipulag fyrir Vesturlandsveg, Hljóðvist*. Unnið fyrir Reykjavíkurborg og Vegagerðina. EFLA 2200-855-SKY-001-V01.

Lög um mat á umhverfisáhrifum nr. 106/2000.

Lög um menningarminjar nr. 80/2012.

Kristján Sæmundsson, Magnús Á. Sigurgeirsson, Árni Hjartarson, Ingibjörg Kaldal, Sigurður Garðar Kristinsson og Skúli Víkingsson. (2016). *Jarðfræðikort af Suðvesturlandi, 1:100.000 (2. útgáfa)*. Reykjavík: Íslenskar orkurannsóknir.

Náttúrufræðistofnun Íslands (á.á.a). *Vistgerðir á Íslandi*. Sótt á vef: <http://vistgerdakort.ni.is/>.

Náttúrufræðistofnun Íslands (á.á.b). *Líflitlar sandfjörur*. Sótt á vef: <http://www.ni.is/greinar/liflitlar-sandfjorur>.

Reglugerð um hættumat vegna snjóflóða, flokkun og nýtingu hættusvæða og gerð bráðabirgðahættumats nr. 505/2000.

Reykjavíkurborg (2013 a). *Aðalskipulag Reykjavíkur 2010-2030, B-hluti*. Sótt af vef: https://reykjavik.is/sites/default/files/adalskipulag/ar2010-2030_b-hluti_skipulag_borgarhluta_20140224.pdf.

Reykjavíkurborg (2013 b). *Aðalskipulag Reykjavíkur 2010-2030. Sveitarfélagsuppráttur*. Sótt af vef: https://reykjavik.is/sites/default/files/USK/Skipulag/2014/landnotkun_ar_06_02_2014_sveitarfelags_upprattur.pdf.

Reykjavíkurborg (2018). *Deiliskipulag Vesturlandsvegjar frá Mosfellsbæ að Hvalfirði*. Sótt af vef: <http://skipulagsaaetlanir.skipulagsstofnun.is/skipulagvefur/display.aspx?numer=14499>

Samtök sveitarfélaga á höfuðborgarsvæðinu (2015). *Höfuðborgarsvæðið 2040*. Sótt á vef: <https://www.map.is/skipulag/>.

Skipulagsstofnun (2016). *Landsskipulagsstefna 2015-2026, ásamt greinargerð*. Sótt á vef: <http://www.landsskipulag.is/um-landsskipulagsstefnu/frettir/utgafa-landsskipulagsstefnu-2015-2026>.

Stjórnarráð Íslands (á.á.). *Samgönguáætlun*. Sótt á vef: <https://www.stjornarradid.is/verkefni/samgongur-og-fjarskipti/samgonguaetlun/>

Trausti Jónsson og Árni Sigurðsson (2006). *Kjalarnes – stutt úttekt á veðurfari*. Reykjavík: Veðurstofa Íslands.

Vegagerðin (á.á.). *Vegaskrá, flokkun þjóðvega – kort*. Sótt á vef: <http://www.vegagerdin.is/vegakerfid/vegaskra/>

Þingskjal nr. 174/2018-2019. Tillaga til þingsályktunar um fimm ára samgönguáætlun fyrir árin 2019-2033

VIÐAUKI A YFIRLITSMYND AF FRAMKVÆMD

Grunnmynd 1:4000

ÓFULLGERT

SKÝRINGAR

- VEGUR
- HLÉÐR/VEGUR
- STIGUR
- REÐR/VEGUR
- NOVERANDI LÖGMAÐR
- Lögmáfr.: Lögmáfr. efl.

EFLA
VIÐRÁÐAÐTALA

St. númer: 417.000
www.efla.is

Stig	Ár	Vís.
Mynd		
Dagb.		
Stig		
Reður		
Stig		
Reður		
Stig		
Reður		
Stig		
Reður		

Dælskipulag fyrir Vesturlandsveg
Húsnúmer: 14.000
Stig: 18.100 - 21.400
Dagb.: 14.000
Stig: 18.100 - 21.400
Reður: 14.000
Stig: 18.100 - 21.400
Reður: 14.000
Stig: 18.100 - 21.400

Grunnmynd 1:4000

SKÝRINGAR

VEGUR
 HLEÐARVEGUR
 STIGUR
 REIÐVEGUR
 NÖVERANDI LÖGAMÁRK

Lothmynd: Lothmyndir ehf.

EFLA
 VINNIAHATTIÐ

St. 411000
 www.efla.is

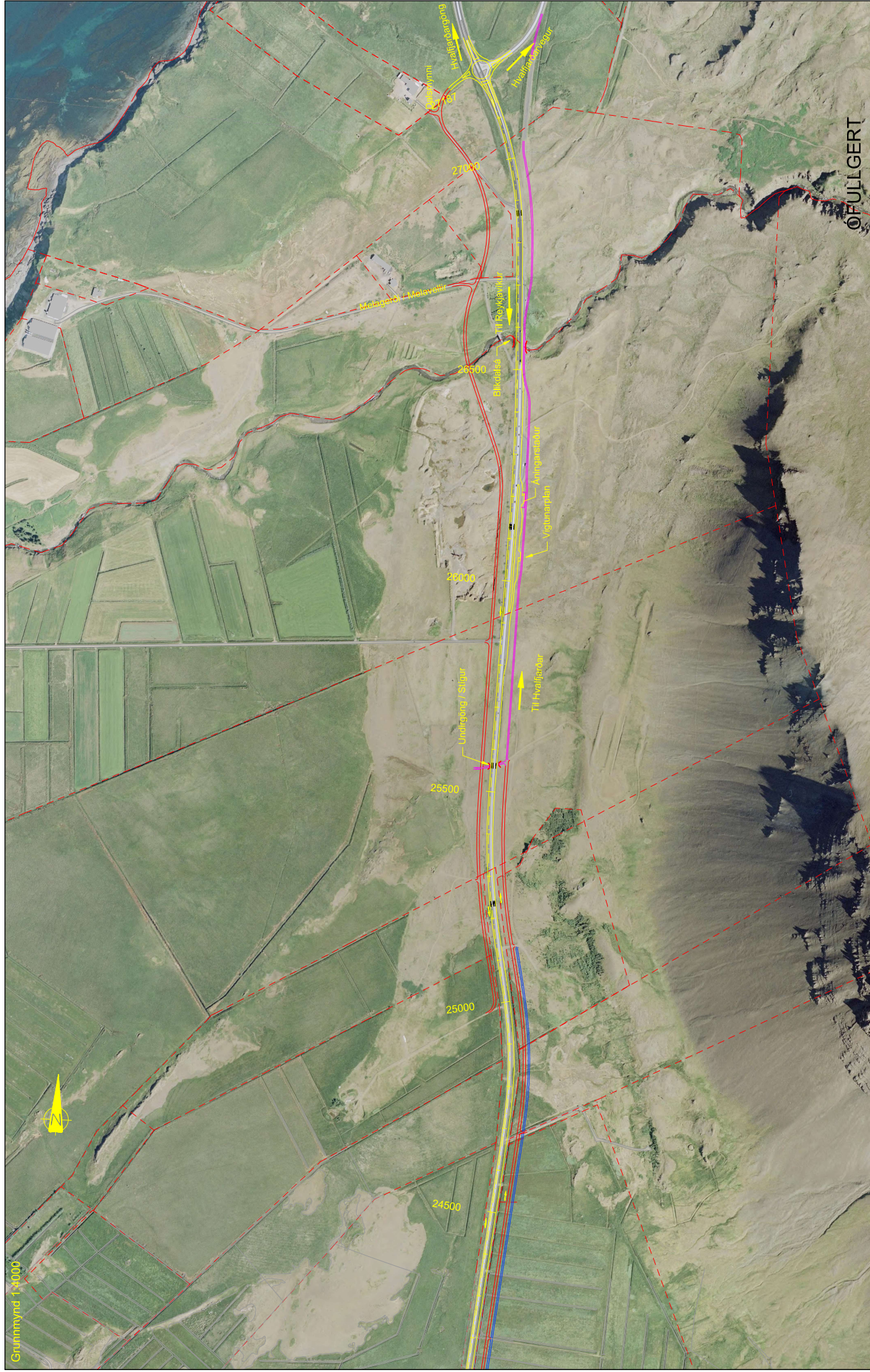
Reykjavíkurborg
 VEGAGERÐIN

Deiliskiptag fyrir Vesturlandsveg
 Húsnámsmynd
 SÍÐ 2/17

Mynd	Dag	Dag	Bygging	AF	VF
Mynd 1	1	2			
Mynd 2	3	4			
Mynd 3	5	6			
Mynd 4	7	8			
Mynd 5	9	10			
Mynd 6	11	12			
Mynd 7	13	14			
Mynd 8	15	16			
Mynd 9	17	18			
Mynd 10	19	20			
Mynd 11	21	22			
Mynd 12	23	24			
Mynd 13	25	26			
Mynd 14	27	28			
Mynd 15	29	30			
Mynd 16	31	32			
Mynd 17	33	34			
Mynd 18	35	36			
Mynd 19	37	38			
Mynd 20	39	40			
Mynd 21	41	42			
Mynd 22	43	44			
Mynd 23	45	46			
Mynd 24	47	48			
Mynd 25	49	50			
Mynd 26	51	52			
Mynd 27	53	54			
Mynd 28	55	56			
Mynd 29	57	58			
Mynd 30	59	60			
Mynd 31	61	62			
Mynd 32	63	64			
Mynd 33	65	66			
Mynd 34	67	68			
Mynd 35	69	70			
Mynd 36	71	72			
Mynd 37	73	74			
Mynd 38	75	76			
Mynd 39	77	78			
Mynd 40	79	80			
Mynd 41	81	82			
Mynd 42	83	84			
Mynd 43	85	86			
Mynd 44	87	88			
Mynd 45	89	90			
Mynd 46	91	92			
Mynd 47	93	94			
Mynd 48	95	96			
Mynd 49	97	98			
Mynd 50	99	100			

Skala: 1:4,000
 Blá: B103

ÓFULLGERT

Grannmynd 1:4000

SKÝRINGAR

VEGUR
 HEIÐARVEGUR
 STÍGUR
 REIÐVEGUR
 HOVERANDI LÖGMARK

Lögmörk: Lögmörk: efl.

EFLA
 VASKAHLÍÐA

Stí: 411000
 www.efla.is

Mynd	Dag	Dag	Bláskjar	Af	Vf
Mynd	1	2	3	4	5
Tekst	1	2	3	4	5
Blá	1	2	3	4	5
Próf	1	2	3	4	5
Stærð	1	2	3	4	5

Reykjavíkurborg
 VEGAGERÐIN

Deiliskiptag fyrir Vesturlandsveg
 SNG 24.200 - 27.200

Skv: 14.000
 Blá: B104

Stærð: 2200x855

OFULLGERT

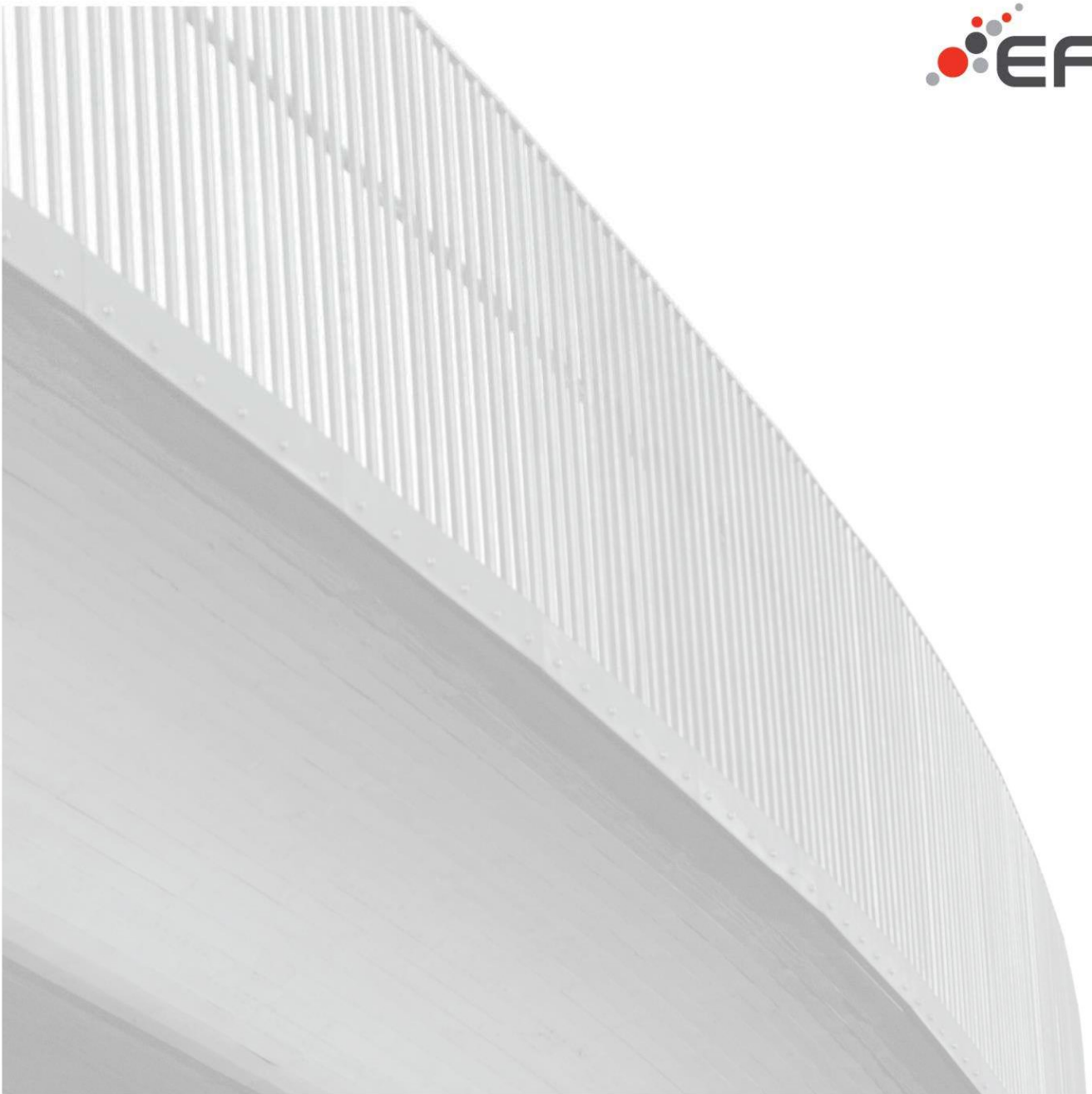

VIÐAUKI B FORNLEIFASKRÁNING VEGNA DEILISKIPULAGS VESTURLANDSVEGAR

Fornleifaskráning vegna deiliskipulags Veturlandsvegar frá Leirvogsa að Hvalfirði er aðgengileg á vef Minjastofnunar, á eftirfarandi vefslóð:

http://skyrslur.minjastofnun.is/Fornleifaskr%C3%A1ning_Sk%C3%BDrslur/Verkefni_1896_Fornleifaskr%C3%A1ning%20vegna%20breikkunar%20Vesturlandsvegar_Borgars%C3%B6gusafn_Sk%C3%BDrsla_189.pdf

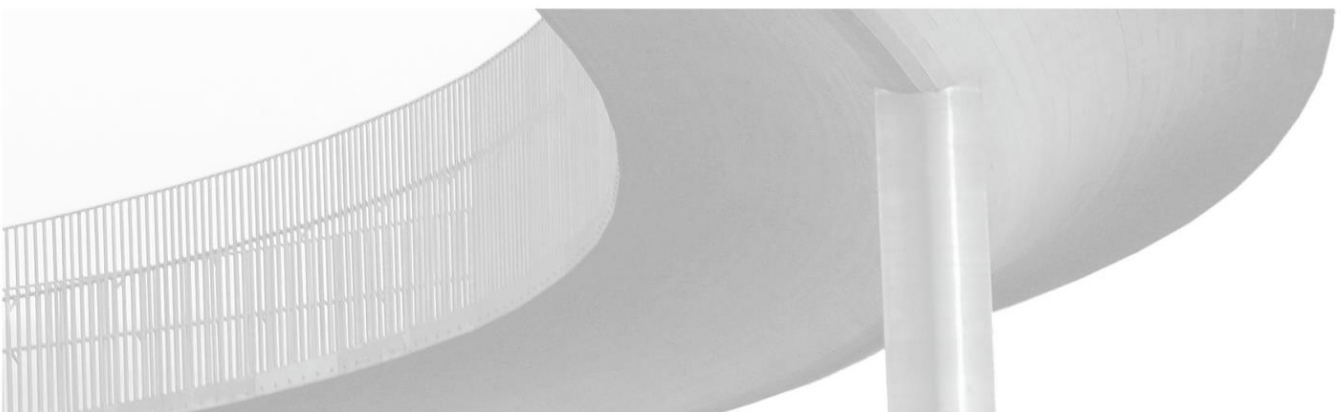
**VIÐAUKI C HLJÓÐVISTARSKÝRSLA EFLU FYRIR BREIKKUN
VESTURLANDSVEGAR**

DEILSKIPULAG FYRIR VESTURLANDSVEG

Hljóðvist

28.03.2018

SKÝRSLA – UPPLÝSINGABLAÐ

SKJALALYKILL

2200-855-SKY-001-V01

SKÝRSLUNÚMÉR / SÍÐUFJÖLDI

01 / 7

VERKEFNISSTJÓRI – FULLTRÚI VERKKAUPA

Björn Ingi Edvardsson og Jónas Snæbjörnsson

VERKEFNISSTJÓRI – EFLA

Bryndís Friðriksdóttir

LYKILORÐ

Hljóðvist, Hljóðstig, Deiliskipulag, Umferðarhávaði, Reglugerð um hávaða

STAÐA SKÝRSLU

- Í vinnslu
 Drög til yfirlstrar
 Lokið

DREIFING

- Opin
 Dreifing með leyfi verkkaupa
 Trúnaðarmál

TITILL SKÝRSLU

Deiliskipulag fyrir Vesturlandsveg, Hljóðvist

VERKHEITI

Deiliskipulag fyrir Vesturlandsveg

VERKKAUPI

Reykjavíkurborg og Vegagerðin

HÖFUNDUR

Kristín Ómarsdóttir

ÚTDRÁTTUR

Hljóðvist var skoðuð í tengslum við mat á umhverfisáhrifum, vegna deiliskipulags fyrir Vesturlandsveg.

ÚTGÁFUSAGA

NR.	HÖFUNDUR	DAGS.	RÝNT	DAGS.	SAMÞYKKT	DAGS.
01	Kristín Ómarsdóttir Hljóðvistarskýrsla	27.03.18	Margrét Aðalsteinsdóttir	27.03.18	Kristín Ómarsdóttir	28.03.18

1 INNGANGUR

EFLA verkfræðistofa reiknaði breytingu á hljóðstigi vegna breikkunar á Vesturlandsvegi í 2+1 veg ásamt byggingu hringtorga og gerð hliðarvega. Deiliskipulagið nær frá Leirvogsá að Hvalfjarðarvegi. Hljóðvist vegna deiliskipulags fyrir vesturlandsveg var skoðuð í tengslum við mat á umhverfisáhrifum. Hávaðadreifing vegna umferðarhávaða var reiknuð fyrir áætlaða framtíðarumferð árið 2040 og fyrir núverandi umferð árið 2016 til samanburðar.

2 FORSENDUR

Hljóðstig vegna umferðar ökutækja var reiknað samkvæmt reglugerð um hávaða nr. 724/2008. Viðmiðunarmörk vegna umferðar ökutækja eru gefin sem A-vigtað jafngildishljóðstig í dB yfir heilan sólarhring og eru viðmiðunarmörkin sett sem $L_{Aeq24} = 55$ dB við húsvegg og $L_{Aeq24} = 30$ dB innandyra, m.v. lokaða glugga. Viðmiðunarmörk fyrir dvalarsvæði á lóð eru $L_{Aeq} = 55$ dB. Viðmiðunarmörk eru 45 dB(A) fyrir sumarhús og á útivistarsvæðum í þéttbýli er viðmiðunarmörk 50 dB(A).

Í aðalskipulagi Reykjavíkurborgar er Grundahverfi á Kjalarnesi skilgreint sem íbúðarhverfi, en einnig eru stök íbúðarhús víða við vegkaflann.

TAFLA 1 Viðmiðunargildi fyrir umferðarhávaða skv. reglugerð um hávaða, jafngildishljóðstig í dB(A) fyrir sólarhringsumferð (ÁDU).

Tegund húsnæðis	Við húsvegg dB(A)	inni dB(A)
Íbúðarhúsnæði á íbúðarsvæðum	55	30
Íbúðarhúsnæði á verslunar-, þjónustu- og miðsvæðum	65	30
Dvalarrými á þjónustustofnum þar sem sjúklingar eða vistmenn dvelja yfir lengri tíma	55*	30
Iðnaðarsvæði og athafnasvæði	-	35
Frístundabyggð	45	
Leik- og grunnskólar	55*	30
Kennslurými fyrir framhaldsskóla	-	35
Hávaðalitlir vinnustaðir s.s. skrifstofur og sambærilegt	-	40

*) Hávaði utan við húsvegg má vera meiri ef tryggð er bein aðfærsla útilofts um hljóðgildirur.

Viðmiðunargildin “inni” í töflunni miðast við lokaða glugga en opnar loftrásir. Viðmiðunargildin “við húsvegg” gilda fyrir utan opnanlega glugga og eru frísviðsgildi, þ.e. annað hvort mæld beint án áhrifa frá endurkastandi flötum, eða mæligildi við húshlið leiðrétt m.t.t. áhrifa frá endurkastandi flötum. Í reglugerð um hávaða segir: “Við hönnun samgöngumannvirkja skal hljóðstig vera undir viðmiðunarmörkunum sem sýndar eru í töflu 1. Við breytingu á umferðaræði í byggð sem fyrir er, sem leitt getur til aukins hávaða, skal grípa til mótvægisáðgerða til þess að koma í veg fyrir að hljóðstig hækki”. [Reglugerð um hávaða, Umhverfissráðuneytið 2008].

Við hljóðreikninga var notað hávaðareikniforritið SoundPLAN og hljóðstigið reiknað samkvæmt samnorrænu reiknilíkani í samræmi við kröfur reglugerðar. Helstu umferðarforsendur sem hafa áhrif á hljóðstig samkvæmt staðlinum eru meðalhraði umferðar, hlutfall þungrar umferðar og

meðalsólarhringsumferð. Ekki er tekið tillit til allra mögulegra áhrifapátta hljóðstigs frá umferð, hvorki í reglugerð um hávaða né í hinum samnorræna reiknistaðli. Valinn er jafn meðalhraði umferðar sem samsvarar hámarkshraða á hverjum vegkafla fyrir sig og ekki tekið tillit til breytilegrar hröðunar við vegamót. Miðað er við að yfirborð vega sé malbik og miðast allt hljóð þ.e. hljóðendurkast og hljóðísog, við það.

Umferðarforsendur miðast við framtíðarumferð fyrir árið 2040. Reiknað er með að hámarkshraði verði 90 km/klst á öllum vegkaflanum eftir breytingu, einnig á þeim kafla þar sem hámarkshraði er 70 km/klst. í dag. Hlutfall þungra ökutækja er áætlað um 10 % á Vesturlandsvegi.

TAFLA 2 Viðmiðunargildi fyrir umferðarhávaða skv. reglugerð um hávaða, jafngildishljóðstig í dB(A) fyrir sólarhringsumferð (ÁDU).

Götukaflar	Hraði ökutækja [km/klst]	Núverandi Umferð 2016 [ÁDU]	Áætluð Umferð 2040 [ÁDU]
Vesturlandsvegur frá Hvalfjarðarvegi að Brautarholtsvegi	90	7.100	11.000
Vesturlandsvegur frá Brautarholtsvegi að Vallá	70 (2016) / 90 (2040)	8.300	13.100
Vesturlandsvegur frá Vallá að Norðurgrafarvegi	90	8.300	13.100

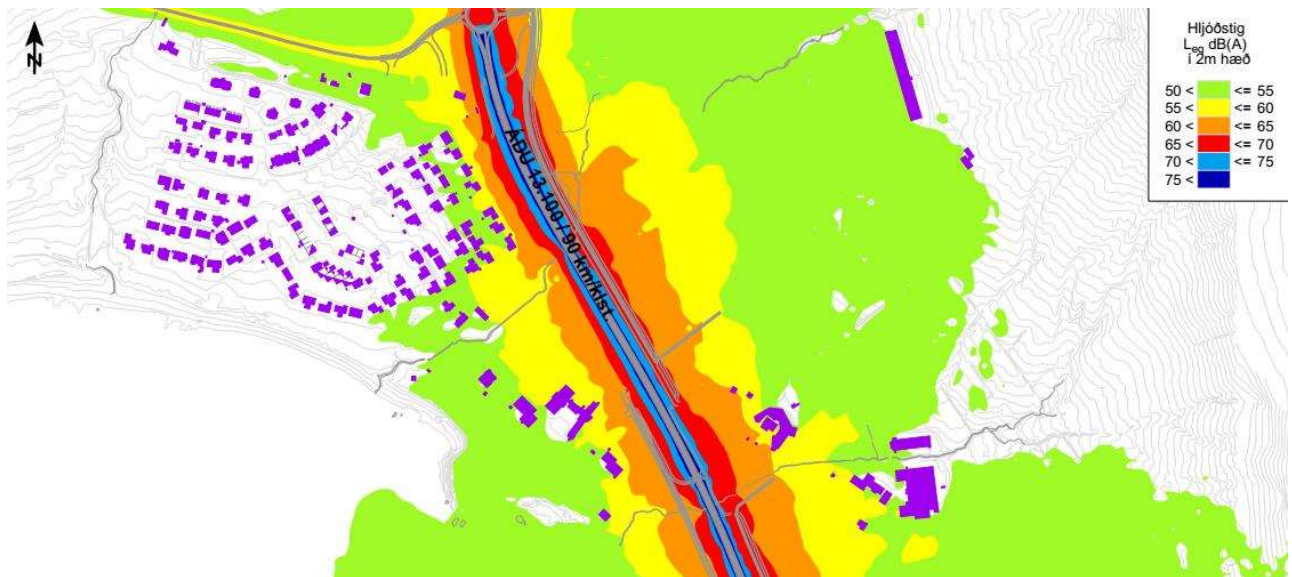
Umferðarmagn og hraða á vesturlandsvegi má einnig sjá á hávaðakortum í viðhengi.

3 ÚTREIKNINGAR

Hávaðakort miðað við áætlaða framtíðarumferð 2040 var útbúið af Grundarhverfi, með litakvarða sem sýnir dreifingu hávaða sem dynlínur í 2 m hæð, sjá mynd 1 og viðhengi. Fyrir önnur íbúðarhús sem liggja nálægt veginum á vegkaflanum voru reiknuð frísviðspunktgildi sem sýna hæsta hljóðstig við húshlið miðað við framtíðarumferð. Fríðsviðspunktgildi við íbúðarhús má sjá á kortum í viðhengi og er það gildi sem miðað er við í reglugerð. Punktgildið er reiknað í gluggahæð, hér sett sem 2 m hæð yfir gólfplötum húsanna.

Miðað við núverandi umferðarmagn og hraða reiknast hljóðstig við öll íbúðarhús á deiliskipulagssvæðinu innan viðmiðunarmarka hávaðareglugerðar.

Við Esjgrund eru jarðvegsmánir á milli húsanna og Vesturlandsvegur. Notaðar voru 1 m hæðarlínur í útreikningunum. Við útfærslu hljóðvarna er æskilegt að auka nákvæmni í útreikningum með því að mæla upp topphæðir á jarðvegsmönunum.

MYND 1 Hljóðstig L_{eq} dB(A) í 2 m hæð yfir jörð, Grundarhverfi á Kjalarnesi.

Í töflu 2 má sjá yfirlit yfir þau hús sem hafa hámarkshljóðstig við húshlið sem reiknast yfir $L_{eq} = 55$ dB(A). Heimilisföng og notkun eru samkvæmt skráningu af vef fasteignaskráar. Alls reiknast 17 íbúðarhús/skólar með hljóðstig hærra en $L_{eq} = 55$ dB(A) á deiliskipulagssvæðinu.

TAFLA 3 Hús með hæsta hljóðstig við húshlið yfir $L_{Aeq} = 55$ dB miðað við áætlaða framtíðarumferð árið 2040.

Heimilisfang	Tegund húsnæðis	Hæsta hljóðstig við húshlið L_{Aeq} [dB]
Lóð úr Dalsmynni	Einbýlishús	56
Esjugrund 10	Einbýlishús	61
Esjugrund 12/12a	Einbýlishús	60
Esjugrund 14/14a	Einbýlishús	59
Esjugrund 16/16a	Einbýlishús	58
Esjugrund 5	Einbýlishús	58
Esjugrund 7	Einbýlishús	57
Esjugrund 9	Einbýlishús	59
Esjugrund 11	Einbýlishús	57
Kollagrund 2	Klébergsskóli	59
Kollagrund 1	Félagsheimili	59
Litla-Vallá	Íbúðarhús	61
Spilda úr Vallá	Íbúðarhús	59
Vallá	Íbúðarhús	57
Sjávarhólar	Íbúðarhús	56
Ljárdalur	Íbúðarhús	58
Móar (eitt hús)	Íbúðarhús	57

Hönnun mótvægisáðgerða og hljóðvarna munu fara fram á síðari stigum hönnunar þar sem horfa skal til hávaðaáraunar á húshliðar og dvalarsvæði.

4 NIÐURSTÖÐUR

Áhrif á hljóðvist eru metin út frá legu Vesturlandsvegur og hliðarvega eftir breikkun og áætluðu umferðarmagni og hraða fyrir árið 2040 á móti núverandi legu vega og umferðarmagni fyrir árið 2016. Miðað við núverandi umferðarmagn og hraða reiknast hljóðstig við öll íbúðarhús á deiliskipulagssvæðinu innan viðmiðunarmarka hávaðareglugerðar. Þegar miðað er við áætlað umferðarmagn og hraða fyrir árið 2040 reiknast 17 hús með hljóðstig hærra en $L_{eq} = 55$ dB(A). Breyting á hljóðstigi er bæði vegna aukins umferðarmagns og vegna hækkunar umferðarhraða á hluta vegkaflans. Breytingin er á bilinu 6-7 dB við hús þar sem umferðarhraði verður aukinn og á bilinu 3-4 dB við önnur hús. Áhrifin eru því talin neikvæð og þörf á að skoða mótvægisáðgerðir við frekari hönnun vegarins við þau hús þar sem reiknað hljóðstig er yfir viðmiðunarmörkum. Í framangreindri athugun var ekki skoðað sérstaklega hljóðstig á dvalarsvæðum á lóð en þar gilda einnig viðmiðunarmörk um hljóðstig og taka þarf tillit til þess við frekari hönnun vegarins.

5 VIÐAUKI – HÁVAÐAKORT

V – 101

Vesturlandsvegur um Kjalarnes, 1. hluti. L_{Aeq} punktgildi, hámarkshljóðstig við húshlið, 2040

V – 102

Vesturlandsvegur um Kjalarnes, 2. hluti. L_{Aeq} punktgildi, hámarkshljóðstig við húshlið, 2040

V – 102-2

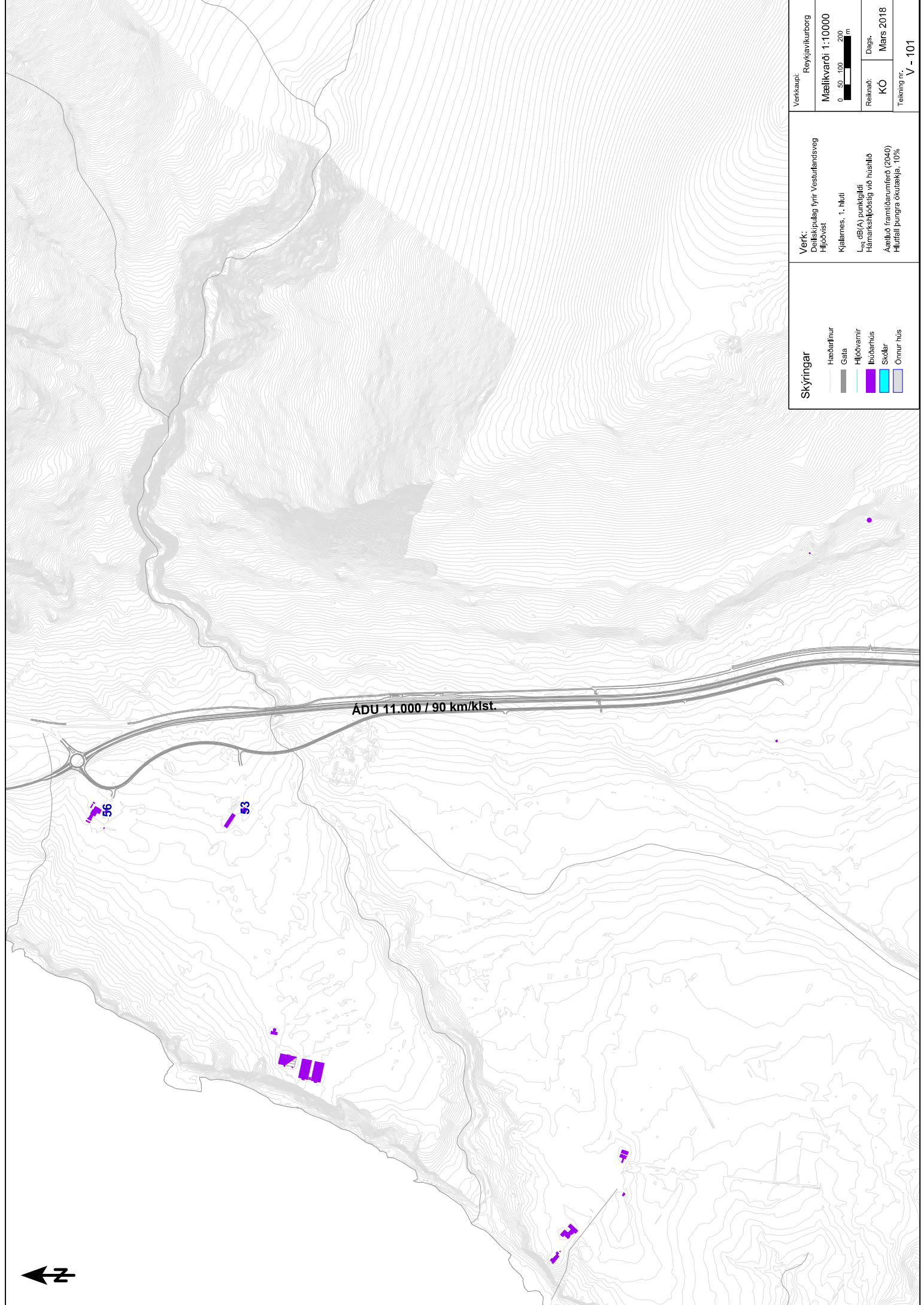
Grundarhverfi, dynlínukort með jafngildishljóðstigi í 2 m hæð yfir landi, 2040

V – 103

Vesturlandsvegur um Kjalarnes, 3. hluti. L_{Aeq} punktgildi, hámarkshljóðstig við húshlið, 2040

V – 104

Vesturlandsvegur um Kjalarnes, 4. hluti. L_{Aeq} punktgildi, hámarkshljóðstig við húshlið, 2040

Skýringar

- Hæðarlínur
- Gata
- Hljóðvarnir
- Ísðærnis
- Skólar
- Önnur hús

Verk: Deiliskipulag fyrir Vesturlandsveg
Hljóðvist

Kjálarnes, 1. hluti

Lus dB(A) punktlíði
Hámarksþjöðsig við hústið
Áætlun framfaranumferð (2040)
Hlutf. þungra okutækja, 10%

Verkkaup: Reykjavíkurborg

Mælikvarði 1:10000

0 50 100 200 m

Reknað: KÓ

Dags: Mars 2018

Tekning nr. V - 101

ADU 11.000 / 90 km/klst.

56

53

ADU 13.100 / 90 km/klst.

Skyringar

- Hæðarlínur
- Gata
- Hljóvarnir
- Íbúðarnis
- Skólar
- Önnur húsn.

Verk:
 Deiliskipulag fyrir Vesturlandsveg
 Hljóðnist

Kjálarnes, 2. hluti

Lus dB(A) punktlíði
 Hámarks hljóðstig við húsnúð
 Áætluð framtíðarumferð (2040)
 Hlutf. þungra okutækja, 10%

Verkaup: Reykjavíkurborg

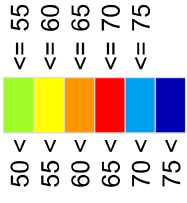
Mælikvarði 1:7000

0 35 70 140 m

Reknað: Dags. Mars 2018

Telning nr. V - 102

Hljóðstig
 L_{eq} dB(A)
í 2m hæð

Skýringar

- Hæðarlínur
- Gata
- Hljóðvarnir
- Ibúðarhús
- Skólar
- Önnur húsn.

Verk:

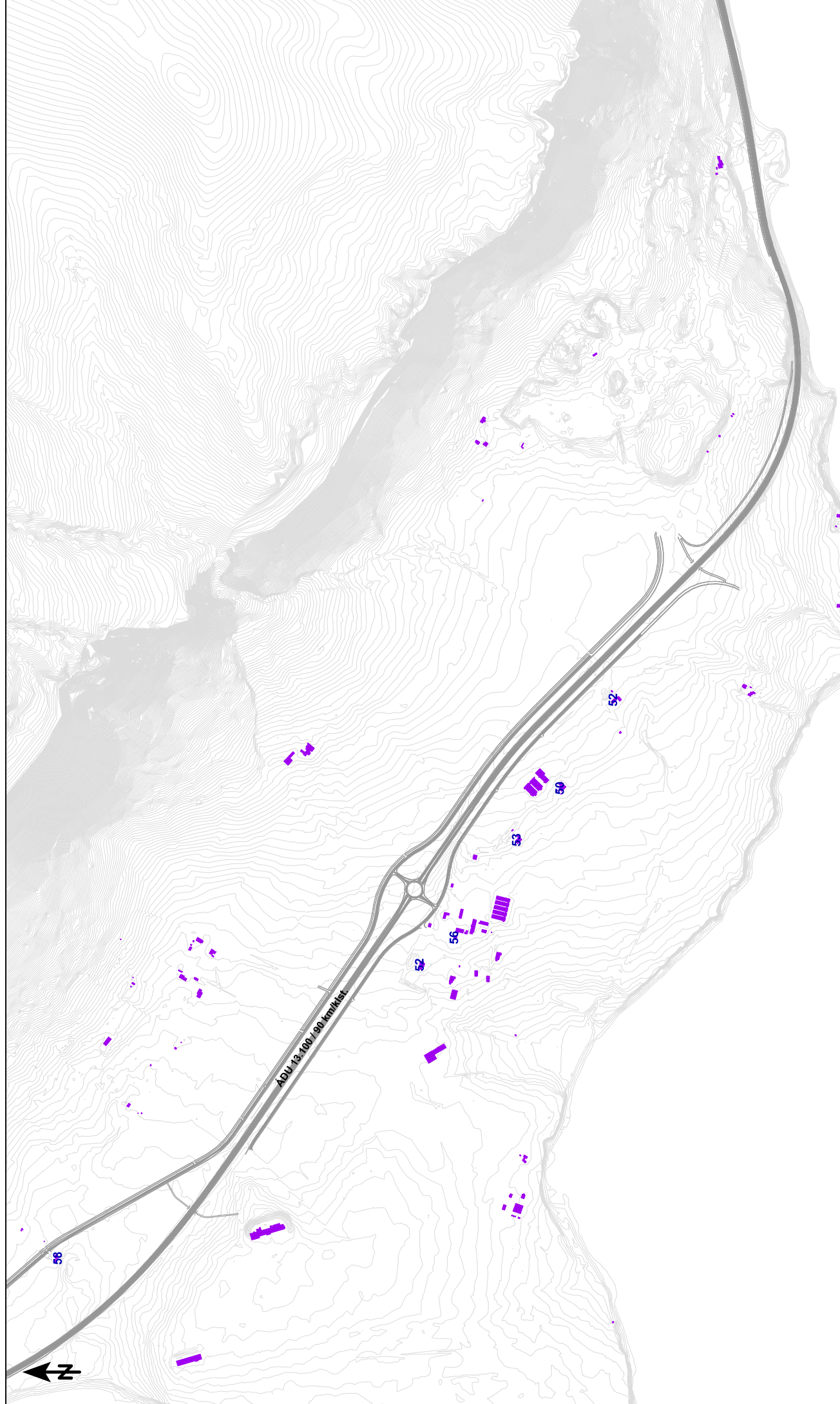
- Deiliskipulag fyrir Vesturandsveg
- Hljóðvist
- Kjálarnes, Grundarhverfi
- L_{eq} dB(A) í 2 m hæð
- Áætluð framfærnumferð (2040)
- Hlutfall þungra okutækja, 10%

Verkefni:

- Reykjavíkurborg
- Mælikvarði 1:5000
- 0 25 50 100 m
- Reknað: KÓ
- Dags: Mars 2018
- Tekning nr.: V - 102-2

ÁDU 13.400 / 90 km/klst.

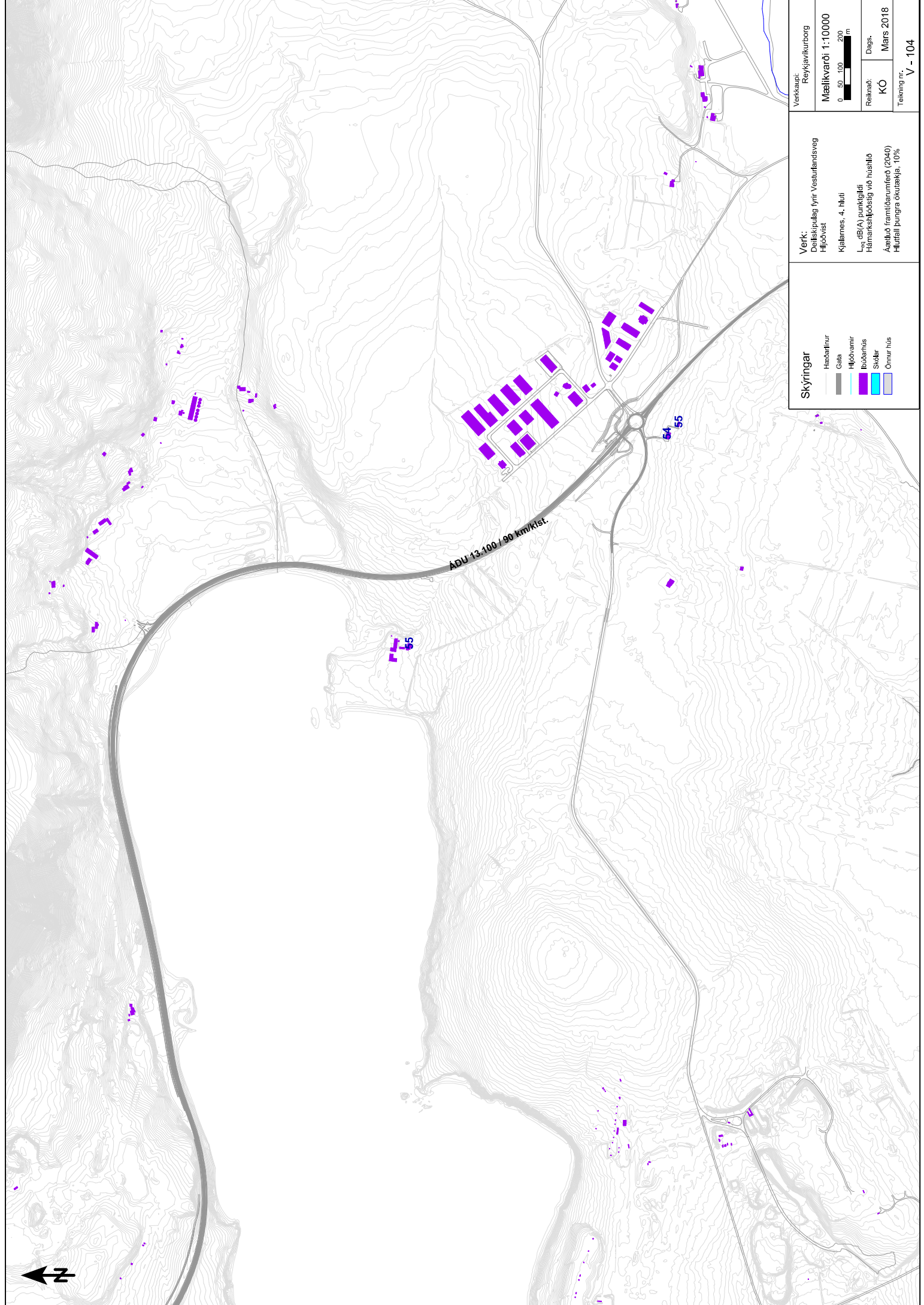

Skýringar

Hæðarlínur	Grá lína
Gata	Blá lína
Hljóvarnir	Blá lína
Íbúðarnis	Blá lína
Skólar	Blá lína
Önnur húsn.	Blá lína

Verk:
 Deiliskipulag fyrir Vesturlandsveg
 Hljóðvíst
 Kjarlæms, 3. hluti
 Lús dB(A) punktfaldir
 Hámarks hljóðstig við húsnúð
 Áætluð framtíðarumferð (2040)
 Hlutf. þungra okutækja, 10%

Verkefni:	Kjarlæmsvegur
Mælikvarði:	1:10000
Skala:	0 50 100 200 m
Reknað:	KÓ
Dagur:	Mars 2018
Teikning nr.:	V - 103

ADU 13 100 / 90 km/h

Skýringar

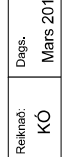
- Hæðarhur
- Gata
- Hljóvannir
- Íbúðarnis
- Skólar
- Önnur hús

Verk:

- Deiliskipulag fyrir Vesturlandsveg
- Hljóðvist
- Kjálarnes, 4. hluti
- Lus dB(A) punktlíði
- Hámarks hljóðstig við húsnáð
- Áætluð framfærnumferð (2040)
- Hlutf. þungra okutekja, 10%

Verkaup: Reykjavíkurborg

Mælikvarði 1:10000

Reknað: Dags.
Mars 2018
Teikning nr. V - 104

Anna Lísu Guðmundsdóttir
Margrét Björk Magnúsdóttir

Fornleifaskráning vegna deiliskipulags Vesturlandsvegar frá Leirvogsa að Hvalfirði

Reykjavík 2018

Borgarsögusafn Reykjavíkur
Skýrsla nr. 189

Fornleifaskráning vegna deiliskipulags Vesturlandsvegar frá Leirvogsa að Hvalfirði

Anna Lía Guðmundsdóttir
Margrét Björk Magnúsdóttir

Reykjavík 2018

Borgarsögusafn Reykjavíkur
Skýrsla nr. 189

Unnið að beiðni Umhverfis- og skipulagssviðs Reykjavíkur.

Skýrslur Borgarsögusafns Reykjavíkur.

Ábyrgðarmaður: María Karen Sigurðardóttir, deildarstjóri minjavörslu og rannsókna,
Borgarsögusafni Reykjavíkur.

© Borgarsögusafn Reykjavíkur

Anna Lís Guðmundsdóttir, Margrét Björk Magnúsdóttir

Mynd á forsiðu: Brýrnar yfir Ártúnsá árið 1948, ljósmyndari: Geir Gunnar Geirsson Zoëga.
Þjóðminjasafn Íslands (GZ2-27-d23).

Borgarsögusafn Reykjavíkur

Skýrsla nr. 189

Reykjavík 2018

Öll réttindi áskilin.

Efnisyfirlit

Efnisyfirlit	1
Formáli	3
1 Inngangur	4
2 Almennt um verndun menningarminja	6
3 Tilgangur og aðferðafræði skráningar fornleifa	7
4 Skrá yfir fornleifar og yngri minjar	9
4.1 Fitjakot 125678-275	9
4.1.1 Fitjakot, saga, minjar og örnefni	9
4.1.2 Fornleifaskrá Fitjakots vegna breikkunar Vesturlandsvegur	11
4.2 Kollafjörður 125707-282	15
4.2.1 Kollafjörður saga, minjar og örnefni	15
4.2.2 Fornleifaskrá Kollafjarðar vegna breikkunar Vesturlandsvegur	17
4.3 Mógilsá 125733-283	17
4.3.1 Mógilsá, saga, minjar og örnefni	17
4.3.2 Fornleifaskrá Mógilsár vegna breikkunar Vesturlandsvegur	20
4.4 Esjuberg 181191-284	24
4.4.1 Esjuberg, saga, minjar og örnefni	24
4.4.2 Fornleifaskrá Esjubergs vegna breikkunar Vesturlandsvegur	26
4.5 Móar 125724-287	29
4.5.1 Móar, saga, minjar og örnefni	29
4.5.2 Fornleifaskrá Móa vegna breikkunar Vesturlandsvegur	31
4.6 Sjávarhólar 125750-289	33
4.6.1 Sjávarhólar, saga, minjar og örnefni	33
4.6.2 Fornleifaskrá Sjávarhóla vegna breikkunar Vesturlandsvegur	36
4.7 Vallá 125762-291	39
4.7.1 Vallá, saga, minjar og örnefni	39
4.7.2 Fornleifaskrá Vallár vegna breikkunar Vesturlandsvegur	41
4.8 Arnarholt 125651-304	42
4.8.1 Arnarholt, saga, minjar og örnefni	42
4.8.2 Fornleifaskrá Arnarholts vegna breikkunar Vesturlandsvegur	45
4.9 Ártún 125653-308	48
4.9.1 Ártún söguágrip	48
4.9.2 Fornleifaskrá Ártúns vegna breikkunar Vesturlandsvegur	51
4.10 Saurbær 125746-309	64
4.10.1 Saurbær, saga, minjar og örnefni	64
4.10.2 Fornleifaskrá Saurbæjar vegna breikkunar Vesturlandsvegur	68

5	Niðurstöður og varðveislumat	80
5.1	Fornleifar, innan framkvæmdarsvæðisins	81
5.2	Yngri minjar innan framkvæmdarsvæðisins.....	85
5.3	Niðurlag.....	86
6	Heimildaskrá	87

Formáli

Hér fer á eftir rannsókn og skrá yfir fornleifar og yngri minjar á deiliskipulagssvæði sem fylgir Vesturlandsvegi frá sveitafélagsmörkum við Mosfellsbæ við Leirvogsa að Hvalfirði. Fornleifaskráningin er unnin að beiðni Umhverfis- og skipulagssviðs Reykjavíkur.

Ákvæði um skráningu menningarminja er að finna í **lögum um menningarminjar nr. 80/2012** sem tóku gildi 1. janúar 2013. Fjallað er um skráningu vegna skipulags í 16. gr. þar sem segir að skráning fornleifa, húsa og mannvirkja skuli fara fram áður en gengið er frá aðalskipulagi eða deiliskipulagi og að skráning skuli „ætíð fara fram á vettvangi“ áður en deiliskipulag er afgreitt.¹ Samkvæmt lögnum eru allar fornleifar, hús og mannvirki sem eru 100 ára og eldri friðuð.² Jafnframt er kveðið á um að eigendum: „...húsa og mannvirkja sem ekki njóta friðunar en byggð voru 1925 eða fyrr, svo og forráðamönnum kirkna sem reistar voru 1940 eða fyrr, er skylt að leita álits hjá Minjastofnun Íslands með minnst sex vikna fyrirvara ef þeir hyggjast breyta þeim, flytja þau eða rífa.“³

Borgarsögusafn Reykjavíkur, áður Minjasafn Reykjavíkur, hefur um árábil gert fornleifaskráningar en fornleifaskráning er „[F]orsenda þess að geta verndað fornleifar og koma í veg fyrir að framkvæmdaaðilar brjóti óafvitandi lög með því að skemma fornleifar er að hafa vitneskju um tilvist og staðsetningu fornleifanna“.⁴ Fornleifaskráning felur í sér skráningu fornleifa eftir heimildum og yfirborðskönnun en minjar geta einnig leynst undir yfirborði. Þegar fornleifaskráning er unnin fyrir hefðbundið deiliskipulag eru gerðar auknar kröfur „um uppmælingu minja og ítarlegri leit að fornleifum á framkvæmdarsvæðum“.⁵

Mars 2018,
María Karen Sigurðardóttir,
deildarstjóri minjavörslu og rannsókna,
Borgarsögusafni Reykjavíkur

¹ Lög um menningarminjar - nr. 80 - 29. júní 2012. Tóku gildi 1. janúar 2013.

² Lög um menningarminjar – nr. 80 – 29. júní 2012, 1. kafli, 3. gr. og 7. kafli, 29. gr.

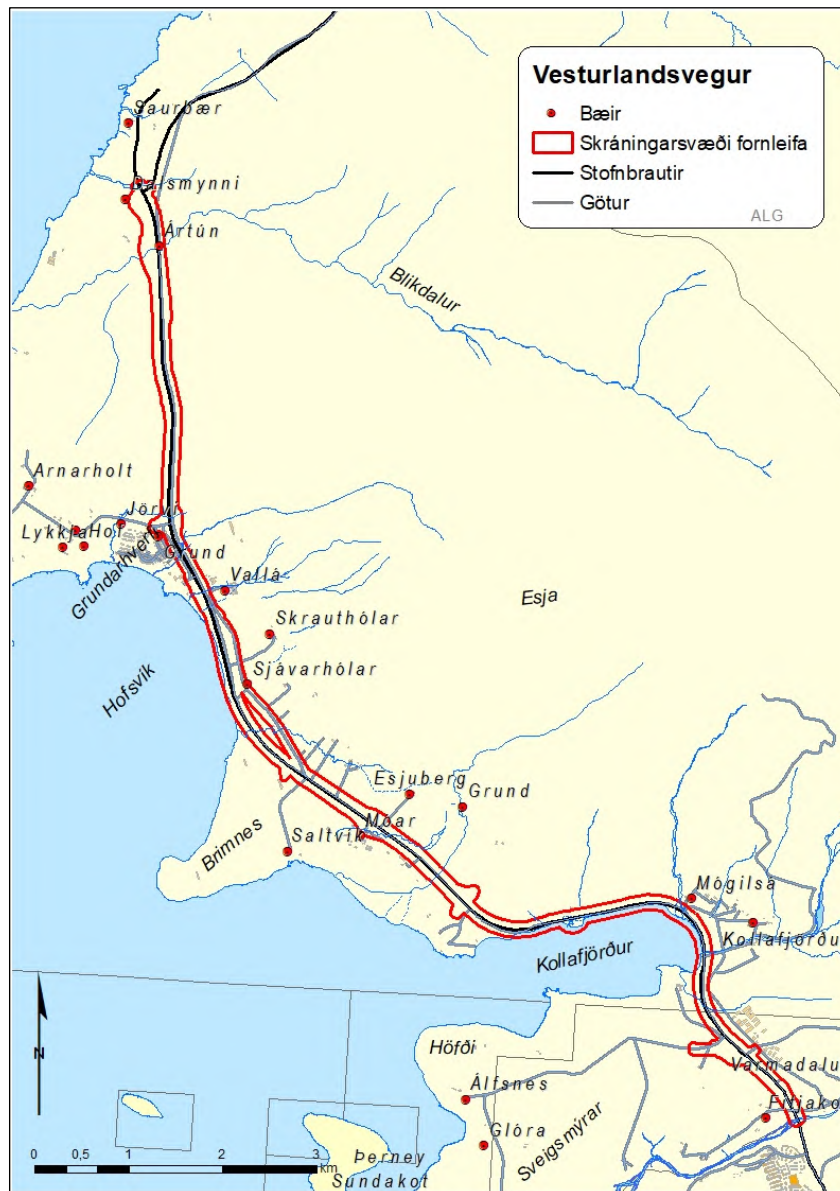
³ Lög um menningarminjar – nr. 80 – 29. júní 2012, 7. kafli, 30. gr.

⁴ Vefur Minjastofnunar Íslands. Vefslóð: <http://www.minjastofnun.is/> → Minjar → Skráning fornleifa. Sótt 22. mars 2018.

⁵ Skráningarstaðlar fornleifa, bls. 2. Minjastofnun Íslands 2013. Vefur Minjastofnunar Íslands. Vefslóð: <http://www.minjastofnun.is/> → Minjar → Skráning fornleifa → Skráningarstaðlar. Sótt 22. mars 2018.

1 Inngangur

Borgarsögusafn Reykjavíkur heldur utan um skráningu fornleifa í Reykjavík. Í þessari skýrslu er greint frá fornleifum og yngri minjum á úttekarsvæði sem nær yfir deiliskipulagssvæði og áætlað framkvæmdarsvæði við breikkun á Vesturlandsvegi frá sveitarfélagsmörkum við Leirvogsa að Hvalfirði. Deiliskipulag Vesturlandsvegur liggur um land 18 jarða: Fitjakots, Álfsness, Kollafjarðar, Mógilsár, Esjubergs, Móa, Saltvíkur, Sjávarhóla, Skrauthóla, Vallár, Jörfa, Hofs, Króks, Lykju, Arnarholts, Bakka, Ártúns og Saurbæjar. Fornleifar og yngri minjar voru skráðar undir 10 jarðir en engar minjar fundust á 8 jörðum: Álfsnesi, Saltvík, Skrauthólum, Jörfa, Hofi, Króki, Lykkju og Bakka. Alls voru skráðir 87 minjastaðir innan úttekarsvæðisins sem nær 50 m frá ystu brún fyrirhugaðs Vesturlandsvegur 2+1, hliðavega eða annarra stíga.⁶ Úttekarsvæðið var allmennt frá 200 – 300 m breitt.

Mynd 1. Úttekarsvæði menningarminja er afmarkað með rauðri línu.⁷

⁶ Vesturlandsvegur, Skipulags- og matslýsing vegna nýs deiliskipulags, Sjá vef Reykjavíkurborgar. Vefslóð: <http://reykjavik.is/> → Þjónusta → Skipulag → Skipulag í kynningu → Leit: Vesturlandsvegur. Sótt 29.9.2017.

⁷ Grunnur úr Landsupplýsingakerfi Reykjavíkur (LUKR). Borgarvefsjá. Vefslóð: <http://lukr-01.reykjavik.is/borgarvefsja/>. Sótt 29.9. 2017. Merkingar og kortavinnsla: Anna Lísu Guðmundsdóttir.

Í þessari skýrslu er **ekki greint frá fornleifum sem eru á eða við áætlaðar hjóla- og reiðleiðir sem eru utan marka deiliskipulagsins. Það er reið- og hjólaleið frá Leirvogsa að Mógilsá. Ný reiðleið í hlíðum Esju frá Mógilsá að Arnarhamarsrétt. Auk nýrrar reiðleiðar frá Arnarhamarrétt og austur fyrir bæjarstæði Ártúns að Tíðarskaði.**⁸

Skrá yfir fornleifar og yngir minjar birtist hér undir hverri jörð ásamt staðsetningarkortum og í viðauka er allar upplýsingar settar fram í einni töflu, en þar er einnig greint frá hættumati. Í lok skýrslunnar er lagt fram mat á *gildi minjanna* sem framkvæmdin getur haft áhrif á og gerð tillaga um mótvægisáðgerðir.

Fornleifaskráningin byggir að hluta til á eldri skráningum frá árunum 2000-2005 en sú skráning miðaðist við deiliskipulagsstig og þjóðminjalög þess tíma. Skráningin hefur verið endurskoðuð miðað við lög um menningaminjar frá árinu 2012 og þær reglur sem gilda nú um skráningu fornleifa og skil á gögnum til Minjastofnunar Íslands.⁹

Eftir að Kjalanes var sameinað Reykjavík árið 1998 var gert átak í skráningu fornleifa árið 1999 í samvinnu við Þjóðminjasafnið. Þá skráðu Birna Gunnarsdóttir fornleifafræðingur og Gunnar Bollason sagnfræðingur minjar í gagnagrunninn Sarp eftir ritheimildum og örnefnaskrárm. Á árunum 2002 og 2003 gerði Minjasafn Reykjavíkur, nú Borgarsögusafn, átak í vettvangsskráningu á Kjalarnesi. Þá skráðu fornleifafræðingarnir Sólborg Una Pálsdóttir og Jóna Kristín Ámundadóttir stóran hluta af Kjalarnesi undir stjórn Önnu Lísu Guðmundsdóttur. Árið 2015 vann Margrét Björk Magnúsdóttir meistararitgerðina „Fornleifar á Kjalarnesi, flokkun og greining á skráðum fornleifum“ og í þessari skýrslu er saga jarðanna sótt nánast óbreytt í hana.¹⁰ Þá hafa eftirtaldar fornleifaskráningar verið gerðar vegna skipulags:

- Ragnheiður Traustadóttir, Anna Lísa Guðmundsdóttir. (2001). *Fornleifaskráning jarðanna Mógilsár og Kollafjarðar*. Drög að skýrslu. Gögn Minjasafns Reykjavíkur.

- Anna Lísa Guðmundsdóttir og Sólborg Una Pálsdóttir: *Fornleifaskráning jarðarinnar Jörfa á Kjalarnesi*. Reykjavík. 2003.

- Sólborg Una Pálsdóttir. (2004). *Fornleifaskráning Bakka og Bakkakots á Kjalarnesi*. Reykjavík.

- Elín Ósk Hreiðarsdóttir. (2006). *Fornleifaskráning í Varmadal á Kjalarnesi*. Reykjavík:

Fornleifastofnun Íslands.

- Anna Lísa Guðmundsdóttir. (2008). Mat á umhverfisáhrifum Sundabrautar 2. áfanga. Fornleifar á framkvæmdasvæðinu. Reykjavík.

- Margrét Björk Magnúsdóttir. (2010). *Fornleifaskráning jarðarinnar Ártúns á Kjalarnesi*. Reykjavík.

- Birna Lárusdóttir. (2012). *Fornleifaskráning á Hrafnhólum á Kjalarnesi*. Reykjavík:

Fornleifastofnun Íslands.

- Drífa Kristín Þrastardóttir, Margrét Björk Magnúsdóttir og Anna Lísa Guðmundsdóttir. (2014). *Arnarholt á Kjalarnesi. Byggðakönnun. Fornleifaskrá og húsakönnun*. Reykjavík.

- Anna Lísa Guðmundsdóttir, Drífa Kristín Þrastardóttir og Margrét Björk Magnúsdóttir. (2014). *Vallá á Kjalarnesi. Byggðakönnun. Fornleifaskrá og húsakönnun*. Reykjavík.

- Anna Lísa Guðmundsdóttir og Drífa Kristín Þrastardóttir. (2015). *Skrauthólar á Kjalarnesi. Byggðakönnun. Fornleifaskrá og húsakönnun*. Reykjavík.

- Anna Lísa Guðmundsdóttir. (2017). *Hof 1. Landnúmer 125848. Fornleifaskráning*. Reykjavík.

Skýrslan hefst á því að fjallað er almennt um verndun menningarminja og um tilgang og aðferðir. Þá er farið yfir sögu þeirra jarða sem liggja að Vesturlandsveginum á Kjalarnesi og birt skrá yfir fornleifar og yngri minjar innan áætlaðs framkvæmdarsvæðis og áhrifasvæðis þess. Aftast í viðauka er tafla með öllum skráðum minjastöðum á úttektarsvæðinu.

⁸ Vesturlandsvegur, Skipulags- og matslýsing vegna nýs deiliskipulags, Sjá vef Reykjavíkurborgar. Vefslóð: <http://reykjavik.is/> → Þjónusta → Skipulag → Skipulag í kynningu → Leit: Vesturlandsvegur. Sótt 29.9.2017.

⁹ Sjá vef Minjastofnunar Íslands um skráningu fornleifa. http://www.minjastofnun.is/media/skjol-i-grein/skraningarstadlar_2013_fornleifar.pdf og Oddgeir Isaksen 2016. Skil á fornleifaskráningargögnum. Landupplýsingargögn: Punktaskrár, línu og flákagögn, bls. 9.

¹⁰ Margrét Björk Magnúsdóttir, 2015.

Minjastofnun Íslands úthlutaði deiliskráningunni verkefnanúmerinu 1896. Anna Lísu Guðmundsdóttir og Margrét Björk Magnúsdóttir unnu að vettvangsskráningu sem fór fram í nóvember og desember sl. og í febrúar. Samhliða var unnið að heimildavinnu, úrvinnslu gagna og skýrslugerð.

Skráðar voru búsetuminjar, gamlar leiðir, herminjar og yngri minjar samtals 87 minjastaðir eru á úttektarsvæðinu.

2 Almennt um verndun menningarminja

Samkvæmt lögum um menningarminjar nr. 80/2012 fer mennta- og menningarmálaráðherra með yfirstjórn verndunar og vörslu menningarminja í landinu. Tilgangur laganna er að stuðla að verndun menningarminja og tryggja að íslenskum menningararfi verði skilað óspilltum til komandi kynslóða. Lögin eiga jafnframt að tryggja eftir föngum varðveislu menningarminja í eigin umhverfi.

Minjastofnun Íslands, sem er ríkisstofnun undir yfirstjórn ráðherra, annast framkvæmd laganna. Samkvæmt 16. gr. laganna skal skrá fornleifar, hús og mannvirki áður en gengið er frá aðalskipulagi eða deiliskipulagi.¹¹

Menningarminjar teljast ummerki um sögu þjóðarinnar, svo sem fornminjar, menningar- og búsetulandslag, kirkjugripir og minningarmörk, hús og önnur mannvirki, skip og bátar, samgöngutæki, listmunir og nytjahlutir, svo og myndir og aðrar heimildir um menningarsögu þjóðarinnar. Lögin taka einnig til staða sem tengjast menningarsögu.

Um friðun og friðlýsingu er fjallað í 5. gr. laganna:

Friðun felur í sér sjálfkrafa verndun fornminja, húsa og mannvirkja á grundvelli aldurs þeirra, samkvæmt nánari fyrirmælum laga þessara. ... Friðlýsing fornleifa, húsa og mannvirkja getur falið í sér kvöð sem þinglýst er á fasteign og hefur þann tilgang að tryggja sem best varðveislu menningarminja.

Friðlýsing er síðan nánar útfærð í 18. gr. laganna en samkvæmt þeim skal Minjastofnun Íslands hafa samráð við skipulagsyfyrvöld þess landsvæðis sem menningarminjar tilheyra þegar fjallað er um friðlýsingu þeirra.

Friðlýsa má fornleifar, skip og báta, svo og hús og mannvirki eða hluta þeirra, sem hafa menningarsögulegt, vísindalegt eða listrænt gildi. Friðlýsing getur náð til nánasta umhverfis hins friðlýsta minjastaðar, húss eða mannvirkis. Friðlýsa má samfelld svæði þar sem fleiri en einn minjastaður teljast hafa sérstakt menningarsögulegt gildi. Einnig má friðlýsa samstæður húsa sem hafa sama gildi og að framan greinir og gilda þá reglur friðlýsingar um hvert einstakt þeirra.

Samkvæmt lögum eru allar fornleifar friðhelgar og verndaðar gegn hvers kyns raski. Í 21. gr. laganna segir:

Fornleifum, sbr. 3. mgr. 3. gr., jafnt þeim sem eru friðlýstar sem þjóðminjar og þeim sem njóta friðunar í krafti aldurs, má enginn, hvorki landeigandi, ábúandi, framkvæmdaraðili né nokkur annar, spilla, granda eða breyta, hylja, laga, aflaga eða flytja úr stað nema með leyfi Minjastofnunar Íslands.

Þetta á við um allar fornleifar, kunnar sem ókunnar, samanber 24. grein:

¹¹ Lög um menningarminjar 2012 - nr. 80 - 29. júní. Tóku gildi 1. janúar 2013.

Finnist fornminjar sem áður voru ókunnar, t.d. undir yfirborði jarðar, sjávar, vatns eða í jökli, skal skýra Minjastofnun Íslands frá fundinum svo fljótt sem unnt er. Sama skylda hvílir á landeiganda og ábúanda er þeir fá vitneskju um fundinn.

Fornminjar njóta friðunar nema annað sé ákveðið af Minjastofnun Íslands. Fornminjar eru annars vegar forngripir og hins vegar fornleifar. Fornleifar eru skilgreindar svo samkvæmt 3. gr. laganna:

Fornleifar teljast hvers kyns mannvistarleifar, á landi, í jörðu, í jökli, sjó eða vatni, sem menn hafa gert eða mannaverk eru á og eru 100 ára og eldri, svo sem:

- a. búsetulandslag, skrudgarðar og kirkjugarðar, byggðaleifar, bæjarstæði og bæjarleifar ásamt tilheyrandi leifum mannvirkja og öskuhauga, húsaleifar hvers kyns, svo sem leifar kirkna, bænhúsa, klaustra, þingstaða og búða, leifar af verbúðum, naustum og verslunarstöðum og byggðaleifar í hellum og skútum,
- b. vinnustaðir þar sem aflað var fanga, svo sem leifar af seljum, verstöðvum, bólum, mógröfum, kolagröfum og rauðablæstri,
- c. tún- og akurgerði, leifar rétta, áveitumannvirki og aðrar ræktunarmínjar, svo og leifar eftir veiðar til sjávar og sveita,
- d. vegir og götur, leifar af stíflum, leifar af brúm og öðrum samgöngumannvirkjum, vöð, varir, leifar hafnarmannvirkja og bátalægi, slippir, ferjustaðir, kláfar, vörður og önnur vega- og siglingamerki ásamt kennileitum þeirra,
- e. virki og skansar og leifar af öðrum varnarmannvirkjum,
- f. þingstaðir, meintir hörgar, hof og vé, brunnar, uppsprettur, álagablettir og aðrir staðir og kennileiti sem tengjast siðum, venjum, þjóðtrú eða þjóðsagnahefð,
- g. áletranir, myndir eða önnur verksummerki af manna völdum í hellum eða skútum, á klettum, klöppum eða jarðföstum steinum og minningarmörk í kirkjugörðum,
- h. haugar, dysjar og aðrir greftrunarstaðir úr heiðnum eða kristnum sið,
- i. skipsflök eða hlutar þeirra.

Eitt markmið skráningar menningarminja; fornleifa, húsa og mannvirkja, er að koma í veg fyrir að þær verði fyrir raski eða skemmdum að nauðsynjalausu. Það er hagar þeirra sem stýra framkvæmdum að til sé yfirlit yfir menningaminjar á tilteknum svæðum og það fæst með skráningu minjanna.

Fornleifaskráning minnkar líkur á því að óvænt finnist fornleifar á svæðinu sem nauðsynlega verður að rannsaka. Björgunaruppgröftur sem unninn er vegna framkvæmda og undir þrýstingi frá framkvæmdaraðilum er ekki æskilegur frá sjónarmiði fornleifafræðinnar. Fornleifaskráning sameinar því hagsmuni framkvæmdaraðila og fræðigreinarinnar. Almennt er æskilegast að framkvæmdum sé beint frá minjastöðum, því að þeir sem standa fyrir meiriháttar framkvæmdum bera kostnað af fornleifarannsóknum sem nauðsynlegar reynast þeirra vegna, samanber 28. grein:

Framkvæmdaraðili greiðir kostnað við þær rannsóknir á fornleifum sem Minjastofnun Íslands ákveður að séu nauðsynlegar vegna fyrirhugaðra framkvæmda. Við allar umfangsmiklar framkvæmdir skal sá sem fyrir þeim stendur bera kostnað af nauðsynlegum rannsóknum og vettvangsskráningu fornleifa.

3 Tilgangur og aðferðafræði skráningar fornleifa

Borgarsögusafn Reykjavíkur (áður Minjasafn Reykjavíkur) heldur skrár yfir menningarminjar í Reykjavík, fornleifaskrá og húsaskrá, sem eru rafrænar skrár. Fornleifaskrá Reykjavíkur var fyrst gefin út árið 1995 og þá voru um 200 minjastaðir skráðir. Stöðugt er unnið að endurskoðun hennar og nú (2018) eru um 3.400 minjastaðir skráðir. Fornleifaskráning er í raun skilyrði þess að hægt sé að vinna markvisst að varðveislu fornleifa.

Allar fornleifar eru skráðar í *Sarp* – menningarsögulegan gagnagrunn. Minjar eru skráðar eftir jörðum og þeirri jarðaskiptingu fylgt sem tíðkaðist um 1835-1845. Hver minjastaður fær þrískipt númer: í fyrsta lagi landsnúmer sem fasteignaskrá Þjóðskrár Íslands úthlutar, í öðru lagi jarðarnúmer úr Jarðabók Johnsens frá 1847 og í þriðja lagi númer fornleifar hlaupandi tölu innan jarðar. Hér eru einungis notaðar tvær síðast nefndu.

Fornleifaskrá þessi er unnin eftir stöðlum Minjastofnunar Íslands í samræmi við ákvæði laga um menningarminjar nr. 80/2012. Minjastofnun úthlutar skráningaraðilum verkefnanúmeri og hefur þessi skráning hlotið númerið 1896, hér skammstafað MÍ- númer. Í skýrslunni fá allar fornleifarnar nafn jarðarinnar og tvö númer, annarsvegar verkefnanúmer Minjastofnunar og hlaupandi númer og hinsvegar tvær síðustu tölurnar í Sarpsnúmerinu. Til dæmis: **Fitjakot 1896-106 (275-20)**. Á rannsóknarsvæðinu sem hér um ræðir eru minjar skráðar undir 10 jarðir á Kjalarnesi.

Við skráningu fornleifa og annarra menningarminja er byrjað á að fara yfir ritheimildir og fyrri rannsóknir sem varða svæðið ásamt því að rýnt er í kort og loftmyndir sem vísað er til eftir því sem við á. Þessi skráning byggir að hluta til á eldri skráningum ásamt vettvangsrannsókn sem fólst í því að gengið var um viðkomandi svæði og minjar leitaðar uppi. Þar sem minjar eru sjáanlegar er staðháttum lýst, minjar mældar upp og ljósmyndaðar. Ef minjar finnast ekki á yfirborði eru þær skráðar sem **heimild**, en á þeim stöðum eru líkur á því að minjar sé enn að finna í jörðu og geti komið í ljós við jarðrask. Þá er reynt að áætla hvaða hlutverk minjar hafa haft yfirleitt út frá staðsetningu og lagt mat á ástand þeirra.

Lagt var mat á hættu sem minjar á úttektarsvæðinu eru í, út frá þessari tilteknu framkvæmd. Hættumatið miðast yfirleitt við fjarlægð minja frá framkvæmdum þannig að eftir því sem minjar eru nær því meiri líkur eru á að þær verði fyrir hnjaski en minjar sem eru fjær. Minjarnar voru flokkaðar samkvæmt Skráningarstöðlum Minjastofnunar Íslands í þrjá flokka: Engin hætta, lítil hætta og mikil hætta.¹²

Við staðsetningu á minjum er gömlum kortum og loftmyndum varpað (þær strekkar) á hnitsettan grunn sem sóttur er í Landsupplýsingakerfi Reykjavíkurborgar (LUKR) og þar eru minjarnar hnitsettar í kerfinu ISN 93 sem punktar, ef minjarnar er sýnilegar á yfirborði eru þær mældar inn á vettvangi.¹³

Minjar eru flokkaðar eftir aldri. Elstu minjarnar eru fornleifar í rauðum flokki og eru þær friðaðar. Yngri minjar eru merktar með gulum og grænum lit, en herminjar eru flokkaðar sérstaklega og merktar bláum lit. Aldur er áætlaður út frá útliti og upplýsingum um sögu byggðar.

Tafla 1. Minjaflokkar

Flokkur	Tegundir minja	Litur flokks
1	Fornleifar, minjar sem eru 100 ára eða eldri	Rauður
2	Minjar frá 1918-1930	Gulur
3	Minjar frá 1930 og yngri	Grænn
4	Herminjar frá 1940 og yngri	Blár

Minjar innan og rétt við úttektarsvæðið voru skráðar og mældar upp með Trimble staðsetningartæki (þ.e.a.s. minjar á áhrifasvæði deiliskipulagsins). Öll kort í skýrslunni eru unnin á grunna Landsupplýsingakerfis Reykjavíkurborgar (LUKR) í tölvuforritinu ArcMap.

¹² Skráningarstaðlar.

¹³ Vefur Borgarvefsjái. Vefslóð: <http://borgarvefsja.is>.

4 Skrá yfir fornleifar og yngri minjar

Í þessum kafla er farið yfir sögu jarða og fornleifar sem eru skráðar á áhrifasvæði deiliskipulagsins, í landfræðilegri röð frá Leirvogsá að Hvalfirði (sjá mynd 1).

4.1 Fitjakot 125678-275

4.1.1 Fitjakot, saga, minjar og örnefni

Fitjakot er á norðanverðum bökkum Leirvogsár. Jörðin á mörk á móti Varmadal að austan en Víðinesi og Álfsnesi að vestan.¹⁴ Gamli bærinn í Fitjakoti stóð á Brunnhól um 70 metra suðaustan við núverandi íbúðarhús. Síðast stóð þar timburhús sem reist var um 1930 og þá lá þjóðvegurinn um hlaðið. Núverandi íbúðarhús, sem var byggt 1950, stendur aðeins vestar, á Húsaflötum, en þar voru áður fjárhús. Þar var Kaupfélag Kjalarnesþings stofnað 15. október 1950 og var þar fyrst til húsa.¹⁵ Athafnamennirnir Sturlubræður áttu Fitjakot um tíma og notuðu jörðina til sumarbeitar.

Fitjakot var áður nefnt Fitjar og var í eigu Viðeyjarklausturs 1395. Jörðin kemur fram undir eldra nafninu Fitjar, í skrá um kvikfé og leigumála á jörðum Viðeyjarklausturs 1395, en yngra nafninu Fitjakot í fógetareikningum frá 1548 til 1551.¹⁶ Jörðin var ein af jörðum Viðeyjarkirkju 1686 metin á 15 hundruð en á 10 hundruð 1695.¹⁷ Þegar Jarðabók Árna og Páls var gerð 1704 var jörðin í eigu konungs en dýrleiki óviss. Ábúandi var einn. Kvaðir voru meðal annars um mannlán á vertíð. Hægt var að fódra þar fimm kýr og tíu lömb. Torfrista, stunga og mótak til eldiviðar var sæmilegt. Leirvogsá var bæði til gagns og ógagns. Þar var hægt að veiða bæði lax og silung en hún spillti engjum og braut af túni. Stórviðri brutu stundum hey og hús.¹⁸ Þegar Jarðatal Johnsens var gert 1847 var Fitjakot í eigu konungs metið á 10 hundruð.¹⁹ Árið 1855 var jörðin konungseign metin á 10 hundruð.²⁰ Samkvæmt manntölum frá 1703 var einn ábúandi í Fitjakoti nema 1850 voru tveir.²¹

¹⁴ Örnefnasafn, Fitjakot-1256755-275-2.

¹⁵ Þorsteinn Jónsson, 1998, bls. 343. Samvinnan, 1977, bls. 56.

¹⁶ *Íslenskt fornbréfasafn*, III. b., bls. 598, XII. b., bls. 136, 151, 171, 398.

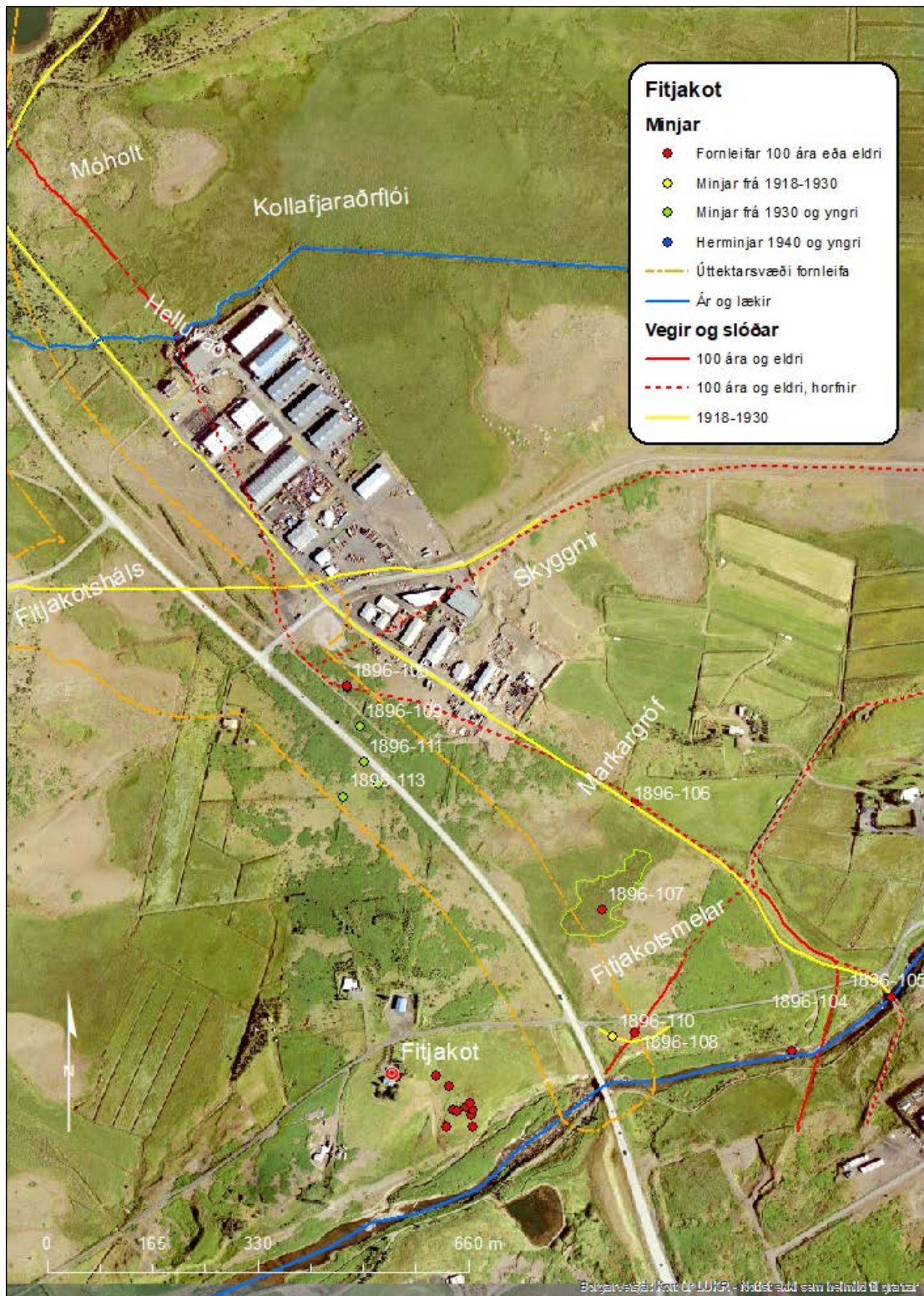
¹⁷ Björn Lárusson, 1967, bls. 131.

¹⁸ Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns, III. b., bls. 335.

¹⁹ Johnsen, 1847, bls. 97.

²⁰ Stefán Þorvaldsson, 2007, bls. 152.

²¹ Þí: Manntöl, *Fitjakot*.

Mynd 2. Staðsetning minja í landi Fitjakots.²²

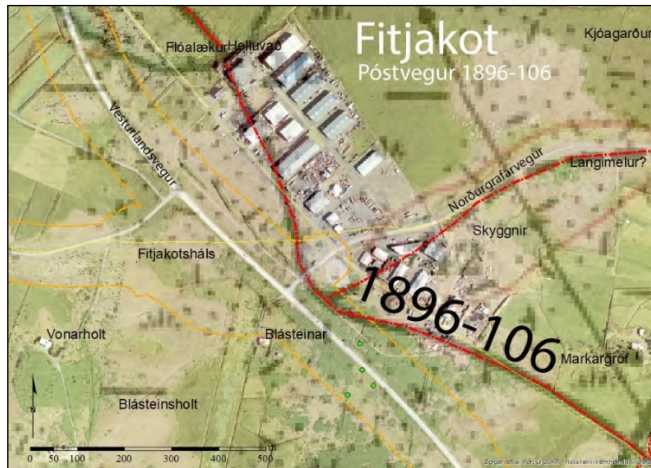
Bæjarhóll Fitjakots er í um 200 m fjarlægð frá framkvæmdarsvæðinu og framkvæmdir ættu ekki að hafa áhrif á hann.

²² LUKR. Loftljósmynd 2016.

4.1.2 Fornleifaskrá Fitjakots vegna breikkunar Vesturlandsvegur

Fitjakot 1896-106 (275-20)

Mí nr.	Safn nr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Leng m	Breidd m	Ástand	Horfin
1896-106	275-20	Póstvegur	Vegur	Heimild	1890	369539	412749			Ómetið	Já

Mynd 3. Gamli póstvegurinn (1896-106) í landi Fitjakots, merktur sem rauð lína.

Staðhættir: Póstvegur um Esjumela lá frá vaðinu yfir Leirvogsá að Flóalæk. Hann er merktur inn á Herforingjaráðskort frá 1909 sem leið. Þegar nýr vegur var lagður á þessum slóðum um 1927-30 var hann lagður að hluta til í sama vegstæðið syðst og austast frá Leirvogsá að Esjumelum, um 800 m. Sunnan við Esjumela er vegurinn horfinn að Flóalæk.

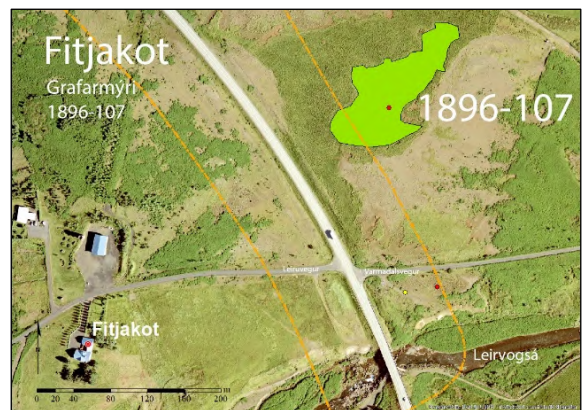
Lýsing: Vegurinn er horfinn á því svæði sem tilheyrir skráningu undir Fitjakot, en er sýnilegur í landi Varmadals frá Leirvogsá um 300 m í norðvestur að vegi heim að Varmadal 3.

Fitjakot 1896-107 (275-21)

Mí nr.	Safn nr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Leng m	Breidd m	Ástand	Horfin
1896-107	275-21	Grafarmýri	Mógröf	Mógröf	1900	369488	412584	165	75	Gott	Nei

Mynd 4. Horft yfir Grafarmýri (1896-107) í suðaustur.

Mynd 5. Kortið sýnir staðsetningu og umfang mógrafa í Grafarmýri.²³

Staðhættir: Grafarmýri er norðan Fitjakotsmela og sunnan Esjumela, þar má sjá merki um mótekju.

Lýsing: Mótekjusvæðið er nokkuð stórt eða um 165 x 75 m.

Hættumat: Lítil hættu.

Hættuorsök: Vegagerð, framkvæmdir.

²³ LUKR. Loftljósmynd 2016.

Fitjakot 1896-108 (275-23)

Mí nr.	Safn nr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Leng m	Breidd m	Ástand	Horfin
1896-108	275-23	Fitjakotsvegur	Leið	Vegur	1900	369541	369541	266	3	Slæmt	Nei

Mynd 6. Vegur (1896-108) frá sýsluvegi að Fitjakoti, horft í suðvestur.

Mynd 7. Vegur (1896-108) frá sýsluvegi í austri að Leirvogsá og Fitjakoti.²⁴

Staðhættir: Slóði (1896-108) frá Fitjakoti yfir Fitjakotsmela að sýsluvegi (277 - 14) er merktur inn á herforingjaráðskort 1909.²⁵ Á kortinu er vegurinn teiknaður inn aðeins norðar.

Lýsing: Slóðinn er sýnlegur á háflugsmýnd frá árinu 2006, en er nú horfinn að hluta til undir gróður. Vegurinn er helst sýnilegur við Varmadalsveg.

Hættumat: Mikil hættu.

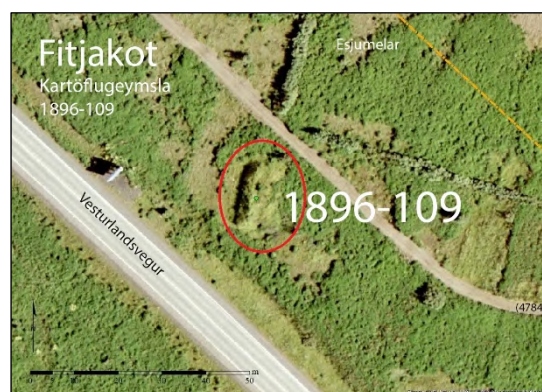
Hættuorsök: Vegagerð.

Fitjakot 1896-109 (275-22)

Mí nr.	Safn nr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Leng m	Breidd m	Ástand	Horfin
1896-109	275-22		Kartöflugeymsla	Hús	1946-1970	369110	412870	15	10	Gott	Nei

Mynd 8. Kartöflugeymsla (1896-109), horft í norður.

Mynd 9. Kartöflugeymsla við Vesturlandsveg.

Staðhættir: Kartöflugeymsla á Esumelum 14 m norðaustan við Þjóðveg 1 á mótis við Esumela 3, um 17 metra frá brún reiðvegjar og 135 metra suðvestur frá Esumelum 3.

Lýsing: Grasi gróinn höll um 15 x 10 m að stærð. Talið er að burðagrind geymslunnar sé gamall strætó eða rúta frá fiskvinnslunni Júpíter og Mars á Kirkjusandi sem mokað var að.

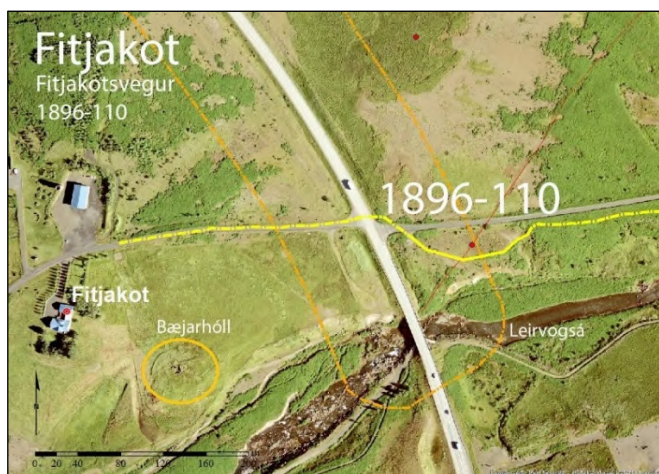
Hættumat: Mikil hættu. **Hættuorsök:** Vegagerð.

²⁴ LUKR. Loftljósmynd 2016.

²⁵ Herforingjaráðskort, 1909, 37 Hengill N.V.- Mosfellsheiði.

Fitjakot 1896-110 (275-27)

Mí nr.	Safn nr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Leng m	Breidd m	Ástand	Horfin
1896-110	275-27	Fitjakotsvegur	Vegur	Gata	1930	369506	412384	4250	40	Slæmt	Að hluta

Mynd 10. Vegur (1896-110), gulur, frá Fitjakoti að gömlu brúnni yfir Leirvogsa.²⁶

Staðhættir: Vegurinn (1896-110) lá frá Fitjakoti og í austur að gömlu brúnni yfir Leirvogsa (277-22).

Hægt er að greina hluta af honum fyrir sunnan við veginn heim að Varmadal. Vegurinn er greinilegur á loftmynd frá árinu 1946.²⁷

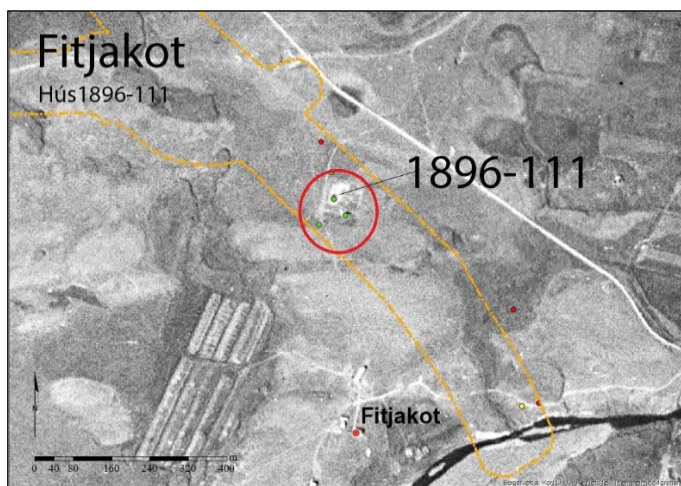
Lýsing: Malardreif er sjáanleg þar sem vegurinn var.

Hættumat: Mikil hætta.

Hættuorsök: Vegagerð.

Fitjakot 1896-111 (275-24)

Mí nr.	Safn nr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Leng m	Breidd m	Ástand	Horfin
1896-111	275-24		Hús	Heimild	1946-1970	369116	412814			Ómetið	Já

Mynd 11. Staðsetning á húsi (1896-111) á hnitsettri loftmynd frá 1946.²⁸

Staðhættir: Um 200 m austan við Blásteina var ræktunarréttur og á honum stóðu tvö hús, þau er sjáanleg á loftmynd frá árinu 1946.

Ekki er vitað hvað þessi hús hafa verið nefnd, en þau hafa verið fjarlægð þegar ný Vesturlandsvegur var lagður upp úr 1970. Leifar af garði þessara húsa er sýnilegur vestan við vegöxlina.

Lýsing: Horfið.

Hættumat: Engin hætta.

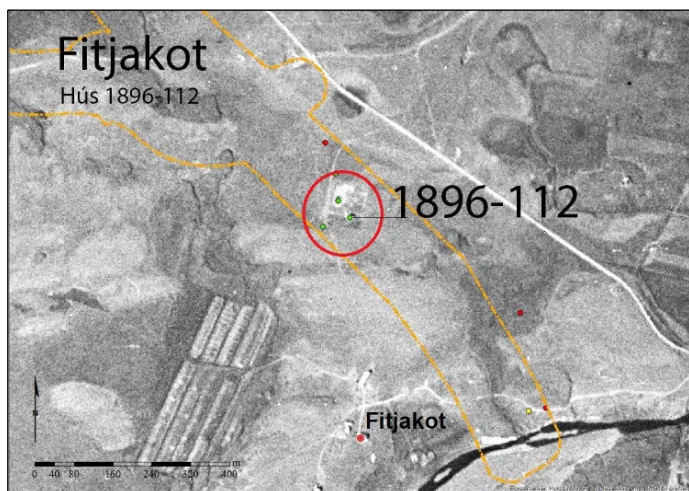
²⁶ LUKR. Loftljósmynd 2016.

²⁷ LMÍ. Loftljósmynd, AMS91000721 1946.

²⁸ LMÍ. Loftljósmynd, AMS91000721 1946.

Fitjakot 1896-112 (275-25)

Mí nr.	Safn nr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Leng m	Breidd m	Ástand	Horfin
1896-112	275-25		Hús	Heimild	1946-1970	369139	412780			Ómetið	Já

Staðhættir: Um 200 m austan við Blásteina var ræktunarreit og á honum stóðu tvö hús. Þau eru sjáanleg á loftmynd frá árinu 1946. Ekki er vitað hvað þessi hús hafa verið nefnd, en þau hafa verið fjarlægð þegar nýi Vesturlandsvegur var lagður upp úr 1970. Leifar af garði þessara húsa er sýnilegur vestan við vegöxlina.

Lýsing: Horfið.

Hættumat: Engin hætta.

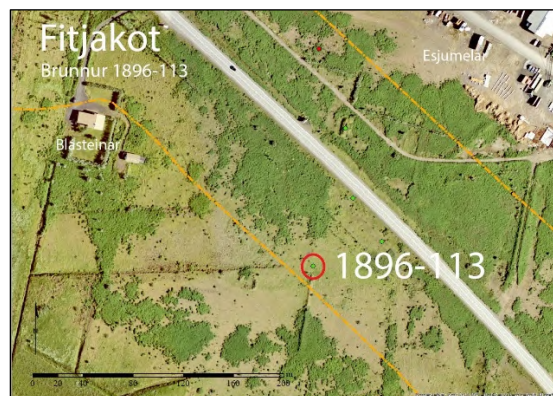
Mynd 12. Staðsetning á húsi (1896-112) á hnitsettri loftmynd frá 1946.²⁹

Fitjakot 1896-113 (275-26)

Mí nr.	Safn nr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Leng cm	Breidd cm	Ástand	Horfin
1896-113	275-26		Brunnur	Steypa	1940	369084	412760	80	80	Sæmilegt	Nei

Mynd 13. Brunnhús (1896-113), horft í suður.

Mynd 14. Kortið sýnir staðsetningu brunns (1896-113).³⁰

Staðhættir: Í haga um 65 m suðvestur frá Vesturlandsvegi og 200 m suðaustur af Blásteinum er steypdur brunnur. Hann hefur líklega tilheyrt býli eða sumarhúsi sem var á þessum slóðum.

Lýsing: Brunnurinn er steypdur, hringlaga að innan en ferkantaður að utan.

Hættumat: Mikil hætta.

Hættuorsök: Vegagerð.

²⁹ LMÍ. Loftljósmynd, AMS91000721 1946.

³⁰ LUKR. Loftljósmynd 2016.

4.2 Kollafjörður 125707-282

4.2.1 Kollafjörður saga, minjar og örnefni

Jörðin Kollafjörður er skammt upp frá fjarðarbotni Kollafjarðar. Bærinn stóð við samnefndan læk sem nefnist Kollafjarðará.³¹ Bæjarstæði síðasta torfbæjarins er sunnan undir Kollsgili en var jafnað við jörðu. Við vettvangskönnun 2001 var talið líklegt að bærinn hefði staðið á þeim stað að minnsta kosti frá því á miðöldum og líklegt að minjar leynist þar undir sverði því greina mátti litabreytingar á gróðri, sem er vísbending um minjar.³²

Landbúnaðarráðuneytið keypti jörðina 1961 fyrir tilraunastöð fyrir klak og eldi laxfiska.

Kollafjörður kemur fyrir í Kjalnesinga sögu, sem talin er rituð á síðustu áratugum 13. aldar. Þar segir frá því að skip kom á Leiruvog með írskum mönnum, þar á meðal Andriður ungur og ólofaður, mikill og sterkur, ekkjan Esja og maður sem nefndur var Kolli. Landnámsmaðurinn Helgi bjóla tók við þeim öllum og setti Kolla niður í Kollafjörð.³³

Kollafjörður er talinn upp í fjarðatali 1312.³⁴ Jarðarinnar er hinsvegar ekki getið fyrr en í fógætareikningum 1547 til 1553 en búseta hefur sennilega hafist þar fyrr.³⁵

Á árunum 1686 og 1695 var jörðin í eigu konungs og metin á 20 hundruð.³⁶

Þegar Jarðabók Árna og Páls var gerð 1704 var jörðin konungseign en dýrleiki óviss. Kollafjörður var þá ein af umboðsjörðum sem Margrét Pétursdóttir á Vallá, ekkja Daða Jónssonar sýslumanns, hélt ásamt Völlum og Gröf. Einn ábúandi var á heimajörðinni, tveimur þriðjungum, en einn þriðjungur nefndist Litli- Kollafjörður. Kvaðir voru um tvö mannlán í 5 ár, manns- og bátslán í 3 ár. Kostir voru fáir en torfrista og stunga var sæmileg. Mótak til eldiviðar var erfitt, silungsveiðivon lítil, rekavon nær engin, skelfiskfjara lítil og varla hægt að tala um heimræði því ekki var hægt að lenda nema á flóði. Landþröng var mikil, mikið af foræðum og skriður spilltu engjum.³⁷

Kaupverð Kollafjarðar var 804 ríkisdalir þegar jörðin var seld úr eigu konungs 1839.³⁸ Þegar jarðatal Johnsen var tekið saman 1847 var jörðin í bændaeign, með einum ábúanda, metin á 20 hundruð með Litla-Kollafirði.³⁹

Skriðuföll úr Esjunni hafa verið tíð og eftir aftaka rigningu 2. september 1886 urðu mikil skriðuföll á níu bæjum á Kjalarnesi eftir úrhellið. Í blaðagrein skömmu síðar var greint frá vatnsveðrinu og þeim skaða sem hlaut af því, þar segir um tjón á jörðinni : „Kollafjörður (17.4). Kýrvöllur farinn af túninu, í bráð að minnsta kosti, og nokkuð af engjum. Sextíu hestar af heyi á engjum urðu undir skriðu. Eyrarnar niður frá bænum allar huldar skriðu.“⁴⁰

Mannvirki sem teiknuð voru á túnakort Kollafjarðar 1916 hafa flest horfið vegna túnasléttunar eða undir yngri mannvirki.⁴¹

Litli- Kollafjörður var þriðjungur af heimajörðinni Kollafirði 1704.⁴² Árið 1916 var komið útihús þar sem bærinn Litli- Kollafjörður stóð áður sunnan Kollafjarðará.⁴³ Kolbeinn Kolbeinsson sem fæddur var í Kollafirði 1918 og var bóndi þar í nokkur ár, segir í örnefnalýsingu að hann muni eftir tóftum þar sem Litli- Kollafjörður stóð.⁴⁴ Við vettvangskönnun 2002 var ekki hægt að sjá neinar

³¹ Stefán Þorvaldsson, 1937-39, bls. 232.

³² BSSR-Kollafjörður-125707-282-1.

³³ *Íslensk fornrit* XIV. b., Kjalnesinga saga, bls. 5.

³⁴ *Íslenskt fornbréfasafn*, III. b., bls. 14. VII, bls. 189.

³⁵ *Íslenskt fornbréfasafn*, XII. b., bls. 117, 143, 157, 177, 404, 428, 589.

³⁶ Björn Lárusson, 1967, bls. 132.

³⁷ Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalín, III. b., bls. 341-342.

³⁸ Johnsen, 1847, bls. 438.

³⁹ Johnsen, 1847, bls. 97.

⁴⁰ Kjalarnes eptir skriðuhlaupin, 1886.

⁴¹ Ragnheiður Traustadóttir, Anna Lía Guðmundsdóttir, 2001. BSSR-Kollafjörður-125707-282.

⁴² Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalín, III. b., bls. 342.

⁴³ BSSR-Kollafjörður-125707-282-6.

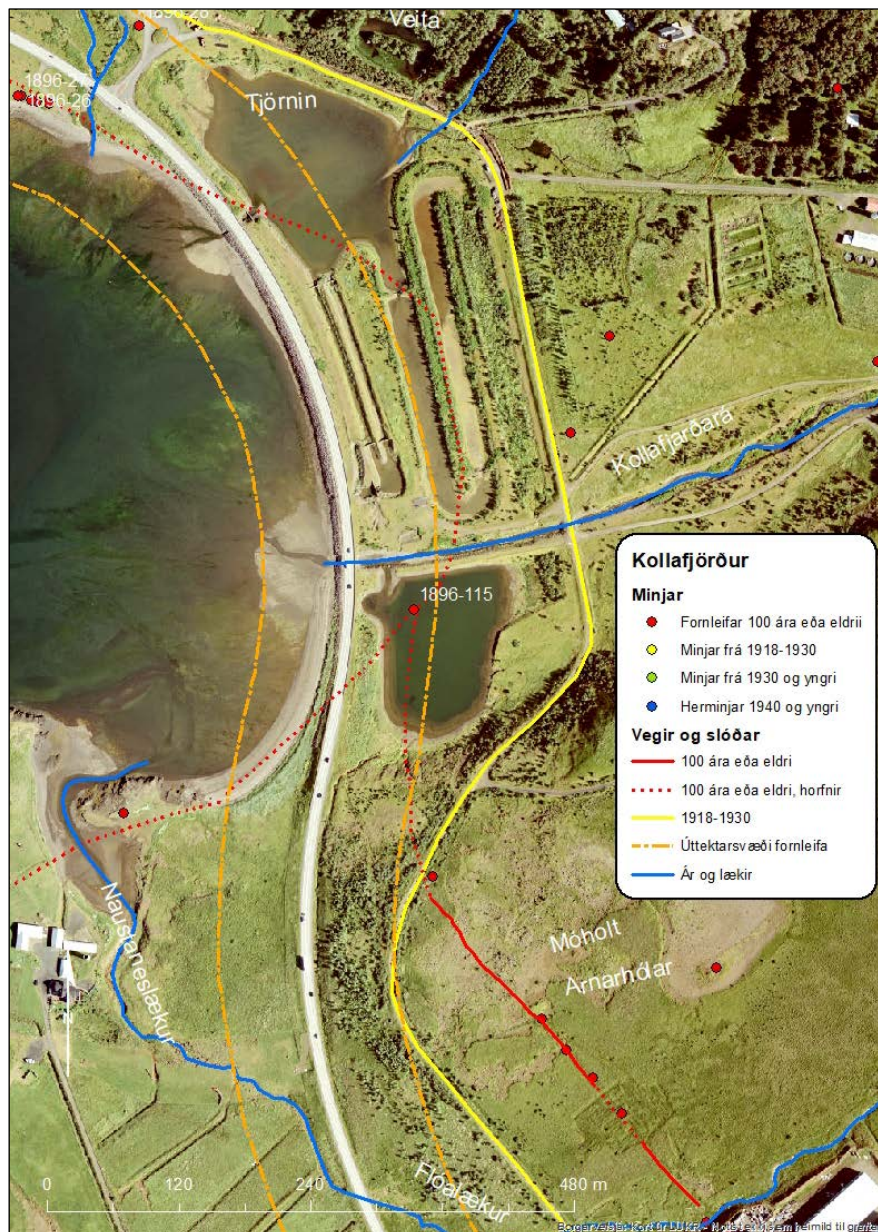
⁴⁴ Jón Sigurðsson, 2008. Þí: Örnefnasafn, Kollafjörður-125707-282-3.

bæjarleifar á staðnum. Þar stendur nú hús sem byggt er í gamla bæjarhólinn og var í fyrstu notað sem sumarhús en er nú heilsárshús, Arnarhóll.⁴⁵

Þegar Jarðatal Árna og Páls var gert 1704 var Litli Kollafjörður byggður sér með einum ábúanda. Þar voru kvaðir um eitt mannslán á vertíð. Þá var hægt að fóðra tvær kýr, 10 lömb og einn hest. Hættur voru eins og á heimajörðinni en við bættist að áin gróf undan húsunum og beitarátroðningur olli miklum skaða.⁴⁶

Þegar Jarðatal Johnsens var gert 1847 var Litli- Kollafjörður talinn með heimajörðinni með einum ábúanda.⁴⁷ Litli Kollafjörður er skráður sem fornleifar undir heimajörðina.⁴⁸

Engar sjáanlegar minjar eru innan úttektarsvæðis undir Kollafirði.

Mynd 15. Staðsetning fornleifa í landi Kollafjarðar.⁴⁹

⁴⁵ BSSR-Kollafjörður-125707-282-11. Þorsteinn Jónsson, 1998, bls. 378.

⁴⁶ Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalín, III. b., bls. 341-343.

⁴⁷ Johnsen, 1847, bls. 97.

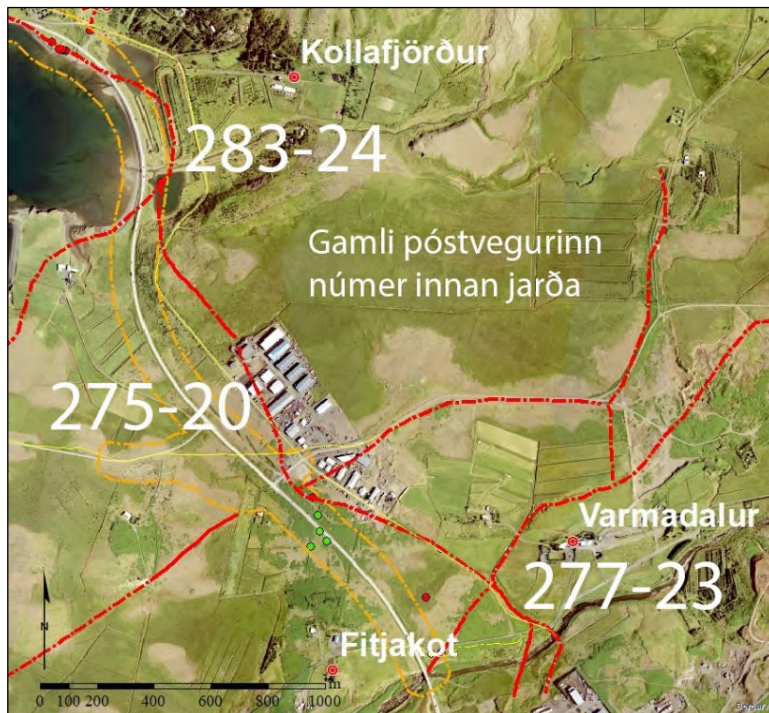
⁴⁸ BSSR-Kollafjörður-125707-282-11.

⁴⁹ LUKR. Lágflugsloftmynd 2016.

4.2.2 Fornleifaskrá Kollafjarðar vegna breikkunar Vesturlandsvegar

Kollafjörður 1896-115 (283-24)

Mí nr.	Safn nr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Leng m	Breidd m	Ástand	Horfin
1896-115	283-24	Póstvegur	Vegur	Heimild	1890	368558	414041			Ómetið	Já

Mynd 16. Sýnir staðsetningu (rauð lína) gamla póstvegarins og númer hans innan jarðanna Fitjakots, Varmadals og Kollafjarðar. Þar sem línan er heil er vegurinn sjáanlegur.⁵⁰

Staðhættir: Gamli póstvegurinn lá frá vaðinu (277-23) yfir Leirvogsa, neðan við gömlu brúna (277-22), í landi Varmadals og er skráður þar númer (277-14). Í landi Fitjakots er hann númer (275-20) og í landi Kollafjarðar númer (285-25). Þar sem leiðin kom niður skriðurnar (Urðina) að Kollafirði, sameinaðist hún annarri leið sem kom að vestan frá Álfsnesi, samanber kort Herforingjaráðs frá árinu 1909.⁵¹ Sjá má legu hans, rauð lína, mynd 15.

Lýsing: Vegurinn er horfinn á þessum slóðum.

Hættumat: Engin hætta. Horfinn.

4.3 Mógilsá 125733-283

4.3.1 Mógilsá, saga, minjar og örnefni

Mógilsá er við Esjurætur innst í Kollafirði, við norðurhorn fjarðarins.⁵² Jörðin dregur nafn sitt af samnefndri bergvatnsá sem rennur vestan við bæinn. Kalksteinn var fluttur frá Mógilsá um 1870 og flutt til Reykjavíkur þar sem það var brennt í kalkofni við „Batterið“. Kalk þaðan var notað sem bindiefni á Lækjargötu 10 í Reykjavík.⁵³ Árið 1963 keypti íslenska ríkið jörðina og þar hefur Rannsóknarstöð Skógræktar ríkisins verið síðan en hún var byggð upp fyrir þjóðargjöf Norðmanna, 1 milljón norskra króna, sem Ólafur V Noregskonungur afhenti.⁵⁴ Bæjarstæðið var um 60 metra suðaustur af þjónustumiðstöð við Esjurætur. Við vettvangskönnun 2002 voru engar greinilegar leifar af bæjarstæðinu sem hafði verið sléttað og trjárækt á svæðinu en þó mátti greina vísbendingar um mannvist á litabreytingum í túninu.⁵⁵

Áin Mógilsá kemur nokkrum sinnum fyrir í Landnámu sem landamerki þegar sagt er frá landnámi Halls goðlausa, Helga bjólu Ketilssonar og Örylgs Hrappssonar. Hallur goðlausi nam land að ráði

⁵⁰ LUKR. Loftljósmynd 2016.

⁵¹ Herforingjaráðskort, 1909, 37 Hengill N.V- Mosfellsheiði.

⁵² Stefán Þorvaldsson, 1937-39, bls. 232.

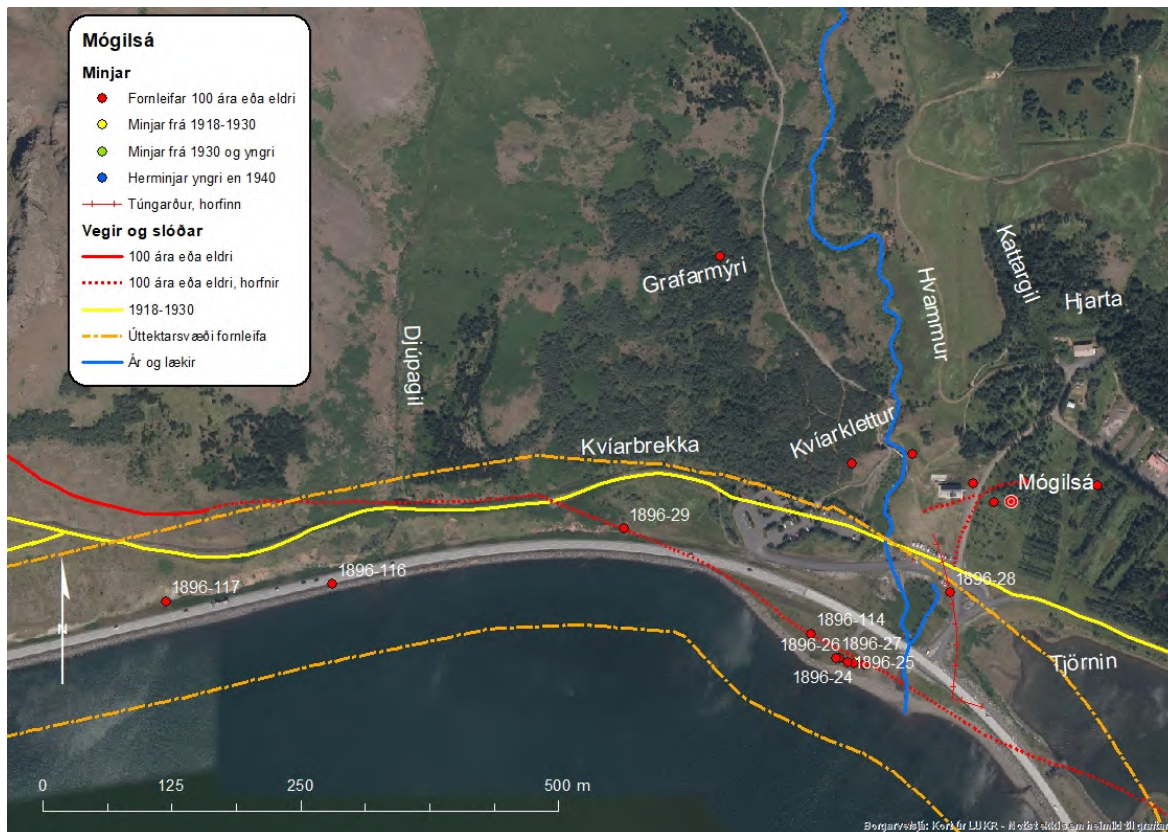
⁵³ Björn Kristjánsson, 1943, bls. 81-83.

⁵⁴ Einar Kristinn Guðfinnsson, 3.9.2007, 40 ára afmæli Rannsóknarstöðvar Skógræktar ríkisins á Mógilsá, 31. ágúst 2007.

⁵⁵ BSSR-Mógilsá-125733-1.

Ingólfs frá Leiruvogi til Mógilsár og bjó í Múla.⁵⁶ Helgi bjóla Ketilsson nam einnig land að ráði Ingólfs, „...Kjalarnes allt millim Mógilsár og Mýdalsár...“ og bjó að Hofi.⁵⁷ Helgi bjóla gaf síðan frænda sínum Örlygi Hrapssyni hluta af landnámi sínu, frá Mógilsá að Ósvíflæk en ekki er vitað hvaða lækur það er.⁵⁸

Jörðin var í eigu Viðeyjarklausturs 1395 og kemur þá fram í skrá um kvikfé og leigumála jarða klaustursins.⁵⁹ Jörðin hefur orðið konungseign við siðaskipti og er hennar getið í fógetareikningum frá 1547 til 1552 varðandi landskuld og leigu.⁶⁰ Árið 1581 var Mógilsá lénsjörð fátækra presta í Skálholtsbiskupsdæmi.⁶¹ Jörðin var kirkjujörð Viðeyjarklausturs 1686-1695, metin á 15 hundruð og 13 hundruð og 80 álnir.⁶²

Mynd 17. Staðsetning fornleifa við Mógilsá.⁶³

Þegar Jarðabók Árna og Páls var gerð 1704 var jarðadýrleiki og jörðin í eigu konungs sem hafði lagt hana til upphalds prests á Mosfelli. Þá virðast gæði jarðarinnar hafa rýrnað frá því sem áður var og landskuld lækkað úr einu hundruði í 48 álnir. Skriður frá ánni Þverá og lækjum höfðu eyðilagt tún jarðarinnar. Kvaðir voru um eitt mannlán á vertíð en höfðu verið tvær tveimur árum áður og dagslættir tveir ef ábúendur voru tveir en þrír ef þeir voru þrír. Jörðin gat fóðrað sex kýr, tíu lömb og einn hest. Upprekskur geldnauta og hesta var frír á Hvannavöllum á Mosfellsheiði. Torfrista og stunga var léleg og ekkert mótak var í landi jarðarinnar en mótak hafði verið nýtt í landi eyðijarðarinnar Háheiðar sem lá undir Álfsnesi. Lítil von var um selveiði og reka. Sölvafjara var engin og lítil hrognkelsafjara en skelfiskfjara var frí á grandanum Leiðvelli og hafði verið lengi eins og fleiri jarðir í

⁵⁶ Ari Þorgilsson, 1968, bls. 48-50.

⁵⁷ Íslensk fornrit I., Landnáma bók, bls. 50.

⁵⁸ Íslensk fornrit I., Landnáma bók, bls. 52-54.

⁵⁹ Íslenskt fornbréfasafn, III., bls. 597.

⁶⁰ Íslenskt fornbréfasafn, XII., bls. 109, 135, 151, 171, 396-397.

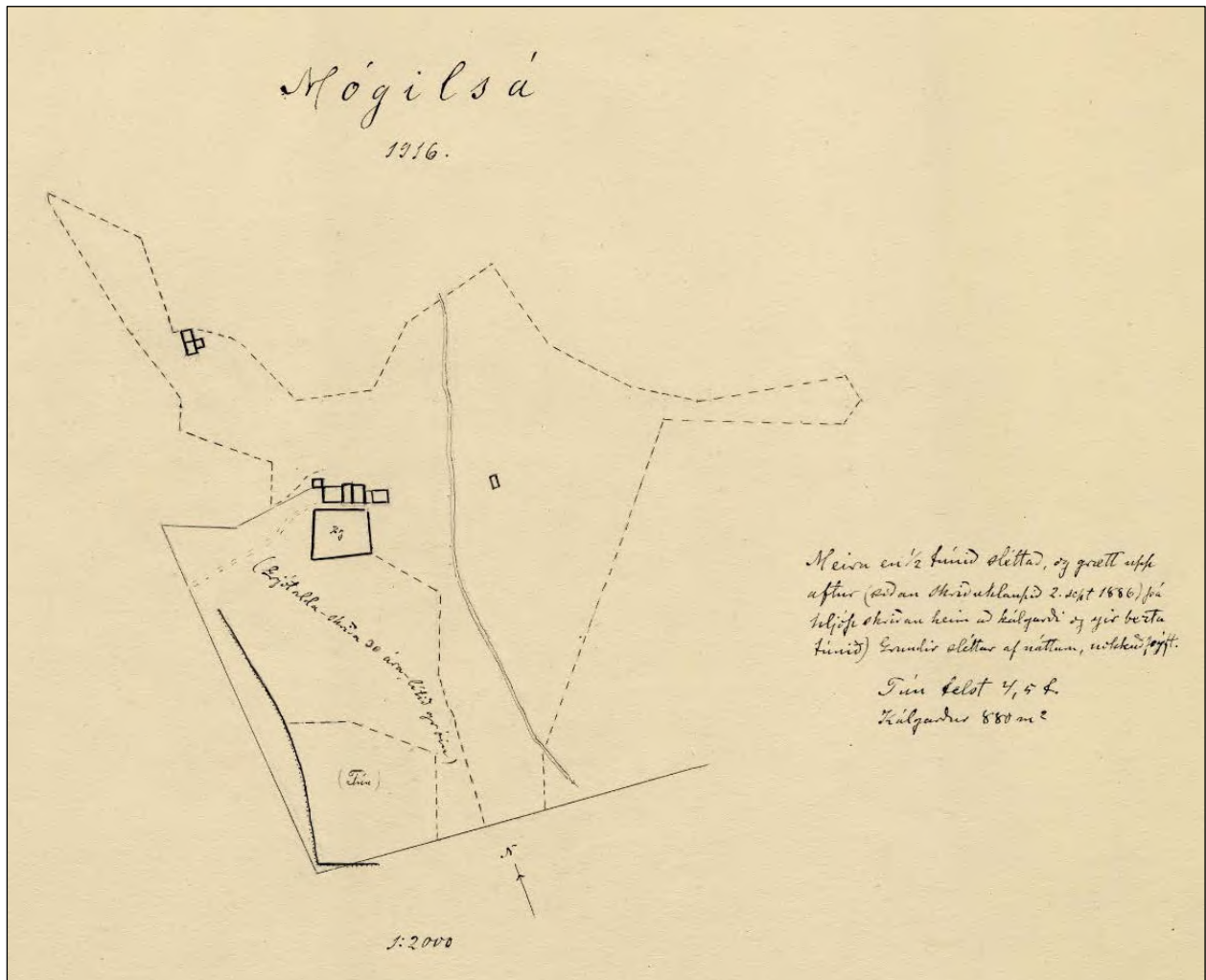
⁶¹ Jón Halldórsson, 1903, bls. 138.

⁶² Björn Lárusson, 1967, bls. 132.

⁶³ LUKR. Lágflugsloftmynd 2012.

Kjalarneshreppi. Heimræði var ef fiskgengd var á sundin en aldrei verstaða fyrir aðkomufólk. Selstaða var í heimalandi. Vetrarpungt og veðrasamt var á Mógilsá.⁶⁴

Þegar Jarðatal Johnsen var gert 1847 var Mógilsá í eigu kirkjunnar með einum ábúanda og dýrleiki $13\frac{2}{3}$ hundruð en neðanmáls er þess getið að mat sýslumanns sé 15 hundruð.⁶⁵ Árið 1855 var Mógilsá metin á 15 hundruð og var nyrsta kirkjujörð Mosfells.⁶⁶

Mynd 18. Túnakort Mógilsá frá 1916.⁶⁷

Innan úttektarsvæðisins við Mógilsá er að finna fágætar sjávarútvegsminjar á rústasvæði á Eyrum neðan Vesturlandsvegur⁶⁸ aðrar minjar eru horfnar en skráðar eftir heimildum. Bæjarstæði Mógilsár er um 100 m norður af framkvæmdarsvæðinu.

⁶⁴ Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalín, III., 1704, bls. 343-344.

⁶⁵ Johnsen, 1847, bls. 97.

⁶⁶ Stefán Þorvaldsson, 2007, bls. 152.

⁶⁷ Þí: Túnakort, Mógilsá 1916.

⁶⁸ Margrét Björk Magnúsdóttir, 2015, bls. 126-128.

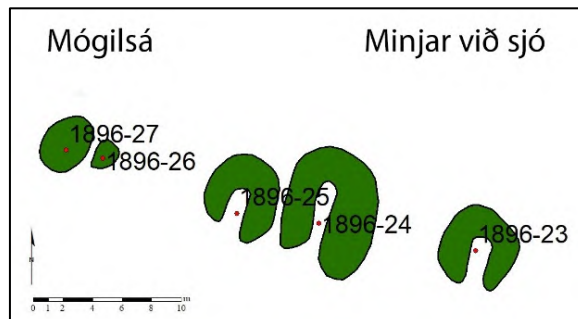
4.3.2 Fornleifaskrá Mógilsár vegna breikkunar Vesturlandsvegjar

Mógilsá 1896-23 (283-17)

Mí nr.	Safn nr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Leng m	Breidd m	Ástand	Horfin
1896-23	283-17		Naust	Tóft	1850-1950	368226	414502	6	5,5	Sæmilegt	Nei

Mynd 19. Naust (1896-23), horft í norðnorðaustur.

Mynd 20. Teikningin er gerð eftir uppmælingu minjar við sjó innst í Kollafirði.

Staðhættir: Við heimreiðina að Mógilsá og um 30 m fyrir neðan Vesturlandsveginn eru leifar þriggja nausta. Tóft númer 1896-23 austast.

Lýsing: Tóftin er torf- og grjóthlaðin. Tóftin snýr nánast norður- suður og er opin að sunnanverðu út að sjó. Veggirnir eru um 4 m á lengd og 4 m á breidd. Hæð veggjanna er frá 20 til 50 cm. Hlutverk hennar er óvíst en ekki er ólíklegt að um naust eða bátaskýli sé að ræða.

Hættumat: Mikil hætta.

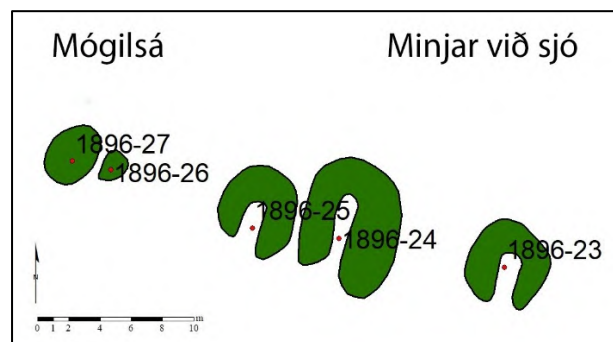
Hættuorsök: Rof, vegagerð.

Mógilsá 1896-24 (283-18)

Mí nr.	Safn nr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Leng m	Breidd m	Ástand	Horfin
1896-24	283-18		Naust	Hola	1850-1920	368155	414542	9	6	Slæmt	Nei

Mynd 21. Naust (1896-25) nær og (1896-24) fjær, horft í austur.

Mynd 22. Teikningin er gerð eftir uppmælingu minja við sjó innst í Kollafirði.

Staðhættir: Við heimreiðina að Mógilsá og um 30 m fyrir neðan Vesturlandsveginn eru leifar þriggja nausta. Leifar naustanna (1896-24 og 25) eru jarðlægar og vestan við tóft (1896-23).

Lýsing: Tvær samsíða rásir niðurgrafnar í mölina. Þó að ekki sé vitað um hlutverk þessara minja er mjög líklegt að um naust sé að ræða. Rústirnar snúa norður- suður og eru opnar í suður, að sjó. Breidd rústanna er um 14 m og lengd 7 m að utanmáli.

Hættumat: Mikil hætta.

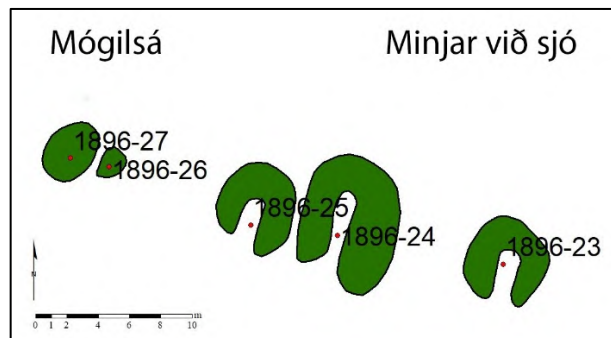
Hættuorsök: Vegagerð, rof.

Mógilsá 1896-25 (283-24)

Mí nr.	Safn nr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Leng m	Breidd m	Ástand	Horfin
1896-25	283-24		Naust	Hola	1850-1920	368210	414503	6	5	Slæmt	Nei

Mynd 23. Naust (1896-25) nær og (1896-24) fjær, horft í austur.

Mynd 24. Teikningin er gerð eftir uppmælingu minja við sjó innst í Kollafirði.

Staðhættir: Við heimreiðina að Mógilsá og um 30 m fyrir neðan Vesturlandsveginn eru leifar þriggja nausta. Tóftir (1896-24 og 25) eru jarðlægar og vestan við tóft (1896-23).

Lýsing: Tvær samsíða rásir niðurgrafnar í mölina. Þó að ekki sé vitað um hlutverk þessara minja er mjög líklegt að um naust sé að ræða. Rústirnar snúa norður- suður og eru opnar í suður, að sjó. Breidd rústanna er um 14 m og lengd 7 m að utanmáli.

Hættumat: Mikil hætta.

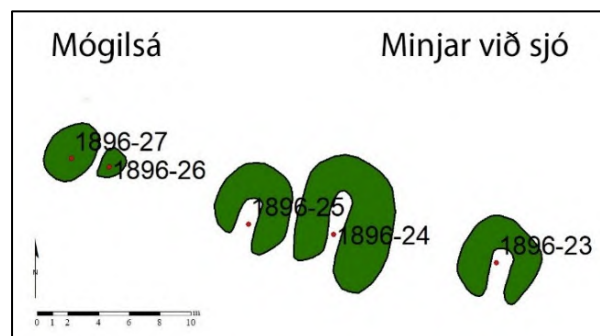
Hættuorsök: Rof og vegagerð.

Mógilsá 1896-26 (283-25)

Mí nr.	Safn nr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Leng m	Breidd m	Ástand	Horfin
1896-26	283-25		Siglingamerki	Varða	1800	368200	414509	1	1	Sæmilegt	Nei

Mynd 25. Leifar vörðu (1896-26), horft í suður.

Mynd 26. Teikningin er gerð eftir uppmælingu minja við sjó innst í Kollafirði.

Staðhættir: Vestan við naust (1896-25), á grónum sjávarbakka við Kollafirði.

Lýsing: Fjórir steinar sem gætu hafa verið botn í vörðu.

Hættumat: Mikil hætta.

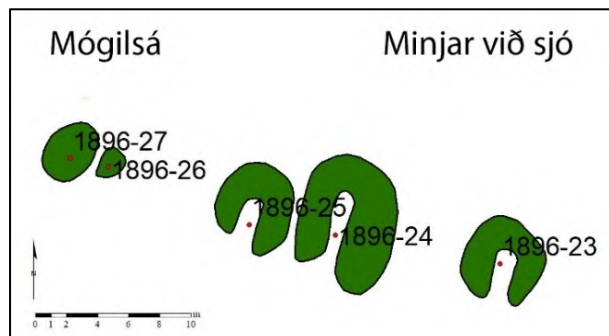
Hættuorsök: Rof og vegagerð.

Mógilsá 1896-27 (283-26)

Mí nr.	Safn nr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Leng m	Breidd m	Ástand	Horfin
1896-27	283-26		Hóll	Hóll	1800	368197	414510	2	2	Sæmilegt	Nei

Mynd 27. Rústalegur hóll (1896-27), horft í suður.

Mynd 28. Teikningin er gerð eftir uppmælingu minja við sjó innst í Kollafirði.

Staðhættir: Vestan við naust (1896-25), á grónum sjávarbakka við Kollafjörð.

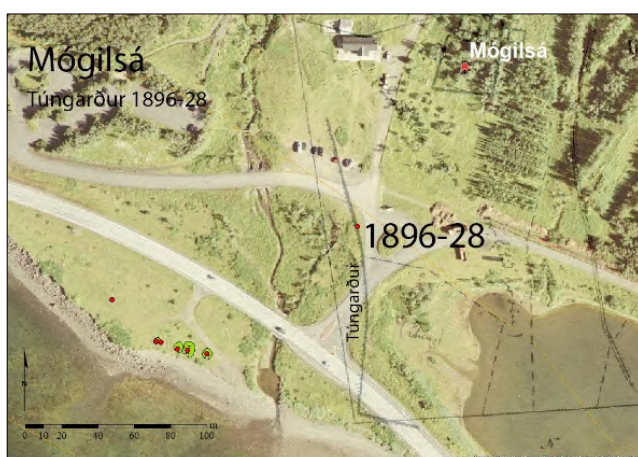
Lýsing: Grasi gróinn rústalegur hóll, hugsanlega leifar af mannvirki, óljóst.

Hættumat: Mikil hætta.

Hættuorsök: Rof, vegagerð.

Mógilsá 1896-28 (283-5)

Mí nr.	Safn nr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Leng m	Breidd m	Ástand	Horfin
1896-28	283-5		Túngarður	Heimild	1900	368308	414573			Ómetið	Já

Mynd 29. Kortið sýnir staðsetningu túngarðs (1896-28) Mógilsár 1916 þegar túnakort hefur verið strekkt yfir.⁶⁹

Staðhættir: Á túnakorti Mógilsár 1916 liggur túngarður í norður- suður utarlega við jaðarinn vestanmegin, u.þ.b. 160 m langur. Við suðurendann er krappt horn á garðinum og liggur sá veggur í austur um 40 m leið.

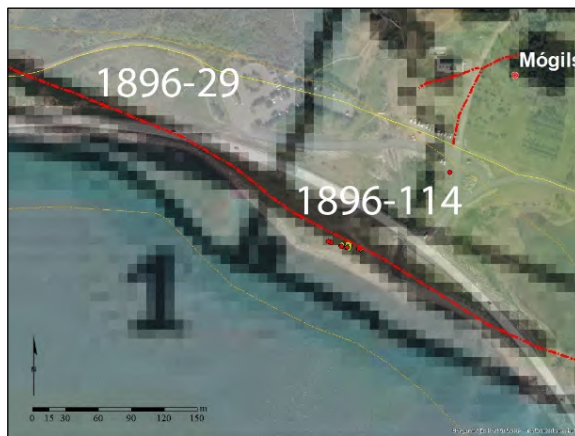
Lýsing: Túngarðurinn er horfinn (2018). Við skráningu árið 2002 sást lítið af honum, aðeins að örloði fyrir hluta hans við suðurendann sem lá í austur- vestur.

Hættumat: Engin hætta. Horfinn.

⁶⁹ LUKR Lágflugsloftmynd 2016. Þí, túnakort, Mógilsá 1916.

Mógilsá 1896-29 (283-12)

Mí nr.	Safn nr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Leng m	Breidd m	Ástand	Horfin
1896-29	283-12	Tæpagata	Leið	Heimild	1900	367957	414643			Ómetið	Já

Mynd 30. Kortið sýnir staðsetningu Tæpagötu (1896-29) sem var hluti af gamla póstveginum.⁷⁰

Mynd 31. Hluti úr herforingjaráðskorti 1909.⁷¹

Staðhættir: „Út með sjó er þá fyrst eyrin utan við Mógilsá, sem heitir Eyrar. Þá er Tæpagata, þar sem gamli vegurinn lá áður á standklettabrún.“⁷² Þessi gata var hluti af gamla póstveginum, hann er merktur inn á kort frá árinu 1909.

Lýsing: Gatan er horfin.

Hættumat: Engin hætta.

Mógilsá 1896-114 (283-27)

Mí nr.	Safn nr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Leng m	Breidd m	Ástand	Horfin
1896-114	283-27	Gamli póstvegurinn	Vegur	Heimild	1900	368173	414532			Ómetið	Já

Staðhættir: Gamli Kjalarnesvegurinn lá í landi Mógilsár frá Kambinum sunnan við Tjörnina í vestur eftir Eyrinni, norðan við naustin. Síðan lá leiðin í vestur að Djúpagili, á þeim hluta er hún ekki lengur sýnileg. Fyrir vestan Djúpagil fer hún aftur að sjást við Kollafjarðarkleif að Markagili/ Stangargili/ Festargili, um 400 m. Sjá myndir 30-31.

Lýsing: Vegurinn er horfinn.

Hættumat: Engin hætta. Horfinn.

Mógilsá 1896-116 (283-15)

Mí nr.	Safn nr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Leng m	Breidd m	Ástand	Horfin
1896-116	283-15	Stýrimannaklettur	Siglingamerki	Heimild	1900	367742	414576			Ómetið	Já

Staðhættir: „Þá er aftur tekið svæðið utan við Djúpagil með sjónum neðan vegarins. Fyrst er Stýrimannaklettur. Hann var bungumyndaður að ofan, en er nú (1967) að mestu hruninn.“⁷³

Lýsing: Kletturinn var gamalt siglingamerki en er horfinn. Sjá mynd 17.

Hættumat: Engin hætta. Horfinn.

⁷⁰ LUKR. Dönsku herforingjaráðskortin, 1909, 37 Hengill N.V- Mosfellsheiði.

⁷¹ Dönsku herforingjaráðskortin, 1909, 37 Hengill N.V- Mosfellsheiði.

⁷² SÁM: Örnefnalýsing, 1967, Mógilsá.

⁷³ Örnefnasafn, 1967, Mógilsá.

Mógilsá 1896-117 (283-16)

Mí nr.	Safn nr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Leng m	Breidd m	Ástand	Horfin
1896-117	283-16	Hengingar- klettur	Aftaka	Heimild	1900	367738	414568			Ómetið	Já

Staðhættir: „Við sjóinn er Djúpagilsklettur. Utar er **Hengingarklettur**. Því miður er ekki hægt að nota hann á réttan hátt, sökum þess hve hruninn hann er.”⁷⁴

Lýsing: Hefur verið aftökustaður. Horfinn við framkvæmdir 1969. Sjá mynd 17.

Hættumat: Engin hætta. Horfinn.

4.4 Esjuberg 181191-284

4.4.1 Esjuberg, saga, minjar og örnefni

Bærinn á Esjubergi stendur á skriðuvæng upp undir rótum Esju. Mörk jarðarinnar eru á móti Skrauthólum að vestan og Mógilsá að austan. Á Esjubergi voru áður fyrr samþykktir og kveðnir upp dómar. Finna má dóm í Íslensku fornbréfasafni sem kveðinn var upp 1480 og þar var þingstaður 1541 og 1746 þegar Jón Oddsson Hjaltalín gerði *Lýsingu Kjósarsýslu*.⁷⁵ Örnefni Leiðhamar og Leiðvöllur, sem eru á mörkum Mógilsár og Esjubergs, benda til þess að þar hafi verið haldin leiðmót, leiðarþing eða héraðsþing sem haldið var að afloknu Alþingi þar sem greint var frá störfum þess og birtar tilkynningar. Fyrsta símsstöðin í Kjalarneshreppi var á Esjubergi, sennilega komin 1912.⁷⁶

Esjuberg var landnámsjörð Örlýgs gamla Hrappssonar Bjarnarsonar bunu. Landnámabók segir frá því að Helgi bjóla Ketilsson hafi gefið frænda sínum, bræðrungi, Örlýgi Hrappssyni hluta af landnámi sínu, frá Mógilsá að Ósvíflæk. Landnáma getur þess einnig að Örlýgur hafi búið á Esjubergi og látið gera þar kirkju sem fóstri hans Patrekur biskup í Suðureyjum hafði sagt fyrir um, en Patrekur hafði sent hann með kirkjuviði, járnklukku, plenáinum og vígða mold til að setja undir hornstafina.⁷⁷ Kirkjan gæti hafa verið tileinkuð heilögum Kolumba.

Kirkja Örlýgs er talin vera fyrsta kirkjan á Íslandi. Kirkjunnar er einungis getið í kirkjuskrá Páls biskups frá því um 1200.⁷⁸ Reyndar segir frá kirkjunni í Kjalnesinga sögu sem er talin rituð á tímabilinu 1300-1320. Þar segir frá því að Helga Þorgrímsdóttir, eiginkona aðalsöguhetjunnar Búa, hafi látið grafa hann undir syðri kirkjuveggnum og segir „[þ]á stóð enn kirkja sú at Esjubergi, er Örlýgur hafði látit gera“.⁷⁹ Eftir þessu að dæma hefur kirkjan ekki verið uppistandandi á ritunartíma sögunnar um 1300 og gæti hafa verið niðurlögð á fyrri hluta 13. aldar. Hvers vegna er ekki vitað og margt getur komið til greina. Kirkjur voru stöðutákn svo höfðingi gæti hafa dáið eða misst stöðu sína til annars. Kirkjan gæti líka hafa verið lögð niður vegna skriðufalla.

Jarðarinnar er getið nokkrum sinnum í skjölum sem varða hvalreka Viðeyjarklausturs á milli Esjubergs og Valagnúpa, fyrst í skrá varðandi hvalskipti á Rosmhvalanesi um 1270, svo um 1270 í bréfi Runólfs ábóta í Viðey um hvalrekann, og aftur 1285 um skipti á hvalreka á milli Valagnúpa og Esjubergs.⁸⁰ Esjuberg kemur fram í skrá um kvikfé og leigumála á jörðum Viðeyjarklausturs frá árinu 1395.⁸¹ Esjuberg kemur fram í skýrslu Hannesar Pálssonar umboðsmanns og kapelláns Danakonungs, um allskonar óskunda og yfirgang, rán, vígaferli og löglausa verslun Englendinga á Íslandi á árunum 1420-1425.⁸² Árið 1480 var úrskurðað í Esjubergsdómi í eignarmálum Soffíu

⁷⁴ Örnefnasafn, 1967, Mógilsá.

⁷⁵ Íslenzkt fornbréfasafn, VI., bls. 289. X. b., bls. 671-672. Jón Oddsson Hjaltalín, 1937-39, bls. 33.

⁷⁶ Þorsteinn Jónsson, 1998, bls. 423. Íslenska alfræðiorðabókin.

⁷⁷ Íslenzk fornrit I. b., Landnámabók, bls. 52-54.

⁷⁸ Íslenzkt fornbréfasafn, XII. b., bls. 9.

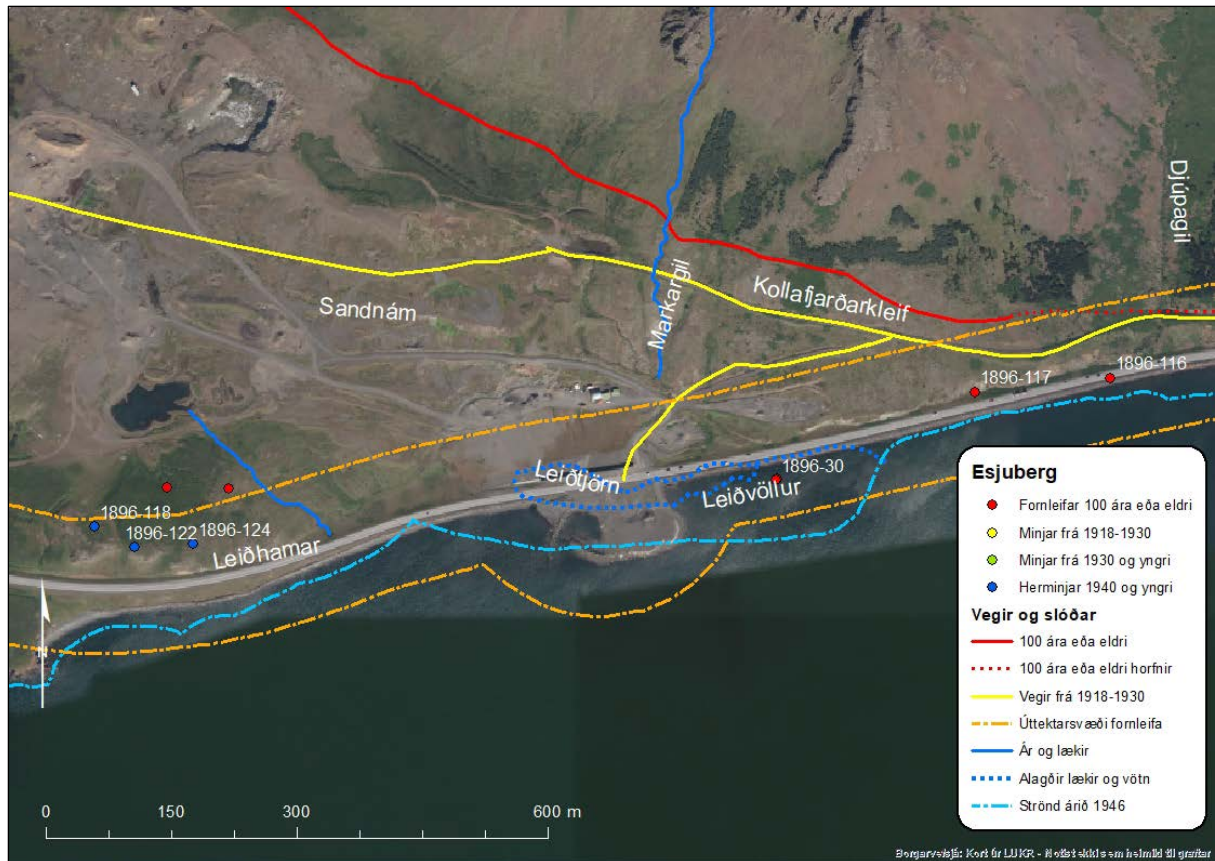
⁷⁹ Íslenzk fornrit XIV. b., Kjalnesingasaga, bls. 43.

⁸⁰ Íslenzkt fornbréfasafn, II. b., bls. 78, 80, 247, 278.

⁸¹ Íslenzkt fornbréfasafn, III. b., bls. 598.

⁸² Íslenzkt fornbréfasafn, VI. b., bls. 324.

Loftsdóttur og Gunnlaugs Teitssonar.⁸³ Árið 1497 gaf Böðvar prestur Jónsson vitnisburð um reka Viðeyjarklausturs á milli Klaufar og Esjubergs.⁸⁴ Á Esjubergsþingi þann 30. september 1541 var felldur dómur um lögmæti bréfs Alexíusar ábóta í Viðey um jarðirnar Skrauthóla og Bakka í Brautarholtssókn.⁸⁵ Þá kemur jörðin fram í fógetareikningum 1547-1552.⁸⁶ Á Esjubergi voru kveðnir upp dómar um beit og fjárrekstur 1565-1566.⁸⁷ Jarðarinnar er getið á minnisblöðum Vigfúsar Jónssonar sýslumanns Kjalarnesþings árið 1569 og þjófnaðardómur var kveðinn upp þar 14. janúar 1657.⁸⁸ Jörðin var ein af jörðum Viðeyjarklausturs 1686-1695 og þá metin á 40 hundruð.⁸⁹

Mynd 32. Staðsetning fornleifa í landi Esjubergs.⁹⁰

Þegar Jarðabók Árna og Páls var gerð 1704 var Esjuberg í eigu konungs en jarðardýrleiki óviss. Kvaðir voru meðal annarra um mannlán á vertíð suður á Stafnes. Þá var hægt að fóðra sjö kýr, tólf lömb og þrjá hesta. Jörðin hafði þá haft til langs tíma fría afrétt fyrir hesta og geldnaut á Mosfellsheiði. Torfrista og stunga var góð en mótak til eldiviðar slæmt. Silungsveiði hafði jörðin í Leirvogsa lengst af. Rekavon var nokkur og skelfiskfjara var á Leirvallargranda. Selstöðu átti jörðin undir Svínaskarði að sunnan og þar var berjalestur nokkur. Helstu ókostir voru að úthey voru lítil og skriður ógnuðu bæði mönnum, húsum og skepnum. Stórviðrasamt var á Esjubergi og stóð mönnum og skepnum ógn af skriðum sem ollu þar tjóni.

⁸³ Íslenskt fornbréfasafn, VI. b., bls. 289.

⁸⁴ Íslenskt fornbréfasafn, VII. b., bls. 339.

⁸⁵ Íslenskt fornbréfasafn, X. b., bls. 672.

⁸⁶ Íslenskt fornbréfasafn, XII. b., bls. 109, 135, 150, 170, 396.

⁸⁷ Íslenskt fornbréfasafn, XIV. b., bls. 380-386.

⁸⁸ Íslenskt fornbréfasafn, XIV. b., bls. 566-567.

⁸⁹ Björn Lárusson, 1967, bls. 132.

⁹⁰ LUKR. Lágflugsloftmynd 2005.

Tvær hjáleigur voru þá á Esjubergi. **Litla Esjuberg** sagt afbýli heima við bæ og **Árvöllur** önnur hjáleiga og reiknaðist jarðardýrleiki beggja með heimajörðinni.⁹¹

Þegar Jón Oddson Hjaltalín gerði lýsingu Kjósarsýslu 1746 var þingstaður á Esjubergi.⁹²

Kaupverð Esjubergs með **Grund** (Austurbæ) og **Árvöllum** árið 1816 þegar jörðin var seld úr eigu konungs var 2100 ríkisdalir.⁹³

Þegar Jarðatal Johnsens var tekið saman 1847 var Esjuberg í bændaeigu, metið á 40 hundruð og með einum ábúanda. Í neðanmálgrein er sagt að jarðabækurnar geti ekki um hjáleigurnar nema árið 1802, en þá er getið Austurbæjar sem er líklega sama hjáleiga og sýslumaður og prestur kalla Grund. Jörðin var metin á 40 forn hundruð í Jarðarmati á Íslandi 1849-50.⁹⁴ Hjáleigurnar lögðust báðar af eftir mikið ofanflóðaveður 2. september 1886.⁹⁵

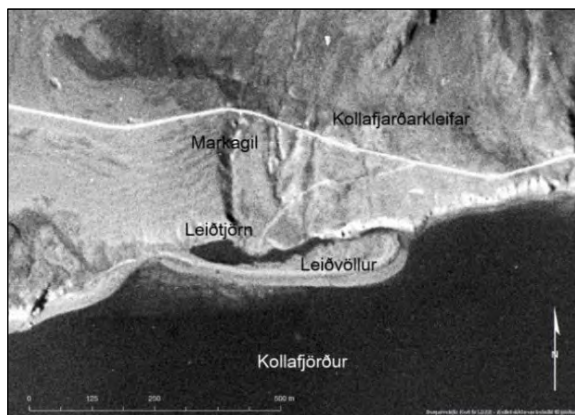
Innan úttektarsvæðisins sem skráð er undir Esjuberg er einstakur minjastaður sem var þingstaður en hann er horfinn. Aðrar minjar eru herminjar á Leiðhömrum, ekki er talið líklegt að þær verði fyrir áhrifum framkvæmdarinnar.

4.4.2 Fornleifaskrá Esjubergs vegna breikkunar Vesturlandsvegur

Esjuberg 1896-30 (284-21)

Mí nr.	Safn nr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Leng m	Breidd m	Ástand	Horfin
1896-30	284-21	Leiðvöllur	Þingstaður	Heimild	930	367112	414427			Ómetið	Já

Leiðvöllur er örnefni sem var á malarkambi við Kollafjörð norðanverðan. Ef loftljósmynd frá 1946 er borin saman við nýlegar loftmyndir má sjá að á svæðinu hafa orðið miklar breytingar vegna landsígs, sandnáms og vegagerðar. Vegna þessara þátta hafa grjóteyrin og tjörnin horfið.

Mynd 33. Sýnir Leiðtjörn og Leiðvöll árið 1946.⁹⁶

Mynd 34. Sama svæði árið 2012.⁹⁷

⁹¹ Jarðabók, III, 1704, bls. 344-345.

⁹² Jón Oddsson Hjaltalín, bls. 33.

⁹³ Johnsen, 1847, bls. 438.

⁹⁴ Johnsen, 1847, bls. 97. Jarðamat á Íslandi, bls. 666.

⁹⁵ Kjalarnes eptir skriðuhlaupin, 1896, bls. 145-146.

⁹⁶ Loftljósmynd, AMS91000721 1946, LMÍ.

⁹⁷ LUKR. Loftljósmynd 2012.

Mynd 35. Þegar loftljósmynd frá 1946 var hnitsett (strekkt) yfir loftmynd frá 2012 má sjá breytingar sem hafa orðið á strandlínunni á þeim tíma líklega vegna landsigs, sandnáms og vegagerðar.

Staðhættir: „Vestar er Leiðvöllur, sem talinn er vera hinn gamli þingstaður Kjalarnesþings. Nú er þar aðeins malareyri, sem fellur yfir í flóðum. Ofar var Leiðtjörn, en sandnámið hefur nú eyðilagt hana nema austast. Í hana rann Markagil.“⁹⁸ Leiðvöllur er örnefni sem var á malarkambi niður við sjó út með Kollafirði norðanverðum, á mörkum jarðanna Esjubergs og Mógilsár.

Örnefnið bendir til þess að þarna hafi verið haldin *héraðsþing* að loknu alþingi. Ofar var Leiðtjörn og kirkjuflöt var ofan við hana en þar var sagt að hefði verið bænhús eða kirkja og viðirnir í hana verið fluttir um Leiðvöll. En talið hefur verið líklegra að sagnir eigi við um kirkjuna á Esjubergi.⁹⁹ Örnefnið Leiðvöllur, Leiðtjörn og Leiðhamrar sem þarna eru gefa vísbendingar um að þarna hafi verið haldin leiðamót, leiðaping eða héraðsþing. Leiðvöllur er fornt nafn og merkir „völlur þar sem haldin eru leiðamót“.¹⁰⁰ Staðurinn gæti því hafa dregið nafn sitt af *leiðapingi* sem haldið var að loknu Alþingi til að greina frá störfum þess og birta tilkynningar.

Lengi hefur verið talið að *Kjalarnesþing*, sem var sett á fyrir stofnun Alþingis um 930, og talið undanfari þess, hafi fyrst verið á Leiðvelli. Fram kemur í Íslendingabók að fyrir stofnun Alþingis að áður „... vas þing á Kjalarnesi, þat es Þorsteinn Ingólfsson landnámamanns, faðir Þorkels mána lögsögumanns, hafði þar ok höfðingjar þeir es at því hurfu.“¹⁰¹ Í Landnámu er tekið í sama streng og staðkunnugur höfundur Kjalnesinga sögu virðist hafa horft á tóftir búðanna sem sáust enn suður við sjóinn um 1300.¹⁰² Þorsteinn Ingólfsson var útnefndur allsherjargoði á Alþingi og báru afkomendur hans titilinn eftir það svo það er ekki ólíklegt að hann hafi sett það. Þegar kristni var lögfest árið 1000 var Þormóður Þorkelsson sonarsonur hans allsherjargoði.¹⁰³

Þegar Kristian Kålund kom á Leiðvöll 1873 taldi hann staðinn svara til lýsinga í Kjalnesinga sögu um Kjalnesingaping, flöt og löng grasræma á norðurströnd Kollafjarðar. Eyrin var þá að mestu þakin sjávarmöl og sjór gekk stundum yfir hana. Kålund taldi lítil og óglögg merki búðartófta að sjá þar, helst vestast og innst á eyrinni undir hallanum. Þar voru ef til vill nokkrar lágar upphækkanir sem gátu líka verið grónar skriður eða þúfur.¹⁰⁴

Sigurður Vigfússon forngripavörður kom á Leiðvöll 20. júlí 1880. Þá blasti við honum breið grjóteyri sem gekk út í sjó með malarkamb fyrir framan og langs fyrir ofan eyrina lá síki. Austan og

⁹⁸ Örnefnasafn, Mógilsá, 1967.

⁹⁹ Þinghald að fornu. (e.d.). SÁM: Örnefnasafn, Mógilsá-125733-283. SÁM: Örnefnasafn, Esjuberg-181191-284-1.

¹⁰⁰ Snara.is, vefbókasafn

¹⁰¹ *Íslensk fornrit* I. b., Íslendingabók, bls. 8.

¹⁰² *Íslensk fornrit* I. b., Landnáma bók, bls. 46. *Íslensk fornrit* I. b., Kjalnesingasaga, bls. 8.

¹⁰³ *Íslensk fornrit* I. b., 46.

¹⁰⁴ Kristian Kålund, 1984, bls. 32-42.

uppar því var lítill graseyri sem hét Kirkjuflöt og þar sáust leifar af lítilli tóft. Það var eina mannvirkið sem hann fann þrátt fyrir mikla leit.¹⁰⁵

Lýsing: Svæðið líklega komið á kaf í sjó og engar minjar sjáanlegar.

Hættumat: Engin hætta. Horfið.

Esjuberg 1896-118 (284-41)

Mí nr.	Safn nr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Leng m	Breidd m	Ástand	Horfin
1896-118	284-41		Herminjar	Niðurgröftur	1940	366658	414451			Sæmilegt	Nei

Mynd 36. Bysustæði (1896-122), horft í suðvestur.

Mynd 37. Hugsanleg ummerki, tvær lautir (nær) í tengslum við byssustæði (1896-122), horft í norðaustur.

Staðhættir: Fyrir ofan vestasta klettinn í Leiðhömrum er byssustæði. Um 65 m norður af Vesturlandsvegi og 52 m norðvestur af byssustæði (1896-122).

Lýsing: Grasi vaxið niðurgrafið hringlaga svæði sem mokað hefur verið upp í kring. Utanmál um 5 x 5 m og 50 cm á dýpt. Sunnan við eru tvö minni gróðursnauð hringlaga svæði, lautir, sem gætu hafa tengst byssustæðinu. Sjá fremst á mynd 40.

Hættumat: Lítil hætta.

Hættuorsök: Vegagerð.

Esjuberg 1896-122 (284-43)

Mí nr.	Safn nr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Leng m	Breidd m	Ástand	Horfin
1896-122	284-43		Herminjar	Niðurgröftur	1940	366543	414378			Gott	Nei

Mynd 38. Bysustæði (1896-122), horft í suðvestur.

Mynd 39. Bysustæði (1896-122), horft í austur.

Staðhættir: Utan í einum klettinum í Leiðhömrum, 40 m norðan við Vesturlandsveg, Þjóðveg 1, og 54 m suðaustur af byssustæði (1896-118), er annað byssustæði.

¹⁰⁵ Sigurður Vigfússon, 1880-1881, bls. 65-70.

Lýsing: Grasi gróid, niðurgrafið hringlaga svæði um 3 x 4 m og um 70 cm á dýpt og mokað upp í kring. Gott útsýni er frá byssustæðinu yfir mynni Kollafjarðar. Um 50 m austur af eru þrír steyptir fletir sem gætu hafa verið undirstöður (1896-124).

Hættumat: Lítil hættu.

Hættuorsök: Vegagerð.

Esjuberg 1896-124 (284-44)

Mí nr.	Safn nr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Leng m	Breidd m	Ástand	Horfin
1896-124	284-44		Herminjar	Steypa	1940	366613	414382			Gott	Nei

Mynd 40. Steyptir fletir í röð (1896-124), horft í vestur.

Mynd 41. Miðjuflöturinn, horft í vestur.

Staðhættir: Fyrir ofan klett í Leiðhömrum um 37 m norðan við Vesturlandsveg og um 80 m austur af byssustæði (1896-122) eru þrír steyptir fletir í röð.

Lýsing: Fletirnir eru úr steinsteypu um 1 x 1 m og um 5 m á milli þeirra. Upp úr þeim vestasta standa fjórir járnboltar og tvö steypustyrktarjárn. Í miðjum fletinum eru tveir járnrammar steyptir ofan í sem skiptast í tvennt með járnbolta í hverjum fleti, samtals fjórum. Sá austasti virðist vera eins og sá í miðjunni en meira grasi vaxinn. Gætu hafa verið undirstöður fyrir byssu eða mastur.

Hættumat: Lítil hættu.

Hættuorsök: Vegagerð.

4.5 Móar 125724-287

4.5.1 Móar, saga, minjar og örnefni

Bærinn Móar stendur sunnan við Vesturlandsveg og neðan við Esjuberg. Á Móum bjó Sr. Matthías Jochumsson (1835-1920) þjóðskáld í sex ár. Það voru honum þungbær ár því á þeim tíma missti hann tvær eiginkonur í blóma lífsins. Hann flutti að Móum í júní 1867 með Elínu konu sinni sem lést einu og hálfu ári síðar á annan dag jóla 1868. Tveimur árum eftir það, 1870 gekk hann að eiga Ingveldi Ólafsdóttur en hjónaband þeirra varð mjög skammvinnnt því hún dó úr lungnabólgu á annan í hvítasunnu 1871. Þriðja og síðasta eiginkona Mattíasar var ung heimasæta í Saurbæ Guðrún Runólfsdóttir sem hann giftist árið 1875 og lifði hún mann sinn. Á þeim tíma sem þau voru að draga sig saman var hún selráðskona í Saurbæjarseli á Blikdal sumarið 1872 en tóftir selsins standa vel ennþá. Þaðan sendi hún honum ber í fötu og nokkrar línur með. Hann brást við hin glaðasti og reið fram á dal til að þakka henni fyrir sendinguna.¹⁰⁶

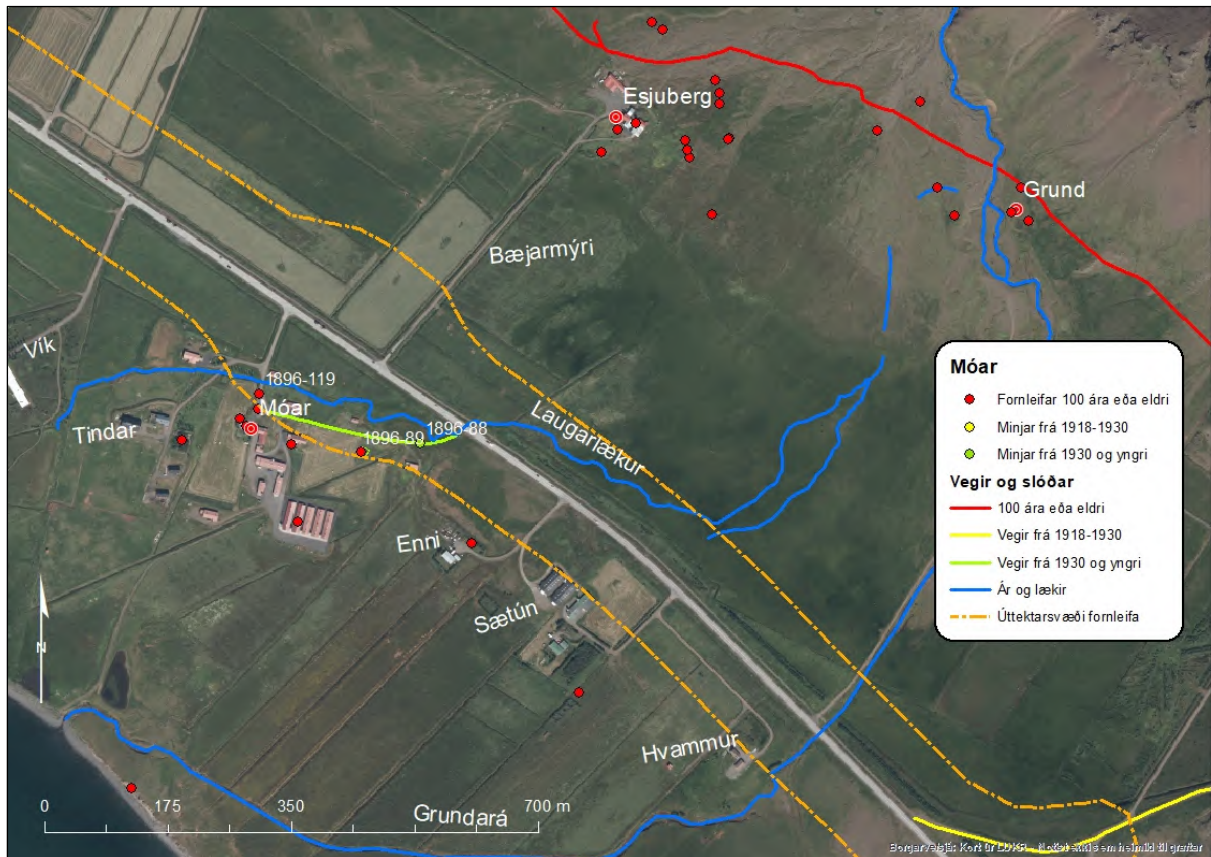
Á Móum bjuggu hjónin Teitur Guðmundsson og Unnur Ólöf Andrésdóttir, frá 1950 til 1985. Þau voru í forystu í alifuglarækt á landinu og ráku þar stórt kjúklingabú. Þau vélvæddu fóðrun fugla í varpi og uppeldi og komu sér upp aðstöðu og vélakosti til slátrunar.¹⁰⁷ Búið er elsta hænsnabú á Kjalarnesi

¹⁰⁶ Þórunn Erla Valdimarsdóttir, 2006, bls. 209-259.

¹⁰⁷ Jón M. Guðmundsson (3.12.1997). bls. 42.

og eitt af stærstu búum á landinu.¹⁰⁸ Á bæjarstæðinu stendur eitt af elstu íbúðarhúsum á nesinu sem Sigríður Jónsdóttir byggði 1910 að því er kemur fram í bókinni Kjalnesingum og því væntanlega sama hús og teiknað er á túnakort 1916.¹⁰⁹

Móar voru í eigu Viðeyjarklausturs árið 1395, þá getið í skrá um kvikfé og leigu mála klaustursins.¹¹⁰ Þeir komust síðar í eigu konungs og eru í fógetareikningum frá 1547-1552.¹¹¹ Jörðin var ein af jörðum Viðeyjarklausturs á árunum 1686 og 1695 metin á 20 hundruð.¹¹²

Mynd 42. Staðsetning fornleifa við Móa.¹¹³

Árið 1703 fékk Niels lögmaður Kier konungsbréf um að mega fá Kjósarsýslu eftir Jón Eyjólfsson tengdaföður sinn og fjórar jarðir sem Jón hafði haft frá 1684, Hrisbrú, Varmadal, Móa og Saltvík.¹¹⁴

Þegar Jarðabók Árna og Páls var gerð 1704 var jörðin í eigu konungs og var leigð til sýslumannsins Jóns Eyjólfssonar, dýrleiki var óviss. Þá var tvíbýli á jörðinni til helminga. Kvaðir voru um tvö mannlán á vertíð árlega frá því Jón Eyjólfsson tók við (1684) en hafði verið eitt áður ásamt öðrum kvöðum sem Jón hafði ekki kallað eftir. Á jörðinni var hægt að fódra sex kýr, tíu lömb og tvo hesta. Uppreksur geldnauta og fjár var á Hvannavelli á Mosfellsheiði. Mótak til eldiviðar frá Esjubergi minnkandi notað. Nokkur von var um reka, hrognkelsa- og skelfiskfjöru. Heimræði var allt árið en verstaða hafði aldrei verið. Mjög stórviðrasamt var sem spillti túnnum ásamt vatni. Selstöðu hafði jörðin hjá Esjubergsseli að eign eða láni.¹¹⁵

¹⁰⁸ Þorsteinn Jónsson, 1998, bls. 347.

¹⁰⁹ Þorsteinn Jónsson, 1998, bls. 343.

¹¹⁰ Íslenzkt fornbréfasafn, III., bls. 598.

¹¹¹ Íslenzkt fornbréfasafn, XII., bls. 109, 134-136, 151, 171, 397.

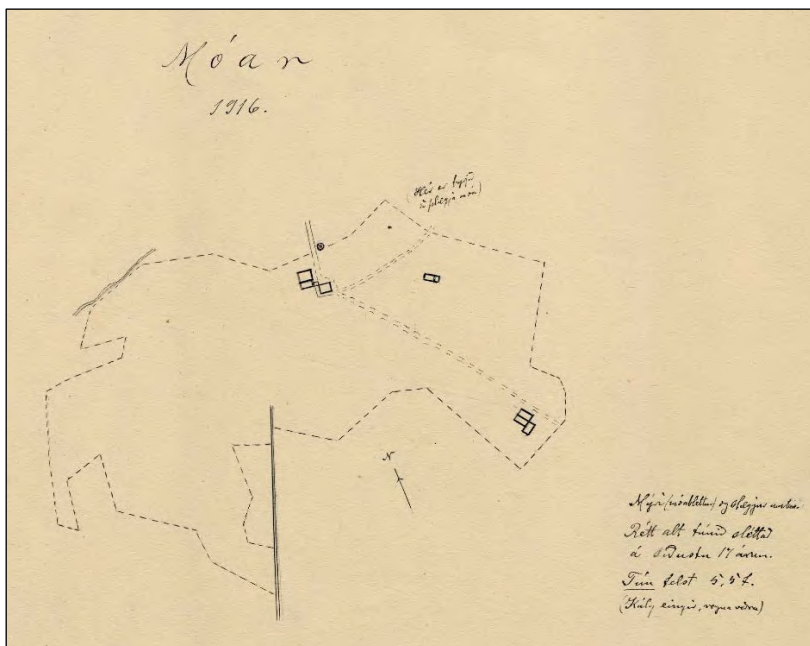
¹¹² Björn Lárusson, 1967, bls. 132.

¹¹³ LUKR. Milliflugmynd 20012.

¹¹⁴ Safn til sögu Íslands, II., bls. 151.

¹¹⁵ Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalín, III. b., bls. 347-348.

Með konungsúrskurði 26. apríl 1756 fékk Þórður Þórhallsson prestur í Saurbæ og Brautarholti Móa frítt til búsetu í staðinn fyrir Skrauthóla sem urðu fyrir stórskaða af skriðu 1748.¹¹⁶ Þegar Jarðatal Johnsen var gert 1847 var jörðin enn lénsjörð fyrir prestinn, metin á 20 hundruð.¹¹⁷

Mynd 43. Túnakort Móa frá 1916.¹¹⁸

Innan úttektarsvæðis á Móum er hluti af gömlu túni, tröð, leifum af útihúsi og aflagður vegur. Vegna mikillar nálægðar við bæjarstaðið má búast við óþekktum fornleifum við framkvæmdir.

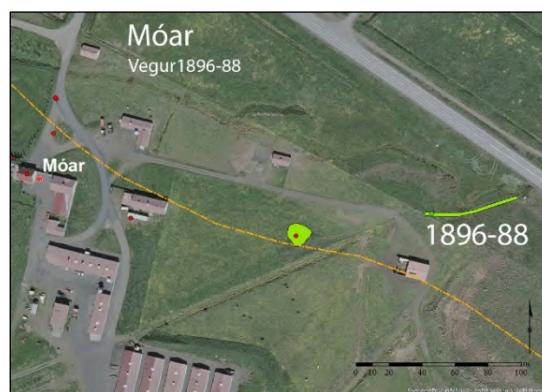
4.5.2 Fornleifaskrá Móa vegna breikkunar Vesturlandsvegur

Móar 1896-88 (287-16)

Mí nr.	Safn nr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
1896-88	287-16		Leið	Vegur	1950-1970	365087	415309	300	4	Gott	Nei

Mynd 44. Vegur (1896-88), horft í austur.

Mynd 45. Kortið sýnir staðsetningu vegar (1896-88) sem er teiknaður eftir uppmælingu.

¹¹⁶ Lovsamling for Island, III. b., 1853, bls. 234-235.

¹¹⁷ Johnsen, 1847, bls. 97.

¹¹⁸ Þjóðskjalasafn Íslands, túnakort, Móa 1916.

Staðhættir: Gróinn vegur fyrir austan Móa. Liggur frá Þjóðvegi, við steiptan dæluskúr, til vesturs í átt að Móum. Er aflagður afleggjari heim að Móum og hluti af vegi sem liggur nú að hvíttri skemmu.

Lýsing: Malarvegur, upphækkaður, grasi gróinn.

Hættumat: Mikil hætta, vegna vegagerðar.

Móar 1896-89 (287-17)

Mí nr.	Safn nr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
1896-89	287-17		Útihús	Þúst	1850	365005	415296	15	14	Slæmt	Að mestu

Mynd 46. Rústalegur hóll (1896-89) austur af Móum, horft í suðaustur.

Mynd 47. Kortið sýnir staðsetningu rústar (1896-89) austan Móa.

Staðhættir: Í túni um 150 m austur af gamla íbúðarhúsinu á Móum.

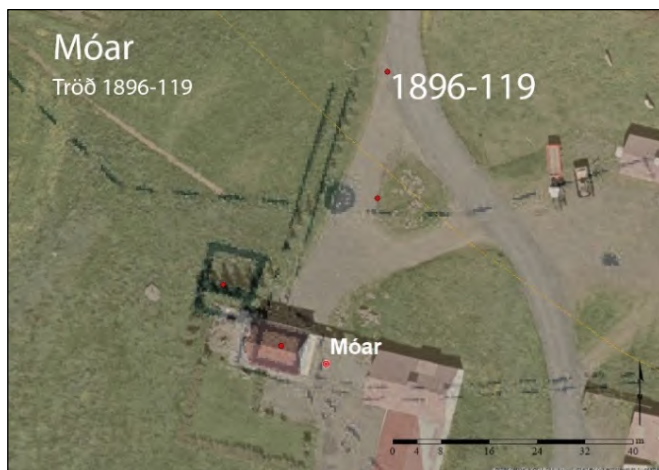
Lýsing: Rústalegur hóll í grónu túni. Sennilega leifar af útihúsi eða fjárborg.

Hættumat: Mikil hætta.

Hættuorsök: Vegagerð.

Móar 1896-119 (287-19)

Mí nr.	Safn nr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
1896-119	287-19		Tröð	Heimild	1900	364860	415379			Ómetið	Já

Mynd 48. Sýnir staðsetningu á tröð (1896-119) þegar túnakort hefur verið strekkt yfir hnitsetta loftmynd.¹¹⁹

Staðhættir: Norðan við gamla íbúðarhúsið á Móum var tröð sem teiknuð var á túnakort Móa 1916 á svipuðum slóðum og núverandi heimreið er.

Lýsing: Tröðin er horfin undir núverandi veg.

Hættumat: Engin hætta.

¹¹⁹ LUKR. Þjóðskjalasafn Íslands, túnakort, Mói 1916.

4.6 Sjávarhólar 125750-289

4.6.1 Sjávarhólar, saga, minjar og örnefni

Bærinn á Sjávarhólum stendur um 200 m ofan við austanverða Hofsvík á einu af þremur berghlaupum á Kjalarnesi, Sjávarhólshlaupinu sem féll úr Esjunni fram í Hofsvík á tímabilinu 9000 - 5000 f. Kr. Jörðin dregur nafn sitt af urðarhólum við ströndina og á nafnið vel við landslagið á þessum slóðum.¹²⁰ Núverandi íbúðarhús var byggt 1923 á bæjarstæðinu.¹²¹

Sjávarhólar koma fyrir í Kjalnesingasögu undir nafninu Hólar. Sögupersónan Búi kom þar á leið sinni heim á Esjuberg eftir að hafa vegið Þorstein á Hofi og lagt eld að hofinu og lýsti þar víginu á hendur sér.¹²²

Árið 1536 voru gerð arfskipti eftir séra Brynjólf Gizurarson og erfðu fjórar systur hans sex hundruð og áttatíu álnir í jörðinni, sem Alexíus ábóti í Viðey keypti. Í Sjávarhólabréfi frá 1537/8 er greint frá kaupum Alexíusar ábóta í Viðey á parti í Sjávarhólum.¹²³ Klaustrið hefur selt jörðina fyrir siðaskipti því hún kemur ekki fyrir í fógetareikningum. Á Esjubergsþingi 1541 var útnefndur dómur af Pétri Einarssyni umboðsmanni konungs í Kjalarnesþingi um bréf Viðeyjarklausturs fyrir jörðunum Skrauthólum, Bakka og Sjávarhólum. Niðurstaða dómsins var að bréf Alexíusar fyrir jörðunum voru lögleg og gild.¹²⁴

Jörðin var í einkaeign metin á 20 hundruð 1686 en 10 hundruð 1695.¹²⁵

Þegar Jarðabók Árna og Páls var gerð 1704 var jörðin metin á 10 hundruð með einum ábúanda, eigandanum Þórunni Sigurðardóttur prestsekkju. Kvaðir voru þá engar en áður, þegar jörðin var leigð, var eitt mannlán á vertíð eða tvö ef ábúendur voru tveir. Þá var hægt að fódra sex kýr, eitt ungneyti, tíu lömb og einn hest á jörðinni. Torfrista var lítil en mótak til eldiviðar nægilegt. Rekavon var nokkur svo og hrognkelsafjara en skelfiskfjara var að mestu eydd en sölvatekja var næg fyrir heimamenn. Heimræði var allt árið en verstaða hafði aldrei verið fyrir aðkomuskip eða sjófólk nema stundum tveggja manna far frá Öfugskeldu sjálfskyldu frítt. Talið var að veiða mætti sel ef vildi. Landþröng var mikil og fé var mjög flæðihætt. Stórviðrasamt og lækjarskriða grandaði engjum.

Í maí 1748 féll mikil aurskriða úr Esjunni sem aftók mikinn part af landi Öfugskeldu og Sjávarhóla. Eggert og Bjarni voru á ferð á Kjalarnesi 1752 og nefna skriðuhlaupið og segjast þá hafa séð birkilurka sem voru sverari en stærstu tré í Húsafells- og Fnjóskadalsskógum. Talið er að skriðan hafi átt upptök neðan undir Gleið og fallið fram á milli Skrauthóla og Sjávarhóla.¹²⁶ Mestu skriðuföll sem heimildir eru um á svæðinu urðu eftir úrhelli sem varði í rúmar þrjár klukkustundir 2. september 1886. Blaðið Ísafold greindi frá tjóni sem skriðan olli rúmri viku síðar: „Sjávarhólar (19.1 hdr. Jörð). Þriðjungur af túninu undir skriðu eða leir og 2/5 af engjum.“¹²⁷

Sjávarhólakot var hjáleiga Sjávarhóla 1704 en aðrar heimildir geta ekki um kotið. Kotið hefur sennilega verið niður við sjóinn þar sem sjór braut af túninu 1704 svo það gæti hafa verið þar sem voru útihús frá Sjávarhólum 1916 (BSSR-Sjávarhólar-125750-289-2).¹²⁸

Þegar Jarðabókin var gerð 1704 reiknaðist jarðadýrleiki með heimajörðinni. Landskuld átti að greiðast með því sem ábúandi megnaði að gjalda og skyldi jarðeigandi leggja að mestu leyti við til húsabóta. Þá var hægt að fódra þar eina kú og torfrista, stunga og eldiviðartak var í heimalandi en sjór braut af túninu. Kvaðir voru engar og mátti ábúandinn fleyta hálfum báti sínum að vild.¹²⁹

¹²⁰ Tómas Jóhannesson o.fl. 2010, bls. 27.

¹²¹ BSSR-Sjávarhólar-125450-289.

¹²² Íslensk fornrit XIV. b., Kjalnesinga saga, bls. 13.

¹²³ Íslenskt fornbréfasafn, X. b., bls. 14.

¹²⁴ Íslenskt fornbréfasafn, X. b., bls. 672.

¹²⁵ Björn Lárusson, 1967, bls. 132.

¹²⁶ Tómas Jóhannesson o.f.l., 2010, bls. 64-65.

¹²⁷ Kjalarnes eptir skriðuhlaupin, 1886.

¹²⁸ Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns, III. b., bls. 351.

¹²⁹ Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns, III. b., bls. 351.

Engar fornleifar eru skráðar á býlið en það er skráð eftir heimild undir Sjávarhóla.¹³⁰

Öfugskelda var býli sem var sennilega um 30 metra suðaustur af Skrauthólum III og um 570 m norðaustur af Sjávarhólum. Þar er túnblettur sem nefnist Öfugskelda sem hafði fylgt Sjávarhólum en var lagður til Skrauthóla 1918.¹³¹ Þar eru minjar sem talið er að gætu hafa verið hluti af býlinu skráðar undir Sjávarhóla, rúst, gerði og hlaðinn garður að lítilli keldu sem kallast Ófeigskelda.¹³² Býlið tók af í skriðuföllum 1748 og var sennilega ekki byggt upp aftur eftir það. Samkvæmt bréfi sem séra Þórður Þórhallsson prestur í Saurbæ og Brautarholti sendi konungi 1754 segir að skriða 1748 hafi skemmt hús og tún svo mikið í Öfugskeldu að ekki sé hægt að byggja þar upp aftur.¹³³

Mynd 49. Staðsetning fornleifa við Sjávarhóla.¹³⁴

Býlið tók af í skriðuföllum 1748 Jarðarinnar er getið 1510 í dómi um eignaskipti Gríms Pálssonar og Þorvarðs Erlendssonar lögmanns þar sem Grímur selur Þorvarði meðal annars fjórar jarðir á Kjalarnesi. Í Sáttarbréfi bænda 1515 kemur fram að Grímur og Þorleifur sonur hans eiga Arnarholt og

¹³⁰ BSSR-Sjávarhólar-125450-289-13.

¹³¹ Fasteignabók Kjósarsýslu 1918, bls. 63.

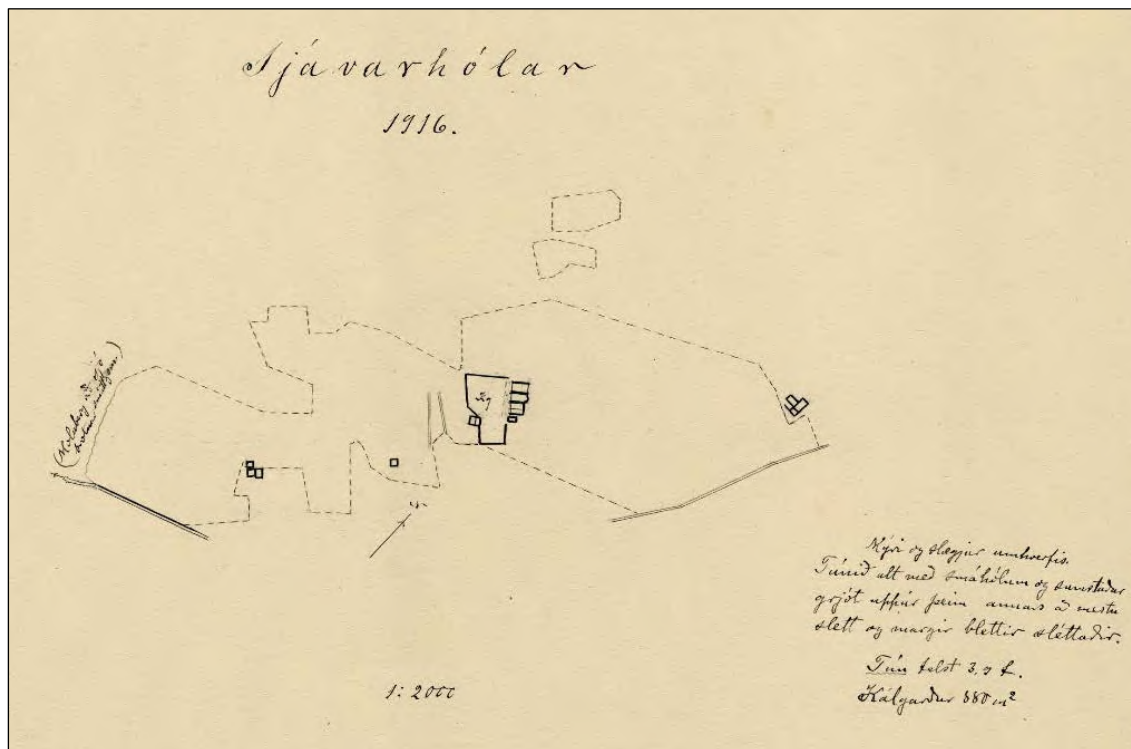
¹³² BSSR-Sjávarhólar-125750-289-10, 11.

¹³³ Tómas Jóhannesson o.fl. 2010, bls. 65.

¹³⁴ LUKR. Milliflugsloftmynd 2012.

Öfugskeldu. Í júlí sama ár kemur fram að þeir feðgar fá Öfugskeldu og Arnarholt af Hólmsfríði Erlendsdóttur í skiptum fyrir Sandgerði á Miðnesi.¹³⁵ Árið 1549 var kveðinn upp alþingisdómur og Sandgerði var dæmt eign Þorleifs Grímssonar en Öfugskelda og Arnarholt dæmd af honum.¹³⁶ Jörðin var í einkaeigu metin á 15 hundruð 1686 en 10 hundruð 1695.¹³⁷

Öfugskelda var bújörð 1704 metin á 10 hundruð og var í eigu fimm aðila. Þórunn Sigurðardóttir prestsekkja á Sjávarhólum átti mest, þrjú hundruð og fjörutíu álnir en hinir eitt hundrað og áttatíu álnir hver. Ábúandi var einn og var eigandi að einum lægri hlutanna. Þá var þar hægt að fódra þar sex kýr, tvö ungnaut, tíu lömb og einn hest. Kvaðir voru engar. Torfrista og stunga voru sæmilegar en mótak þurfti að kaupa annars staðar. Landþröng var mikil og skriða spillti túnum og engjum. Stórviðrasamt mjög.

Mynd 50. Túnakort Sjávarhóla 1916.¹³⁸

Öfugskelda hefur sennilega farið í eyði eftir skriðufall 1748. Ölfusvatnsannáll 1747 segir frá því að fallið hafi mikilfengleg skriða eða jarðarumrótan úr Esjunni sem tók af mikinn part af landi Öfugskeldu og Sjávarhóla en af bréfum frá þessum tíma kemur fram að skriðan hefur fallið í maí 1748 frekar en 1747. Fram kemur í bónarbréfi séra Þórðar Þórhallssonar í Saurbæ til konungs frá 10. júlí 1754 að „skriðan hafi skemmt hús og tún á Öfugskeldu, svo þar megi ekki aftur upp byggja, og að skriðan hafi stórskemmt tún og úthaga bæði á Skrauthólum og Sjávarhólum.“¹³⁹

Öfugskeldu er ekki getið í Jarðatali Johnsens 1847 en í neðanmálgrein við Sjávarhóla kemur fram að jarðabækur nefni jörðina en hennar sé ekki getið í jarðabók 1802 og virðist hún þá hafa verið orðin partur af Sjávarhólum. Jarðadýrleiki hennar var 10 hundruð eins og Sjávarhóla.¹⁴⁰

Engar minjar eru skráðar á Öfugskeldu en býlið er skráð undir Sjávarhóla og þar eru tvennar minjar (BSS-Sjávarhólar-125750-289-10, 11) sem tengjast sennilega býlinu.

¹³⁵ Íslenzkt fornbréfasafn, VIII. b., bls. 322, 560-562.

¹³⁶ Íslenzkt fornbréfasafn, XI. b., bls. 717.

¹³⁷ Björn Lárusson, 1967, bls. 132.

¹³⁸ Þjóðskjalasafn Íslands, túnakort, *Sjávarhólar 1916*.

¹³⁹ Tómas Jóhannesson o.fl. 2010, bls. 32.

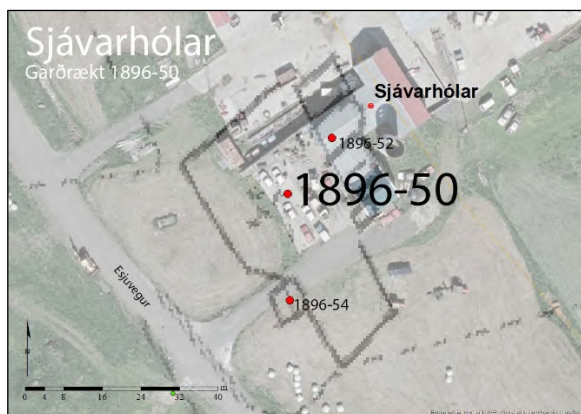
¹⁴⁰ Johnsen, 1847, bls. 97.

Innan úttektarsvæðis við Sjávarhóla þvera bæði Esjuvegur og Vesturlandsvegur heimatúnið. Esjuvegur er aðeins um 45 m frá bæjarstæðinu en þar gæti verið að finna fornleifar. Um 25 m austan við Vesturlandsveg eru fornleifar, rúst af útihúsi (1896-56) sem deiliskípulagið nær yfir og er hún í bráðri hættu vegna framkvæmdanna.

4.6.2 Fornleifaskrá Sjávarhóla vegna breikkunar Vesturlandsvegar

Sjávarhólar 1896-50 (289-5)

Mí nr.	Safn nr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
1896-50	289-5		Garðrækt	Heimild	1900-1950	363630	416926	55	27	Ómetið	Já

Mynd 51. Kortið sýnir staðsetningu kálgarðs (1896-50) þegar túnakort frá 1916 hefur verið strekkt yfir hnitsetta loftmynd.¹⁴¹

Staðhættir: Kálgarður Sjávarhóla var 880 m² samkvæmt Túnakorti frá 1916. Garðurinn var um 55 x 27 m vestan og sunnan við bæinn. Fast uppvið kálgarðinn, þar sem hann mjókkar suðvestan megin, var útihús (1896-54). Steypt plan sem er fyrir framan núverandi íbúðar- og útihús er í hluta af kálgarðinum.

Lýsing: Horfinn en minjar gætu leynst undir sverði.

Hættumat: Mikil hætta.

Hættuorsök: Vegagerð, framkvæmdir.

Sjávarhólar 1896-52 (289-1)

Mí nr.	Safn nr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur frá ár	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd	Breidd	Ástand	Horfin
1896-52	289-1	Sjávarhólar	Bústaður	Heimild	1850-1923	363639	416938			Ómetið	Já

Mynd 52. Kortið sýnir staðsetningu bæjarins (1896-52) samkvæmt túnakorti 1916 þegar það hefur verið strekkt yfir hnitsetta loftmynd.¹⁴²

Staðhættir: Samkvæmt túnakorti sem var gert af Sjávarhólum 1916 mun bústaðurinn hafa staðið norðaustur af kálgarði og mun hafa verið 26 m á breidd. Samanstóð bústaðurinn af þremur húsum og einu hliðarhúsi. Mælast hólfin 7 x 10 m, 6 x 10 m, og 7 x 8 m, en hliðarhúsið mælist 4 x 5 m og er það 2 m suðaustur af hinum eiginlegu bæjarhúsum.

Lýsing: Miðað við túnakort þá hefur gamli bærinn staðið þar sem nú eru íbúðar- og útihús. Núverandi íbúðarhús, sem er steypt, var byggt árið 1923 samkvæmt upplýsingum frá Ólafi Guðbjartssyni ábúanda á Sjávarhólum.

Hættumat: Mikil hætta.

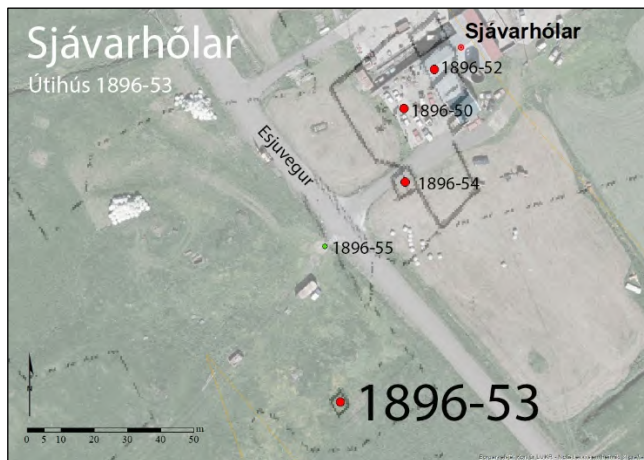
Hættuorsök: Framkvæmdir, vegagerð.

¹⁴¹ LUKR. Milliflugsmynd 2012. Þjóðskjalasafn Íslands, túnakort, *Sjávarhólar 1916*.

¹⁴² LUKR. Milliflugsmynd 2012. Þjóðskjalasafn Íslands, túnakort, *Sjávarhólar 1916*.

Sjávarhólar 1896-53 (289-3)

Mí nr.	Safn nr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
1896-53	289-3		Útihús	Heimild	1900	363611	416838	4	4	Ómetið	Að hluta

Mynd 53. Kortið sýnir staðsetningu útihúss (1896-53) samkvæmt túnakorti þegar það hefur verið strekkt yfir hnitsetta loftmynd.¹⁴³

Staðhættir: Samkvæmt túnakorti voru óskilgreind útihús 100 m suðsuðvestur af bænum og mældust þau 4 x 4 m.

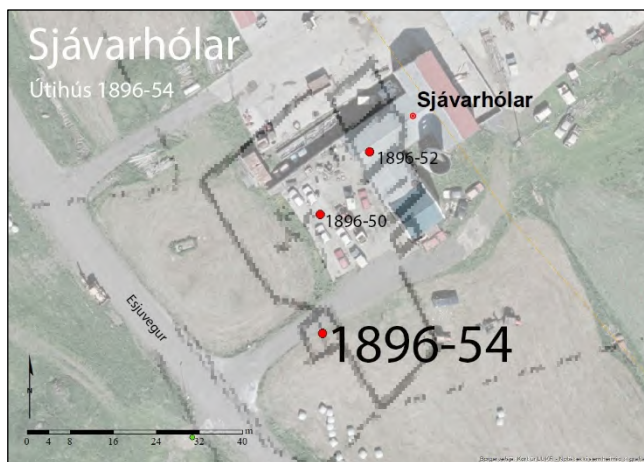
Lýsing: Fannst ekki á yfirborði vegna túnasléttunar og verklegra framkvæmda. Gætu komið í ljós við jarðrask.

Hættumat: Mikil hættu.

Hættuorsök: Framkvæmdir, vegagerð.

Sjávarhólar 1896-54 (289-7)

Mí nr.	Safn nr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X	Hnit Y	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
1896-54	289-7		Útihús	Heimild	1900	363630	416904	5	4	Ómetið	Að hluta

Mynd 54. Kortið sýnir staðsetningu útihúss (1896-54) samkvæmt túnakorti þegar það hefur verið strekkt yfir hnitsetta loftmynd.¹⁴⁴

Staðhættir: Samkvæmt túnakorti voru útihús 20 m beint suður af bænum, alveg upp við kálgarð bæjarins. Sneru í norður- suður með tveimur hólfum og mældust þau saman 6 x 5 m.

Lýsing: Horfin vegna túnasléttunar og verklegra framkvæmda. Gætu komið í ljós við jarðrask.

Hættumat: Mikil hættu.

Hættuorsök: Framkvæmdir, vegagerð.

¹⁴³ LUKR. Milliflugsmynd 2012. Þjóðskjalasafn Íslands, túnakort, *Sjávarhólar 1916*.

¹⁴⁴ LUKR. Milliflugsmynd 2012. Þjóðskjalasafn Íslands, túnakort, *Sjávarhólar 1916*.

Sjávarhólar 1896-55 (289-12)

Mí nr.	Safn nr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
1896-55	289-12		Leið	Vegur	1900	363606	416885	127	5	Gott	Nei

Mynd 55. Vegur (1896-55) frá bænum að sjó, horft í norðaustur.

Mynd 56. Vegur (1896-55) teiknaður eftir uppmælingu.

Staðhættir: Vegur sem liggur í norðaustur, suðvestur frá Esjuvegi við afleggjarann að Sjávarhólum, niður að núverandi þjóðvegi. Hefur legið frá hlaðinu á Sjávarhólum og alveg niður að sjó. Er ennþá notaður neðan núverandi vegar við útskot þar sem eru upplýsingaskilti. Vegurinn er ekki merktur inn á túnakortið, en líklega er þetta leið í vör bóndans.

Lýsing: Vegurinn er um 5 m breiður og upphækkaður um 60-70 cm sumstaðar að vestanverðu en að norðanverðu fellur hann inn í landslagið.

Hættumat: Mikil hætta.

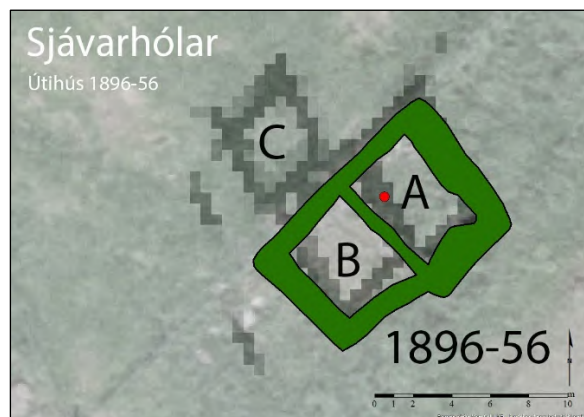
Hættuorsök: Vegagerð.

Sjávarhólar 1896-56 (289-2)

Mí nr.	Safn nr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
1896-56	289-2		Útihús	Tóft	1900	363552	416766	11	7	Sæmilegt	Að hluta

Mynd 57. Útihús (1896-56), horft í norðaustur.

Mynd 58. Teikning af útihúsi (1896-56) eftir uppmælingu. Undir er hnitsett túnakort.

Staðhættir: Utan í hól, um 25 m austan við þjóðveg 1 og um 175 metra suðvestur af núverandi íbúðarhúsi á milli tveggja hóla. Samkvæmt túnakorti var þarna hús með þremur hólfum en aðeins tvö syðri hólfin eru greinileg nú.

Lýsing: Rústin er grasi gróin og liggur í norðaustur, suðvestur, tveggja hólfa. Nyrðra hólfið A er um 5,3 x 3,6 m að innanmáli, niðurgrafið mest um 1,5 m. Veggir aðallega úr grjóti, nokkuð hrúnið úr þeim, garðlög átta til níu og dýpst um 1,50 m, grasi gróin í botninn.

Syðra hólfið B er ekki niðurgrafið, með steyptri plötu sem er mosavaxin. Suðvesturveggur er mjög óljós, jarðlægur grasi gróinn rétt um 20 cm á hæð. Á norðvesturvegg er nýleg girðing. Þriðja hólfið C var norðvestan við hólfið B en er horfið og engin ummerki sjáanleg.

Hættumat: Mikil hætta.

Hættuorsök: Vegagerð.

4.7 Vallá 125762-291

4.7.1 Vallá, saga, minjar og örnefni

Vallá er austan og ofan við Hofsvík. Lögbýli um aldir og þar voru ýmist eitt eða tvö býli fram til 1800, sem voru aðgreind með austur, vestur, eystri, vestri, stóra, minni, innri, ytri og Syðsta Vallá kemur einnig fyrir. Bæði býlin eru skráð undir Vallá. Samkvæmt túnakorti frá 1916 var bæjarstæði **Vallár vestri** þar sem nú stendur bygging, tvær hæðir og ris með þremur kvistum, sem byggð var 1958 við steinsteypt íbúðarhús sem reist var um 1923. Bæjarstæði **Vallár eystri** var samkvæmt túnakorti og örnefnalýsingu í suðaustur frá því vestara, steinsnar austan við eldri farveg Vallárlækjar á milli bæjanna sem var þá á mörkum jarðanna. Vallá eystri fór í eyði um aldamótin 1800 og var pörtuð niður. Túnið gekk þá undir heimajörðina en annað var keypt af bændum í Hofshverfi.¹⁴⁵ Farvegi Vallárlækjar var breytt einhvern tíma á milli 1900 og 1916 af Benedikt Magnússyni bónda á Vallá og eftir það rann lækurinn norðan og vestan við bæinn. Þegar Guðrún Bjarnadóttir, sem bjó á Vallá frá 1925-1957, skráði örnefni fyrir Vallá, sennilega á tímabilinu 1950-57, hét ávöl bunga suðaustur heiman frá „Gamli bær“ og þá hafði sést móta fyrir bæjarrústum til skamms tíma.¹⁴⁶ Vitað er um tvö önnur býli byggð í landi jarðarinnar, hjáleigan Grund var byggð frá því um 1684 fram undir 1704 og býlið Litla Vallá var byggt úr landi jarðarinnar nokkru fyrir aldamótin 1900.¹⁴⁷

Fyrsta rafstöðin í Kjalarneshreppi var reist á Vallá þegar Vallárlækur var virkjaður 1930. Stöðin var eingöngu notuð til ljósa og sá hún þremur bæjum fyrir rafmagni, Vallá, Litlu Vallá og Skrauthólum ásamt skólanum á Klébergi. Stöðvarhúsið stóð við lækinn fyrir austan Fólkvang, því hefur verið rutt um koll einhvern tíma og sjá má steypuleifar hússins á lækjarbakkanum.¹⁴⁸

Benedikt Steinar Magnússon (1929-1970) stofnandi steypustöðvarinnar B. M. Vallá í Reykjavík var fæddur og uppalinn á Vallá. Hann lagði grunninn að fyrirtæki sínu í fjörunni á Vallá þar sem hann mokaði upp steypuefni. Síðar flutti hann inn tæki og stofnaði fyrirtækið Steypumöl hf. til malarnáms í Álfsnesi. Steypuverksmiðjan B. M. Vallá reis svo í Krossamýri við Elliðavog.¹⁴⁹

Vallá er í landnámi Helga bjólu en ekki er vitað hvenær jörðin byggðist en Vallá er til umfjöllunar í bréfi frá 5. maí árið 1377 þegar Brynjólfur Bjarnason seldi Valgarði Loftssyni jörðina „Syðstu- Vallá“ á Kjalarnesi.¹⁵⁰ Þremur árum síðar, í júlí 1380, lét Valgarður Pál ábóta í Viðey hafa jörðina gegn því að hann kenndi syni hans í sex ár.¹⁵¹ Í skrá frá 1395 um kvikfé og leigumál á jörðum klaustursins eru tveir bæir á Vallá. Frá sama ári er skrá yfir jarðir sem fóru undir Viðeyjarklaustur frá því að Páll ábóti kom þangað og þar er Vallá talin upp og metin á 20 hundruð.¹⁵² Í Fógetareikningum frá 1547 til 1552 er talað um Stóru- Minni, Innri- og Ytri Vallá. „Sterrewalde og Minnewalde, Stere Walde og Mijnder Walde, Sterre Waldo og Mijnde Waldo, Inderreuatle og Ittherwasde“ varðandi landskuld.¹⁵³

¹⁴⁵ Vallá og Litla Vallá 1916, túnakort. Örnefnasafn, Vallá 125762-291.

¹⁴⁶ Örnefnasafn, Vallá 125762-291.

¹⁴⁷ *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalín* III. b., bls. 354. Þí: Örnefnasafn, Vallá 125762-291.

¹⁴⁸ Þorsteinn Jónsson, 1998, bls. 301.

¹⁴⁹ Guðmundur Magnússon, Hlynur Þór Magnússon. (1971, 24. febrúar). Minning Benedikt Magnússon frá Vallá..

¹⁵⁰ *Íslenzkt fornbréfasafn*, III. b., bls. 316.

¹⁵¹ *Íslenzkt fornbréfasafn*, III. b., bls. 354-355.

¹⁵² *Íslenzkt fornbréfasafn*, III. b., bls. 598.

¹⁵³ *Íslenzkt fornbréfasafn*, XII., bls. 108, 135, 150, 170, 396.

Mynd 59. Staðsetning fornleifa við Vallá.¹⁵⁴

Eystri og Vestri Vallá voru báðar metnar á 20 hundruð á árunum 1686 og 1695 í einkaeigu og konungs.¹⁵⁵

Þegar Árni Magnússon og Páll Vídalín unnu að gerð Jarðabókarinnar sumarið 1704 voru þeir í tjöldum á Vallá dagana 26.-28. júní.¹⁵⁶ Þá voru tvö býli á jörðinni, Eystri- og Vestri Vallá hvort um sig metið á 20 hundruð. Kvaðir voru um eitt mannlán á vertíð af allri jörðinni. Þá var hægt að fóðra sjö kýr, tíu lömb og einn hest á allri jörðinni sem hafði haft fría hesta- og nautagöngu á sumrin á Hvannavöllum á Mosfellsheiði. Torfristu og stunga höfðu býlin í sínu landi en mótak var í landi Vestri Vallár. Þá var nokkur rekavon. Heimræði var allt árið og gengu skip heimamanna eftir hentugleikum en engin verstaða hafði verið fyrir aðkomufólk. Landþröng mikil og hætt við skriðum og vatnságangi á tún. Mjög stórviðrasamt.

¹⁵⁴ LUKR. Lágflugsloftmynd 2017.

¹⁵⁵ Björn Lárusson, 1967, bls. 132.

¹⁵⁶ Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalín, III. b., bls. 329. Már Jónsson, 1998, bls. 376.

Vallá var í bændaeign þegar Jarðatal Johnsen 1847 var tekið saman með einum ábúanda, metin á 20 hundruð. Neðanmáls segir að sýslumaður telji jörðina aðeins 12 hundruð. Í viðauka er eyðihjáleigan Grund sögð með Vallá.¹⁵⁷

Grund hafði verið hjáleiga Vallár vestri í nokkur ár 1704, þegar Jarðabók Árna og Páls var gerð. Hún hafði þá byggst fyrst rúmum tuttugu árum áður, eða um 1684, og var byggð í nokkur ár en var farin í eyði þegar Jarðabókin var gerð og ekki var talið að hægt væri að byggja hana aftur nema til skaða fyrir heimajörðina.¹⁵⁸ Hjáleigan virðist ekki hafa verið byggð aftur. Í örnefnalýsingu Vallár segir að „Í norður frá bænum í um 500 m fjarlægð er slétt flöt harðlend, ílöng frá austri til vesturs. Hún nefnist Grundir. Þar var býli fyrir löngu. Garðlag heita vel sjáanlegar túngarðsleifar vestarlega á Grundunum.“¹⁵⁹ Grundir er enn örnefni á túni austan við íbúðarhúsið Gil en leifar túngarðs voru ekki sjáanlegar. Engar fornleifar eru skráðar undir býlið sem, ásamt túngarði, er skráð sem fornleifar undir Vallá.¹⁶⁰

Litla- Vallá var byggð rétt fyrir aldamótin 1900 á Hjallhól, um 200 m norðvestan við eldra bæjarstæðið á Vallá.¹⁶¹ Á túnakorti kemur fram að: „Litla Vallá [var] byggð fyrst nokkru fyrir aldamótin að sögn. Afgirti bletturinn tekin til ræktunar og sléttaður að nokkru af húsmanni þeim sem þar er enn. Slægjur víða umhverfis.“¹⁶² Býlið var sameinað heimajörðinni þegar ábúð lauk þar 1960 en húsin seld, ásamt 1 hektara lands, sem sumarbústaður.¹⁶³ Þar standa nú (2018) íbúðarhús og hlaða frá 1936 á bæjarstæðinu.¹⁶⁴ Engar fornleifar eru skráðar undir býlið sjálft sem er, ásamt kálgarði og útihúsum, skráð eftir túnakorti sem fornleifar undir Vallá.¹⁶⁵

Innan úttektarsvæðis á Völlum eru tvennar yngri minjar, leifar af rafstöð og vegur. Ekki er talin þörf á aðgerðum vegna framkvæmdanna.

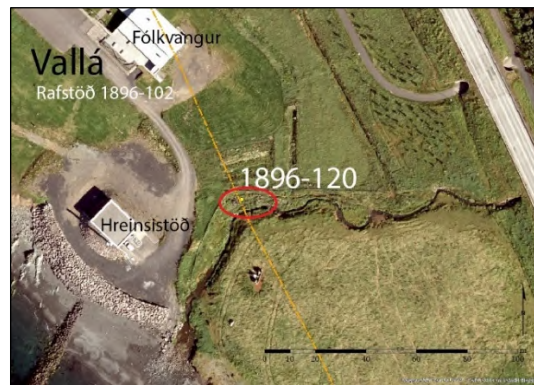
4.7.2 Fornleifaskrá Vallár vegna breikkunar Vesturlandsvegur

Vallá 1896-120 (291-10)

Mí nr.	Safn nr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd	Breidd	Ástand	Horfin
1896-120	291-10		Rafstöð	Rúst	1930-1952	363043	417913			Slæmt	Nei

Mynd 60. Leifar rafstöðvar (1896-120), horft í austur.

Mynd 61. Kortið sýnir staðsetningu leifa rafstöðvar (1896-120), horft í austur.

Staðhættir: Við Vallárlæk að norðanverðu eru leifar af rafstöð um 40 m austur af hreinsistöð við Kollagrund 3. Steypubrot sem eru að öllum líkindum leifar af stöðvarhúsi sem var byggt þegar

¹⁵⁷ Johnsen, 1847, bls. 97;460.

¹⁵⁸ Jarðbók, 1923-1924, bls. 353-354.

¹⁵⁹ Örnefnasafn, Vallá 125762-291.

¹⁶⁰ BSSR-Vallá-125762-291-12; 13.

¹⁶¹ Örnefnasafn, Vallá 125762-291. LUKR.

¹⁶² Vallá og Litla Vallá, 1916, túnakort.

¹⁶³ Þorsteinn Jónsson, 1998, bls. 289.

¹⁶⁴ Þjóðskrá Íslands, Fasteignaskrá, Litla- Vallá.

¹⁶⁵ BSSR-Vallá-125762-291-6: 7: 8.

lækurinn var virkjaður 1930. Þetta var fyrsta vatnsvirkjunin í Kjalarneshreppi og teljast leifar rafstöðvarinnar til nýminja. Þær eru vitni um upphaf rafvæðingar í sveitum landsins. Stöðin var eingöngu notuð til ljósa á þrem bæjum Vallá, Litlu Vallá, Skrauthólum og í skólanum á Klébergi.¹⁶⁶

Lýsing: Stöðvarhúsinu hefur verið rutt niður, þar eru nú (2018) steypubrot í hrúgu á lækjarbakkanum.

Hættumat: Mikil hætta.

Hættuorsök: Vegagerð.

Vallá 1896-123 (291-23)

Mí nr.	Safn nr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
1896-123	291-23		Vegur	Vegur	1927	363310	417649	2 km	5,5 m	Gott	Nei

Mynd 62. Kortið sýnir staðsetningu vegarins (1896-123) á hnitsettri loftmynd. Gula brotalínan sýnir afmörkun úttekarsvæðis.

Staðhættir: Samhliða Þjóðvegi 1, Vesturlandsvegi, austan við, frá afleggjara að Saltvík að afleggjara að Vallá er eldri Þjóðvegur, gamli Vesturlandsvegurinn. Vegurinn er notaður sem innansveitarvegur og nefnist Esjuvegur (4560).

Lýsing: Malarvegur 5,5 m á breidd og um 2 km að lengd.

Hættumat: Mikil hætta.

Hættuorsök: Vegagerð.

4.8 Arnarholt 125651-304

4.8.1 Arnarholt, saga, minjar og örnefni

Jörðin Arnarholt á land upp í Esjuhlíðar og gamla bæjarstæðið var undir Bergi, að nokkru leyti á Krosshól sem er stór hóll með pöllum, líkt og tröppum. Býlið Brekka var þar norðvestan í hólnum og niður af bænum voru bakkar með sjónum sem hétu Húsabakkar.¹⁶⁷ Arnarholt var komið í eyði 1908 þegar gerð var bæjarteikning af Brautarholtshverfi sem taldi þá tíu bæi.¹⁶⁸ Á túnakorti frá 1916 kemur fram að jörðin hafi verið lögð undir Brautarholt 10-20 árum fyrr og að þar sé hvorki kálgarður né bæjarhús eftir. Samt sem áður eru þar teiknuð fimm hús, tvö voru orðin tóftir, þrjú með veggjum af

¹⁶⁶ Þorsteinn Jónsson, 1998, bls. 301, 415.

¹⁶⁷ Örnefnasafn, Arnarholt-125651-304.

¹⁶⁸ H. Jörgensen, 1908, Bæjarteikningar B27L025.

grjóti og torfi þar af eitt með standpili.¹⁶⁹ Hefðbundinni búsetu á gamla bæjarstæðinu virðist hafa lokið 1906 þegar Sturlubræður eignuðust jörðina en þeir voru einnig eigendur að Brautarholti þar sem þeir ráku stórt kúabú og fluttu mjólkina sjóleiðis til Reykjavíkur og eftir það fylgdi Arnarholt Brautarholti¹⁷⁰ þar til 1927 að Thor Jensen stórkaupmaður keypti Arnarholt, Brekku og Holt af Ólafi Bjarnasyni í Brautarholti. Thor nýtti landið til sumarbeitar fyrir nautgripi sína og byggði mikið fjós og íbúðarhús á Árnamel.¹⁷¹ Þegar hernámliðið nam hér land hreiðruðu þeir um sig í fjósinu og innréttuðu það sem klúbb og mótuneyti og reistu skálahverfi norðan við byggingar í Arnarholti á Árnamel. Þegar skipti urðu á herliði 26. janúar settust 485 menn úr fótgönguliðssveit Bandaríkjahers að í Arnarholti.¹⁷² Árið 1943 keypti Reykjavíkurbær jarðirnar af Thor Jensen og kom á fót vistheimili fyrir skjólstæðinga sína.¹⁷³

Arnarholt kemur fyrst fyrir í máldaga Brautarholtskirkju 1491 varðandi jarðamörk og næst í jarðaskiptabréfi Þorvarðs lögmanns Erlendssonar og Gríms bónda Pálssonar á Möðruvöllum árið 1501 þar sem Grímur lét meðal annars eftirtaldir jarðir á Kjalarnesi, Hof á 60 hundruð, Arnarholt fyrir 40 hundruð, Skrauthóla fyrir 20 hundruð og Öfugskeldu fyrir 10 hundruð.¹⁷⁴ Árið 1506 seldi Stefán Jónson biskup Bjarna Jónssyni Bæ í Lóni fyrir Arnarholt á Kjalarnesi.¹⁷⁵ Sumarið 1510 var jörðin til umfjöllunar í Tylltardómi vegna eignaskipta Gríms Pálssonar og Þorvarðs Erlendssonar.¹⁷⁶ Árið 1515 kemur jörðin fram í sáttargjörðarbréfi bænda þar sem fram kemur að Grímur bóndi Pálsson og sonur hans Þorleifur eigi Arnarholt og Ögurskeldu á Kjalarnesi.¹⁷⁷ Síðan kemur Arnarholt fram í fógætareikningum frá 1547 til 1550 varðandi landsskuld og leigukúgildi.¹⁷⁸

Konungur fékk einn þriðja af Arnarholti 1641 og á árunum 1686 til 1695 var það í eigu konungs og einkaaðila metið á 40 hundruð.¹⁷⁹

Þegar Jarðabók Árna og Páls var gerð 1705 var jarðardýrleiki Arnarholts 40 hundruð með þremur ábúendum. Eigandinn bjó á stærsta partinum tuttugu og sjö og hálfu hundraði, annar ábúandi á sjö og hálfu hundraði og sá þriðji bjó á parti sem metinn var á fimm hundruð, hjáleiga kölluð Sigurðarhús. Kvaðir voru um skipsróður allt árið af hverjum ábúanda og ef einhver þeirra væri hæfur sem formaður átti hann að vera það kauplaust. Á tveimur fyrrnefndu pörtunum var hægt að fóðra átta kýr, tólf lömb, fimmtíu ásauði og geldfé, og fimmtán hesta. Fjárupprekstur var átölulaus og frír upp á Esju ásamt öðrum jörðum á Kjalarnesi. Útigangur á vetrum var góður og brást yfirleitt ekki. Skógarítak í Stórabotnsskógi við Hvalfjörð til raftviðar og kolgjörðar uppá þrjá hesta til samans árlega sem Sigurður Núpsson hafði gefið til jarðarinnar 1690. Torfrista og stunga var jörðinni hjálpleg og reiðingsrista var góð. Móskurður til eldiviðar var nægur og góður sem leiguliðar gátu brúkað að vild. Sölva- og hrognkelsafjara var lítil en þangtekja var talin næg til eldiviðar en lítið notuð. Rekavon var góð fyrir landi jarðarinnar. Skipsuppsátur var gott og heimræði var árið um kring og lending var óbrigðul á meðan útsjór er fær. Engjar voru litlar og snöggar, vatnsból var slæmt og þraut oft. Þá braut sjór smám saman land af túninu.

Hjáleigur Arnarholts voru fjórar 1705 samkvæmt Jarðabókinni. Fyrrnefnt **Sigurðarhús** var fyrsta hjáleigan sem hafði þá verið byggð í langan tíma, önnur var **Brekka** sem byggð var fyrst 30 árum áður, um 1675, þriðja var **Hryggur** „Hriggerur“ sem byggðist eitthvað fyrr en Brekka og fjórða var **Á Bergi** sem byggðist fyrst ellefu árum fyrir skráningu jarðabókarinnar, um 1694. Eitt tómtúshús var á Arnarholti „Naudveria“ öðru nafni **Sigvatshús** sem hafði verið þá verið byggt í 40 ár eða frá 1665.¹⁸⁰

¹⁶⁹ Þjóðskjalasafn Íslands, túnakort, Arnarholt 1916 (Brekka).

¹⁷⁰ Þorsteinn Jónsson, 1998, bls. 140.

¹⁷¹ Þorsteinn Jónsson, 1998, bls. 139.

¹⁷² Friðþór Eydal, 1997, bls. 269-270.

¹⁷³ Þorsteinn Jónsson, 1998, bls. 141.

¹⁷⁴ Íslenzkt fornbréfasafn, VII. b., bls. 53, 583.

¹⁷⁵ Íslenzkt fornbréfasafn, VIII. b., bls. 49-50.

¹⁷⁶ Íslenzkt fornbréfasafn, VIII. b. bls. 322.

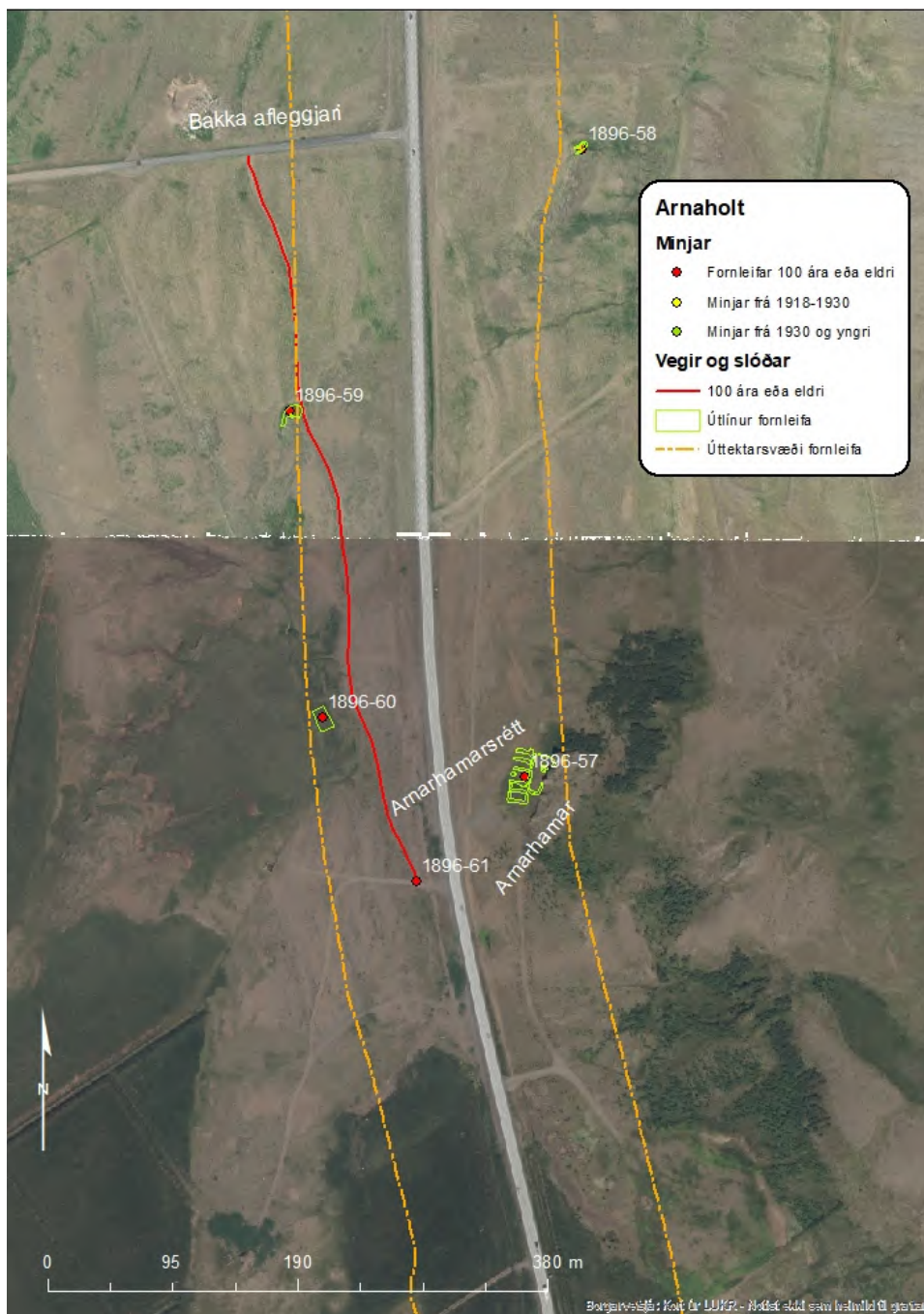
¹⁷⁷ Íslenzkt fornbréfasafn, VIII. b., bls. 560-561.

¹⁷⁸ Íslenzkt fornbréfasafn, XII. b., bls. 108, 135, 150, 170.

¹⁷⁹ Björn Lárusson, 1967, bls. 133.

¹⁸⁰ Jarðabók, Árna Magnússonar og Páls Vídalín, III, bls. 368-371.

Þegar Jarðatal Johnsens var tekið saman 1847 var Arnarholt í bændaeign, dýrleiki hafði þá lækkað um nærri helming og var hún metin á 23 hundruð en sýslumaður mat hana aðeins á 20 hundruð.¹⁸¹

Mynd 63. Staðsetning fornleifa í landi Arnaholts.¹⁸²

Innan úttektarsvæðis í landi Arnaholts er að finna fágætar minjar Arnarhamarsrétt. Réttin er nokkuð heilleg og er einstakur minjastaður. Því ber að varast allt jarðrask og stígagerð í nágrenni hennar. Aðrar minjar vegur og stekkir eru fjær framkvæmdarsvæðinu og því ekki í mikilli hættu.

¹⁸¹ Johnsen, 1847, bls. 98.

¹⁸² LUKR. Milliflugsmýnd 2005. Milliflugsmýnd 2012.

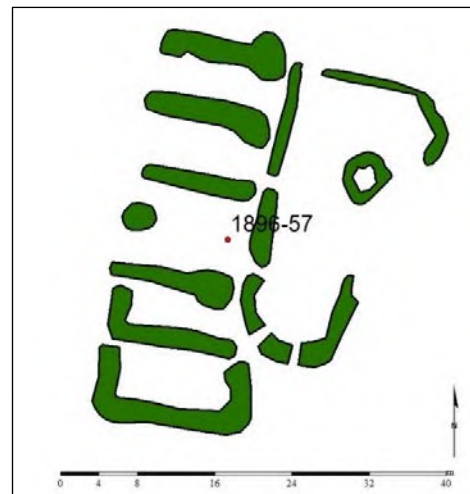
4.8.2 Fornleifaskrá Arnarholts vegna breikkunar Vesturlandsvegur

Arnarholt 1896-57 (304-29)

Mí nr.	Safn nr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
1896-57	304-29	Arnarhamarsrétt	Rétt	Hleðsla	1898	362799	420353	37	27,5	Sæmilegt	Nei

Mynd 64. Arnarhamarsrétt (1896-57), horft í suðvestur.

Mynd 65. Teikning af Arnarhamarsrétt (1896-59) eftir uppmælingu.

Staðhættir: Austur af Bakka, í Esjuhlíðum um 30 m austur af Vesturlandsveginum er Arnarhamarsrétt utan í litlu hamrabelti, klettum, sem kallað er Arnarhamar. Heimild er um að réttin hafi verið notuð sem hrossarétt 1898.¹⁸³

Lýsing: Réttin er með fimm til sex dilkum (um 5 x 12 m) og einu stóru hólfi, almenningi (um 10 x 22 m). Garðlög í dilkum eru þrjú til fjögur lög hæst um 75 cm og breiddin er um 2-2,5 m og sumir þessara dilka eru opnir við enda. Klettur notaður sem austurveggurinn í almenninginum, vegg hæð þar mest um 120 cm. Op eru úr öllum dilkum inn í almenninginn og stórt op á almenningnum í norður þar sem rekið hefur veið inn. Nyrst við klettinn eru upprunalegar hleðslur, sjö hleðslulög. Grjótið í réttinni er almennt brotlegt að sjá og eru steinarnir misstórir frá um 35-70 cm. Í almenningi er hringlaga rúst vel gróinn, sennilega gömul.

Árið 2003 hafði verið byrjað að endurhlaða réttina og vinna í veggjum í almenningi.

Hættumat: Mikil hætta.

Hættuorsök: Vegagerð.

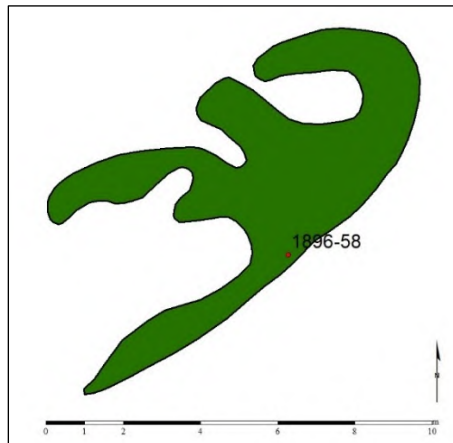
¹⁸³ Ísafold, 5.7.1898, bls. 172.

Arnarholt 1896-58 (304-46)

Mí nr.	Safn nr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
1896-58	304-46		Stekkur	Rúst	1850-1920	362842	420830	12	5	Slæmt	Nei

Mynd 66. Rúst (1896-58) undir kletti, horft í norðaustur.

Mynd 67. Teikning af rúst (1896-58) eftir uppmælingu.

Staðhættir: Rúst undir Esjuhlíðum utan í kletti um 120 m austur af afleggjara heim að Bakka afleggjara austan við Vesturlandsveg.

Lýsing: Stekkur utan í kletti 12 x 5 m grasi gróinn og hlaupið í þúfur. Eitt stórt hólfið þar sem veggur er 1,50 m á breidd og mest 70 cm á hæð. Tvö önnur minni hólfið norður af.

Hættumat: Engin hætta. Rústin er fyrir rétt fyrir utan úttektarsvæðið.

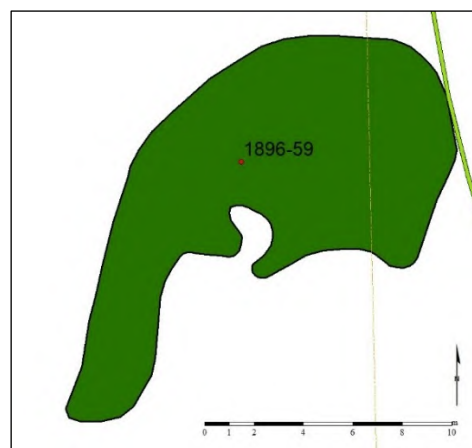
Hættuorsök: Vegagerð.

Arnarholt 1896-59 (304-45)

Mí nr.	Safn nr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
1896-59	304-45		Stekkur	Rúst	1850-1920	362620	420630	20	10	Sæmilegt	Nei

Mynd 68. Rústasvæði (1896-59) við klett, horft í norðaustur.

Mynd 69. Teikning af ummáli rústasvæðis (1896-59) eftir uppmælingu.

Staðhættir: Rústasvæði við lítinn klettavegg fyrir ofan og í framhaldi af Langahrygg og 87 m fyrir vestan Vesturlandsveg. Vegur (1896-/304-44) liggur við austurhluta rústarinnar.

Lýsing: Ógreinilegar rústir, hlaupnar í þúfur, gætu verið tóftir af stekk eða aðhaldi. Mældum utanmál og meðfram klettinum. Mesta hæð 70 cm en almennt um 50 cm, mjög grasivaxið.

Hættumat: Mikil hætta.

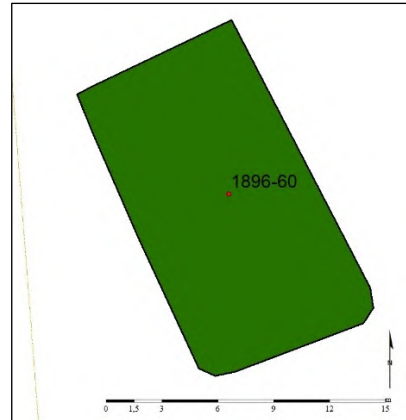
Hættuorsök: Vegagerð.

Arnarholt 1896-60 (304-43)

Mí nr.	Safn nr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
1896-60	304-43		Mógröf	Niðurgróftur	1900-1950	362645	420399	17,4	9,8	Gott	Nei

Mynd 70. Mógröf (1896-60), horft í suður.

Mynd 71. Teikningin sýnir ummál mógrafar (1896-60).

Staðhættir: Mógröf um 140 m norðvestur af Arnarhamarsrétt og um 70 m vestur af Vesturlandsvegi.

Um 25 m vestan við horn á girðingu á beitahólfi í landi Arnarholts.

Lýsing: Grasigróinn greinilegur niðurgróftur um 30- 40 cm. Torftökustaður eða mógröf.

Hættumat: Lítil hætta.

Hættuorsök: Vegagerð.

Arnarholt 1896-61 (304-44)

Mí nr.	Safn nr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
1896-61	304-44	Gamli póstvegurinn	Leið	Vegur	1890	362716	420273	575	2	Gott	Nei

Mynd 72. Vegur (1896-61), horft í norður.

Mynd 73. Vegur (1896-61) teiknað eftir uppmælingu.

Staðhættir: Leið fyrir neðan og með Vesturlandsvegi, greinileg frá Arnarhamarsrétt að Bakka afleggjara til norðurs. Er sami vegur og er á Herforingjaráðskorti 1909, gamla póstleiðin.

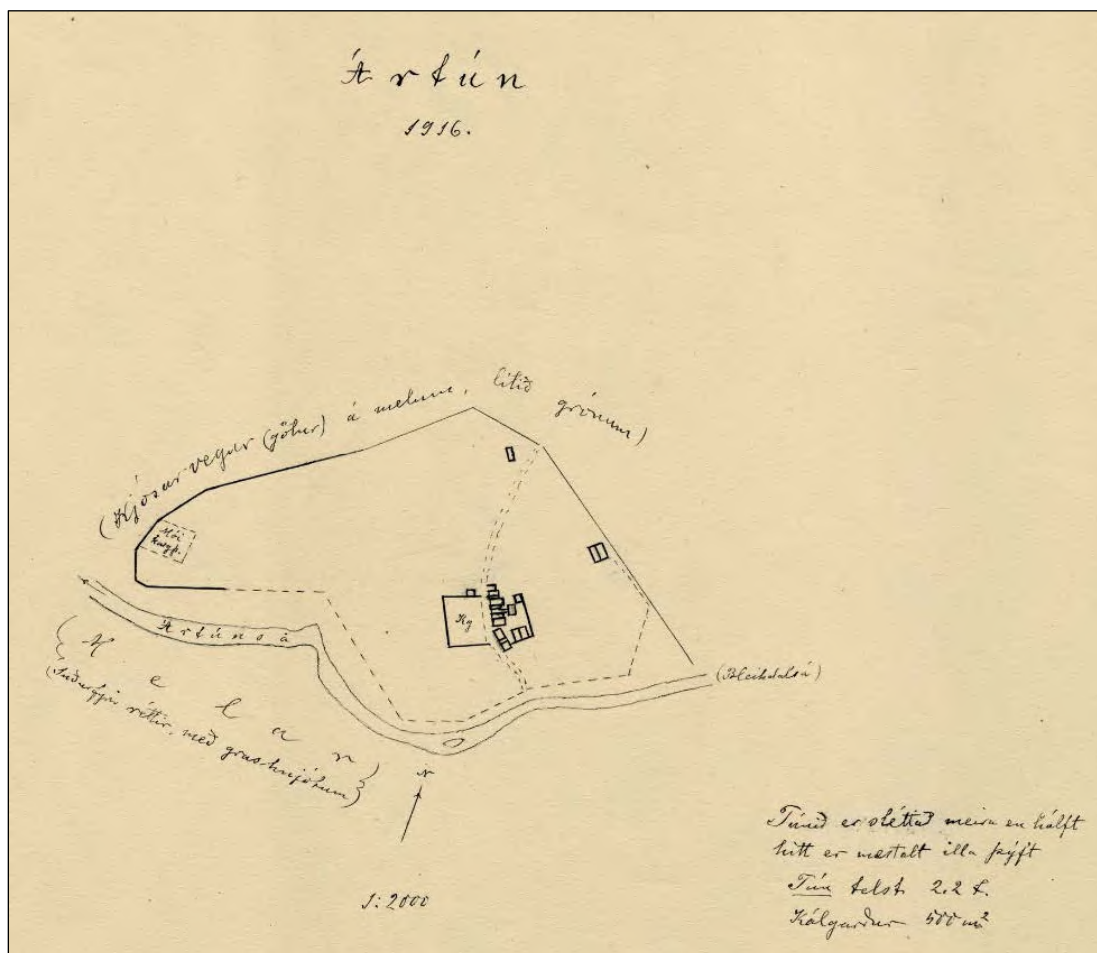
Lýsing: Leiðin er greinileg og að mestu grasi gróin um 2 m á breidd og 575 m að lengd.

Hættumat: Mikil hætta. **Hættuorsök:** Vegagerð.

4.9 Ártún 125653-308

4.9.1 Ártún söguágrip

Tóftir síðasta torfbæjarins í Ártúni standa á bæjarhól skammt ofan við Vesturlandsveg vestan Blikdalsár. Búið var í bænum fram til ársins 1956 en þá fór jörðin í eyði. Jörðin nær frá mynni Blikdals í sjó fram. Mörk jarðarinnar að norðan eru við jörðina Dalsmynni og landspildurnar Melagerði og Melavelli sem voru seldar út úr jörðinni 1975 og 1979. Að sunnan eru mörkin á móti jörðinni Bakka og ræður Ártúnsá frá sjó að Blikdalsmynni.

Mynd 74. Túnakort Ártúns frá 1916.¹⁸⁴

Ártúns er getið í máldaga Saurbæjarkirkju 1575, var þá annað af tveimur kotum í eigu kirkjunnar.¹⁸⁵ Jörðin var í eigu Saurbæjarkirkju og metin á 15 hundruð 1695.¹⁸⁶

Þegar Jarðatal Johnsens var tekið saman 1847 var jörðin enn í eigu kirkjunnar, metin á 15 hundruð.¹⁸⁷ Í landamerkjabréfi fyrir Saurbæ 1890 kemur fram að Ártún átti óskipta beit á Blikdal og slægjur fyrir neðan götu frá Selgilslæk að Heygilslæk.¹⁸⁸

Þegar Jarðabók Árna og Páls var gerð 1705 var Ártún kirkjujörð Saurbæjarkirkju í eigu Sigurðar Björnssonar lögmanns með einum ábúanda, metin á 15 hundruð. Kvaðir voru um manslán allt árið heim á Saurbæ eða fram á Kjalarnes. Á jörðinni mátti fóðra fjórar kýr, einn kálf, tíu lömb og hægt var

¹⁸⁴ Þjóðskjalasafn Íslands, túnakort, Ártún 1916.

¹⁸⁵ Íslenzkt fornbréfasafn, XV., bls. 634.

¹⁸⁶ Björn Lárusson, 1967, bls. 133.

¹⁸⁷ Johnsen, 1847, bls. 98.

¹⁸⁸ Markalýsing fyrir Saurbæ á Kjalarnesi. Nr. 84. 1890.

að hafa þrjátíu sauði og tvö hross í útigangi. Selstöðu og beit hafði jörðin fría allt árið á Blikdal í landi Saurbæjar. Torfrista og stunga var bjargleg en reiðingsrista lítill. Mósukurður til eldiviðar, sölvafjara og fjörugrös voru í landi Saurbæjar. Þang til eldunar var nægilegt og rekavon nokkur. Stórviðrasamt svo hætt var bæði húsum og heyjum. Vatnsból var erfitt á vetrum og sauðfé var hætt fyrir flóðum. Skipsuppsátur var ekkert og engin lending.¹⁸⁹

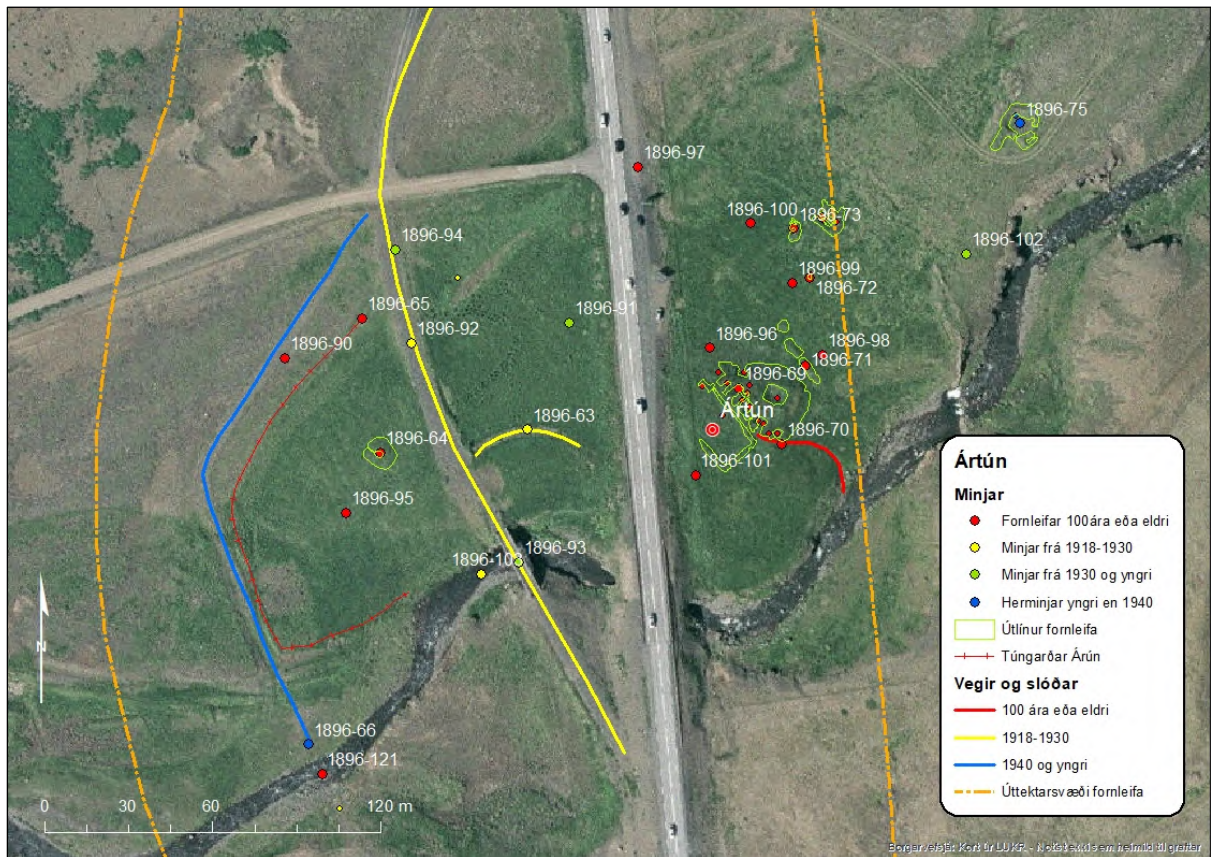
Mynd 75. Ártún á Kjalarnesi um 1930-1940, horft í austur að Blikdal.¹⁹⁰

Í Ártúni er að finna einstaka minjaheild. Búsetulandslag og minjar hafa ekki orðið fyrir miklu raski eftir að búskapur lagðist af á jörðinni 1956 og eru gott dæmi um búsetu á svæðinu. Bæjarhóllinn er í góðu ásigkomulagi með tóftum síðasta bæjarins og útihúsum með kartöflugarði fyrir framan. Búið var í bænum fram til ársins 1955 en eftir það hefur vegfarendum gefist kostur á því að fylgjast með hnignum bæjarhúsanna á bæjarhólnum þar sem þau hafa með tímanum breyst í rúst. Bæjarhóllinn hefur mikið sjónrænt gildi því auðvelt er að gera sér í hugarlund hvernig þarna hefur verið umhorfs á meðan búið var þar. Skammt norðaustur af bæjarhólnum er greinileg fjárhústóft með heygarð í miðjunni sem rúmaði 50 kindur. Þá eru einnig tölverð ummerki eru eftir veru hersins innan jarðarinnar og þar eru skráðar allmargar herminjar. Flestar eru norðan og ofan við bæinn, svæði eða holur sem rutt hefur verið uppúr til hliðanna. Að sögn Krístrúnar Óskar Kalmansdóttur sem var ein af síðustu íbúum voru svæðin notuð sem stæði fyrir loftvarnarbyssur og í tveimur þeirra eru steypar undirstöður um 50 x 50 cm með járnhring í miðjunni. Hermennirnir notuðu minni holurnar til að leynast í og strengdu græn net yfir. Ártún hefur einstakt gildi fyrir sögu kvikmyndagerðar á Íslandi en það var mikið notað sem kvikmyndaver á árdögum hennar um miðja síðustu öld. Loftur Guðmundsson (1892-1952) ljósmyndari og kvikmyndagerðarmaður tengdist staðnum og átti sumarhúsið sem stóð ofan við bæinn. Hann gerði fyrstu íslensku kvikmyndina í fullri lengd 1949 „Milli fjalls og fjöru“ sem var jafnframt fyrsta íslenska talmyndin. Í þeirri mynd var „bærinn“ í myndinni torfbærinn í Ártúni en hann kom einnig við sögu 1950 í „Síðasti bærinn í dalnum“ og þar bjuggu „Bakkabræður“ 1951 í „Reykjavíkuvæintýri Bakkabræðra“. Þá kom Ártún lítillaga við sögu 1954 í „Sölku Völku“ og 1957 eldaði tröllskessan „Gilitrutt“ matinn í Ártúni. Við skráningu 2010 gaf

¹⁸⁹ Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalín III. b., bls. 374.

¹⁹⁰ Þjms. Ártún, Kjalarnes, Kjalarneshreppur. Lpr/2007-197.

Kristrún Ósk Kalmansdóttir greinagóðar upplýsingar um minjar á jörðinni og því er vitað um síðasta hlutverk flestallra minjanna.

Mynd 76. Staðsetning fornleifa í Ártúni.

Minjasvæðið í Ártúni er einstök minjaheild. Þar er að finna bæði búsetuminjar og herminjar. Þegar núverandi Vesturlandsvegur var lagður á sínum tíma var hann lagður þvert í gegnum tún bæjarins, og er því eðlilega þröngt um minjar og vegi á þessum stað. Ártún er einn af fáum bæjarhólum í Reykjavík þar sem húsaskipan gömlu húsanna er þekkt og sýnileg. Framkvæmdarsvæði vegarins skarast á við verndunarsvæði bæjarhólsins sem er allur innan úttektarsvæðisins og hjólastígur er áætlaður innan 15 m verndunarsvæðis. Mikilvægt er að vernda þennan stað fyrir skemmdum og girða hann af meðan á framkvæmdum stendur. Neðan vegar er gert ráð fyrir hliðarvegi frá Dalsmynni að Bakka. Sá vegur sker túngarð (1896-65) Neðratúns, veg (1896-66) og fer yfir vað (1896-121).

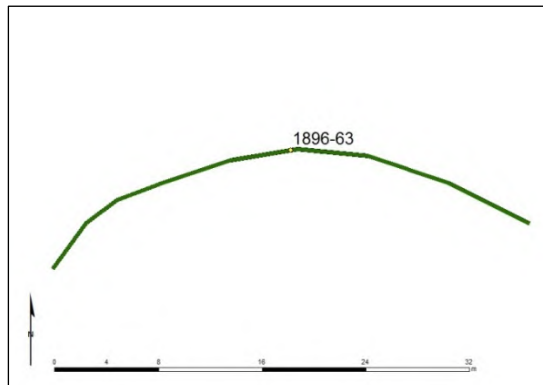
4.9.2 Fornleifaskrá Ártúns vegna breikkunar Vesturlandsvegur

Ártún 1896-63 (308-58)

Mí nr.	Safn nr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur frá ár	Hnit X	Hnit Y	Lengd	Breidd	Ástand	Horfin
1896-63	308-58		Heimreið	Vegur	1927-1979	362637	421602	42	5	Gott	Nei

Mynd 77. Vegur (1896-63), hugsanlega heimkeyrsla að Ártúni frá gamla Vesturlandsvegi, horft í vestur.

Mynd 78. Teikning af vegi (1896-63) byggð á uppmælingu.

Staðhættir: Vegur, afleggjari, sem liggur í sveig u.þ.b. 40 m frá eldri Vesturlandsvegi í átt að núverandi Vesturlandsvegi rétt norðan við gömlu brúna, um 60 m vestur af Ártúni.

Lýsing: Grasi gróinn og mosavaxinn malarvegur. Upphækkun 50-60 cm aðallega að norðanverðu en líka svona 50 cm að sunnanverðu. Breidd 5 m. Hugsanlega heimkeyrsla að bænum frá gamla veginum en endar við girðingu við núverandi Vesturlandsveg og gæti hluti hafa farið undir núverandi vegstæði.

Hættumat: Mikil hætta. Vegurinn er innan áhrifasvæðis framkvæmdarinnar.

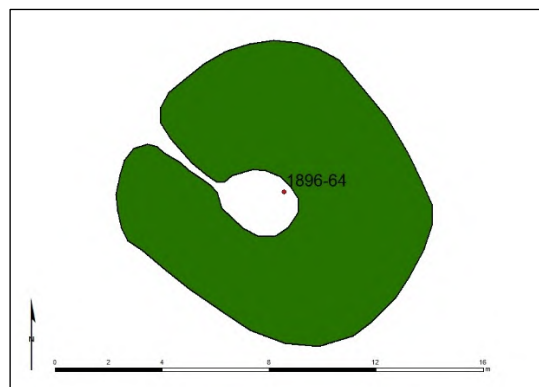
Hættuorsök: Vegagerð.

Ártún 1896-64 (308-57)

Mí nr.	Safn nr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
1896-64	308-57		Útihús	Hóll	1900-1955	362585	421593	12	10	Slæmt	Að mestu

Mynd 79. Rústalegur hóll (1896-64), áður útihús í Neðratúni.

Mynd 80. Teikning af útihúsarúst (1896-64), byggð á uppmælingu.

Staðhættir: Fyrir neðan Vesturlandsveg í Neðratúni um 50 m norðvestur af gömlu brúnni yfir Ártúnsá.

Lýsing: Rústalegur hóll sem virðist vera tóft með einu hólfi sem opnast í norðvestur. Sennilega leifar af útihúsi eða fjárborg því einn af síðustu íbúnum í Ártúni taldi að í túninu hefði verið skýli fyrir skepnur.

Hættumat: Mikil hættu.

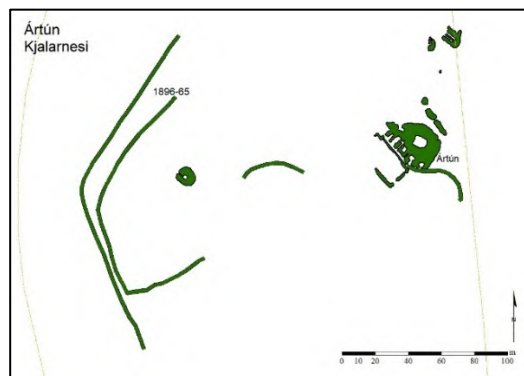
Hættuorsök: Vegagerð.

Ártún 1896-65 (308-59)

Mí nr.	Safn nr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
1896-65	308-59		Túngarður	Garðlag	1850-1955	362547	421529	190	2	Gott	Nei

Mynd 81. Túngarður (1896-65) um Neðratún, horft í norður frá horni við Ártúnsá.

Mynd 82. Teikning af túngarði (1896-65) og greinanlegum minjum í heimatúni Ártúns.

Staðhættir: Fyrir neðan Vesturlandsveg er túngarður sem liggur með Neðratúni. Um 35 m fyrir neðan gömlu brúnna yfir Ártúnsá er syðri endi garðsins sem liggur í sveig með túninu og endar um 15 m fyrir neðan gamla Vesturlandsveginn. Vestan og norðan við hann lá gamli póstvegurinn (1896-90) sem hefur sennilega verið á sama stað og herinn lagði síðar vegarslóða (1896-66). Garðurinn er teiknaður inn á túnakort 1916.

Lýsing: Garðurinn er mosa og grasivaxinn um 190 m á lengd og 2 m á breidd. Syðst við ána er hann torfhlaðinn en að öðru leyti er hann grjóthlaðinn og mjög slitróttur. Trúlega hefur verið tekið grjót úr túngarðinum og notað sem púkk eða kantur í veginn (1896-66). Hæð túngarðsins er frá 40-50 cm niður í ekki neitt og breiddin 1,50 m í mesta lagi.

Hættumat: Mikil hættu. Túngarðurinn er innan áhrifasvæðis framkvæmdarinnar.

Hættuorsök: Vegagerð.

Ártún 1896-66 (308-44)

Mí nr.	Safn nr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
1896-66	308-44		Vegur	Vegur	1940	362521	421585	214	5	Gott	Nei

Staðhættir: Vegurinn liggur fyrir vestan og norðvestan heimatúnið, Neðratún, fyrir neðan Vesturlandsveg. Vegurinn liggur frá vaðinu (1896-121) fyrir neðan brú á Ártúnsá í sveig upp að gamla Vesturlandsveginum (1896-94). Veginn gerði herinn fyrir neðan gamla þjóðvegin til að þurfa ekki að fara yfir brúna sem var mjó og handriðalaus (1896-103), en að sögn Krístrúnar sem bjó í Ártúni, misstu þeir oft farartæki þar niður vegna þess hve brúin var mjó. Vegurinn virðist hafa verið lagður þar sem gamli póstvegurinn (1896-90) var áður samkvæmt túnakorti 1916 (Kjósarvegurinn).

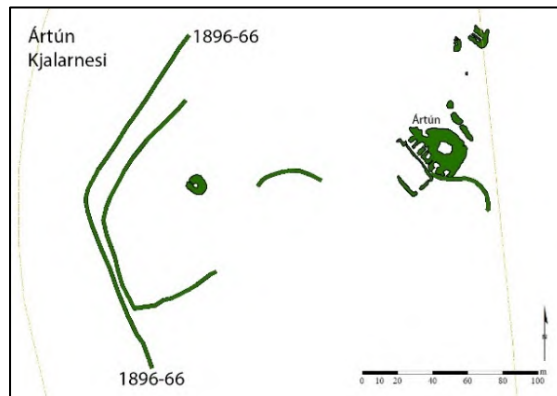
Lýsing: Breidd vegarins er 4,5-5 m og borið hefur verið í hann og grjóthlaðningar eru beggja vegna 30-50 cm.

Hættumat: Mikil hættu. Er innan áhrifasvæðis framkvæmdarinnar.

Hættuorsök: Vegagerð.

Mynd 83. Vegarslóði (1896-66) sem liggur með Neðratúni, horft í norður.

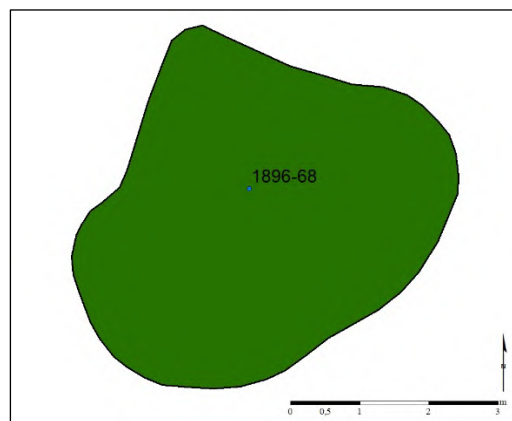
Mynd 84. Teikning af vegi (1896-66) ásamt öðrum greinanlegum minjum í heimatúni Ártúns eftir uppmælingu.

Ártún 1896- 68 (308-64)

Mí nr.	Safn nr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
1896-68	308-64		Herminjar	Steypa	1940	362657	422050	6	6	Slæmt	Nei

Mynd 85. Leifar eftir herinn (1896-68) ofan við gamla Vesturlandsveginn.

Mynd 86. Teikning af ummáli leifa (1896-68) eftir herinn eftir uppmælingu.

Staðhættir: Um 10-15 m ofan við gamla Vesturlandsveginn þar sem hann sveigir upp að Tíðarskarði og um 173 m norður af afleggjara við Dalsmynni eru leifar eftir herinn.

Lýsing: Steypubrot sem eru 30-70 cm til 1 m hrönglað upp í hrúgu á hringlaga 5 x 6 m svæði, ekki sést hvað þetta hefur verið. Mosa og grasi vaxið.

Hættumat: Mikil hætta. Leifarnar eru innan áhrifasvæðis framkvæmdarinnar.

Hættuorsök: Vegagerð.

Ártún 1896- 69 (308-1)

Mí nr.	Safn nr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
1896-69	308-1		Bústaður	Tóft	1570-1955	362717	421618	35	25	Gott	Nei

Staðhættir: Á bökkum Ártúnsár norðanmegin, austan og þétt við Vesturlandsveginn er bæjahóll Ártúns með tóftum síðasta torfbæjarins. Einstök minjaheild.

Lýsing: Á bæjarhóllum standa tóftir síðustu bæjarhúsanna úr torfi og grjóti. Veggir með greinilegum hleðslum allt að 1.80 m á hæð innst við bæjarhólinn. Krístrún Ósk Kalmansdóttir, ein af síðustu íbúum í Ártúni, greindi frá því hvaða hlutverk húsin höfðu síðast. Bæjarhúsaröðin liggur í norðvestur-

suðaustur og snýr mót suðvestri. Nyrst á hlaðinu er skemma (308-3), sunnan við baðstofa (308-4), þá bæjargöng (308-5) og hlóðældhús (308-6) innaf þeim, sunnan við göngin var búr (308-7) sem var innangengt frá þeim, þá fjós (308-8) og síðan hænsnahús (308-9). Bakatil er tvær tóftir, niðurgrafin hlaða (308-10) sunnan megin og hesthús (308-11) norðan megin. Fyrir framan er kálgarður (308-12) og við norðurenda hans lítil tóft (308-13).

Hættumat: Mikil hætta. Bæjarhóllinn er allur inn á áhrifasvæði framkvæmdarinnar.

Hættuorsök: Vegagerð.

Mynd 87. Tóftir Ártúns á bæjarhólnum, horft í norðaustur.

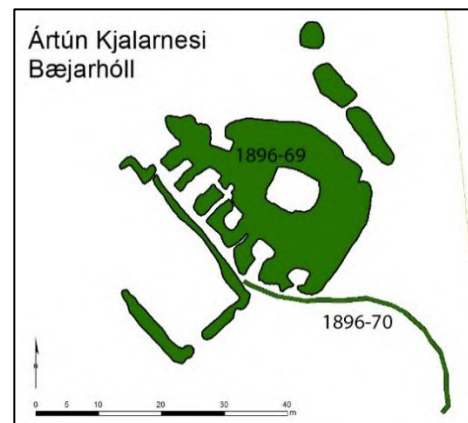
Mynd 88. Teikning af bæjarhól Ártúns (1896-69) eftir uppmælingu.

Ártún 1896-70 (308-29)

Mí nr.	Safn nr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
1896-70	308-29		Traðir	Gata	1900-1955	362735	421596	40	2	Gott	Nei

Mynd 89. Bæjarhóll Ártúns, traðir (1896-70) liggja frá Ártúnsá upp að bæjarhlaðinu.

Mynd 90. Teikning af bæjarhól Ártúns og tröðum (1896-70) austan við bæinn.

Staðhættir: Tröð sem liggur frá hlaðinu í Ártúni í sveig niður að Ártúnsá. Krístrún Ósk Kalmansdóttir sagði að í hennar tíð hefði tröðin suðaustanmegin eingöngu verið notað til að sækja vatn í ána en aðkoma að bænum hefði verið um tröðina norðan við bæinn. Traðirnar eru á túnakorti frá árinu 1916.

Lýsing: Tröðin er grasvaxinn um 40 m á lengd og er greinilegri nær ánni.

Hættumat: Mikil hætta. Er innan áhrifasvæðis framkvæmdarinnar.

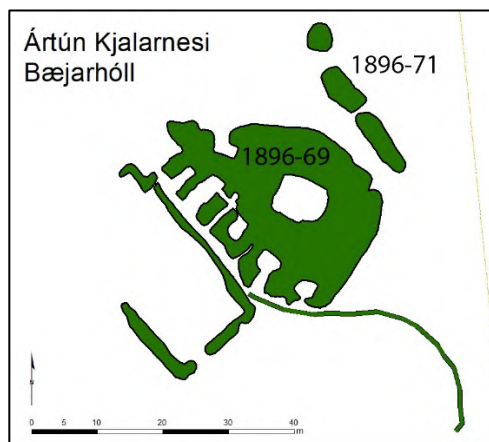
Hættuorsök: Vegagerð.

Ártún 1896-71 (308-14)

Mí nr.	Safn nr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
1896-71	308-14		Garður	Garðlag	1900-1955	362741	421619	16	3	Sæmilegt	Nei

Mynd 91. Garður (1896-71) norðaustan í bæjarhól Ártúns, horft í suður.

Mynd 92. Teikning af garðlagi (1896-71) eftir uppmælingu.

Staðhættir: Fast ofan við bæjarhólinn í Ártúni norðaustan við er garðlag sem liggur í norðvestur-suðaustur. Hugsanlega sami garður og sést á túnakorti.

Lýsing: Garðlagið er grasivaxið og engar hleðslur sjáanlegar, það er 3 m á breidd og 16 m á lengd. Rofnar á tveimur stöðum.

Hættumat: Mikil hætta. Er innan áhrifasvæðis framkvæmdarinnar.

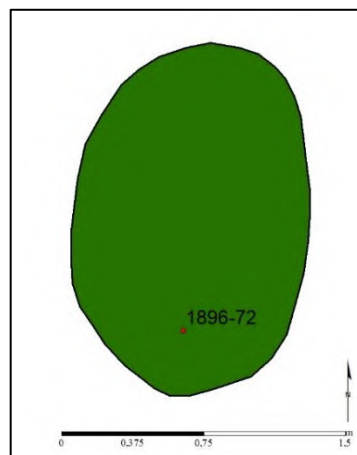
Hættuorsök: Vegagerð.

Ártún 1896-72 (308-56)

Mí nr.	Safn nr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
1896-72	308-56		Brunnur	Hola	1900-1955	362739	421658	1,8	1	Ómetið	Nei

Mynd 93. Hola (1896-73) á milli bæjarhóls og fjárhúss, horft í suðvestur.

Mynd 94. Teikning af ummáli holu (1896-73) eftir uppmælingu.

Staðhættir: Hola um 40 m norðaustur af bæjarhólnum (1896-69) og um 20 m suðvestur af fjárhúsi (1896-74).

Lýsing: Holan er grasi vaxin, ógreinileg allt að metri á dýpt.

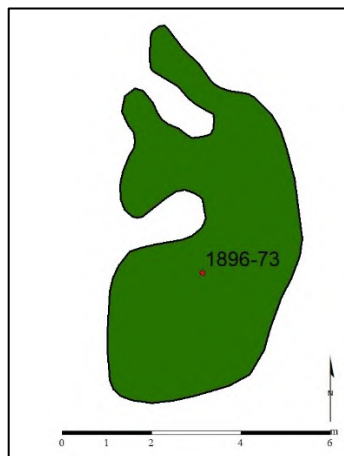
Hættumat: Mikil hætta. Er innan áhrifasvæðis framkvæmdarinnar. **Hættuorsök:** Vegagerð.

Ártún 1896-73 (308-55)

Mí nr.	Safn nr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
1896-73	308-55		Útihús	Rúst	1850-1915	362733	421674	8,5	4	Slæmt	Nei

Mynd 95. Rúst (1896-73) vestan við fjárhús (1896-74)

Mynd 96. Teikning af rúst (1896-73) eftir uppmælingu.

Staðhættir: Um 5 m vestur af fjárhúsi (1896-74) er ógreinileg jarðlæg tóft.

Lýsing: Grasivaxin jarðlæg tóft sem liggur í norður, suður. Með tveimur hólfum sem opnast í vestur.

Hættumat: Mikil hætta. Er innan áhrifasvæðis framkvæmdarinnar.

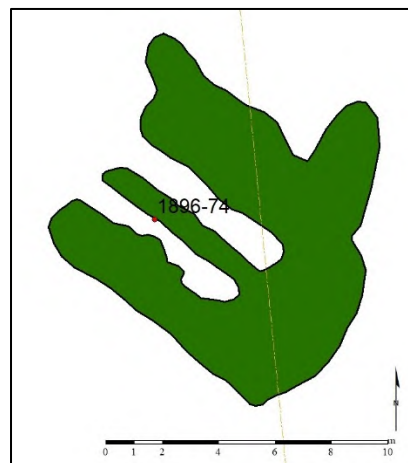
Hættuorsök: Vegagerð.

Ártún 1896-74 (308-15)

Mí nr.	Safn nr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
1896-74	308-15		Fjárhús	Tóft	1900-1955	362748	421677	12	7	Gott	Nei

Mynd 97. Fjárhústóft (1896-74), horft í suðaustur.

Mynd 98. Teikning af fjárhústóft (1896-74) eftir uppmælingu.

Staðhættir: Fjárhústóftin stendur upp á lítilli hæð um 65 m norðaustur frá bæjarhól Ártúns. Fjárhúsið er merkt inn á túnakort frá 1916. Krístrún Ósk Kalmansdóttir sagði húsið hafa rúmað fimmtíu kindur en man ekki eftir heygardi við fjárhúsið og sagði að allt hey hefði verið borið frá hlöðunni á bæjarhólnum.

Lýsing: Tóftin er ofarlega í túninu og snýr í norðvestur- suðaustur. Tóftin er opin í norðvestur og eftir miðju hennar er greinileg grjóthleðsla. Austan megin upp við og samsíða fjárhúsinu er veggur 1 m á breidd og 90 cm á hæð, gæti verið leifar af heygarði. Í framhaldi af gafli fjárhússins sunnanmegin er gafi 90 cm á hæð og lækkar niður í 40 cm. Innanmál er 3 x 8 m og utanmál tóftanna er 12 x 7 m. Tóftin er heilleg, grjóthlaðin og grasivaxin.

Hættumat: Mikil hætta. Er innan áhrifasvæðis framkvæmdarinnar.

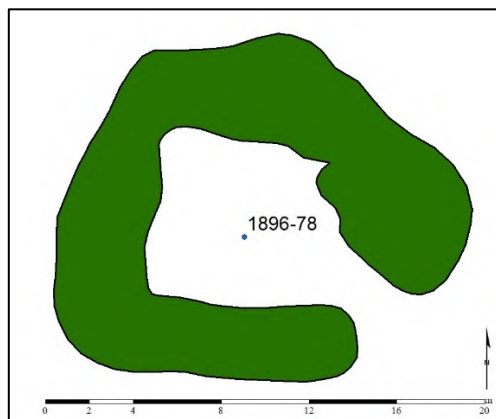
Hættuorsök: Vegagerð.

Ártún 1896-78 (308-24)

Mí nr.	Safn nr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
1896-78	308-24		Herminjar	Niðurgröftur	1940	362753	421788	17,5	18	Gott	Nei

Mynd 99. Bysustæði (1896-78), horft í norðvestur.

Mynd 100. Teikning af bysustæði (1896-78) eftir uppmælingu.

Staðhættir: Norður af bæjarhól Ártúns, um 170 m frá, er niðurgrafið hringlaga svæði. Krístrún Ósk Kalmansdóttir sagði að þarna hefði herinn verið með stöð fyrir loftvarnarbyssur.

Lýsing: Svæðið er við klöpp að vestanverðu, að mestu grasivaxið. Niðurgröfturinn er mestur um 1,40 m sem hefur verið rutt upp í kring.

Hættumat: Mikil hætta.

Hættuorsök: Vegagerð.

Ártún 1896-83 (308-61)

Mí nr.	Safn nr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
1896-83	308-61		Herminjar	Rutt svæði	1940	362707	421833	14	9	Sæmilegt	Nei

Staðhættir: Á nokkuð grónum mel um 200 m norður af bæjarstæði Ártúns og 50 m austur af miðlínu núverandi Vesturlandsvegur.

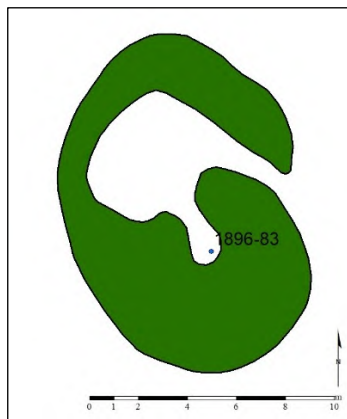
Lýsing: Hringlaga svæðið sem rutt hefur verið upp til hliðanna er um 5 x 5 m hefur sennilega verið stæði fyrir loftvarnarbyssu.

Hættumat: Mikil hætta. Er innan áhrifasvæðis framkvæmdarinnar.

Hættuorsök: Vegagerð.

Mynd 101. Byssustæði (1896-83), horft í vestur.

Mynd 102. Teikning af byssustæði (1896-83) eftir uppmælingu.

Ártún 1896-84 (308-22)

Mí nr.	Safn nr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
1896-84	308-22		Herminjar	Hóll	1940	362714	422001	13	12	Gott	Nei

Mynd 103. Ummerki eftir herinn (1896-84), horft í norður.

Mynd 104. Teikning af ummerkjum eftir herinn (1896-84) eftir uppmælingu.

Staðhættir: Norður af bæjarhól Ártúns um 370 m frá honum og um 140 m frá brú (1896-85) yfir lækinn á gamla Vesturlandsvegnum.

Lýsing: Malarhóll sem rutt hefur verið upp við gamlan lækjarfarveg. Efst á hólnum eru leifar af steinsteyptum fleti og á honum er áletrunin 14.1. Röraflækja úr járni liggur utan í hólnum. Hann er að öllum líkindum leifar eftir einhverskonar mannvirki hersins.

Hættumat: Mikil hætta. Við áhrifasvæði framkvæmdarinnar.

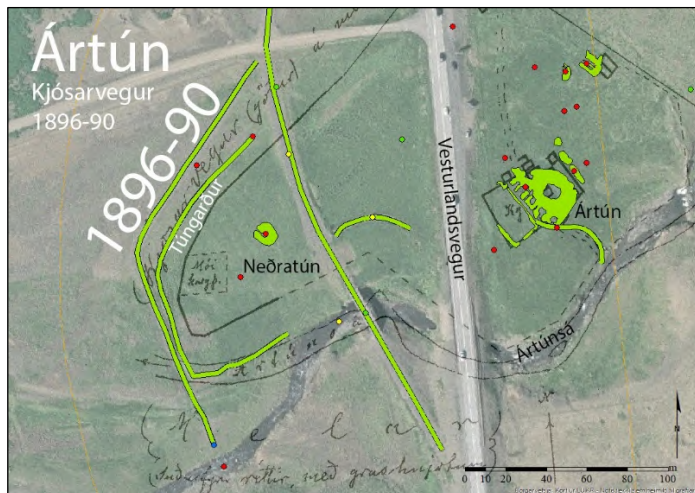
Hættuorsök: Vegagerð.

Ártún 1896-90 (308-43)

Mí nr.	Safn nr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
1896-90	308-43	Kjósarvegur	Slóð	Heimild	1900-1940	362560	421625			Ómetið	Já

Staðhættir: Fyrir neðan Vesturlandsveg var vegur sem lá meðfram heimatúninu, Neðratúni, í Ártúni og upp á melinn fyrir norðan, nefndur Kjósarvegur á túnakorti 1916. Leiðin er merkt inn á Herforingjaráðskort frá 1910 og var gamla póstleiðin.¹⁹¹ Herinn lagði síðar veg á sama stað (1896-66).

¹⁹¹ Herforingjaráðskort. Akranes, Generalstabens topografiske Afdeling Kjöbenhavn 1910.

Mynd 105. Gamli póstvegurinn, nefndur Kjósarvegur á túnakorti Artúns frá 1916 sem hér er strekkt yfir nýlega loftmynd.¹⁹²

Lýsing: Vegurinn er horfinn undir yngri framkvæmdir hersins.

Hættumat: Mikil hættu. Er innan áhrifasvæðis framkvæmdarinnar.

Hættuorsök: Vegagerð.

Ártún 1896-91 (308-42)

Mí nr.	Safn nr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
1896-91	308-42		Slóð	Heimild	1930-1955	362652	421641	150		Ómetið	Já

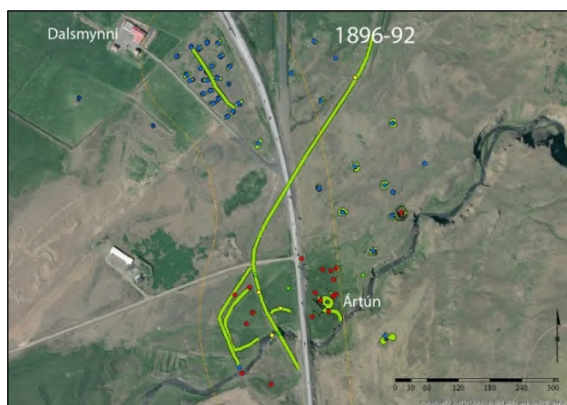
Staðhættir: Slóði sem lá frá bænum yfir túnið í norðvestur að Stöðinni sem var við veginn þegar farið var með mjólkina á Stöðina, brúsapallinn.

Lýsing: Horfinn.

Hættumat: Engin hættu.

Ártún 1896-92 (308-31)

Mí nr.	Safn nr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
1896-92	308-31	Vesturlandsvegur	Vegur	Vegur	1927-1974	362596	421634			Gott	Nei

Mynd 106. Gamli Vesturlandsvegurinn (1896-92) frá 1927-29 sem liggur í gegnum jörðina.¹⁹³

Staðhættir: Gamli Vesturlandsvegurinn (1896-92) sem lagður var á árunum 1927-29 liggur í gegnum jörðina frá Ártúnsá. Þverar neðri hluta gamla heimatúnsins, Neðratún, og liggur síðan upp Ártúnsmel og upp með Grafarási og þaðan áfram að Tíðarskarði.

Lýsing: Vegurinn er vel greinilegur nema þar sem núverandi Vesturlandsvegur var lagður yfir hann.

Hættumat: Mikil hættu.

Hættuorsök: Vegagerð.

¹⁹² LUKR. Milliflugsloftmynd 2005.

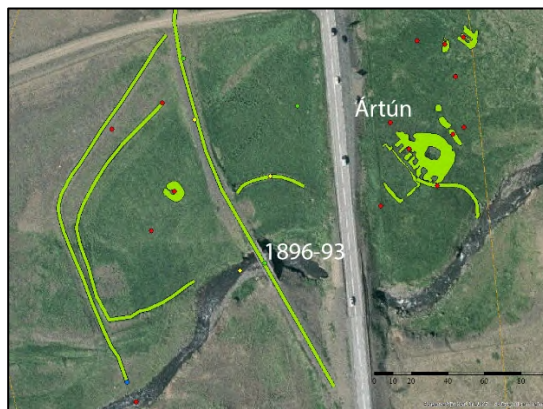
¹⁹³ LUKR. Milliflugsloftmynd 2005.

Ártún 1896-93 (308-52)

Mí nr.	Safn nr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
1896-93	308-52		Brú	Brú	1946-1979	362634	421555	23	5	Gott	Nei

Mynd 107. Brú (1896-93) yfir Ártúnsá frá 1946, horft í suðaustur.

Mynd 108. Kortið sýnir staðsetningu gömlu brúarinnar (1896-93) yfir Ártúnsá.

Staðhættir: Brú yfir Ártúnsá á gamla Vesturlandsveginum um 50 m fyrir neðan núverandi brú. Ártúnsá hefur verið brúuð nokkrum sinnum. Elsta heimild um brú kemur fram í Máldaga Saurbæjarkirkju 1220 (308-51). Árið 1927 var byggð brú sem var án handriðs aðeins neðar. Árið 1946 var þessi brú byggð undir stjórn Sigurðar Björnssonar brúarsmiðs. Brú á núverandi vegi var byggð á árunum 1979-1980.

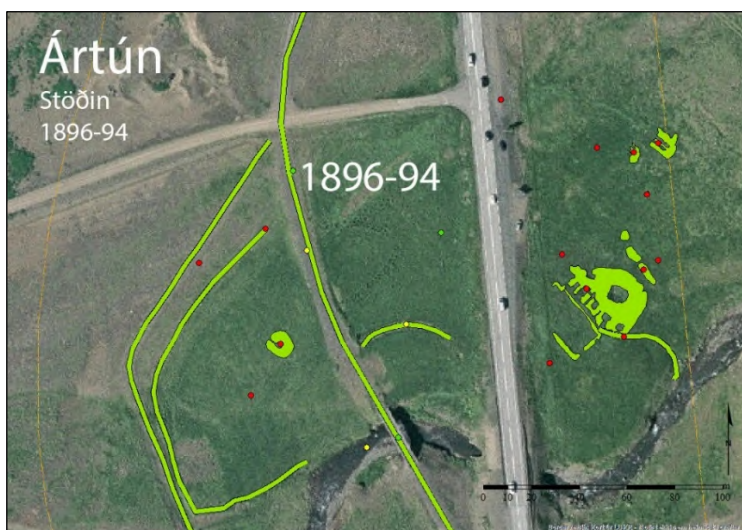
Lýsing: Brúin er steinsteypt með járnhandriðum í góðu ástandi.

Hættumat: Mikil hætta. Er innan áhrifasvæðis framkvæmdarinnar.

Hættuorsök: Vegagerð.

Ártún 1896-94 (308-41)

Mí nr.	Safn nr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
1896-94	308-41	Stöðin	Brúsapallur	Heimild	1930-1955	362590	421667			Ómetið	Já

Mynd 109. Kortið sýnir hvar „Stöðin“ (1896-94) var.

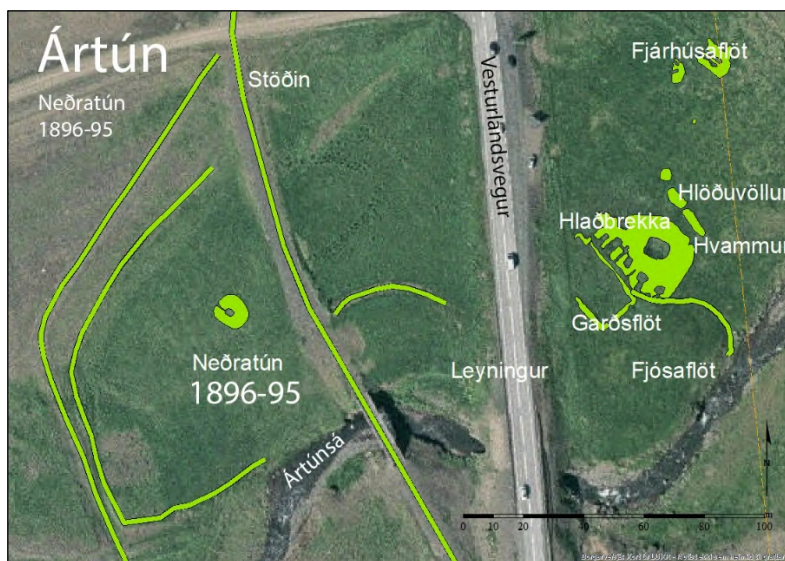
Staðhættir: Stöðin var við þjóðveginn um 150 m í norðvestur frá Ártúni. Þangað var farið með mjólk í veg fyrir mjólkurbíl frá bæði Ártúni og Bakka.

Lýsing: Horfin.

Hættumat: Engin hætta.

Ártún 1896-95 (308-34)

Mí nr.	Safn nr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
1896-95	308-34	Neðratún	Tún	Tún	1930-1955	362572	421573			Gott	Nei

Staðhættir: Neðratún er neðst í gamla heimatúninu fyrir neðan gamla Vesturlandsveginn. Túnið afmarkast af túngarði (1896-65) sem liggur í sveig vestan og sunnan við. Í túninu er rúst af útihúsi (1896-64).

Lýsing: Túnið er vel gróið og nokkuð slétt.

Hættumat: Mikil hætta.

Hættuorsök: Vegagerð.

Mynd 110. Kortið sýnir staðsetningu Neðratúns (1896-95) og örnefni í heimatúni Ártúns.

Ártún 1896-96 (308-38)

Mí nr.	Safn nr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
1896-96	308-38		Traðir	Heimild	1900-1955	362704	421630	80	2	Slæmt	Já

Mynd 111. Traðir (1896-96) norðan við Ártún eru teiknaðar inná túnakort 1916.

Staðhættir: Á túnakorti eru traðirnar teiknaðar um 80 m í norður í heimatúninu framhá litla hesthúsinu (1896-97). Samkvæmt túnakortinu hafa þær legið fast við og samhliða núverandi Vesturlandsvegi og sennilega horfið við þær framkvæmdir. Krístrún Ósk Kalmansdóttir, sem bjó í Ártúni, sagði að þarna hefði verið aðkoma að bænum en ekki um traðirnar sem eru austan megin. Krístrún sagði frá Traðarhól sem var við traðirnar en hann var notaður af þeim sem áttu erfitt með að komast á bak. Traðirnar lögðust af þegar nýr vegur var lagður og myndaðist þá nýr slóði. Sennilega vegur (1896-63).

Lýsing: Horfinn vegna framkvæmda.

Hættumat: Engin hætta.

Ártún 1896-97 (308-37)

Mí nr.	Safn nr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
1896-97	308-37		Hesthús	Heimild	1900-1955	362665	421688	3	2	Ómetið	Já

Mynd 112. Hesthús (1896-97) vestan við heimreiðina, traðirnar að norðan.

Staðhættir: Hesthús var nyrst í gamla heimatúninu um 70 m frá hlaðvarpanum við skemmuna. Á túnakorti er húsið teiknað úr torfi og grjóti 3 x 2 m við heimreiðina. Krístrún Ósk Kalmansdóttir sagði það hafa verið lítið hesthús fyrir fjóra hesta og var helst notað fyrir ferðalanga.

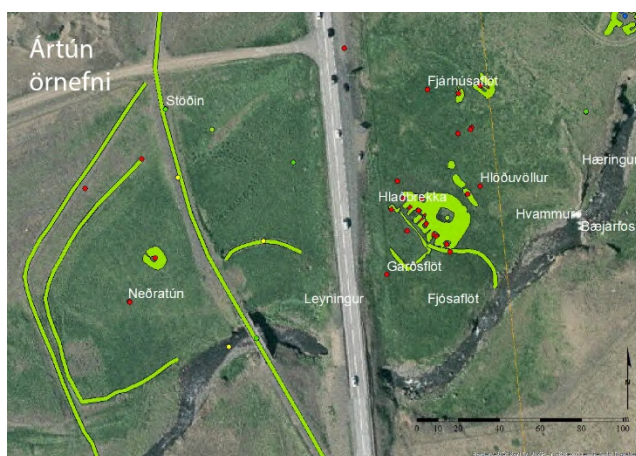
Lýsing: Ummerki um húsið hafa sennilega horfið við framkvæmdir við núverandi Vesturlandsveg.

Hættumat: Engin hætta.

Hættuorsök: Vegagerð.

Ártún 1896-98 (308-39)

Mí nr.	Safn nr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
1896-98	308-39	Hlöðuvöllur	Tún	Tún	1930-1955	362740	421633			Sæmilegt	Nei

Mynd 113. Hlöðuvöllur (1896-98). Kortið sýnir örnefni og fornleifar í heimatúni Ártúns.

Staðhættir: Hlöðuvöllur er tún norðaustan við hlöðuna á bæjarhólnum.

Lýsing: Grösug flöt.

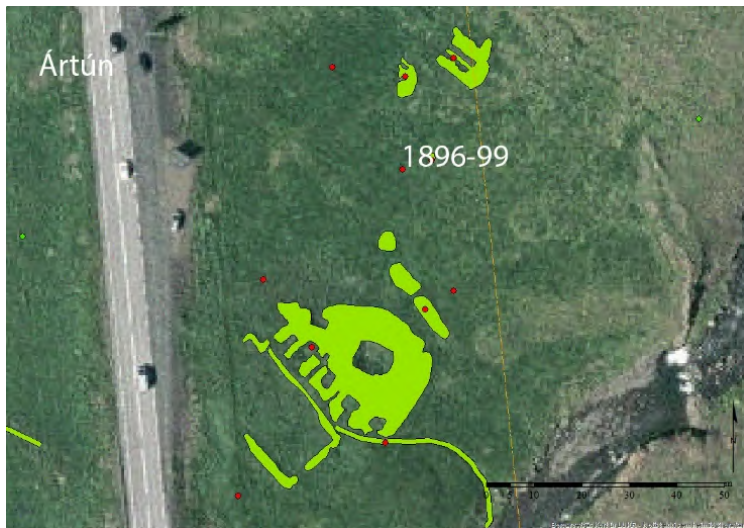
Hættumat: Mikil hætta.

Hættuorsök: Vegagerð.

Ártún 1896-99 (308-45)

Mí nr.	Safn nr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
1896-99	308-45		Slóð	Heimild	1930-1955	362738	421657			Ómetið	Já

Staðhættir: Slóði sem lá frá hlöðunni á bæjarhólnum að fjárhúsi sem var 65 m frá í norðaustur (308-15). Farið var með hey í fjárhúsið eftir þessum slóða.

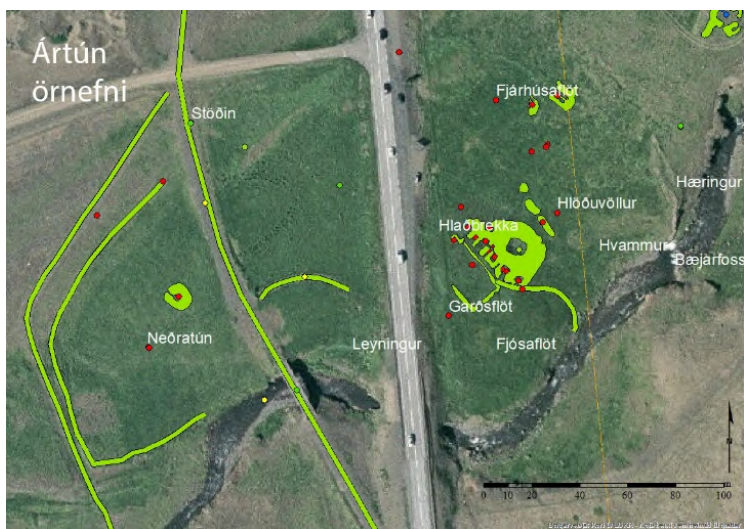

Lýsing: Horfinn í gróður.
Hættumat: Engin hætta.

Mynd 114. Slóði (1896-99) sem lá frá bæjarhól að fjárhúsi.

Ártún 1896-100 (308-48)

Mí nr.	Safn nr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
1896-100	308-48	Fjárhúsflöt	Tún	Tún	1930-1955	362717	421676			Sæmilegt	Nei

Staðhættir: Fjárhúsflöt er í gamla heimatúninu fyrir vestan fjárhúsið (1896-74) sem er 65 m norðaustur af bæjarhólnum.

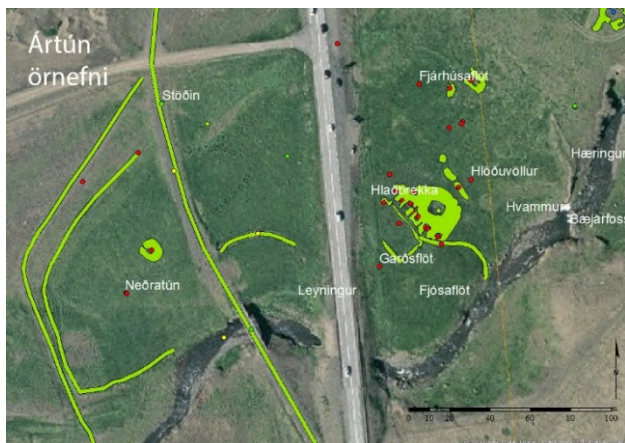
Lýsing: Grösugt svæði.
Hættumat: Mikil hætta.
Hættuorsök: Vegagerð.

Mynd 115. Fjárhúsflöt (1896-100). Kortið sýnir örnefni í heimatúni.

Ártún 1896-101 (308-49)

Mí nr.	Safn nr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
1896-101	308-49	Garðsflöt	Tún	Heimild	1930-1955	362671	421589			Ómetið	Já

Staðhættir: Garðsflöt var tún fyrir framan kartöflugarðinn (308-12) í Ártúni þar sem núverandi Vesturlandsvegur liggur.

Lýsing: Horfin.
Hættumat: Engin hætta.

Mynd 116. Garðsflöt (1896-101). Kortið sýnir örnefni og fornleifar í heimatúni.

Ártún 1896-103 (308-65)

Mí nr.	Safn nr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
1896-103	308-65		Brú	Heimild	1927-1946	362621	421551			Ómetið	Já

Mynd 117. Brýr á Ártúnsá árið 1948. Sú handriðalausa frá 1927 (1896-65) og hin frá 1946 (1896-52).¹⁹⁴

Mynd 118. Brú yfir Ártúnsá (1896-65). Brúin var fyrir neðan brúnna frá 1946 (1896-52).

Staðhættir: Brú yfir Ártúnsá. Var steipt án handriða 1927. Hefur sennilega verið rifin þegar ný brú var smíðuð 1946 (1896-52). Brúin sést á ljósmynd sem Geir Gunnar Geirsson Zoëga tók 1948. (Sarpur GZ2-27-d23)

Lýsing: Brúin er horfin.

Hættumat: Enginn hætta.

4.10 Saurbær 125746-309

4.10.1 Saurbær, saga, minjar og örnefni

Saurbær á Kjalarnesi er fornt höfuðból og kirkjustaður á sjávarbakka sunnan Hvalfjarðar. Þar hefur verið kirkja frá því um 1200 sem hefur átt margt góðra gripa í gegnum tíðina. Árið 1856 var byggð þar timburkirkja sem var svipuð Brautarholtskirkju sem reist var 1857 og var yfirmsiður beggja Eyjólfur Þorvarðarson snikkari á Bakka. Kirkjan sá fuk af grunninum 14. nóvember 1902 nálægt miðnætti og fór yfir sig heila veltu. Tveimur árum síðar 1904 var vígð ný steinsteypt kirkja sem Eyjólfur Runólfsson kirkjueigandi í Saurbæ lét reisa og er nú ein af friðuðum kirkjum í

¹⁹⁴ Þjms. GZ2-27-d23. Ljósmyndari Geir Gunnar Geirsson Zoëga

Kjalarnesprófastdæmi.¹⁹⁵ Eyjólfur Runólfsson var þekktur fyrir lækningar sem hómópati og ljósfaðir og tók á móti um 600 börnum á Kjalarnesi og í Kjós.¹⁹⁶

Í Saurbæ hafa búið nafntogaðir menn og talið er að snemma á 13. öld hafi Árni „óreiða“ Magnússon skáld og goðorðsmaður búið þar. Árni, sem nefndur er í Sturlungu, var giftur Hallberu dóttur Snorra Sturlusonar og fékk með henni Brautarholt og mikið annað fé. Árni skildi síðar við Hallberu og keypti þá Saurbæ á Kjalarnesi og bjó þar.¹⁹⁷

Enskir sjóræningjar eru sagðir hafa komið að Saurbæ árið 1424 og látið ófriðlega, réðust inni kirkjuna og handtóku umboðsmann Dana, sem hafði leitað þar hælis, og rændu meðal annars vopnum og hestum.¹⁹⁸

Sigurður lögmaður Björnsson (1643-1723) bjó í Saurbæ frá 1687 til æviloka 1723. Hann var fyrst landskrifari í sjö ár síðan lögmaður sunnan og austan frá 1677 til 1705 og sýslumaður Kjósarsýslu, fékk veitingabréf fyrir henni 1683.¹⁹⁹ Sigurður er talinn hafa verið fyrirmynd Halldórs Laxness að Eydalín lögmanni í Íslandsklukkunni. Í hans tíð eignaðist kirkjan merka gripi þar á meðal altariskertastjaka, hurðarhring og kirkjuklukkur.²⁰⁰ Í manntali 1703 er jörðin nefnd Stóri Saurbær og 30 manneskjur skráðar þar.

Úr landi jarðarinnar voru byggðar jarðirnar Ártún og Hjarðarnes, afbýlið Litli- Saurbær og hjáleigan Stekkjarkot. Jörðinni var síðan skipt upp á milli erfingja 1930 í tvær jarðir og nefnist vestari helmingurinn **Dalsmynni**.²⁰¹

Á stríðsárunum var herinn með töluverð umsvif í kringum Saurbæ og þegar herliðið fór eignaðist Ólafur í Saurbæ nokkuð af bröggum og öðru dóti á vægu verði.²⁰² Í Dalsmynni reisti hernámslið Breta herstöð, skálahverfi fyrir ofan túngarðinn vestan við núverandi vegarstæði, fallbyssuvígi fyrir neðan túnið ásamt því að reisa líka nokkra skála og vegartálma í Tíðaskarði. Herstöðin í Dalsmynni var kennd við Saurbæ „**Camp Saurbær**“. Bandaríkjaher tók síðan við af Bretum 26. janúar 1940 og þá settist 240 manna flokkur að í Dalsmynni og 30 í Tíðaskarði.²⁰³

Síðasti torfbærinn í Saurbæ, sem var að hluta til úr timbri, var reistur 1896 og stóð þar til hann brann árið 1966 en þá hafði ekki verið búið í honum í fjögur ár.²⁰⁴ Þegar túnakort frá 1916 var strekkt yfir nýlega loftmynd má sjá að bærinn var norðan við kirkjuna og lá bæjarhúsaröðin í austur, vestur. Þar er nú afgirtur skruðgarður á lágum hól og sennilega eru leifar bæjarhúsa þar undir sverði. Núverandi íbúðarhús er um 20 metrum norðaustan við kirkjuna og þar var áður skemma og smiðja samkvæmt túnakortinu.²⁰⁵

Kirkju í Saurbæ er fyrst getið um 1200 í kirknaskrá Páls biskups.²⁰⁶ Elsti máldagi Saurbæjarkirkju, sem Magnús biskup Gissurarson setti, er talinn vera frá því um 1220. Þá átti kirkjan margt góðra gripa þar á meðal tvo glerglugga, til kirkjunnar lágu „X. hundruð þriggja alna aura“ í heimajörðinni og þar skyldi vera prestur og messa alla löghelga daga. Í máldaganum er í fyrsta skipti kveðið á um að brú skyldi halda á Blikdalsá sem átti að geta borið meðalmann með hálfa vætt á baki sér í logni.²⁰⁷ Í máldaga Mariúkirkjunnar í Mýdal (Miðdal) frá haustinu 1269 er kveðið á um þjónustu prests frá Saurbæ.²⁰⁸ Þá kemur fram í bréfi Runólfs ábóta í Viðey um 1270 að hann telur að kirkjan í Saurbæ

¹⁹⁵ Guðmundur L. Hafsteinsson, 2008, bls. 276.

¹⁹⁶ Halldór Jónsson, 1953, bls. 118-110.

¹⁹⁷ Íslenzkt fornbréfasafn, I. b., bls. 494.

¹⁹⁸ Þorsteinn Jónsson, 1998, bls. 97.

¹⁹⁹ Jón Sigurðsson, 1856, bls. 110, 139-140. Íslenzkt fornbréfasafn, III., bls. 215.

²⁰⁰ Gunnar Kristjánsson, 2008, bls. 285.

²⁰¹ Þorsteinn Jónsson, 1998, bls. 97.

²⁰² Halldór Jónsson, 1953, bls. 118. Friðþór Eydal, 1997, bls. 270.

²⁰³ Friðþór Eydal, 1997, bls. 38, 270.

²⁰⁴ Halldór Jónsson, 1953, bls. 116.

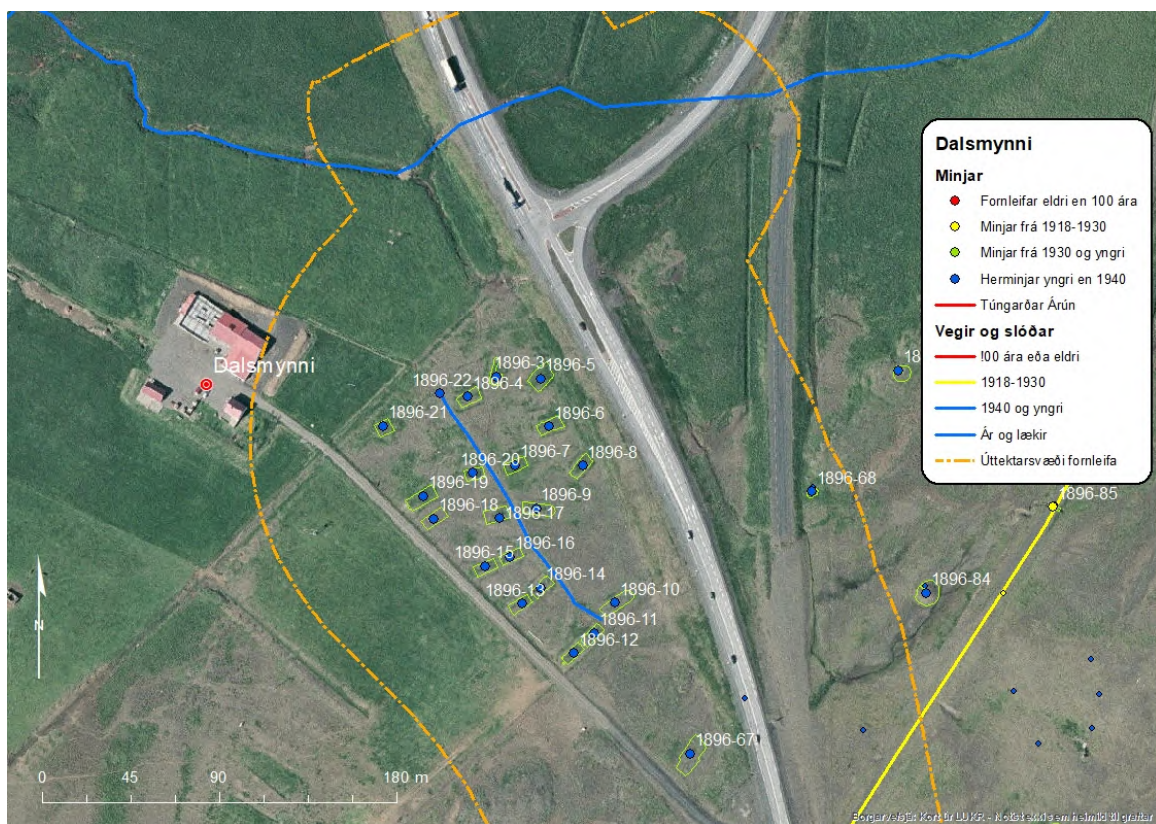
²⁰⁵ Saurbær með Stekkjakoti 1916, túnakort. V. G. LUKR.

²⁰⁶ Íslenzkt fornbréfasafn, XII. b., bls. 9.

²⁰⁷ Íslenzkt fornbréfasafn, I. b., bls. 401-402.

²⁰⁸ Íslenzkt fornbréfasafn, II. b., bls. 64.

eigi hluta í hvalreka á milli Valagnúpa og Esjubergs.²⁰⁹ Saurbær kemur fyrir í Kjalnesingasögu sem talin er rituð um 1300, þar sem segir frá því þegar Helgasynir bjólu, Þorgrímur og Arngrímur, skipta með sér föðurarfi og Arngrímur reisti bæ við Hvalfjörð sem hann nefndi Saurbæ.²¹⁰ Í máldaga Eyrarkirkju í Kjós sem er talinn vera frá 1315 eru Saurbæjarkirkju lagðar til 12 ær.²¹¹ Máldagi Nesjasýslu í Hítardalsbók frá 1367 greinir frá því að Péturskirkjan í Saurbæ á Kjalarnesi eigi tíu kýr, fimmtán ær og griðung.²¹² Það er í fyrsta skipti sem verndardýrlings er getið og telur Jón Þ. Þór að Pétri, sem var verndardýrlingur sæfarenda, hafi verið helguð kirkjan vegna vaxandi gengis sjávarútvegs á þessum tíma.²¹³ Samkvæmt máldaga kirkjunnar frá 1379 sem Oddgeir biskup Þorsteinsson setti átti hún 30 hundruð í heimajörðinni og þar er einnig að finna ákvæðið um að brú skyldi halda á Blikdalsá á milli fjalls og fjöru.²¹⁴ Kirkjan átti enn 30 hundruð í heimajörðinni samkvæmt máldaga frá 1397 og meðal eigna er talinn upp glergluggi en þeir höfðu verið tveir 1220. Ákvæði um brú á Blikdalsá er þar líka og hvernig skuli fjármagna viðhald á henni.²¹⁵ Í máldaga kirkjunnar frá 1477 kemur fram að hún eigi 30 hundruð í heimajörð og jörðina Hjarðarnes auk annars.²¹⁶ Árið 1503 var skrifað kaupbréf í Saurbæ fyrir Ölvisholt og árið 1507 var kveðinn upp dómur þar.²¹⁷ Árið 1508 er Saurbæjar getið í kaupmálabréfum.²¹⁸

Mynd 119. Staðsetning fornleifa í landi Saurbæjar við Dalsmynni.²¹⁹

²⁰⁹ Íslenskt fornbréfasafn, bls. 80.

²¹⁰ Íslensk fornrit, XIV. b., Kjalnesingasaga, bls. 6.

²¹¹ Íslenskt fornbréfasafn, II. b., bls. 404.

²¹² Íslenskt fornbréfasafn, III. b., bls. 219.

²¹³ Jón Þ. Þór, 2000, bls. 40-45.

²¹⁴ Íslenskt fornbréfasafn, IX. b., bls. 17.

²¹⁵ Íslenskt fornbréfasafn, IV. b., bls. 115.

²¹⁶ Íslenskt fornbréfasafn, VI. b., bls. 123.

²¹⁷ Íslenskt fornbréfasafn, VII. b., bls. 635. VIII, bls. 150.

²¹⁸ Íslenskt fornbréfasafn, VIII. b., bls. 207-208. Bls. 231.

²¹⁹ LUKR. Milliflugsmýnd 2005.

Saurbæjarsókn kemur fram í bréfi frá árinu 1517 þegar Erlendur Jónson gerir próventusamning við Ögmund ábóta í Viðey og síðar.²²⁰ Í festingabréfi frá árinu 1561 kemur fram að Halldór Ormsson gefi Þórdísi Eyjólfsdóttur tuttugu hundruð í Saurbæ.²²¹ Þá kemur bæjarnafnið fyrir 1569 á minnismiða Vigfúsar Jónssonar sýslumanns í Kjalarnesþingi.²²² Þegar máldagi kirkjunnar var gerður 1575 átti hún 30 hundruð í heimalandi og jarðirnar Ártún og Hjarðarnes en ekki var getið um að halda skyldi brú á Blikdalsá.²²³

Saurbær var í einkaeign árin 1686 og 1695 metinn á 60 hundruð.²²⁴

Þegar Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns var gerð 1705 var kirkjan orðin annexía frá Brautarholtskirkju og Saurbær metinn á 60 hundruð með Ártúni og Hjarðarnesi. Eigandi var Sigurður Björnsson lögmaður og ábúandi á 50 hundruðum en annar ábúandi var á tíu hundruðum, Litla Saurbæ. Þá var hægt að fódra tólf kýr, einn eldishest og tvo sem vel var gefið, einn griðung, þrjátíu ær, tíu lömb og þrjá kálfa. Fjárupprekstur, hestagöngu og selstöðu hafði jörðin í sínu landi á Blikdal. Torfrista og stunga til húsabótar hjálpleg, mósukurður til eldiviðar nægur og til sölu ef vildi. Hvanna- og rótartekja voru litlar og nýta mátti sölvafjöru og fjörugrös. Hægt var að veiða sel og hafði svo verið gert en lítið var um hrognkelsi. Rekaþöngla og þang mátti brúka til eldiviðar og rekavon var nokkur. Heimræði var allt árið og gengu skip eigenda eftir hentugleikum en lending var brimsöm og gat brugðist. Selvegur þótti langur og erfiður og sumarhögum var hætt við skriðum. Sauðfé og hestum stóð ógn af sjávarflóðum á vetrum og af foruðum og dýjum. Stórviðrasamt og sjávangangur braut af túnnum. Þá var Litli Saurbær afbýli og Stekkjarkot/ Bjarg hjáleiga af jörðinni og dýrleiki þeirra talinn með heimajörðinni og tómtúsmaður var í heimajarðarhúsum sem stóðu á Litla Saurbæ.²²⁵

Saurbæjarkirkja var annexía frá Brautarholti 1748.²²⁶

Eigandi Saurbæjar seldi kaupmanni í Reykjavík rétt til vinnslu jarðefna á jörðum sem hann átti, Saurbæ, Hjarðarnesi, Ártúni og Bjargi (Stekkjarkoti).

Litli Saurbær var afbýli af heimajörðinni 1705 metinn á 10 hundruð en talinn með heimajörðinni. Kvaðir höfðu áður verið um mannlán allt árið annaðhvort heima eða frammi á Kjalarnesi en höfðu verið feldar niður vegna góðvilja en dagsláttur hafði stundum verið kallaður. Hægt var að fódra þrjár kýr, tuttugu ær og eitt unguneyti á partinum. Kostir og lestir voru þeir sömu og heimajarðarinnar nema heldur braut meira af túninu og lending var betri.²²⁷

Tómtúsmaður var í heimajarðarhúsum sem stóðu á Litla Saurbæ 1705 og greiddi hann 25 álnir í húsaleigu til landdrottins. Kvaðir voru á hann um skipsróður utan sláttar sem skyldi gjaldast með formennsku. Eldiviðartak var frítt og eigandi viðhélt húsinu. Tómtúsið hafði þá stundum verið byggt með grasnyt eða ekki og stundum fylgt Litla Saurbæ þegar meirihluti jarðarinnar var nytjaður.²²⁸

Innan úttektarsvæðisins við Dalsmynni, sem skráð er undir Saurbæ, eru leifar eftir 20 íbúðabragga sem tilheyrðu herskálahverfinu „Camp Saurbæ“. Í Dalsmynni er að finna helstu herminjarnar á Kjalarnesi, auk braggaleifanna eru tvær hringlaga steiptar undirstöður fyrir stórar loftvarnarbyssur um 400 m norðvestur af bænum sem notaðar voru til að verja Hvalfjörðinn á sínum tíma.

²²⁰ Íslenzkt fornbréfasafn, VIII. b., bls. 631. X, bls. 378. XIII, bls. 262.

²²¹ Íslenzkt fornbréfasafn, XIII. b., bls. 629.

²²² Íslenzkt fornbréfasafn, XV. b., bls. 341.

²²³ Íslenzkt fornbréfasafn, XV., bls. 634.

²²⁴ Björn Lárusson, 1967, bls. 133.

²²⁵ Jarðabók, Árna Magnússonar og Páls Vídalín III., bls. 374-376.

²²⁶ Lovsamling for Island, II. b., 1853, bls. 705.

²²⁷ Jarðabók, Árna Magnússonar og Páls Vídalíns, III. b., bls. 376.

²²⁸ Jarðabók, Árna Magnússonar og Páls Vídalíns, III. b., bls. 337.

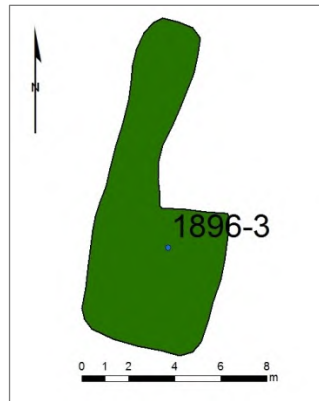
4.10.2 Fornleifaskrá Saurbæjar vegna breikkunar Vesturlandsvegjar

Saurbær 1896-3 (309-63)

Mí nr.	Safn nr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
1896-3	309-63	Camp Saurbær	Braggi	Steypa	1940	362499	422107	14	5,8	Sæmilegt	Nei

Mynd 120. Leifar af bragga (1896-3), horft í norðaustur.

Mynd 121. Teikning byggð á uppmælingu á umfangi leifa eftir bragga (1896-3).

Staðhættir: Austan við Dalsmynni, á milli Vesturlandsvegjar og heimtraðarinnar, í bitnum haga. Á þessu svæði reistu Bretar herskálahverfi „Camp Saurbær“ og eru um 20 sýnilegir að hluta þar nú. Bandaríkjaher tók síðan við af Bretum og settist þá 240 manna flokkur að í Dalsmynni og 30 í Tíðarskarði.²²⁹

Lýsing: Illa gróið svæði þar sem má finna nokkur steypubrot sem afmarka útlínur þessa húss.

Hættumat: Mikil hætta.

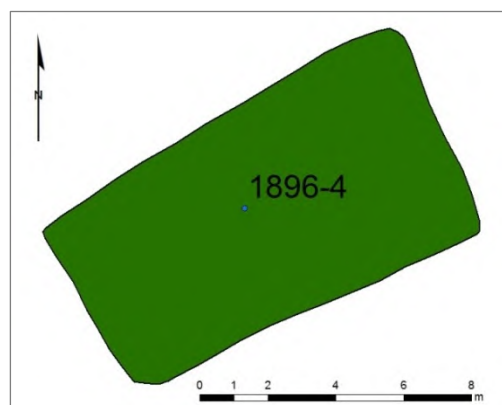
Hættuorsök: Vegagerð.

Saurbær 1896-4 (309-64)

Mí nr.	Safn nr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
1896-4	309-64	Camp Saurbær	Braggi	Steypa	1940	362482	422093	11,7	6	Sæmilegt	Að hluta

Mynd 122. Leifar af bragga (1896-4), horft í austur. Fjær sér í leifar eftir bragga (1896-5).

Mynd 123. Teikning byggð á uppmælingu á umfangi leifa eftir bragga (1896-4).

Staðhættir: Austan við Dalsmynni, á milli Vesturlandsvegjar og heimtraðarinnar, í bitnum haga. Á þessu svæði reistu Bretar herskálahverfi „Camp Saurbær“ og eru um 20 sýnilegir að hluta þar

²²⁹ Friðþór Eydal, 1997, bls. 38, 270.

nú. Bandaríkjaher tók síðan við af Bretum og settist þá 240 manna flokkur að í Dalsmynni og 30 í Tíðarskarði.²³⁰

Lýsing: Svæðið er gróið en einstaka steypubrot sem marka útlínur braggans.

Hættumat: Mikil hættu.

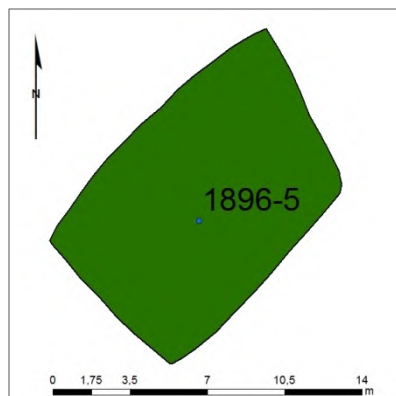
Hættuorsök: Vegagerð.

Saurbær 1896-5 (309-65)

Mí nr.	Safn nr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
1896-5	309-65	Camp Saurbær	Braggi	Steypa	1940	362518	422104	13,6	8,9	Sæmilegt	Að hluta

Mynd 124. Leifar af bragga (1896-5), horft í norðaustur.

Mynd 125. Teikning byggð á uppmælingu á umfangi leifa eftir bragga (1896-5).

Staðhættir: Austan við Dalsmynni, á milli Vesturlandsvegur og heimtraðarinnar, í bitnum haga. Á þessu svæði reistu Bretar herskálahverfi „Camp Saurbær“ og eru um 20 sýnilegir að hluta þar nú. Bandaríkjaher tók síðan við af Bretum og settist þá 240 manna flokkur að í Dalsmynni og 30 í Tíðarskarði.²³¹

Lýsing: Svæðið er gróið en einstaka steypubrot sem marka útlínur braggans.

Hættumat: Mikil hættu.

Hættuorsök: Vegagerð.

Saurbær 1896-6 (309-66)

Mí nr.	Safn nr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
1896-6	309-66	Camp Saurbær	Braggi	Steypa	1940	362524	422079	12,6	6	Sæmilegt	Að hluta

Staðhættir: Austan við Dalsmynni, á milli Vesturlandsvegur og heimtraðarinnar, í bitnum haga. Á þessu svæði reistu Bretar herskálahverfi „Camp Saurbær“ og eru um 20 sýnilegir að hluta þar nú. Bandaríkjaher tók síðan við af Bretum og settist þá 240 manna flokkur að í Dalsmynni og 30 í Tíðarskarði.²³²

Lýsing: Svæðið er gróið en einstaka steypubrot sem marka útlínur braggans.

Hættumat: Mikil hættu.

Hættuorsök: Vegagerð.

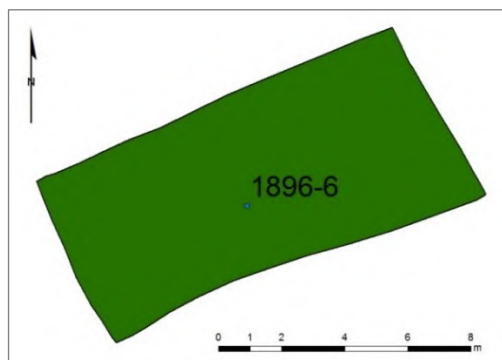
²³⁰ Friðþór Eydal, 1997, bls. 38, 270.

²³¹ Friðþór Eydal, 1997, bls. 38, 270.

²³² Friðþór Eydal, 1997, bls. 38, 270.

Mynd 126. Leifar af bragga (1896-6), horft í austur.

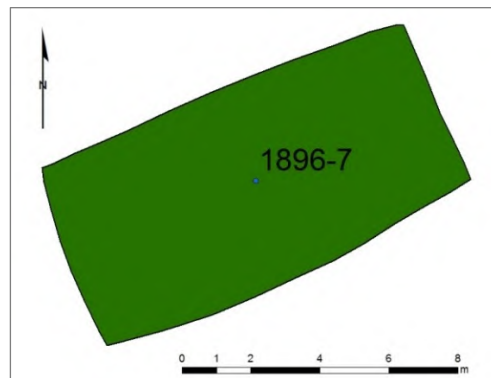
Mynd 127. Teikning byggð á uppmælingu á umfangi leifa eftir bragga (1896-6).

Saurbær 1896-7 (309-67)

Mí nr.	Safn nr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
1896-7	309-67	Camp Saurbær	Braggi	Steypa	1940	362503	422067	11,5	6	Sæmilegt	Að hluta

Mynd 128. Leifar af bragga (1896-7), horft í austur.

Mynd 129. Teikning byggð á uppmælingu á umfangi leifa eftir bragga (1896-7).

Staðhættir: Austan við Dalsmynni, á milli Vesturlandsvegur og heimtraðarinnar, í bitnum haga. Á þessu svæði reistu Bretar herskálahverfi „Camp Saurbær“ og eru um 20 sýnilegir að hluta þar nú. Bandaríkjaher tók síðan við af Bretum og settist þá 240 manna flokkur að í Dalsmynni og 30 í Tíðarskarði.²³³

Lýsing: Illa gróið svæði þar sem má finna nokkur steypubrot sem afmarka útlínur þessa húss, vesturveggur mjög skýr.

Hættumat: Mikil hætta.

Hættuorsök: Vegagerð.

Saurbær 1896-8 (309-68)

Mí nr.	Safn nr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
1896-8	309-68	Camp Saurbær	Braggi	Steypa	1940	362539	422061	13	6	Sæmilegt	Að hluta

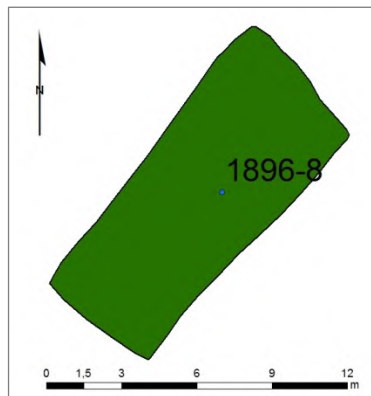
Staðhættir: Austan við Dalsmynni, á milli Vesturlandsvegur og heimtraðarinnar, í bitnum haga. Á þessu svæði reistu Bretar herskálahverfi „Camp Saurbær“ og eru um 20 sýnilegir að hluta þar

²³³ Friðþór Eydal, 1997, bls. 38, 270.

nú. Bandaríkjaher tók síðan við af Bretum og settist þá 240 manna flokkur að í Dalsmynni og 30 í Tíðarskarði.²³⁴

Mynd 130. Leifar af bragga (1896-8), horft í norðaustur.

Mynd 131. Teikning byggð á uppmælingu á umfangi leifa eftir bragga (1896-8).

Lýsing: Svæðið er gróið en einstaka steypubrot sem markar útlínur braggans.

Hættumat: Mikil hætta.

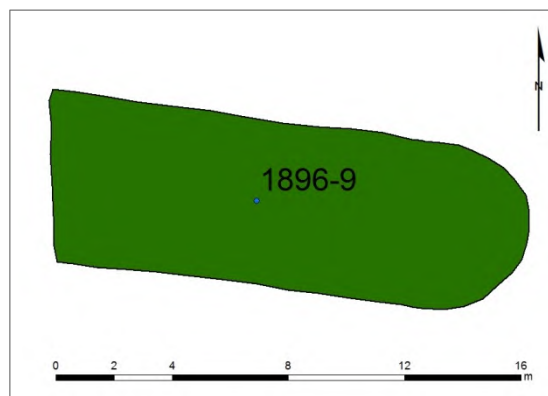
Hættuorsök: Vegagerð.

Saurbær 1896-9 (309-69)

Mí nr.	Safn nr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
1896-9	309-69	Camp Saurbær	Braggi	Steypa	1940	362516	422041	16,5	5,5	Sæmilegt	Að hluta

Mynd 132. Leifar af bragga (1896-9), horft í vestur.

Mynd 133. Teikning byggð á uppmælingu á umfangi leifa eftir bragga (1896-9).

Staðhættir: Austan við Dalmynni, á milli Vesturlandsvegur og heimtraðarinnar, í bitnum haga. Á þessu svæði reistu Bretar herskálahverfi „Camp Saurbær“ og eru um 20 sýnilegir að hluta þar nú. Bandaríkja her tók síðan við af Bretum og settist þá 240 manna flokkur að í Dalsmynni og 30 í Tíðarskarði.²³⁵

Lýsing: Svæðið er gróið en einstaka steypubrot sem markar útlínur braggans. Norðausturgafllinn hefur fallið í heilu lagi og má greina útlínur hans í sverðinum.

Hættumat: Mikil hætta.

Hættuorsök: Vegagerð.

²³⁴ Friðþór Eydal, 1997, bls. 38, 270.

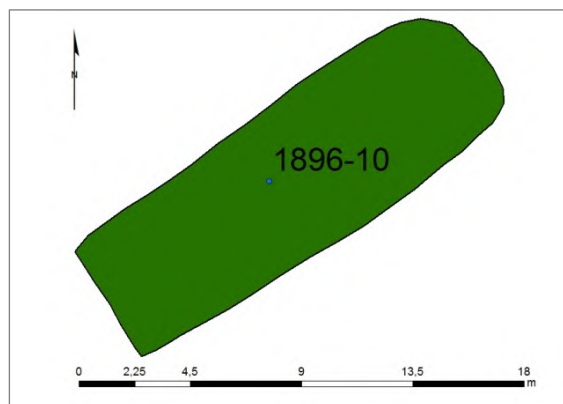
²³⁵ Friðþór Eydal, 1997, bls. 38, 270.

Saurbær 1896-10 (309-70)

Mí nr.	Safn nr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
1896-10	309-70	Camp Saurbær	Braggi	Steypa	1940	362559	421988	18,1	6,2	Sæmilegt	Að hluta

Mynd 134. Leifar af bragga (1896-10), horft í austur.

Mynd 135. Teikning byggð á uppmælingu á umfangi leifa eftir bragga (1896-10).

Staðhættir: Austan við Dalsmynni, á milli Vesturlandsvegur og heimtraðarinnar, í bitnum haga. Á þessu svæði reistu Bretar herskálahverfi „Camp Saurbær“ og eru um 20 sýnilegir að hluta þar nú. Bandaríkjaher tók síðan við af Bretum og settist þá 240 manna flokkur að í Dalsmynni og 30 í Tíðarskarði.²³⁶

Lýsing: Norðausturgafli liggur í grasinu og er hann úr holsteini. Svæðið er gróið en einstaka steypubrot sem markar útlínur braggans.

Hættumat: Mikil hætta.

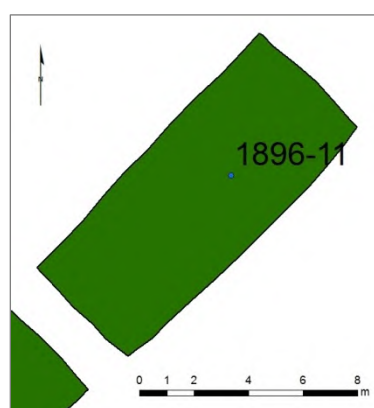
Hættuorsök: Vegagerð.

Saurbær 1896-11 (309-71)

Mí nr.	Safn nr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
1896-11	309-71	Camp Saurbær	Braggi	Steypa	1940	362548	421975	12,1	5,1	Sæmilegt	Að hluta

Mynd 136. Leifar af bragga (1896-11), horft í norðaustur.

Mynd 137. Teikning byggð á uppmælingu á umfangi leifa eftir bragga (1896-11).

Staðhættir: Austan við Dalsmynni, á milli Vesturlandsvegur og heimtraðarinnar, í bitnum haga. Á þessu svæði reistu Bretar herskálahverfi „Camp Saurbær“ og eru um 20 sýnilegir að hluta þar

²³⁶ Friðþór Eydal, 1997, bls. 38, 270.

nú. Bandaríkjaher tók síðan við af Bretum og settist þá 240 manna flokkur að í Dalsmynni og 30 í Tíðarskarði.²³⁷

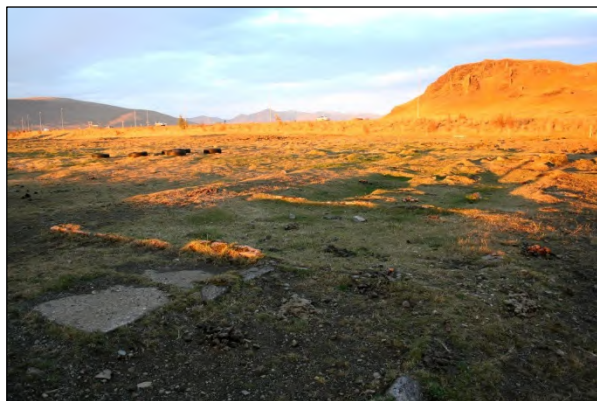
Lýsing: Svæðið er gróið og steypubrot marka útlínur braggans.

Hættumat: Mikil hætta.

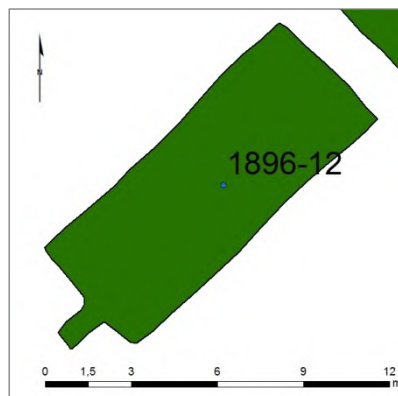
Hættuorsök: Vegagerð.

Saurbær 1896-12 (309-72)

Mí nr.	Safn nr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
1896-12	309-72	Camp Saurbær	Braggi	Steypa	1940	362536	421967	13,2	4,6	Sæmilegt	Að hluta

Mynd 138. Leifar af bragga (1896-12), horft í norður.

Mynd 139. Teikning byggð á uppmælingu á umfangi leifa eftir bragga (1896-12).

Staðhættir: Austan við Dalsmynni, á milli Vesturlandsvegur og heimtraðarinnar, í bitnum haga. Á þessu svæði reistu Bretar herskálahverfi „Camp Saurbær“ og eru um 20 sýnilegir að hluta þar nú. Bandaríkjaher tók síðan við af Bretum og settist þá 240 manna flokkur að í Dalsmynni og 30 í Tíðarskarði.²³⁸

Lýsing: Illa gróið svæði þar sem má finna nokkra steypuveggi sem afmarka útlínur þessa húss. Að vestan eru tvær hellur þar sem inngangur hefur verið, austurgaflinn hefur fallið út.

Hættumat: Mikil hætta.

Hættuorsök: Vegagerð.

Saurbær 1896-13 (309-73)

Mí nr.	Safn nr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
1896-13	309-73	Camp Saurbær	Braggi	Steypa	1940	362506	421990	11,3	5,3	Sæmilegt	Að hluta

Staðhættir: Austan við Dalsmynni, á milli Vesturlandsvegur og heimtraðarinnar, í bitnum haga. Á þessu svæði reistu Bretar herskálahverfi „Camp Saurbær“ og eru um 20 sýnilegir að hluta þar nú. Bandaríkjaher tók síðan við af Bretum og settist þá 240 manna flokkur að í Dalsmynni og 30 í Tíðarskarði.²³⁹

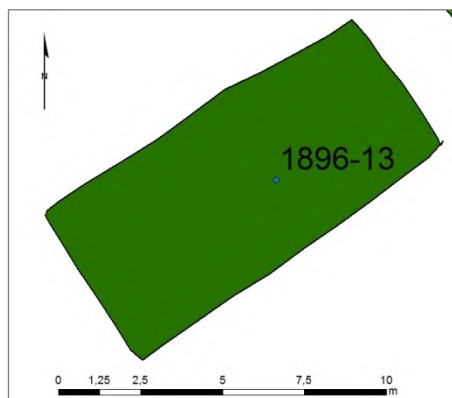
²³⁷ Friðþór Eydal, 1997, bls. 38, 270.

²³⁸ Friðþór Eydal, 1997, bls. 38, 270.

²³⁹ Friðþór Eydal, 1997, bls. 38, 270.

Mynd 140. Leifar af bragga (1896-13), horft í norðaustur.

Mynd 141. Teikning byggð á uppmælingu á umfangi leifa eftir bragga (1896-13).

Lýsing: Svæðið er gróið en einstaka steypubrot sem marka útlínur braggans.

Hættumat: Mikil hættu.

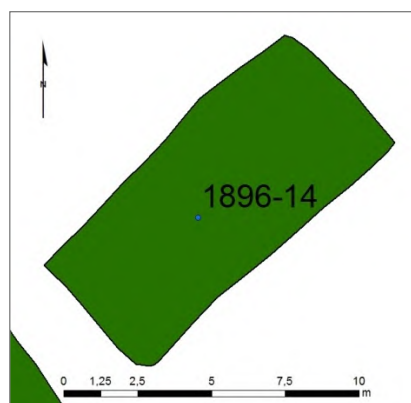
Hættuorsök: Vegagerð.

Saurbær 1896-14 (309-74)

Mí nr.	Safn nr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
1896-14	309-74	Camp Saurbær	Braggi	Steypa	1940	362519	422003	11,6	5,1	Sæmilegt	Að hluta

Mynd 142. Leifar af bragga (1896-14), horft í norðaustur.

Mynd 143. Teikning byggð á uppmælingu á umfangi leifa eftir bragga (1896-14).

Staðhættir: Austan við Dalsmynni, á milli Vesturlandsvegur og heimtraðarinnar, í bitnum haga. Á þessu svæði reistu Bretar herskálahverfi „Camp Saurbær“ og eru um 20 sýnilegir að hluta þar nú. Bandaríkjaher tók síðan við af Bretum og settist þá 240 manna flokkur að í Dalsmynni og 30 í Tíðarskarði.²⁴⁰

Lýsing: Illa gróið svæði þar sem má finna nokkur steypubrot sem afmarka útlínur þessa húss.

Hættumat: Mikil hættu.

Hættuorsök: Vegagerð.

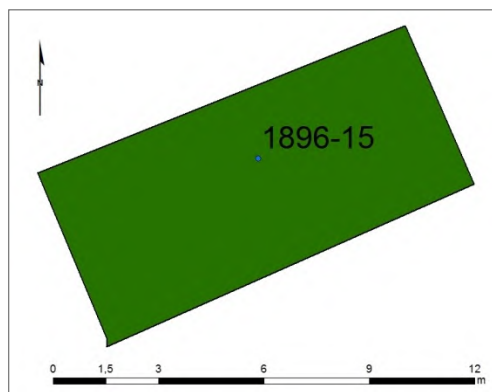
Saurbær 1896-15 (309-75)

Mí nr.	Safn nr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
1896-15	309-75	Camp Saurbær	Braggi	Steypa	1940	362489	422009	11,3	5,2	Sæmilegt	Að hluta

²⁴⁰ Friðþór Eydal, 1997, bls. 38, 270.

Mynd 144. Leifar af bragga (1896-15), horft í vestur.

Mynd 145. Teikning byggð á uppmælingu á umfangi leifa eftir bragga (1896-15).

Staðhættir: Austan við Dalsmynni, á milli Vesturlandsvegur og heimtraðarinnar, í bitnum haga. Á þessu svæði reistu Bretar herskálahverfi „Camp Saurbær“ og eru um 20 sýnilegir að hluta þar. Bandaríkjaher tók síðan við af Bretum og settist þá 240 manna flokkur að í Dalsmynni og 30 í Tíðarskarði.²⁴¹

Lýsing: Illa gróið svæði þar sem má finna nokkur steypubrot sem afmarka útlínur þessa húss.

Hættumat: Mikil hætta.

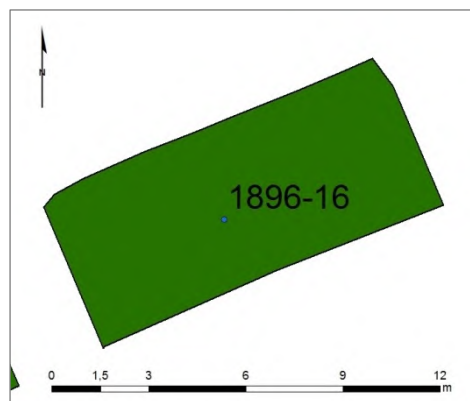
Hættuorsök: Vegagerð.

Saurbær 1896-16 (309-76)

Mí nr.	Safn nr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
1896-16	309-76	Camp Saurbær	Braggi	Steypa	1940	362503	422017	11,4	5	Sæmilegt	Að hluta

Mynd 146. Leifar af bragga (1896-16), horft í austur.

Mynd 147. Teikning byggð á uppmælingu á umfangi leifa eftir bragga (1896-16).

Staðhættir: Austan við Dalsmynni, á milli Vesturlandsvegur og heimtraðarinnar, í bitnum haga. Á þessu svæði reistu Bretar herskálahverfi „Camp Saurbær“ og eru um 20 sýnilegir að hluta þar nú. Bandaríkjaher tók síðan við af Bretum og settist þá 240 manna flokkur að í Dalsmynni og 30 í Tíðarskarði.

Lýsing: Illa gróið svæði þar sem má finna nokkur steypubrot sem afmarka útlínur þessa húss.

Hættumat: Mikil hætta.

Hættuorsök: Vegagerð.

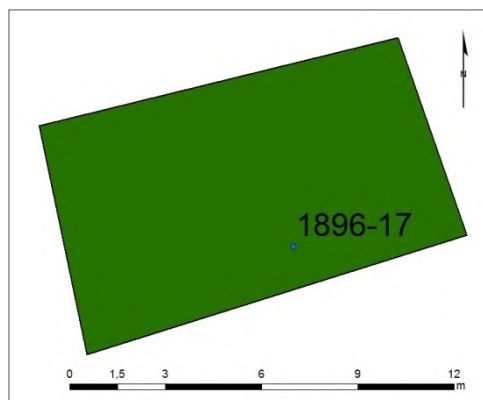
²⁴¹ Friðþór Eydal, 1997, bls. 38, 270.

Saurbær 1896-17 (309-77)

Mí nr.	Safn nr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
1896-17	309-77	Camp Saurbær	Braggi	Steypa	1940	362500	422037	12,2	7	Sæmilegt	Að mestu

Mynd 148. Leifar af bragga (1896-17), horft í austur.

Mynd 149. Teikning byggð á uppmælingu á umfangi leifa eftir bragga (1896-17).

Staðhættir: Austan við Dalsmynni, á milli Vesturlandsvegur og heimtraðarinnar, í bitnum haga. Á þessu svæði reistu Bretar herskálahverfi „Camp Saurbær“ og eru um 20 sýnilegir að hluta þar. Bandaríkjaher tók síðan við af Bretum og settist þá 240 manna flokkur að í Dalsmynni og 30 í Tíðarskarði.²⁴²

Lýsing: Svæðið er gróið en einstaka steypubrot sem marka útlínur braggans.

Hættumat: Mikil hætta.

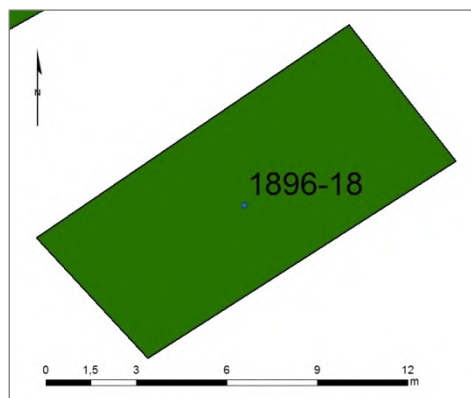
Hættuorsök: Vegagerð.

Saurbær 1896-18 (309-78)

Mí nr.	Safn nr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
1896-18	309-78	Camp Saurbær	Braggi	Steypa	1940	362470	422036	12,4	5,5	Sæmilegt	Að hluta

Mynd 150. Leifar af bragga (1896-18), horft í austur.

Mynd 151. Teikning byggð á uppmælingu á umfangi leifa eftir bragga (1896-18).

Staðhættir: Austan við Dalsmynni, á milli Vesturlandsvegur og heimtraðarinnar, í bitnum haga. Á þessu svæði reistu Bretar herskálahverfi „Camp Saurbær“ og eru um 20 sýnilegir að hluta þar.

²⁴² Friðþór Eydal, 1997, bls. 38, 270.

Bandaríkjaher tók síðan við af Bretum og settist þá 240 manna flokkur að í Dalsmynni og 30 í Tíðarskarði.²⁴³

Lýsing: Illa gróið svæði þar sem má finna nokkur steypubrot sem afmarka útlínur þessa húss. Í miðju þess er steipt gólf.

Hættumat: Mikil hætta.

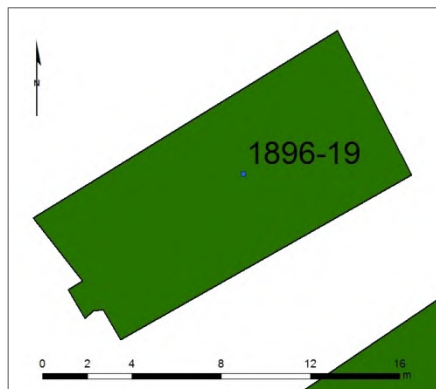
Hættuorsök: Vegagerð.

Saurbær 1896-19 (309-79)

Mí nr.	Safn nr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
1896-19	309-79	Saurbær	Braggi	Steypa	1940	362458	422047	16	7	Sæmilegt	Að hluta

Mynd 152. Leifar af bragga (1896-19), horft í austur.

Mynd 153. Teikning byggð á uppmælingu á umfangi leifa eftir bragga (1896-19).

Staðhættir: Austan við Dalsmynni, á milli Vesturlandsvegur og heimtraðarinnar, í bitnum haga. Á þessu svæði reistu Bretar herskálahverfi „Camp Saurbær“ og eru um 20 sýnilegir að hluta þar nú. Bandaríkjaher tók síðan við af Bretum og settist þá 240 manna flokkur að í Dalsmynni og 30 í Tíðarskarði.²⁴⁴

Lýsing: Illa gróið svæði þar sem má finna nokkur steypubrot sem afmarka útlínur þessa húss. Girðingaleifar eru við suðvestur hliðina.

Hættumat: Mikil hætta.

Hættuorsök: Vegagerð.

Saurbær 1896-20 (309-80)

Mí nr.	Safn nr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
1896-20	309-80	Camp Saurbær	Braggi	Steypa	1940	362482	422061	9,5	5,5	Sæmilegt	Að hluta

Staðhættir: Austan við Dalsmynni, á milli Vesturlandsvegur og heimtraðarinnar, í bitnum haga. Á þessu svæði reistu Bretar herskálahverfi „Camp Saurbær“ og eru um 20 sýnilegir að hluta þar nú. Bandaríkjaher tók síðan við af Bretum og settist þá 240 manna flokkur að í Dalsmynni og 30 í Tíðarskarði.²⁴⁵

Lýsing: Illa gróið svæði þar sem má finna nokkur steypubrot sem afmarkar óljósar útlínur þessa húss.

Hættumat: Mikil hætta.

Hættuorsök: Vegagerð.

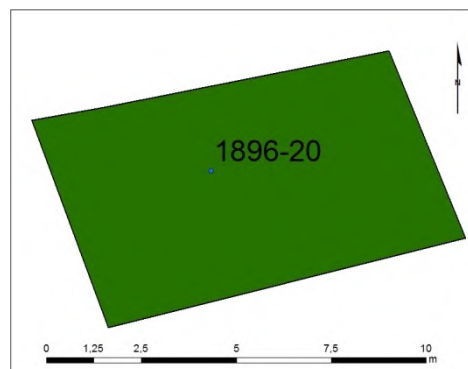
²⁴³ Friðþór Eydal, 1997, bls. 38, 270.

²⁴⁴ Friðþór Eydal, 1997, bls. 38, 270.

²⁴⁵ Friðþór Eydal, 1997, bls. 38, 270.

Mynd 154. Leifar bragga (1896-20), horft í suður.

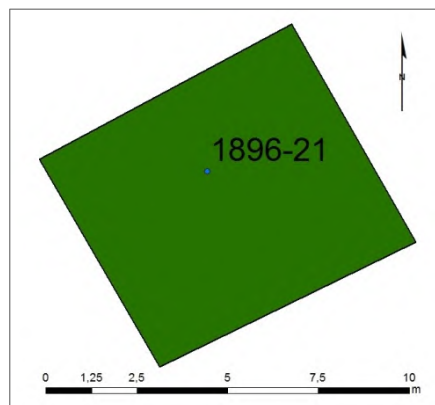
Mynd 155. Teikning byggð á uppmælingu á umfangi leifa eftir bragga (1896-21).

Saurbær 1896-21 (309-81)

Mí nr.	Safn nr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
1896-21	309-81	Camp Saurbær	Braggi	Steypa	1940	362440	422081	7,8	6,7	Slæmt	Að hluta

Mynd 156. Leifar af bragga (1896-21), horft í austur.

Mynd 157. Teikning byggð á uppmælingu á umfangi leifa eftir bragga (1896-21).

Staðhættir: Austan við Dalmynni, á milli Vesturlandsvegur og heimtraðarinnar, í bitnum haga. Á þessu svæði reistu Bretar herskálahverfi „Camp Saurbær“ og eru um 20 sýnilegir að hluta þar nú. Bandaríkja her tók síðan við af Bretum og settist þá 240 manna flokkur að í Dalsmynni og 30 í Tíðarskarði.²⁴⁶

Lýsing: Illa gróið svæði þar sem má finna nokkur steypubrot sem afmarkar útlínur þessa húss.

Hættumat: Mikil hætta.

Hættuorsök: Vegagerð.

Saurbær 1896-22 (309-82)

Mí nr.	Safn nr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
1896-22	309-82	Camp Saurbær	Vegur	Vegur	1940	362468	422100	142	2,5	Slæmt	Að hluta

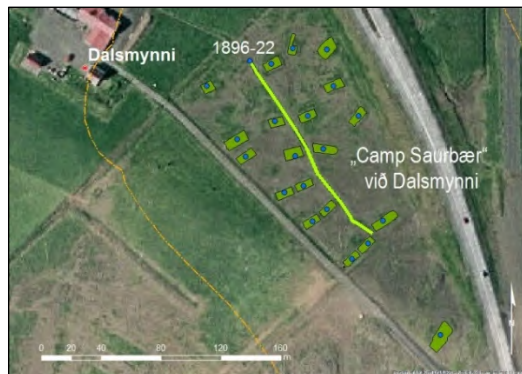
Staðhættir: Austan við Dalmynni, á milli Vesturlandsvegur og heimtraðarinnar, í bitnum haga. Á þessu svæði reistu Bretar herskálahverfi „Camp Saurbær“ og er um 20 sýnilegir að hluta þar í dag.

²⁴⁶ Friðþór Eydal, 1997, bls. 38, 270.

Bandaríkja her tók síðan við af Bretum og settist þá 240 manna flokkur að í Dalsmynni og 30 í Tíðarskarði.²⁴⁷

Mynd 158. Vegur (1896-22) á milli bragga í Camp Saurbæ.

Mynd 159. Teikning byggð á uppmælingu á veg (1896-22).

Lýsing: Vegurinn eru um 2.5 m á breidd og um 160 m á lengd og liggur þvert yfir svæðið frá norðvestri til suðausturs. Greina má steinaraðir í köntum.

Hættumat: Mikil hætta.

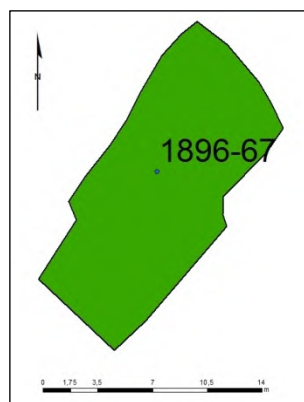
Hættuorsök: Vegagerð.

Saurbær 1896-67 (309-84)

Mí nr.	Safn nr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
1896-67	309-84		Herminjar	Steypa	1940	362593	421918	19,3	9,1	Slæmt	Að hluta

Mynd 160. Ummerki eftir herinn (1896-67), horft í norðvestur.

Mynd 161. Teikning byggð á uppmælingu á ummáli ummekja eftir herinn (1896-67).

Staðhættir: Fyrir utan beitarhólf suðaustan við Dalsmynni þar sem eru leifar af braggagrunnum frá „Camp Saurbær“ um 290 m frá íbúðarhúsinu er óljós minjastaður. Um 70 m suðaustur frá braggagrunnum (309-71 og 309-72) eru ummerki eftir veru hersins.

Lýsing: Mikið af steypubrotum sem gætu hafa verið undirstöður. Mældum utan með þar sem minjar gætu hafa verið. Óljós hæð, mosa og grasi gróin að mestu leyti.

Hættumat: Mikil hætta.

Hættuorsök: Vegagerð.

²⁴⁷ Friðþór Eydal, 1997, bls. 38, 270.

5 Niðurstöður og varðveislumat

Deiliskipulag Vesturlandsvegur liggur í gegnum land 18 jarða: Fitjakots, Álfsness, Kollafjarðar, Mógilsár, Esjubergs, Móa, Saltvíkur, Sjávarhóla, Skrauthóla, Vallár, Jörfa, Hofs, Króks, Lykkju, Arnarholts, Bakka, Ártúns og Saurbæjar. Fornleifar voru skráðar undir 10 jarðir en engar minjar fundust á 8 jörðum: Álfsnesi, Saltvík, Skrauthólum, Jörfa, Hofi, Króki, Lykkju og Bakka. Alls voru 87 minjastaðir skráðir innan úttektarsvæðisins sem nær 50 m frá ystu brún fyrirhugaðs Vesturlandsvegur 2+1, hliðavega eða annarra stíga.²⁴⁸ Úttektarsvæðið var almennt frá 200 – 300 m breitt.

Minjaskráin birtist hér að framan undir hverri jörð auk staðsetningarkorta, í viðauka eru allar upplýsingarnar settar fram í einni töflu, en þar er einnig greint frá hættumati og lagðar fram tillögur að mótvægisáðgerðum. Í niðurstöðum er auk þess farið yfir þá staði sem eru innan framkvæmdarsvæðisins.

Minjar voru flokkaðar eftir aldri sem var áætlaður út frá útliti þeirra og heimildum sem vísað er til þar sem við á (sjá fornleifaskrá). Minjar á úttektarsvæðinu voru skoðaðar í samhengi við aðrar skráðar minjar á Kjalarnesi og skoðaðar sem heild þegar lagt var mat á *gildi þeirra*.

Tafla 2. Fjöldi minja eftir aldri

Flokkur	Tegundir minja	Litur flokks	Fjöldi minja
1	Fornleifar, minjar sem eru 100 ára eða eldri	Rauður	43
2	Minjar frá 1918-1930	Gulur	9
3	Minjar frá 1930 og yngri	Grænn	6
4	Herminjar frá 1940 og yngri	Blár	29
	Samtals		87

Gert var hættumat vegna framkvæmdarinnar fyrir allar minjar innan úttektarsvæðisins og eru niðurstöður þess sýndar í töflu 3. Alls voru 22% skráðra minja ekki taldar í hættu, 8% taldar í lítilli hættu en 70% í mikilli hættu.

Tafla 3. Fjöldi minja flokkaðar eftir hættumati.

Hættumat	Fjöldi	% af heild
Engin hættu	19	22
Lítill hættu	7	8
Mikil hættu	61	70
Samtals	87	100

Þar sem 70% minjanna er í hættu vegna fyrirhugaðrar vegagerðar voru gerðar tillögur að mótvægisáðgerðum, sjá fornleifaskrá í viðauka. Hér er eingöngu um leiðbeinandi tillögur að ræða *en endanleg ákvörðun um aðgerðir er tekin af Minjastofnun Íslands*. Í þeim tilvikum þar sem minjar eru í mikilli hættu vegna nálægðar við framkvæmdasvæði en lenda ekki innan þess, þarf að skoða hvort hægt sé að merkja þær vel, eða hreinlega girða þær af, svo ekki verði slys á framkvæmdarsvæðinu.

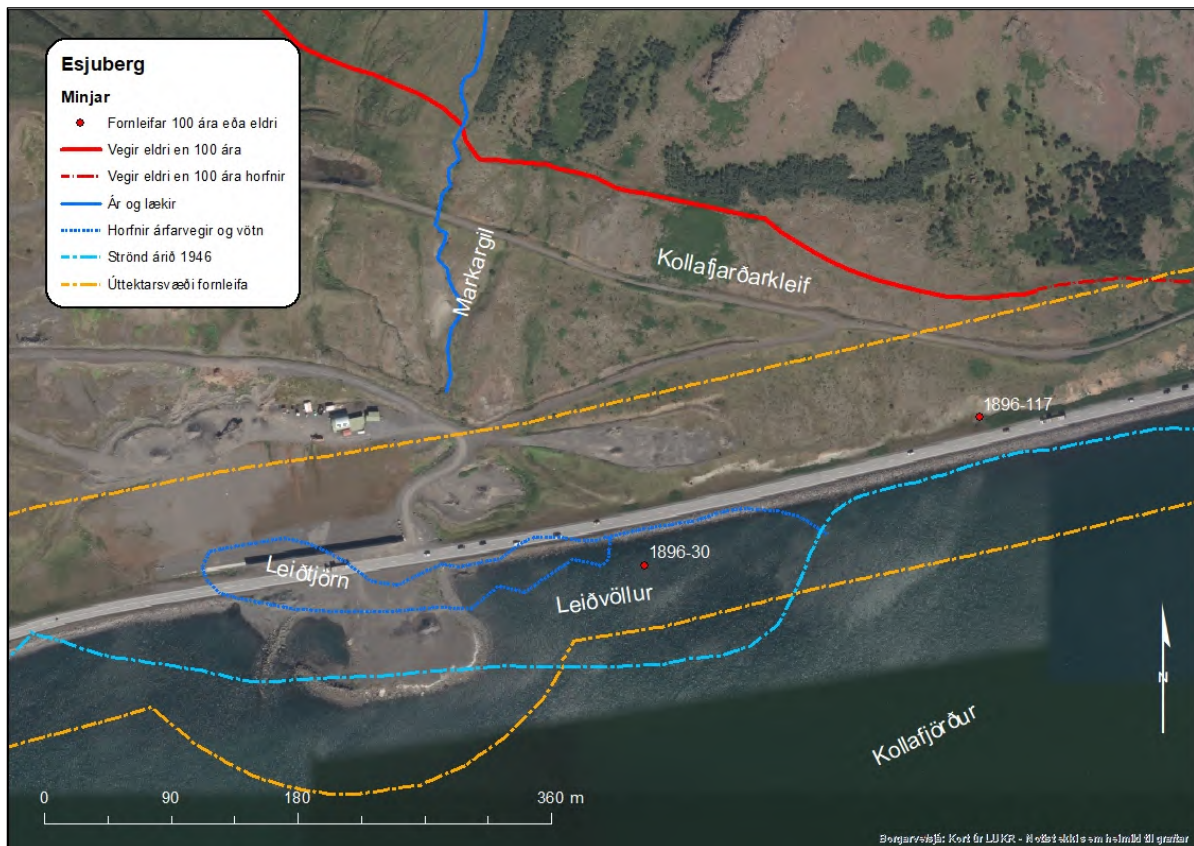
Ekki er alveg ljóst hvort að hluti minja lendi í vegstæðinu eða mjög nálægt því, en þær minjar þarf væntanlega að rannsaka með heildaruppgeftri.

²⁴⁸ Vesturlandsvegur, Skipulags- og matslýsing vegna nýs deiliskipulags, Sjá vef Reykjavíkurborgar. Vefslóð: <http://reykjavik.is/> → Þjónusta → Skipulag → Skipulag í kynningu → Leit: Vesturlandsvegur. Sótt 29.9.2017.

5.1 Fornleifar, innan framkvæmdarsvæðisins

Um helmingur eða 43 minjastaðir af 87 teljast til friðaðra fornleifa en það eru minjar sem eru 100 ára eða eldri, en 16 af þeim eru taldar horfnar, flestar vegna framkvæmda.

Þar ber helst að nefna Leiðvöll (1896-118) sem hefur verið talinn hinn gamli þingstaður Kjalarnesþings. Svæðið hefur orðið fyrir miklum breytingum vegna malarnáms, gatnagerðar og ágangs sjávar. Út frá loftmynd frá árinu 1946 má ætla að hluti af því svæði þar sem talið er að þingið hafi verið haldið, sé komið undir sjó. En þar var áður stór eyri sem nefnd var Leiðvöllur og Leiðtjörn þar fyrir innan. Strandlínun hefur færst inn um 100 m og má af því draga þá ályktun að land sé að síga á þessu svæði. Á þessum stað mætti gera sögunni skil á upplýsingaskilti fyrir almenning.

Mynd 162. Kortið sýnir breytingar sem orðið hafa á eyrinni sem Leiðvöllur var á og staðsetningu minja. Ljósblá brotalínun sýnir strandlínuna eins og hún var árið 1946.²⁴⁹

Á fjórum minjasvæðum eru minjar að hluta til innan *framkvæmdarsvæðis* og því í hættu að verða fyrir verulegum áhrifum framkvæmdarinnar. Það eru minjar við *Mógilsá, Sjávarhóla, Arnarhamarsrétt og bæjarstæði Ártúns*. Þessa staði verður að skoða sérstaklega með því að girða þá af og/eða rannsaka áður en að framkvæmdum kemur.

Á Mógilsá er það rústasvæði á Eyrum vestan við heimkeyrsluna að Mógilsá sem hefur að geyma þrjú naust, eitt upphlaðið (1896-23) og tvö jarðlæg (1896-24 og 25), vörðu (1896-23), leifar mannvirkis (1896-27) auk gamla Póstvegarins (1896-114) sem lá þarna um en er nú líklega horfinn, sjá mynd 164. Á myndinni hér á eftir hefur verið dregin upp lína sem afmarkar 15 m verndarsvæði fornleifanna (appelsínugul heil lína) en allt minjasvæðið er innan framkvæmdarsvæðisins.²⁵⁰ Túngarður Mógilsár (1896-28) var líka þarna en hann er nú horfinn vegna gatnagerðar.

²⁴⁹ LUKR. Milliflugsloftmynd 2012.

²⁵⁰ Lög um menningarminjar - nr. 80 - 29. júní 2012, 6. kafli 22. gr.

Mynd 163. Rústir 1896 - 24, 25, 26, og 27, á Eyrum við heimkeyrslu að Mógilsá.

Miklar breytingar hafa orðið á þessu svæði í gegnum tíðina. Mógilsá rann áður vestar en hefur á einhverjum tíma verið veitt í núverandi farveg (bláar línur á mynd 164). Afrennsli frá Tjörninni hefur líka verið stýrt og flutt í Mógilsá, en áður rann vatn frá henni til suðurs í farveg Kollafjarðarár. Líklega hefur farvegi Mógilsár verið breytt vegna framkvæmda við fiskeldið í Kollafirði eða við gerð Vesturlandsvegur um 1970.

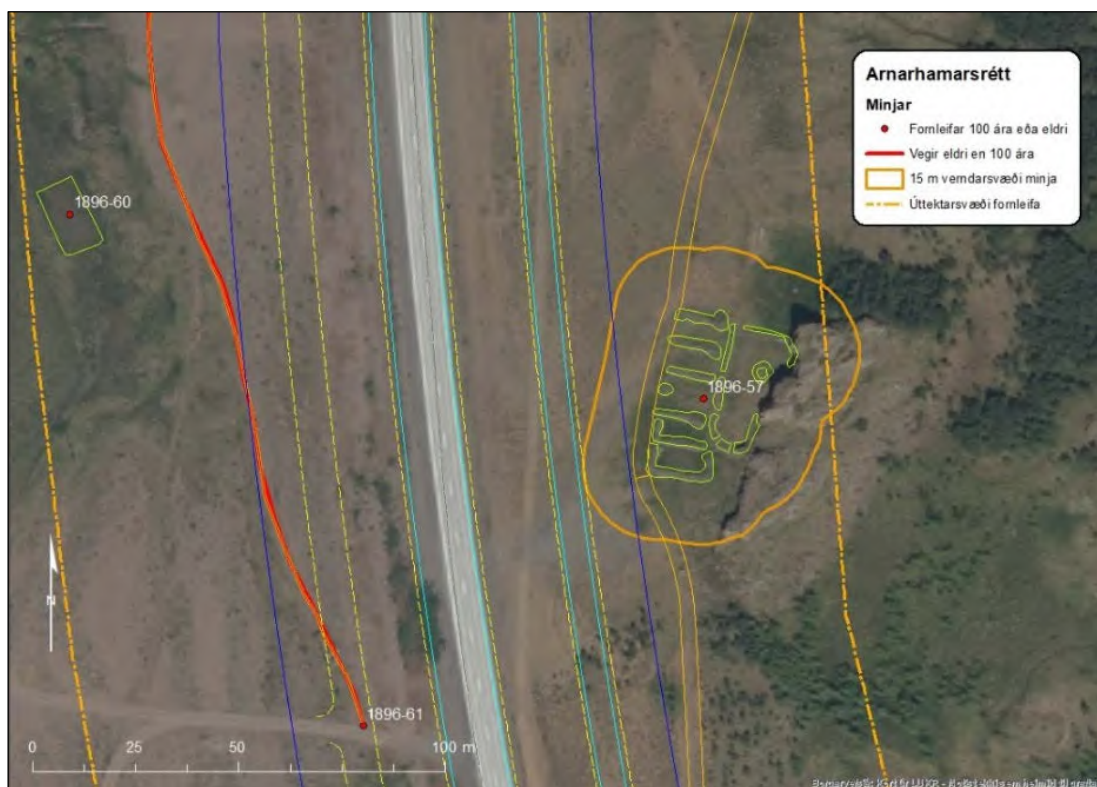
Svæðið er mjög viðkvæmt og hefur strandlínan færst innar um 30 m frá árinu 2000, eða um 1,7 m að meðaltali á ári, vegna ágangs sjávar og nú er svo komið að sjórinn er byrjaður að brjóta af minjum 1896-24 og 25 (sjá brún lína, mælt í febrúar 2018 á mynd 164). Búast má því við að ef ekkert er gert í sjónörnum á þessu svæði muni þessar minjar hverfa **vegna ágangs sjávar á næstu 2-3 árum**. Nauðsynlegt er að rannsaka þessar minjar áður en sjórinn tekur þær.

Við Sjávarhóla liggur framkvæmdin að mestu fyrir sunnan gamla bæjarstæðið en þar er fyrirhugaður stígur (gular linur á korti mynd 165). Þar verður að vera fornleifaeftirlit við framkvæmdirnar (vegna minja 1896-54 og 50 sem gætu komið í ljós við jarðrask). Einn sjáanlegur minjastaður, útihús (1896-56) er innan framkvæmdarsvæðis að hluta. Ef ekki er hægt að vernda hann fyrir framkvæmdunum, þarf að fara fram fornleifarannsókn á þessum minjastað.

Mynd 164. Sjávarhólar, minjastaðir.

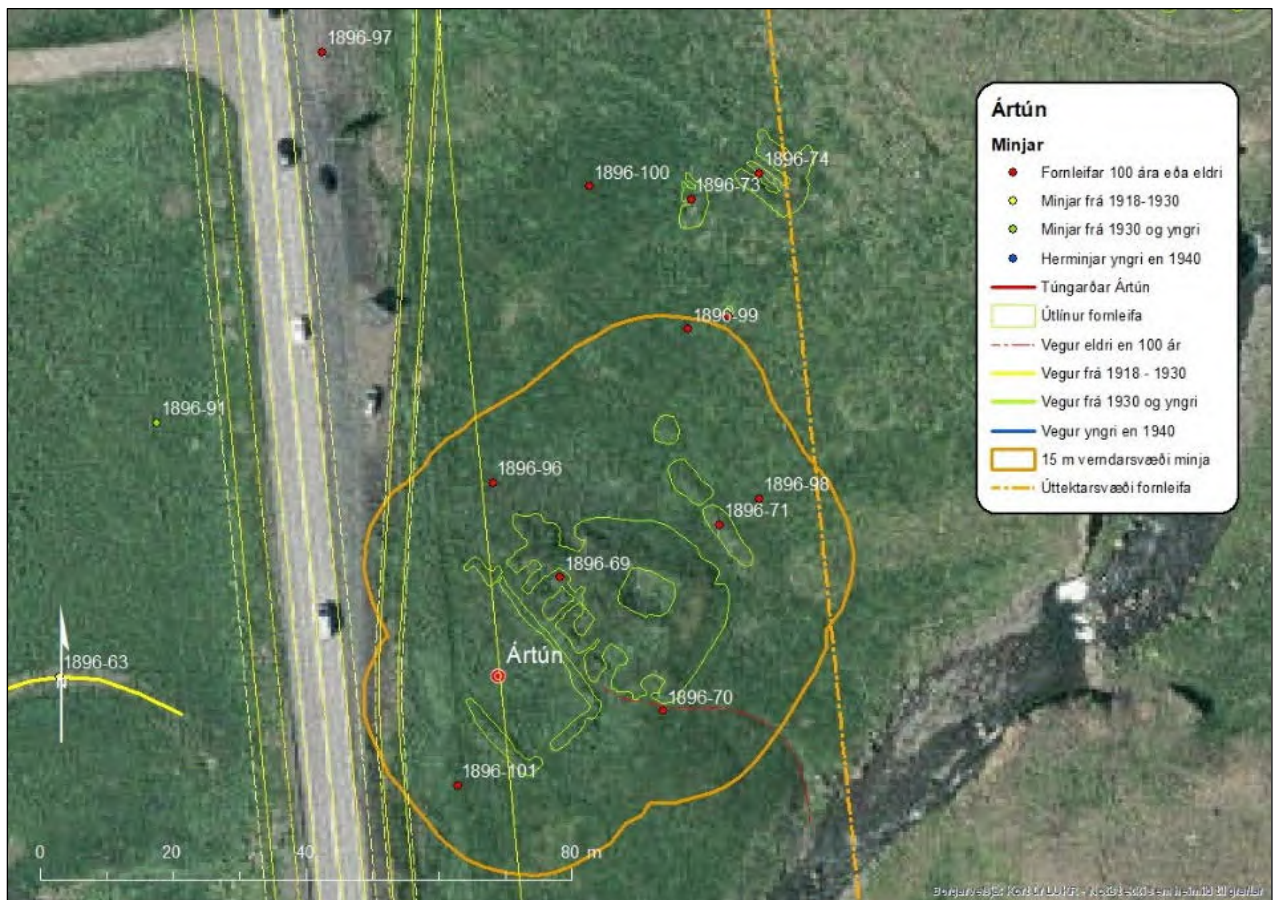
Arnarhamarsrétt er fallegt mannvirki og ætti að njóta meiri virðingar, sérstök upplifun er að koma að henni. Við réttina skarast framkvæmdarsvæðið og friðunarsvæði fornleifanna. Framkvæmdin þrengir að réttinni og er búið að áætla legu reiðstígs vestan við sem ekki er æskilegt. Lagt er til að hann verð færður fjær réttinni og helst út fyrir verndunarlínu réttarinnar.

Mynd 165. Við Arnarhamarsrétt, reiðstígur appelsínugul tvöföld heil lína er innan 15 m verndunarsvæðis réttarinnar.

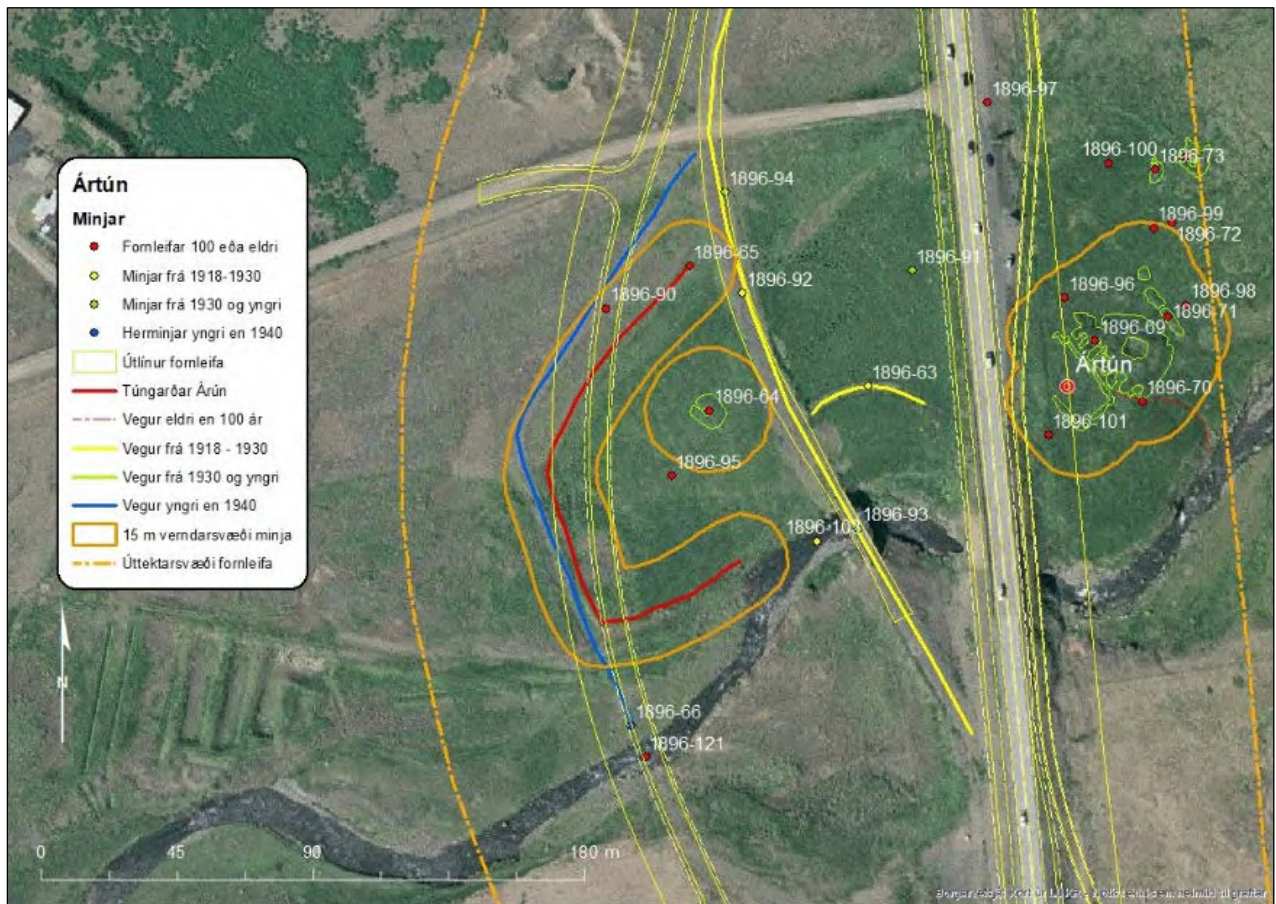
Í Ártúni mynda fornleifar einstaka minjaheild. Þegar núverandi Vesturlandsvegur var lagður á sínum tíma var hann lagður þvert í gæmum tún bæjarins, og er því eðlilega þröngt um minjar og vegi á þessum stað. Í Ártúni er einn af fáum bæjarhólum þar sem húsaskipan gömlu húsanna er þekkt og sýnileg í Reykjavík. Framkvæmdarsvæði vegarins skarast við verndunarsvæði bæjarhólsins og hjólastígur er áætlaður innan 15 m verndunarsvæðis. Mikilvægt er að vernda þennan stað fyrir skemmdum og girða hann af meðan á framkvæmdum stendur.

Varðandi framtíð minja á þessu svæði mætti gera þetta að áningastað, þar sem hægt væri að njóta fjölbreytts menningarlandslags á svæðinu, fornleifanna á bæjarhólnum og herminja sem eru þar allt í kring. Einnig má sjá fyrir sér að þarna verið hægt að opna þægilega gönguleið inn á Blikdalinn en þar er að finna minjar um horfna búskaparhættir, tóftir gamalla selja.

Mynd 166. Kortið sýnir framkvæmdasvæði og minjar vestan Vesturlandsvegur við Ártún.

Við Ártún vestan Vesturlandsvegur er að finna tún bæjarins, Neðratún og þar er gamli túngarðurinn (1896-65) enn uppstandandi að hluta. Væntanlegur hliðarvegur frá Dalsmynni að Bakka hefur mikil áhrif á túngarðinn. Fyrirhuguð framkvæmd (gular línur) þverar garðinn tvisvar. Rannsaka þarf minjarnar á þessum stað, ef til framkvæmda kemur. Í gamla túninu eru einnig rúst útihúss (1896-64), sem þarf að girða af meðan á framkvæmdum stendur.

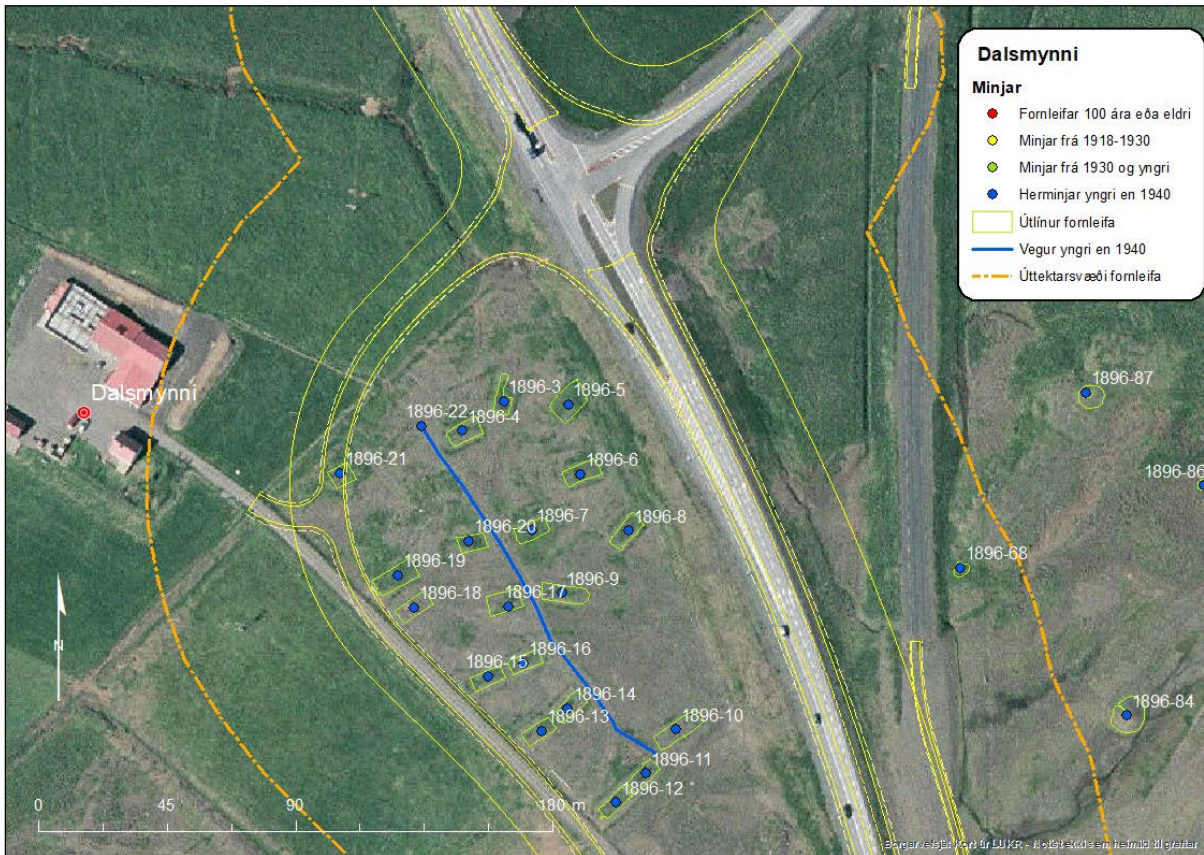

Mynd 167. Bæjarhóll Ártúns við Vesturlandsveg. Á kortinu má sjá hvernig verndunarsvæði minja og framkvæmdasvæðis skarast.

5.2 Yngri minjar innan framkvæmdarsvæðisins

Níu minjastaðir flokkast undir árabilið 1918 til 1930 og sex staðir teljast til minja sem eru yngri en 1930, ekki er lögð til verndun á þessu stöðum. Á skipulagssvæðinu voru skráðar 29 herminjar sjá fornleifaskrá.

Helstu herminjarnar á Kjalarnesi er að finna við Dalsmynni. Um 400 m norðvestur af bænum, eru tvær hringlaga steyphtar undirstöður fyrir stórar loftvarnarbyssur sem notaðar voru til að verja Hvalfjörðinn á sínum tíma. Austan við bæinn voru herbúðirnar „Camp Saurbær“ og þar eru ummerki eftir um 20 íbúðarbragga sem eru innan framkvæmdasvæðis Vesturlandsvegjar og eru hluti af *minjaheild* sem tilheyrir þessu tímabili. Æskilegt er að hlífa þessu svæði ef hægt er og girða af meðan á framkvæmdum stendur.

Mynd 168. Herminjar vestan Vesturlandsvegur við Dalsmynni á áhrifasvæði framkvæmdarinnar.

5.3 Niðurlag

Fornleifaskráningin tekur bæði til þeirra minja sem sjást á yfirborði og þeirra sem eru horfnar af yfirborði og geta verið undir sverði. Þó svo að fornleifaskráning hafi farið fram er það engin trygging fyrir því að ekki séu áður óþekktar fornleifar á framkvæmdarsvæðinu, komi þær í ljós ber að að tilkynna það til Minjastofnunar Íslands.

6 Heimildaskrá

Óprentaðar heimildir /Gagnasöfn

BSSR-Borgarsögusafn Reykjavíkur:

Fornleifaskrá Borgarsögusafns Reykjavíkur í Sarpi menningarsögulegu gagnasafni.

Landsbókasafn Íslands- Háskólabókasafn. Íslandskort.is:

Dönsku herforingjaráðskortin. (1909). 37 Hengill N.V- Mosfellsheiði. Kaupmannahöfn.

Generalstabens topografiske Afdeling. Sótt 23. mars 2018 af

<http://islandskort.is/is/map/show/691;jsessionid=9FDC82E94E1D12123A52E7CE22DE4FAB>

Landsbókasafn Íslands Háskólabókasafn.

Fasteignamatsbók Kjósarsýslu með athugasemdum frá 1930. Handskrifað handrit.

LUKR- Reykjavíkurborg.

Landsupplýsingakerfi Reykjavíkur (LUKR).

SÁM- Stofnun Árna Magnússonar í íslenskum fræðum:

Örnefnasafn.

Stjórnarráð Íslands. (3.9.2007). *40 ára afmæli Rannsóknarstöðvar Skógræktar ríkisins á Mógilsá*, 31.

ágúst 2007. Ávarp Einars Kristins Guðfinnssonar, landbúnaðarráðherra í tilefni þess, flutt 31.

ágúst 2007. Sótt 23. mars 2018 af <https://www.stjornarradid.is/efst-a-baugi/frettir/stok-frett/2007/09/03/40-ara-afmaeli-Rannoknastodvar-Skograektar-rikisins-a-Mogilsa-31.-agust-2007/>

ÞÍ- Þjóðskjalasafn Íslands:

Manntöl. Sótt 27. mars 2018 af <http://www.manntal.is/>

Túnakort fyrir Kjalarneshrepp, Kjósarsýslu. Sótt 27. mars 2018 af

<http://www.archivesportaleurope.net/search/-/s/n;jsessionid=283F3BE7B4E734120B7595F4C15F6C65>

Þjms- Þjóðminjasafn Íslands:

Ljósmynd: GZ2-27-d23. (1885-1959). Brýrnar yfir Ártúnsá árið 1948, ljósmyndari: Geir Gunnar Geirsson Zoëga.

Ljósmynd: Lpr/2007-197. (1930-1940). Ártún á Kjalarnesi.

Prentaðar heimildir:

Adolf Friðriksson, Garðar Guðmundsson og Howell M. Roberts. (2002). *Þingstaðarannsóknir*.

Reykjavík: Fornleifastofnum Íslands FS183-02141.

- Anna Lía Guðmundsdóttir og Drífa Kristín Prastardóttir. (2015). *Skrauthólar á Kjalarnesi. Byggðakönnun, Fornleifaskrá og húsakönnun*. Reykjavík. Borgarsögusafn Reykjavíkur.
- Anna Lía Guðmundsdóttir, Drífa Kristín Prastardóttir, Margrét Björk Magnúsdóttir. (2014). *Vallá á Kjalarnesi. Byggðakönnun, fornleifaskrá og húsakönnun*. (Skýrsla nr. 167). Reykjavík. Byggðarsögusafn Reykjavíkur.
- Anna Lía Guðmundsdóttir. (2008). *Mat á umhverfisáhrifum Sundabrautar 2., áfanga. Fornleifar á framkvæmdarsvæðinu*. (Skýrsla. nr. 139). Reykjavík. Minjasafn Reykjavíkur.
- Anna Lía Guðmundsdóttir og Sólborg Una Pálsdóttir (2003). *Fornleifaskráning jarðarinnar Jörfa á Kjalarnesi*. (Skýrsla nr. 101). Reykjavík: Minjasafn Reykjavíkur.
- Birna Lárusdóttir. (2012). *Fornleifaskráning á Hrafnhólum á Kjalarnesi*. Reykjavík: Fornleifastofnun Íslands.
- Björn Bjarnarson. (1936-40). Kjósarsýsla. Í *Landnám Ingólfs: safn til sögu þess*. Reykjavík. Félagið Ingólfur.
- Björn Kristjánsson. (1943). Kalkiðnaður í Mógilsá. *Iðnsaga Íslands*. Síðara bindi. Ritstjóri Guðmundur Finnbogason. Reykjavík: Iðnaðarmannafélagið í Reykjavík, bls. 81-83.
- Björn Lárusson. (1967). *The old Icelandic land registers*. Lund. Gleerup.
- Bragi Sigurjónsson. (1983-1987). *Göngur og réttir*. I bindi. Akureyri. Skjaldborg.
- Elín Ósk Hreiðarsdóttir. (2006). *Fornleifaskráning í Varmadal á Kjalarnesi*. Reykjavík, Fornleifastofnun Íslands.
- Friðþór Eydal. (1997). *Vígaðrekar og vopnagnýr: Hvalfjörður og hlutur Íslands í orrustunni um Atlandshafið*. Bláskeggur.
- Guðmundur L. Hafsteinsson. (2008). Saurbæjarkirkja, byggingarsaga kirkjunnar. Í *Kirkjur Íslands*. 12. bindi. bls. 276-282.
- Guðmundur Magnússon, Hlynur Þór Magnússon. (1971, 24. febrúar). *Minning Benedikt Magnússon frá Vallá*. Íslendingaþættir Tímans, bls. 12-13.
- Guðmundur Ólafsson. (2004). *Þingnes við Elliðavatn. Fornleifarannsókn 2003*. (Vinnuskýrslur fornleifa 2004). Þjóðminjasafnið. Reykjavík: Þjóðminjasafn Íslands.
- Guðmundur Ólafsson. (1994). *Fornleifakönnun vegna Hvalfjarðarganga. Rannsókn 26.-27. febrúar 1994*. (Rannsóknarskýrslur fornleifadeildar 1994/1). Reykjavík: Þjóðminjasafn Íslands.
- Guðmundur Ólafsson (1981). *Esjuberg á Kjalarnesi. Rannsókn á svonefndri kirkju Örlygs*. (Rannsóknarskýrslur 1981/1). Reykjavík: Þjóðminjasafn Íslands.
- Gunnar Bollason. (2012). *Kjalarnesprófastsdæmi, skráning og rannsókn á friðuðum minningarmörkum*. Reykjavík. Fornleifavernd ríkisins.
- Gunnar Kristjánsson. (2008). Saurbæjarkirkja, gripir og áhöld. Í *Kirkjur Íslands*. 12. bindi. bls. 287-297.

- Halldór Jónsson. (1953). *Ljósmyndir*, I. bindi Húsvitjun. Reykjavík. Átthagafélag Kjósverja.
- Ísafold*. (5.júlí 1898). [tilkynning]. Þórður Runólfsson. 43. tbl., bls. 172.
- Íslenzkt fornbréfasafn, sem hefir inni að halda bréf og gjörninga, dóma og máldaga og aðrar skrár, er snerta Ísland eða íslenska menn*. I.-XV. bindi. Kaupmannahöfn. Hið Íslenska bókmenntafélag.
- Íslenzk fornrit I. Íslendingabók. Landnámabók*. (1968). Jakob Benediktsson gaf út. Reykjavík: Hið íslenska fornritafélag.
- Íslenzk fornrit XIV. Kjalnesinga saga*. (1959). Jóhannes Halldórsson gaf út. Reykjavík: Hið íslenska fornritafélag.
- Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns*. (1923-1924). Þriðja bindi. Árni Magnússon Kaupmannahöfn. Hið íslenska fræðafélag í Kaupmannahöfn.
- Jarðatal á Íslandi, með brauðalýsingum, fólkstölu í hreppum og prestaköllum, ágripi úr búnaðartöflum 1835-1845 og skýrslum um sölu þjóðjarða á landinu*. (1847). Kaupmannahöfn. J. Johnsen.
- Jón M. Guðmundsson. (3.12.1997). Minningar: Teitur Guðmundsson. Í *Morgunblaðið*.
- Jón Halldórsson. (1903). *Biskupasögur Jóns prófasts Halldórssonar í Hítardal*. Með viðbæti. 1. bindi. Reykjavík: Sögufélag.
- Jón Oddsson Hjaltalín. (1937-39). Lýsing Kjósarsýslu 1746. Í *Sýslulýsingar og sóknarlýsingar. Landnám Ingólfs. Safn til sögu þess* III. Reykjavík. Félagið Ingólfur gaf út.
- Jón Þ. Þór. (2000). *Saga Kjalarnessprófastsdæmis*. Mosfellsbæ. Kjalarnessprófastsdæmi.
- Kaupfélag Kjalarnesþings, Brúarlandi. (1977, 1. febrúar). *Samvinnan*, bls. 56.
- Kjalarnes eptir skriðuhlaupin. (1886, 8. september). *Ísafold*. bls. 145-146.
- Kristian Kálund. (1984). *Íslenzkir sögustaðir I Sunnlendingafjórðungur*. Reykjavík: Bókaútgáfan Örn og Örlygur HF.
- Lög um menningarminjar - nr. 80 - 29. júní 2012. Tóku gildi 1. janúar 2013.
- Magnús Þorkelsson. (1987). P.E. Kristian Kálund: Íslenzkir sögustaðir I-IV. Í *Saga*, bls. 258-262.
- Margrét Björk Magnúsdóttir. (2010). *Fornleifaskráning jarðarinnar Ártúns á Kjalarnesi*. (Skýrsla nr. 153). Reykjavík: Minjasafn Reykjavíkur.
- Margrét Björk Magnúsdóttir. (2015). *Fornleifar á Kjalarnesi. Flokkun og greining á skráðum fornleifum*. Meistaraprófsritgerð. Háskóli Íslands.
- Ný jarðabók fyrir Ísland: samin eptir tilskipun 27. maímánaðar 1848 og allramildilegast staðfest með tilskipun 1.aprílmánaðar 1861*. [1981]. Ljósprent af frumútgáfunni, sem gefin var út í Kaupmannahöfn 1861. [Reykjavík:] Jarðabókaútgáfa.

Ragnheiður Traustadóttir, Anna Lísu Guðmundsdóttir. (2001). *Fornleifaskráning jarðanna Mógilsár og Kollafjarðar*. Drög að skýrslu. Gögn Borgarsögusafns Reykjavíkur.

Skráningarstaðlar fornleifa. (2013). Reykjavík. Minjastofnun Íslands.

Stefán Þorvaldsson. (2007). Lýsing Mosfells- og Gufunessóknar 1855. Sýslulýsingar og sóknarlýsingar. Í *Landnám Ingólfs, safn til sögu þess III*. Félagið Ingólfur gaf út. Reykjavík.

Sólborg Una Pálsdóttir. (2004). *Fornleifaskráning Bakka og Bakkaholts á Kjalarnesi*. (Skýrsla nr. 118). Reykjavík: Minjasafn Reykjavíkur.

Tómas Jóhannesson, Árni Hjartarson, Halldór G. Pétursson. (2010). *Ofanflóðahættumat fyrir Kerhóla á Kjalarnesi*. Skýrsla VÍ 2010-004. Reykjavík. Veðurstofa Íslands.

Þorsteinn Jónsson. (1998). *Kjalnesingar: Ábúendur og saga Kjalarneshrepps frá 1890*. Þorsteinn Jónsson tók saman. [Reykjavík]. Byggðir og bú.

Þórunn Erlu- Valdimarsdóttir. (2006). *Upp á sigurhæðir, saga Matthíasar Jochumssonar*. Reykjavík. JPV.

Viðauki

Jörð	MÍ-númer	Safnnúmer	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldurs - flokkur	Aldur	Hnit X	Hnit Y	Ástand	Horfin	Hættumat	Hættuorsök	Mótvægis-aðgerðir
Fitjakot	1896-106	275-20	Póstvegur	Vegur	Heimild	1	1890	369539	412749	Ómetið	Já	Engin hætta		
Fitjakot	1896-107	275-21	Grafarmýri	Mógröf	Mógröf	1	1900	369488	412584	Gott	Nei	Lítill hætta	Vegagerð	
Fitjakot	1896-108	275-23	Fitjakotsvegur	Leið	Vegur	1	1900	369541	369541	Slæmt	Nei	Mikil hætta	Vegagerð	
Fitjakot	1896-109	275-22		Kartöflu-geymsla	Hús	3	1980	369110	412870	Gott	Nei	Mikil hætta	Vegagerð	
Fitjakot	1896-110	275-27	Fitjakotsvegur	Vegur	Gata	2	1930	369506	412384	Slæmt	Að hluta	Mikil hætta	Vegagerð	
Fitjakot	1896-111	275-24		Hús	Heimild	3	1946-1970	369116	412814	Ómetið	Já	Engin hætta		
Fitjakot	1896-112	275-25		Hús	Heimild	3	1946-1970	369139	412780	Ómetið	Já	Engin hætta		
Fitjakot	1896-113	275-26		Brunnur	Steypa	3	1940	369084	412760	Sæmilegt	Nei	Mikil hætta	Vegagerð	
Kollafjörður	1896-114	282-42	Póstvegurinn	Vegur	Heimild	1	1900	368558	414041	Ómetið	Já	Engin hætta		
Mógilsá	1896-23	283-17		Naust	Tóft	1	1850-1950	368226	414502	Sæmilegt	Nei	Mikil hætta	Rof, Vegagerð	Vernda, girða af/rannsaka
Mógilsá	1896-24	283-18		Naust	Hola	1	1850-1920	368155	414542	Slæmt	Nei	Mikil hætta	Rof, Vegagerð	Vernda, girða af/rannsaka
Mógilsá	1896-25	283-24		Naust	Hola	1	1850-1920	368210	414503	Slæmt	Nei	Mikil hætta	Rof, Vegagerð	Vernda, girða af/rannsaka
Mógilsá	1896-26	283-25		Varða	Varða	1	1800	368197	414510	Sæmilegt	Nei	Mikil hætta	Rof, Vegagerð	Vernda, girða af/rannsaka
Mógilsá	1896-27	283-26		Hóll	Hóll	1	1800	368197	414510	Sæmilegt	Nei	Mikil hætta	Rof, Vegagerð	Vernda, girða af/rannsaka
Mógilsá	1896-28	283-5		Túngarður	Heimild	1	1900	368308	414573	Ómetið	Já	Engin hætta		
Mógilsá	1896-29	283-12	Tæpagata	Leið	Heimild	1	1900	367957	414643	Ómetið	Já	Engin hætta		
Mógilsá	1896-114	283-27	Póstvegurinn	Vegur	Heimild	1	1900	368173	414532	Ómetið	Já	Engin hætta		
Mógilsá	1896-116	283-15	Stýrimanna-klettur	Siglingamer	Heimild	1	1850	367742	414576	Ómetið	Já	Engin hætta		
Mógilsá	1896-117	283-16	Hengingar-klettur	Aftaka	Heimild	1	1800	367738	414568	Ómetið	Já	Engin hætta		
Esjuberg	1896-30	284-21	Leiðvöllur	Pingstaður	Heimild	1	930	367113	414428	Ómetið	Já	Engin hætta		Merkja sem sögustað
Esjuberg	1896-118	284-41		Herminjar	Niðurgröftur	4	1940	366658	414451	Sæmilegt	Nei	Lítill hætta	Vegagerð	
Esjuberg	1896-122	284-43		Byssustæði	Niðurgröftur	4	1940	366543	414378	Gott	Nei	Lítill hætta	Vegagerð	
Esjuberg	1896-124	284-44		Undirstaða	Steypa	4	1940	366613	414382	Gott	Nei	Lítill hætta	Vegagerð	
Móar	1896-88	278-16		Leið	Vegur	3	1950-1970	365087	415309	Gott	Nei	Mikil hætta	Vegagerð	

Jörð	MÍ-númer	Safnnúmer	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldurs - flokkur	Aldur	Hnit X	Hnit Y	Ástand	Horfin	Hættumat	Hættuorsök	Mótvægis-aðgerðir
Móar	1896-89	278-17		Útihús	Þúst	1	1850	365005	415296	Slæmt	Að mestu	Mikil hættu	Vegagerð	Vernda, girða af
Móar	1896-119	278-19		Tröð	Heimild	1	1900	364860	415379	Ómetið	Já	Engin hættu		
Sjávarhólar	1896-50	290-5		Garðrækt	Heimild	1	1900-1950	363630	416926	Ómetið	Að Hhluta	Mikil hættu	Framkvæmdir	Framkvæmda- eftirlit
Sjávarhólar	1896-52	290-1	Sjávarhólar	Bústaður	Heimild	1	1850-1923	363639	416938	Ómetið	Að hluta	Mikil hættu	Framkvæmdir	Framkvæmda- eftirlit
Sjávarhólar	1896-53	290-3		Útihús	Heimild	1	1900	363611	416838	Ómetið	Að hluta	Mikil hættu	Framkvæmdir	Framkvæmda- eftirlit
Sjávarhólar	1896-54	290-7		Útihús	Heimild	1	1900	363630	416904	Ómetið	Að hluta	Mikil hættu	Framkvæmdir	Framkvæmda- eftirlit
Sjávarhólar	1896-55	290-12		Leið	Vegur	1	1900	363606	416885	Gott	Nei	Mikil hættu	Vegagerð	Framkvæmda- eftirlit
Sjávarhólar	1896-56	290-2		Útihús	Tóft	1	1900	363552	416766	Sæmilegt	Að hluta	Mikil hættu	Vegagerð	Vernda, girða af/rannsaka
Vallá	1896-120	291-10		Rafstöð	Rúst	2	1930-1952	363043	417913	Slæmt	Nei	Mikil hættu	Vegagerð	Framkvæmda- eftirlit
Vallá	1896-123	291-23		Vegur	Vegur	2	1927	363311	417650	Gott	Nei	Mikil hættu	Vegagerð	
Arnarholt	1896-57	304-29	Arnarhamars- rétt	Rétt	Hleðsla	1	1898	362799	420353	Sæmilegt	Nei	Mikil hættu	Vegagerð	Vernda, girða af
Arnarholt	1896-58	304-46		Stekkur	Rúst	1	1850-1920	362842	420830	Slæmt	Nei	Mikil hættu	Vegagerð	Vernda, girða af
Arnarholt	1896-59	304-45		Stekkur	Rúst	1	1850-1920	362620	420630	Sæmilegt	Nei	Mikil hættu	Vegagerð	Vernda, girða af
Arnarholt	1896-60	304-43		Mógröf	Niðurgröftur	1	1900-1950	362645	420399	Gott	Nei	Lítill hættu	Vegagerð	
Arnarholt	1896-61	304-44	Póstvegurinn	Leið	Vegur	1	1900-1927	362716	420273	Gott	Nei	Mikil hættu	Vegagerð	Vernda, girða af
Ártún	1896-63	308-58		Heimreið	Vegur	2	1927-1979	362637	421602	Gott	Nei	Mikil hættu	Vegagerð	
Ártún	1896-64	308-57		Útihús	Hóll	1	1850-1955	62586	421594	Slæmt	Að mestu	Mikil hættu	Vegagerð	Vernda, girða af
Ártún	1896-65	308-59		Túngarður	Garðlag	1	1850-1955	362547	421529	Gott	Nei	Mikil hættu	Vegagerð	Fornleifarannsókn
Ártún	1896-66	308-44		Vegur	Heimild	4	1940	362521	421585	Gott	Nei	Mikil hættu	Vegagerð	Framkvæmda- eftirlit
Ártún	1896-68	308-64		Herminjar	Steypa	4	1940	362657	422050	Slæmt	Nei	Mikil hættu	Vegagerð	
Ártún	1896-69	308-1		Bústaður	Tóft	1	1570-1956	362717	421619	Gott	Nei	Mikil hættu	Vegagerð	Vernda, girða af/rannsaka

Jörð	Mí-númer	Safnnúmer	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldurs - flokkur	Aldur	Hnit X	Hnit Y	Ástand	Horfin	Hættumat	Hættuorsök	Mótvægis-aðgerðir
Ártún	1896-70	308-29		Traðir	Gata	1	1900-1955	362735	421597	Gott	Nei	Mikil hættu	Vegagerð	
Ártún	1896-71	308-14		Garður	Garðlag	1	1900-1955	362742	421619	Sæmilegt	Nei	Mikil hættu	Vegagerð	Vernda, girða af.
Ártún	1896-73	308-55		Útihús	Rúst	1	1850-1915	362733	421674	Slæmt	Nei	Mikil hættu	Vegagerð	Vernda, girða af.
Ártún	1896-74	308-15		Fjánhús	Tóft	1	1900-1955	362748	421677	Gott	Nei	Mikil hættu	Vegagerð	Vernda, girða af.
Ártún	1896-78	308-24		Byssustæði	Niðurgroftur	4	1940	362754	421788	Gott	Nei	Lítill hættu	Vegagerð	
Ártún	1896-83	308-61		Herminjar	Rutt svæði	4	1940	362707	421833	Sæmilegt	Nei	Lítill hættu	Vegagerð	Framkvæmda- eftirlit
Ártún	1896-84	308-22		Herminjar	Hóll	4	1940	362715	422001	Gott	Nei	Lítill hættu	Vegagerð	
Ártún	1896-90	308-43	Kjósarvegur	Slóð	Heimild	1	1900-1940	362561	421626	Ómetið	Já	Engin hættu		
Ártún	1896-91	308-42		Slóð	Heimild	2	1930-1955	362652	421642	Ómetið	Já	Engin hættu		
Ártún	1896-92	308-31	Gamli Vesturlands- vegur	Vegur	Vegur	2	1927-1974	362596	421634	Gott	Nei	Mikil hættu	Vegagerð	
Ártún	1896-93	308-52		Brú	Brú	3	1946-1979	362635	421556	Gott	Nei	Mikil hættu	Vegagerð	
Ártún	1896-94	308-41	Stöðin	Brúsapallur	Heimild	2	1930-1955	362590	421667	Ómetið	Já	Engin hættu		
Ártún	1896-95	308-34	Neðratún	Tún	Tún	1	1930-1955	362573	421573	Gott	Nei	Mikil hættu	Vegagerð	
Ártún	1896-96	308-38		Traðir	Heimild	1	1900-1955	362704	421631	Ómetið	Já	Engin hættu		
Ártún	1896-97	308-37		Hesthús	Heimild	1	1900-1955	362665	421688	Ómetið	Já	Engin hættu		
Ártún	1896-98	308-39	Hlöðuvöllur	Tún	Tún	1	1930-1955	362740	421634	Sæmilegt	Nei	Mikil hættu	Vegagerð	
Ártún	1896-99	308-45		Slóð	Heimild	1	1930-1955	362739	421657	Ómetið	Já	Engin hættu		
Ártún	1896-100	308-48	Fjánhúsflöt	Tún	Tún	1	1930-1955	362718	421677	Sæmilegt	Nei	Mikil hættu	Vegagerð	
Ártún	1896-101	308-49	Garðsflöt	Tún	Heimild	1	1930-1955	362671	421589	Sæmilegt	Já	Engin hættu		
Ártún	1896-103	308-65		Brú	Heimild	2	1927-1946	362621	421551	Ómetið	Já	Engin hættu		
Ártún	1896-121	308-66		Vað	Vað	1	1900-1950	362564	421479	Gott	Nei	Mikil hættu	Framkvæmdir	
Saurbær	1896-3	309-63	Camp Saurbær	Braggi	Steypa	4	1940	362499	422107	Sæmilegt	Nei	Mikil hættu	Vegagerð	Vernda, girða af
Saurbær	1896-4	309-64	Camp Saurbær	Braggi	Steypa	4	1940	362482	422093	Sæmilegt	Að hluta	Mikil hættu	Vegagerð	Vernda, girða af
Saurbær	1896-5	309-65	Camp Saurbær	Braggi	Steypa	4	1940	362518	422104	Sæmilegt	Að hluta	Mikil hættu	Vegagerð	Vernda, girða af
Saurbær	1896-6	309-66	Camp Saurbær	Braggi	Steypa	4	1940	362524	422079	Sæmilegt	Að hluta	Mikil hættu	Vegagerð	Vernda, girða af

Jörð	MÍ-númer	Safnnúmer	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldurs - flokkur	Aldur	Hnit X	Hnit Y	Ástand	Horfin	Hættumat	Hættuorsök	Mótvægis-aðgerðir
Saurbær	1896-7	309-67	Camp Saurbær	Braggi	Steypa	4	1940	362503	422067	Sæmilegt	Að hluta	Mikil hætta	Vegagerð	Vernda, girða af
Saurbær	1896-8	309-68	Camp Saurbær	Braggi	Steypa	4	1940	362539	422061	Sæmilegt	Að hluta	Mikil hætta	Vegagerð	Vernda, girða af
Saurbær	1896-9	309-69	Camp Saurbær	Braggi	Steypa	4	1940	362516	422041	Sæmilegt	Að hluta	Mikil hætta	Vegagerð	Vernda, girða af
Saurbær	1896-10	309-70	Camp Saurbær	Braggi	Steypa	4	1940	362559	421988	Sæmilegt	Að hluta	Mikil hætta	Vegagerð	Vernda, girða af
Saurbær	1896-11	309-71	Camp Saurbær	Braggi	Steypa	4	1940	362548	421975	Sæmilegt	Að hluta	Mikil hætta	Vegagerð	Vernda, girða af
Saurbær	1896-12	309-72	Camp Saurbær	Braggi	Steypa	4	1940	362536	421967	Sæmilegt	Að hluta	Mikil hætta	Vegagerð	Vernda, girða af
Saurbær	1896-13	309-73	Camp Saurbær	Braggi	Steypa	4	1940	362506	421990	Sæmilegt	Að hluta	Mikil hætta	Vegagerð	Vernda, girða af
Saurbær	1896-14	309-74	Camp Saurbær	Braggi	Steypa	4	1940	362519	422003	Sæmilegt	Að hluta	Mikil hætta	Vegagerð	Vernda, girða af
Saurbær	1896-15	309-75	Camp Saurbær	Braggi	Steypa	4	1940	362489	422009	Sæmilegt	Að hluta	Mikil hætta	Vegagerð	Vernda, girða af
Saurbær	1896-16	309-76	Camp Saurbær	Braggi	Steypa	4	1940	362503	422017	Sæmilegt	Að hluta	Mikil hætta	Vegagerð	Vernda, girða af
Saurbær	1896-17	309-77	Camp Saurbær	Braggi	Steypa	4	1940	362500	422037	Sæmilegt	Að mestu	Mikil hætta	Vegagerð	Vernda, girða af
Saurbær	1896-18	309-78	Camp Saurbær	Braggi	Steypa	4	1940	362470	422036	Sæmilegt	Að hluta	Mikil hætta	Vegagerð	Vernda, girða af
Saurbær	1896-19	309-79	Camp Saurbær	Braggi	Steypa	4	1940	362458	422047	Sæmilegt	Að hluta	Mikil hætta	Vegagerð	Vernda, girða af
Saurbær	1896-20	309-80	Camp Saurbær	Braggi	Steypa	4	1940	362482	422061	Sæmilegt	Að mestu	Mikil hætta	Vegagerð	Vernda, girða af
Saurbær	1896-21	309-81	Camp Saurbær	Braggi	Steypa	4	1940	362440	422081	Slæmt	Að mestu	Mikil hætta	Vegagerð	Vernda, girða af
Saurbær	1896-22	309-82	Camp Saurbær	Herminjar	Vegur	4	1940	362468	422100	Slæmt	Að hluta	Mikil hætta	Vegagerð	Vernda, girða af
Saurbær	1896-67	309-84	Camp Saurbær	Herminjar	Steypa	4	1940	362593	421918	Slæmt	Að hluta	Mikil hætta	Vegagerð	Vernda, girða af

Skýrslur Borgarsögusafns Reykjavíkur

- 133 Drífa Kristín Þrastardóttir og Guðný Gerður Gunnarsdóttir: *Húsakönnun. Kringlan, Listabraut, Kringlumýrarbraut, Miklabraut*. Rvk. 2006.
- 134 Helga Maureen Gylfadóttir og Guðný Gerður Gunnarsdóttir: *Húsakönnun. Lindargata 50 – 62*. Rvk. 2007.
- 135 Drífa Kristín Þrastardóttir og Guðný Gerður Gunnarsdóttir: *Húsakönnun. Seljavegur, Ánanaust, Holtsgata, Vesturgata*. Rvk. 2007.
- 136 Anna Lísu Guðmundsdóttir: *Fornleifaskráning vegna tvöföldunar Suðurlandsvegur frá gatnamótum við Vesturlandsveg austur fyrir Rauðavatn*. Rvk. 2007.
- 137 Drífa Kristín Þrastardóttir og Guðný Gerður Gunnarsdóttir: *Húsakönnun. Skólavörðustígur, Kárástígur, Frakkastígur*. Rvk. 2007.
- 138 Helga Maureen Gylfadóttir og Guðný Gerður Gunnarsdóttir: *Húsakönnun. Baldursgata, Þórsgrata, Njarðargata, Freyjugata*. Rvk. 2008.
- 139 Anna Lísu Guðmundsdóttir: *Mat á umhverfisáhrifum Sundabrautar 2. áfanga. Fornleifar á framkvæmdasvæðinu*. Rvk. 2008.
- 140 Drífa Kristín Þrastardóttir, Helga Maureen Gylfadóttir og Guðný Gerður Gunnarsdóttir: *Húsakönnun. Grímsstaðaholtið og nágrenni*. Rvk. 2008.
- 141 Anna Lísu Guðmundsdóttir: *Fornleifaskráning vegna gerðar Hallsvegur-Úlfarsfellsvegur*. Rvk. 2008.
- 142 Helga Maureen Gylfadóttir og Guðný Gerður Gunnarsdóttir: *Húsakönnun. Túngata, Hofsvallagata, Hávallagata, Bræðraborgarstígur*. Rvk. 2008.
- 143 Drífa Kristín Þrastardóttir og Guðný Gerður Gunnarsdóttir: *Húsakönnun. Urðarstígur, Njarðargata, Bergstaðastræti, Baldursgata*. Rvk. 2008.
- 144 Drífa Kristín Þrastardóttir, Helga Maureen Gylfadóttir og Guðný Gerður Gunnarsdóttir: *Húsakönnun. Skólavörðustígur, Njarðargata, Þórsgrata, Baldursgata, Lokastígur, Týsgata*. Rvk. 2009.
- 145 Anna Lísu Guðmundsdóttir: *Fornleifaskráning Þormódsstaða*. Rvk. 2009.
- 146 Drífa Kristín Þrastardóttir og Guðný Gerður Gunnarsdóttir: *Húsakönnun. Örfirisey og Grandinn*. Rvk. 2009.
- 147 Anna Lísu Guðmundsdóttir: *Fornleifaskráning. Örfirisey og Grandinn*. Rvk. 2009.
- 148 Helga Maureen Gylfadóttir og Guðný Gerður Gunnarsdóttir: *Húsakönnun. Samtún, Nóatún, Miðtún, Háatún, Höfðatún*. Rvk. 2009.
- 149 Guðfinna Ósk Erlingsdóttir og Bragi Bergsson: *Húsakönnun. Hagamelur, Hofsvallagata, Hringbraut, Furumelur*. Rvk. 2009.
- 150 Drífa Kristín Þrastardóttir og Guðný Gerður Gunnarsdóttir: *Húsakönnun. Laugarnesvegur, Sundlaugavegur, Laugalækur, Hrístateigur, Otrateigur*. Rvk. 2009.
- 151 Helga Maureen Gylfadóttir, Drífa Kristín Þrastardóttir, Pétur H. Ármannsson: *Húsakönnun. Vogahverfi*. Rvk. 2010.
- 152 Anna Lísu Guðmundsdóttir: *Fornleifaskráning vegna tvöföldunar Suðurlandsvegur frá gatnamótum við Vesturlandsveg austur að Hólmsá*. Rvk. 2010.
- 153 Margrét Björk Magnúsdóttir: *Fornleifaskráning jarðarinnar Ártúns á Kjalarnesi*. Rvk. 2010.
- 154 Drífa Kristín Þrastardóttir, Helga Maureen Gylfadóttir og Guðný Gerður Gunnarsdóttir: *Húsakönnun. Vesturvallagata, Sólvallagata, Framnesvegur, Holtsgata*. Rvk. 2010.
- 155 Anna Lísu Guðmundsdóttir: *Fornleifaskráning Landspítalalóðar*. Rvk. 2011.
- 156 Helga Maureen Gylfadóttir og Guðný Gerður Gunnarsdóttir: *Húsakönnun. Grundarstígur, Skálholtsstígur, Þingholtsstræti, Spítalastígur*. Rvk. 2011.
- 157 Guðný Gerður Gunnarsdóttir, Anna Lísu Guðmundsdóttir, Drífa Kristín Þrastardóttir: *Ingólfstorg og nágrenni. Skrá yfir fornleifar og hús í vesturhluta Kvosar*. Rvk. 2011.
- 158 Anna Lísu Guðmundsdóttir: *Þéttbýlismyndun í Reykjavík á 18. öld. Samanburður ritheimilda og fornleifa*. Rvk. 2011.
- 159 Margrét Björk Magnúsdóttir: *Rannsókn á seljum í Reykjavík*. Rvk. 2011.
- 160 Anna Lísu Guðmundsdóttir og Sverrir Snævar Jónsson: *Fornleifaskráning og jarðsjármælingar í miðbæ Reykjavíkur*. Rvk. 2012.
- 161 Helga Maureen Gylfadóttir, Anna Lísu Guðmundsdóttir og Guðný Gerður Gunnarsdóttir: *Vatnsmyri, Seljamyri, Öskjuhlíð. Byggðakönnun. Fornleifaskrá og húsakönnun*. Rvk. 2013.
- 162 Anna Lísu Guðmundsdóttir, Helga Maureen Gylfadóttir, Gunnþóra Guðmundsdóttir, María Gísladóttir, Sigurlaugur Ingólfsson og Guðný Gerður Gunnarsdóttir: *Byggðakönnun. Borgarhluti 4 – Laugardalur*. Rvk. 2013.
- 163 Drífa Kristín Þrastardóttir, Anna Lísu Guðmundsdóttir, Helga Maureen Gylfadóttir, Gunnþóra Guðmundsdóttir, María Gísladóttir og Guðný Gerður Gunnarsdóttir: *Byggðakönnun. Borgarhluti 3 – Hlíðar*. Rvk. 2013.
- 164 Drífa Kristín Þrastardóttir, Anna Lísu Guðmundsdóttir, Gunnþóra Guðmundsdóttir, María Gísladóttir, Helga Maureen Gylfadóttir og Guðný Gerður Gunnarsdóttir: *Byggðakönnun. Borgarhluti 5 – Háaleiti*. Rvk. 2013.
- 165 Bragi Bergsson: *Almenningsgarðar í Reykjavík*. Rvk. 2014.
- 166 Drífa Kristín Þrastardóttir, Margrét Björk Magnúsdóttir og Anna Lísu Guðmundsdóttir: *Arnarholt á Kjalarnesi. Byggðakönnun. Fornleifaskrá og húsakönnun*. Rvk. 2014.
- 167 Anna Lísu Guðmundsdóttir, Drífa Kristín Þrastardóttir og Margrét Björk Magnúsdóttir: *Vallá á Kjalarnesi. Byggðakönnun. Fornleifaskrá og húsakönnun*. Rvk. 2014.
- 168 Margrét Björk Magnúsdóttir: *Framkvæmdareftirlit á bæjarstæði Breiðhólts*. Rvk. 2014.
- 169 Anna Lísu Guðmundsdóttir: *Fornleifaskráning Stórasels*. Rvk. 2014.
- 170 Anna Lísu Guðmundsdóttir og Drífa Kristín Þrastardóttir: *Skrauthólar á Kjalarnesi. Byggðakönnun. Fornleifaskrá og húsakönnun*. Rvk. 2015.
- 171 Drífa Kristín Þrastardóttir, Anna María Bogadóttir, Anna Lísu Guðmundsdóttir: *Vogabyggð. Svæði 1-3. Byggðakönnun. Fornleifaskrá og húsakönnun*. Rvk. 2015.
- 172 Margrét Björk Magnúsdóttir, Anna Lísu Guðmundsdóttir: *Framkvæmdareftirlit vegna viðhalds á Árbæ 2015*. Rvk. 2015.
- 173 Anna Lísu Guðmundsdóttir, Anna María Bogadóttir: *Kirkjusandur. Borgartún 41 og Kirkjusandur 2. Byggðakönnun. Fornleifaskrá og húsakönnun*. Rvk. 2016.
- 174 Anna Lísu Guðmundsdóttir: *Kirkjugarður í landi Lambhaga við Úlfarsfell. Fornleifaskráning*. Rvk. 2016.
- 175 María Gísladóttir: *Húsakönnun. Kennaraháskólareitur. Stakkahlíð, Háteigsvegur, Bólstaðarhlíð*. Rvk. 2016.
- 176 Drífa Kristín Þrastardóttir: *Húsakönnun. Keilugrandi, Boðagrandi, Fjörugrandi*. Rvk. 2016.
- 177 Anna Lísu Guðmundsdóttir: *Fornleifaskráning. Grundarstígsreitur*. Rvk. 2016.
- 178 Anna Lísu Guðmundsdóttir: *Hafnarstræti frá Pósthússtræti að Tryggvagötu. Fornleifaskráning*. Rvk. 2017.
- 179 Sólrún Inga Traustadóttir og Anna Lísu Guðmundsdóttir: *Fornarætur Árbæjar. Fornleifarannsókn. Áfangaskýrsla 2016*. Rvk. 2017.
- 180 Anna Lísu Guðmundsdóttir: *Hof 1. Landnúmer 125848. Fornleifaskráning*. Rvk. 2017.
- 181 María Gísladóttir og Anna Lísu Guðmundsdóttir: *Borgartún 34-36. Fornleifaskrá og húsakönnun*. Rvk. 2017.
- 182 Drífa Kristín Þrastardóttir og Anna Lísu Guðmundsdóttir: *Ellidaárdalur. Svæðið norðan Stekkjarbakka. Fornleifaskrá og húsakönnun*. Rvk. 2017.
- 183 Drífa Kristín Þrastardóttir, Anna Lísu Guðmundsdóttir og María Gísladóttir: *Byggðakönnun. Borgarhluti 7 – Árbær*. Rvk. 2017.
- 184 María Gísladóttir: *Húsakönnun. Heklureitir. Bolholt, Brautarholt, Laugavegur, Nóatún, Skipholt*. Rvk. 2017.
- 185 Anna María Bogadóttir og Anna Lísu Guðmundsdóttir: *Skeifan. Fornleifaskrá og húsakönnun*. Rvk. 2017.
- 186 Anna Lísu Guðmundsdóttir og Drífa Kristín Þrastardóttir: *Eldri byggð á lóð Stjórnarráðsins*. Rvk. 2017.
- 187 Anna Lísu Guðmundsdóttir: *Fornleifaskráning Úlfarsárdals*. Rvk. 2017.
- 188 Anna Lísu Guðmundsdóttir og Margrét Björk Magnúsdóttir: *Fornleifaskráning vegna deiliskipulags 1. áfanga við Gufunes*. Rvk. 2018.

Skipulagsstofnun
B.t. Egils Þórarinssonar
Borgartúni 7b
105 REYKJAVÍK
Ísland

Reykjavík, 8. mars 2019
Tilvísun: 2019030106/20.2.1

Efni: Umsögn Heilbrigðiseftirlits Reykjavíkur um breikkun Vesturlandsvegar um Kjalarnes

Vísað er til bréfs Skipulagsstofnunar dags. 27. febrúar 2019 þar sem óskað er umsagnar Heilbrigðiseftirlits Reykjavíkur (HER) um hvort og á hvaða forsendum breikkun Vesturlandsvegar um Kjalarnes skuli háð mati á umhverfisáhrifum. HER hefur farið yfir erindið og meðfylgjandi gögn og gefur eftirfarandi umsögn.

Framkvæmdin mun að mestu falla innan núverandi veghelgunarsvæðis og efnistaka verður aðeins úr námum sem eru á aðalskipulagi Reykjavíkur og með gilt starfsleyfi. Rask á ósnortnu landi verður því ekki mikið. Fyrirhugað er að tippur verði innan framkvæmdasvæðisins og efni úr honum notað jafnóðum í framkvæmdina. HER vill benda á að sá er tippur háður starfsleyfi HER en betur þarf að gera grein fyrir staðsetningu hans og fyrirkomulagi. Mikilvægt er að hann sé á stað þar sem hann veldur sem minnstu raski og ekki sé fokhætta frá honum. Þá þarf að gæta þess að aðeins fari ómengað efni á tippinn. Þá bendir HER á að vatnsból Bakka er aðeins í um 80 m fjarlægð frá Vesturlandsvegi, vestan megin. Ljóst er að straumar sem liggja að vatnsbólínu fara undir veginn og því þarf að sýna sérstaka aðgæslu við breikkun vegarins á því svæði. Gera þarf sérstaklega grein fyrir því hvernig staðið verður að því. Mögulega þarf að framkvæma rannsóknir til að afmarka betur öryggissvæði og fjarsvæði fyrir vatnsbólíð. Þó gert sé ráð fyrir að fyrirhuguð breikkun hafi ekki mikil áhrif á Blikdalsá þarf að gera sérstakar ráðstafanir til að koma í veg fyrir mengun á framkvæmdatíma. Hvað varðar hljóðvist vill HER benda á að gera þarf ráð fyrir hljóðvörnum á því svæði í Grundarhverfi þar sem hávaði kemur til með vera yfir viðmiðunarmörkum í reglugerð.

Að mati HER er ekki þörf á umhverfismati sé fyllilega gerð grein fyrir þeim atriðum sem bent er á hér að ofan og viðunandi mótvægisáðgerðir mótaðar.

HER áskilur sér rétt til að koma með frekar athugasemdir við þetta mál á síðari stigum þess.

Virðingarfyllt
f.h. Heilbrigðiseftirlits Reykjavíkur

Svava S. Steinarsdóttir
heilbrigðisfulltrúi

Skipulagsstofnun
b.t. Egils Pórarinssonar
Laugavegi 166
105 Reykjavík

Reykjavík 11.mars 2019

Vísað er í bréf Skipulagsstofnunar, dags. 27. febrúar síðastliðinn, þar sem óskað er eftir umsögn Reykjavíkurborgar um hvort og þá á hvaða forsendum framkvæmd Vegagerðinnar á breikkun Vesturlandsvegur sé háð mati á umhverfisáhrifum. Erindið var sent skrifstofu umhverfisgæða á umhverfis- og skipulagssviði Reykjavíkur til afgreiðslu.

Um framkvæmdina

Stefnt er að breikkun Vesturlandsvegur á samtals um 9 kílómetra löngum kafla á milli Varmhóla og Hvalfjarðarvegur. Framkvæmdin felur í sér breikkun úr 1+1 í 2+1 veg ásamt byggingu þriggja hringtorga, fjögurra hliðarvega, fimm undirganga og tveggja áningarstaða. Markmið framkvæmdarinnar er að auka umferðaröryggi, greiða fyrir umferð og fækka tengingum. Framkvæmdin fellur undir B flokk laga um mat á umhverfisáhrifum nr. 106/2000 og er því tilkynningaskild til Skipulagsstofnunar.

Framkvæmdin byggist á nýju deiliskipulagi sem var samþykkt 6. júní 2018 í umhverfis- og skipulagsráði Reykjavíkur. Í tilkynningunni er framkvæmdinni lýst ítarlega.

Framkvæmdasvæðið er fyrst og fremst nú núverandi vegstæði Vesturlandsvegur auk aðliggjandi svæða sem áætlað er að breikkunin hafi áhrif á. Allt framkvæmdasvæðið er innan núverandi veghelgunarsvæðis sem er að jafnaði 60 metra breitt. Breikkun Vesturlandsvegur felur í sér um 6,5-7,5 metra breikkun úr 9-10 metrum í 16,5 m. Er áætlað að í heild muni 5,85 - 6,76 hektara svæði fara undir breikkun vegarins. Hringtorgin þrjú verða að lágmarki 50 metrar að þvermáli.

Umhverfisáhrif

Rask á ósnortnu landi takmarkast við jaðarsvæði núverandi vegar, einkum austan megin við veginn í átt frá hafi. Langstærstur hluti þess svæðis er ræktað land í dag, einkum tún. Sjá má helstu vistgerðir sem liggja að Vesturlandsvegi á kortasjá Náttúrufræðistofnunar og var stuðst við þá kortlagningu við gerð tilkynningarinnar. Þegar kortið er skoðað sést að tún og graslendi eru ríkjandi en á köflum liggur votlendi að Vesturlandsvegi t.d. við afleggjarana að Móabergi, Enni og Saltvík. Það eru þó frekar litlir flákar en þó hefði mátt gera betur grein fyrir því í tilkynningunni. Nyrst á framkvæmdasvæðinu liggur Vesturlandsvegur um mela- og moslendi en það eru ekki vistgerðir með hátt verndargildi. Norðan við Vesturlandsveg á um 1200 metra löngum kafla sunnan við bæina Skriðu og Esjuberg hefur verið plantað víði- og asparplöntum í skjólbelti meðfram veginum. Gera mætti betur grein fyrir í tilkynningunni hvort raska þurfi þeim trjágróðri við framkvæmdina.

Viðkvæmustu náttúrusvæðin sem framkvæmdasvæðið liggur að eru fjörusvæðin í Hofsvík sem eru skilgreind sem mikilvæg fuglasvæði og Blikdalsá sem Vesturlandsvegur þverar. Hins vegar eru engin verndarsvæði eru innan framkvæmdasvæðisins. Vert er að taka fram að fuglasvæði í Hofsvík er tilgreint á tillögu Náttúrufræðistofnunar að framkvæmdaáætlun (B-hluta) náttúruminjaskrár og því svæði með hátt friðlýsingargildi. Mögulegt er því að verndarsvæði verði þar í framtíðinni.

Í tilkynningunni kemur fram að stefnt sé að því að halda raski á fjöru í lágmarki og einungis verði staðbundið rask á setfjöru við Sjávarhóla og Skrauthóla þar sem laga á áningarstað. Er það svæði nokkuð raskað fyrir í dag eins og sýnt er á mynd 11 í tilkynningunni.

Áhrif á Blikadalsá eru talin óveruleg samkvæmt tilkynningunni og einkum er búist við tímabundnum neikvæðum á framkvæmdartíma meðan ræsi er lengt og ný brú byggð. Fiskistofa er mikilvægur leyfisveitandi við þann hluta framkvæmdarinnar sem varðar Blikadalsá. Að mati Reykjavíkurborgar er mikilvægt að eiga samráð við Hafrannsóknarstofnun varðandi möguleg áhrif á lífríki árinna.

Áhrif á landslag og ásýnd eru metin óveruleg enda ekki um nýtt vegstæði að ræða.

Áhrif á minjar eru taldar nokkrar þar sem tæplega 80% skráðra minja eru í nálægð við framkvæmdasvæðið og því í hættu. Í tilkynningunni er gert grein fyrir mótvægisáðgerðum og gert ráð fyrir samráði við Minjastofnun Íslands.

Áhrif á hljóðvist hafa verið greind vandlega með útreikningum á hávaðadreifingu. Miðað við áætlað umferðarmagn er búist við að sautján hús búi við óásættanlegan hávaða miðað við viðmiðunarmörk hávaðareglugerðuar. Samkvæmt tilkynningunni er reiknað með að mótvægisáðgerðir muni draga úr þeim neikvæðu áhrifum en þær eru ekki skilgreindar frekar.

Umhverfisáhrif framkvæmdarinnar eru tekin saman í töflu 6 og eru í heildina metin óveruleg af framkvæmdaaðila. Mest eru áhrif á minjar og hljóðvist og þörf á mótvægisáðgerðum. Fyrir aðra þætti (landslag, náttúrufar, vatnafar, landnotkun) eru þau metin óveruleg og fyrir umferðaröryggi eru áhrifin jákvæð enda megin markmið framkvæmdarinnar að auka öryggi Vesturlandsvegur.

Álit umhverfis- og skipulagssviðs Reykjavíkur

Framkvæmdin samræmist skipulagsáformum Reykjavíkurborgar líkt og þau eru sett fram í Aðalskipulagi Reykjavíkur 2010-2030 og gildandi deiliskipulagi um Vesturlandsveg frá 2018.

Tilkynningin er vandlega unnin og lýsingin á framkvæmdinni er nákvæm. Skilmerkilega er gert grein fyrir helstu umhverfisþáttum sem framkvæmdin mun hafa áhrif á og að mati umhverfis- og skipulagssviðs er niðurstaðan um að framkvæmdin hafi í heild sinni óveruleg áhrif réttmæt. Þar vegur þyngst að framkvæmdasvæðið er núverandi vegstæði og að aðliggjandi svæði sem verða fyrir raski eru fyrst og fremst ræktunarland og vistgerðir með lágt verndargildi svo sem melar og moslendi. Að því sögðu er saknað umfjöllunar um það votlendi sem verður fyrir raski og hvert verndargildi þess sé. Einnig er saknað umfjöllunar um ræktaðan trjágróður við veginn. Huga þarf vandlega að því hvernig bæta má votlendi og trjágróður sem tapast í þeim aðgerðum sem stefnt er að til að endurheimta tapað gróðurlendi líkt og greint er frá í tilkynningunni.

Þá þarf sérstaklega að fara varlega þegar kemur að framkvæmdum nálægt fjörusvæðinu í Hofsvík og vakta vandlega áhrif á framkvæmdatíma. Mælt er með samráði við Náttúrufræðistofnun og Hafrannsóknarstofnun, einnig varðandi áhrif á Blikadalsá. Áður en framkvæmdaleyfi verður veitt þarf að vera skýr niðurstaða og áætlun um þær mótvægisáðgerðir sem stefnt er að því að fara í varðandi gróðurendurheimt, verndun minja og hljóðvist. Tekið er undir ábendingar Heilbrigðiseftirlits Reykjavíkur um að skoða þurfi betur möguleg áhrif á vatnsból við Bakka.

Reykjavíkurborg
Umhverfis- og skipulagssvið

Að því sögðu er það mat umhverfis- og skipulagssviðs Reykjavíkur að framkvæmdin sé ekki háð mati á umhverfisáhrifum.

Þar sem skipulagsáætlanir hafa verið uppfærðar með tilliti til breikkunaráforma þá er eina leyfið sem Reykjavíkurborg veitir framkvæmdaleyfi skv. 13. gr. skipulagslaga. Reykjavíkurborg áskilur sér rétt á frekari athugasemdum á síðari stigum m.a. við veitingu framkvæmdaleyfis.

f.h. umhverfis- og skipulagssviðs Reykjavíkur,
Snorri Sigurðsson, verkefnastjóri, skrifstofu umhverfisgæða.

Borgartún 12-14
105 Reykjavík
Sími 411 1111
Bréfsími 411 8505
www.reykjavik.is